

izy

GUIDES

GALATA

GEZİ REHBERİ

AKDOĞAN ÖZKAN

Hayat Güzel!

Hele aziz İstanbul'a tepeden bakıyorsanız

Tarihi Galata Kulesi'ne sadece 3 dakika yürüme mesafesinde olan **Meroddi Pera Hotel**'in terasından Haliç'i ve tarihi yarımadayı huzur içinde izlemeye doyamayacaksınız..

MERODDI PERA HOTEL
Adres: Şahkulu Mahallesi Otçu Sokak
No: 5 Galata/Beyoğlu 34421 İstanbul
Telefon: 0212 245 25 21
Rezervasyon: 0850 360 0 627
e-posta: reservations@meroddi.com
info@meroddi.com

MERODDI
PERA HOTEL

AKDOĞAN ÖZKAN

GALATA

Gezi Rehberi

MERODDI
HOTELS & APARTMENTS

AKDOĞAN ÖZKAN

GALATA

Gezi Rehberi

MERODDI
HOTELS & APARTMENTS

AKDOĞAN ÖZKAN

GALATA

Gezi Rehberi

MERODDI
HOTELS & APARTMENTS

GALATA Gezi Rehberi

Akdoğan Özkan 2017

Nar Turizm'in Katkılarıyla

Nar Turizm A.Ş.

Atakan Sokak No: 14

Mecidiyeköy

İstanbul

Tel: +90 (212) 245 25 21

E-mail: info@narturizm.com

Website: www.narturizm.com

Telif

© Akdoğan Özkan

© Nar Turizm

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Telif sahibinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Birinci Basım: Mart 2017

ISBN number:

Editör

Özlem Ersoy Özkan

Tasarım ve Bilgisayar Uygulama

Gülistan Şenol

Kapak

Akdoğan Özkan

Baskı Öncesi Hazırlık

Terminal Medya Ltd.

Tel: 0212 367 49 88

info@terminaliletisim.com.tr

www.terminaliletisim.com.tr

Baskı ve Cilt

Global Basım ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.

100. Yıl Mah. 5. Caddede Mas-Sit

Matbaacılar Sitesi A Blok no: 303

Bağcılar / İSTANBUL

AKDOĞAN ÖZKAN

GALATA

Gezi Rehberi

MERODDI
HOTELS & APARTMENTS

İçindekiler

Giriş

1. Bölüm

1	İlk Çağlarda Galata	13
	Konstantinopolis'in İncirlik'i	14
	Pera ve Galata Adı Nereden Geliyor?	15
	Galata'nun Sınırları ve Topoğrafyası	17
	Beyoğlu Adı Nereden Geliyor?	19

2. Bölüm

2	Orta Çağdan 19. Yüzyıla Galata	21
	İtalyanlar Neden İstanbul'a Yerleşti?	22
	Amalfililerden Venediklilere İstanbul Ticareti	23
	Cenevizliler Bahçekapı'yı Mesken Tutuyor	24
	Cenevizlilerin Galata'ya Geçişi	26
	Galata: Bizans'taki Avrupa	26
	Ceneviz: Devlet İçinde Devlet	27
	Fetih Sonrası Galata	28
	Yeniden Frenk Karakterli Galata	31

3. Bölüm

3	Galata Surları	33
	Bir Şehrin Surlarla Çevrilişi	34
	"Ceneviz Kralzâdesi"nin Sınırları	35
	Galata'nın Sur Kapıları	36
	Şehirleşme Kurbanı Kitabeler, Kapılar	41

4. Bölüm

4 Galata Turu: Birinci Bölge / Azapkapı – Perşembe Pazarı	43
İç Azapkapı'ya Çıkan Sur Kalıntısı	45
Azapkapı Sokollu Cami Mehmet Paşa Cami; Saliha Sultan Çeşmesi	46
Mehmet Paşa Sebili; Yeşildirek Hamamı	51
Harup Kapının Üzerindeki Sur Kalıntısı; Emekyemez Mescidi	53
Cudidil Valide Sultan Çeşmesi; Harup Kapı	56
Sokollu Mehmet Paşa Çeşmesi; Arap Cami; Yelkenciler Hanı	58
Galata Bedesteni; Kurşunlu Han; Galata Mahkemesi Sokağı	66
Ticaret Han; Serpuş Han; Bereketzâde Medresesi; Çituri Han	71
Zülfaris Sinagogu; Perşembe Pazarı Sahili	76

5. Bölüm

5 Galata Turu: İkinci Bölge: Karaköy Tophane – Karaköy	79
Tophane-i Amire; Tophane Meydanı ve Rıhtım; Tophane Çeşmesi	81
Kılıç Ali Paşa Külliyesi; Sultan Bayezid Mescidi	87
Panayia Kafatiani Ortodoks Kilisesi; Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi	89
Getronagan Lisesi; Ayios Ioannis Prodromos Ortodoks Kilisesi	92
Ayios Nikolaos Ortodoks Kilisesi; Fransız Geçidi; Şarap İskelesi Sokak	94
Rıhtım Yapıları; Kemankeş Kara Mustafa Paşa Cami	108
Kurşunlu Mahzen Cami; Ömer Âbid Han	110
Ziraat Bankası Binası; Karaköy Palas	116

İçindekiler

6. Bölüm

6 Galata Turu: Üçüncü Bölge / Voyvoda	121
Decugis Evi; Eski Altıncı Daire-i Belediye; Frej Apartmanı	123
Büyük ve Küçük Hendek; Neve Şalom Türk Musevileri Müzesi	134
Laleli Çeşme; İtalyan Sinagogu; Galata'daki Diğer Kule Kalıntıları	138
Okçu Musa Mescidi; Bankalar Caddesi; Hezaren Han	142
Bereket Han; Voyvoda Han; Salt Galata	155
Şirket-i Osmaniye-İ Kambyo ve Esham; Kamondo Merdivenleri	166
Assicurazioni Generali Han; Bahtiyar Han; Tütün Han	172
Minerva Han; Terziler Sinagogu; Sankt George Katolik Kilisesi ve Lisesi	175
Saint Pierre Han; Saint Pierre ve Saint Paul Kilisesi	178
Eski İngiliz Karakolu (Galata Evi); Eski İngiliz Bahriye Hastanesi	184

7. Bölüm

7 Galata Turu: Dördüncü Bölge / Pera – Yüksek Kaldırım	187
Pera: Bağlardan Eğlence Merkezi'ne	189
Galata Mevlevihanesi; Barnathan Apartmanları	192
Serdar-ı Ekrem Caddesi; Kamondo Han	200
Doğan Apartmanları; Kırım Anglikan Kilisesi	204
Lüleci Hendek Caddesi; Bereketzâde Çeşmesi; Galata Kulesi	207
Yüksek Kaldırım; Aşkenaz Sinagogu; Alageyik ve Zürafa Sokak	213
Kemeraltı Caddesi; Surp Hisus Pirgiç Ermeni Kilisesi	223
Saint Benoit Kilisesi ve Lisesi; Galata Rum Okulu	226

Giriş

Daha 5. yüzyılda resmen İstanbul'un 13. Bölge'si olarak kabul edilmişse de, geçmişine dair bilgileri 2. yüzyıla dayanan kaynaklardan öğrenecek de, üzerinde sayısız tarihi eser yer alan Galata, bugün Suriçi İstanbul'un, daha da spesifik olarak söylemek gerekirse Sultanahmet bölgesinin gölgesinde kalmış, yerli ve yabancı turistlerin ilgisine daha az mazhar olmuş bir konumda görülüyor.

Yine de son zamanlarda Galata'ya yönelik artan bir ilgi olduğunu görmek sevindirici. Buna rağmen kentin bu bölgesinde ellerinde herhangi bir rehber kitap olmadan dolaşan ve bölgenin hayranlık uyandıran köşelerine denk geldiklerinde ne olduğunu bilmeden, anlamadan fotoğraf makinelerinin deklanşörüne basmak zorunda kalan kalabalık bir kitle olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Bir diğer deyişle, Galata bölgesine artan bir ilgi olsa da, kılavuzluk edecek doküman anlamında Sultanahmet bölgesi denli şanslı değildir.

Bu eksikliği gören bizler Meroddi Hotels'in büyük katkısıyla bu gerçeği tersine çevirmek için geçtiğimiz dönemde önemli adımlar attık. Ve 2016 yılında bölgeye yönelik ilk rehber kitabımızı "A Traveler's Guide to Galata" adıyla İngilizce olarak yayınladık. Elinizdeki "Galata Gezi Rehberi" bu kitabın Türkçesi.

Kitabın ilk üç bölümü Galata'nın tarihi arkaplanına odaklanıyor ve bir zamanlar Sykeai ya da Sykides adıyla anılan bölgenin Bizans, Ceneviz ve Osmanlı dönemlerine ışık tutuyor. Son dört bölüm ise o noktaya kadar fondaki hikayesine vakıf olduğumuz Galata'nın farklı bölgelerinde sizi bazı sürprizler de içeren keyifli gezilere çıkarıyor, bu gezilerde rehberlik ediyor. Bu turlarda Galata'nın geçmişinde iz bırakmış bazı tarihi figürlerin ilginç hikayeleri de aktarılıyor. Kitapla sizi çıkardığımız gezi turlarında kılavuzluk etmesi için kullanışlı, katlanır bir Galata haritası da hazırladık. Gezi rotalarınızı bu haritalar vasıtasıyla belirleyip takip edebilir, tarihi durakların izini bu haritaların yardımıyla da sürebilirsiniz.

Galata'yı sindire sindire, tadına ve dokusuna vara vara "keşfetmek" galiba daha önce hiç bu kadar kolay ve keyifli olmamıştı.

Keyifli gezmeler...

Akdoğan Özkan

Eylül 2016, İstanbul

akdogan_ozkan@hotmail.com

1. Bölüm

İLK ÇAĞLARDA GALATA

GALATA

KONSTANTİNOPOLİS'İN İNCİRLİK'İ

Galata ile ilgili en eski bilgileri bize aktaranlardan biri, İS 197 yılından önce yaşadığı sanılan Bizanslı epik şair ve coğrafyacı Dionysios Byzantios'tur. Byzantios'un, Bizans şehri ile Boğaz kıyılarını anlattığı "Boğaziçi'nde Deniz Yolculuğunun Tasviri" (Ανάπλους Βοσπόρου - Anaplous Bosphorus) isimli eseri otoritelerce "antik coğrafya metinlerinin en önemlilerinden biri" kabul edilir. Dionysios Byzantios, eserinde bölgeden Galata yerine Sykides olarak bahseder. Yunanca'da Sykea (συκέα) incir anlamına gelmektedir. Sykeai (συκέαι) incirin çoğulu anlamına gelirken, Sykides ise incir dalı, incirlik gibi anlamlar taşımaktadır. Byzantios'a göre, bu bölge adını incir ağaçlarının çokluğu ve güzelliğinden dolayı almıştır. Hatta dönemin kimi yazarlarına bakılırsa, tarihteki ilk incir ağaçları burada yetişmiştir.⁽¹⁾

Roma İmparatoru II Theodosius döneminde yazıldığı tahmin edilen "Kentin Bölgelerinin Eski Tasviri" isimli anonim, el yazması eserde de, bölgeden Sykeai adıyla bahsedilir.⁽²⁾ Muhtemelen 447 - 450 yılları arasında yazılmış olan bu eser 1876 yılında Alman tarihçi Otto Karl Seeck'in (1850-1921) editörlüğünde yayımlandı, 1962'de ise yeniden basıldı. Eser, İstanbul'un antik dönemine dair en güvenilir kaynaklardan biri olarak kabul edilse de, Galata adının nereden kaynaklandığına dair aydınlatıcı bir bilgi içermez. "Kentin Bölgelerinin Eski Tasviri"nde, İmparator 1. Konstantin tarafından Yeni Roma olarak kurulan İstanbul'un 5. yüzyıl ortalarında idari açıdan -tıpkı evvelce Roma gibi- 14 bölgeye ayrılmış olduğunun altı çizilir. 13 rakamı uğursuz kabul edildiğinden, suriçi Konstantinopolis'te Balat yakınlarındaki Blakhernae bölgesine bu numara verilmez. Blakhernae, 13 atlanarak 14. Bölge kabul edilir. 13. Bölge unvanı da şehrin daha kırsal bir dış mahallesi olarak Galata'ya, yani Sykeai'ye (Regio Sykeai) düşer.

Bir başka Bizanslı antik çağ yazarı olan ve İS 530'larda coğrafi sözlük "Ethnica"yı kaleme alan Bizanslı Stephanos ise Sykeai'nin kendi yaşadığı dönemde İmparator Jüstinyen'in (Ioustinianai) adını taşıdığını söyler. Bu bilgiden de İmparator

Bizanslı coğrafyacı Dionysios Byzantios'a göre, Galata bölgesi antik adını (Sykides -İncirlik) incir ağaçlarının çokluğu ve güzelliğinden ötürü almıştır. Bugün Karaköy Karakolu'nun hemen karşısında yükselen incir ağacı Galata'nın geçmişi bize unutturmamakla görevliymiş gibi yükseliyor.

Haliç'ten Galata'ya bakış.

Jüstinyen'in bu bölgeyi İS 528'de yapılarla donattığını ya da bölgede 1. Konstantin'den kalmış olan ama önemli bir kısmı yıkılmış surları ve tiyatroyu onartıp yeniden bayındır hale getirmiş olabileceğini anlarız.

Ancak Stephanos bu ayrıntılara inmez. Jüstinyen döneminin önemli yazarlarından Prokopios'un "Yapılar" isimli eserinde buradan bahsetmeyişi, Ioustinianai adını kuşkuyla hale getirir. Kitap Jüstinyen'in saraylar yaptırdığı şehrin dış mahallelerinin adını Ioukoundianai olarak verir.⁽³⁾

Ancak Orta Çağ'ın en bilinen yazarlarından Fransız Pierre Gilles'e -ya da Latince adıyla Petrus Gyllius'a- göre, Prokopios'un kitabında Iustinianus

yerine yanlışlıkla Ioukoundianai şeklinde yazılmış olabilir. Petrus Gyllius, "De Topographia Constantinopoleos" (1562) isimli eserinde dile getirdiği bu iddiasına dayanak olarak da, Jüstinyen'in buyruklarında yer alan kimi ifadeleri gösterir.

Noticede, Gyllius şehrin 13. Bölgesi'nin önce Sykeai, daha sonra Ioustinianai, ilerleyen dönemde de Pera ve Galata adlarını aldığını savunur.⁽⁴⁾

PERA VE GALATA ADI NEREDEN GELİYOR?

Galata'nın biraz üzerindeki bölgenin geçmişte olduğu gibi bugün de Pera olarak anılmasının ardında yatan nedene

İstanbul'un ilk haritalarından olan 1422 tarihli çizimde Floransalı Cristoforo Buondelmonte Galata bölgesini (Regios Sycae) de ayrıntılı betimlemiştir.

gelince... Gyllius'a göre, Bizanslılar Konstantinopolis'in bulunduğu körfezin karşı kıyısında yer alan bölgeye Peran en Sykeai [karşı yakadaki İncirlik] demişlerdi. Yani Pera etimolojik olarak şehrin aslı yerleşimi alanının karşı kıyısına işaret ediyordu. Ortada bir kıyıdan bir kıyıya geçiş söz konusu idi. Yunanca perasma (Πέρασμα) sözcüğü de bu geçişe işaret ediyordu.⁽⁵⁾

Galata'nun İlk Çağ kaynaklarında Sykeai şeklinde anılmış olmasına rağmen daha sonraları nasıl olup da bugünkü adını aldığı kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi, Galata adının buradaki mevcut mandıralardan dolayı Grekçe Gala, Galaktos (süt) teriminden geldiğini söylese de, bu,

günümüz tarihçilerinin rağbet ettiği bir etimolojik hikâye değildir. Ayrıca, Evliya Çelebi'nin bu ifadelerini teyit edici nitelikte bir belge yoktur.

Bir Kelt kabilesi olan Galatların İÖ. 3. yy'da Avrupa'dan gelip Anadolu içlerine geçtiğini biliyoruz. Ancak onların da Anadolu'yu kasıp kavurmadan önce buraya yerleştiklerine, kale yaptıklarına ve kent in de adını bu şekilde aldığına dair herhangi bir belge bulunmamaktadır.

Bu durumda en güçlü olasılık, Orta Çağ'da İtalyan denizcilerinin rağbet ettiği bölgenin İtalyanca kökenli bir isme kavuşmuş olmasıdır. Galata, bu adını İtalyanca -"yokuş aşağı" anlamına gelen- Calata'dan ya da -yokuş çıkmak/ tırmanmak- anlamındaki Scalata'dan veya -merdiven manasına gelen- scala sözcüğünden almış olabilir. Nitekim Akdeniz kasabalarında limana dik inen merdivenlere scala/skala adı verildiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla, Haliç'in Boğaz'a açıldığı ve dik merdivenlerin sahile indiği bir koyun bulunduğu bölgeye Scalata adı verilmiş olabilir. Bu ismin zamanla Galata'ya dönüşmüş olması da muhtemeldir.

Bu durumda geçmişte limanı Kule'ye ve arkasındaki bağlık alana (Pera) dik bir yokuşla bağlayan merkezi yaya aksı olan Yüksek Kaldırım için Galata'nun Türkçesi diyebiliriz.

Kim bilir belki de bölge İlk Çağ'daki adı olan Sykeai'yi de -civardaki incir ağaçlarından ötürü değil de - limanın iskelesinden ya da iskeleye inen

merdivenlerden (Skala- σκάλα) de almış olabilir.

GALATA'NIN SINIRLARI VE TOPOĞRAFYASI

14. yüzyılda İstanbullu (Konstantinopolisli) olmak demek, Haliç'in güney yakasından olmak demektir. Yok, eğer Haliç'in kuzey yakasındansanız, bu, sizin İstanbullu değil Galatalı olduğunuza delalet edecektir. Dolayısıyla Galata, belki resmen İstanbul'un bir parçasıydı ama İstanbul'dan farklı bir fiziksel diyar anlamına geliyordu.

Byzantios'un aktardığı bilgilere bakılırsa, Galata'nın Haliç'teki kuzeybatı ucu bugün Kasımpaşa'nın bulunduğu yere kadar uzanıyordu. Kağthane'den Galata'ya ilerleyen Haliç kıyıları İlk Çağ'da ormanlarla kaplıydı. Burası hem Roma hem de Osmanlı döneminde üzerine yazlık köşkerlerin kondukları bir sayfiye ve av bölgesi oldu. Bugün Kasımpaşa Tersanesi'nin bulunduğu koy da muhtemelen bu nedenle tepelerden gelen yaban domuzlarının tuzağa düşürülüp avlanmalarından ötürü eski Yunanca "domuz avı" (Khoirag[re]ia) adını taşııyordu. Bu bölgeden bugün Galata Köprüsü'nün bulunduğu yere kadar olan –o zamanlar girintili çıkıntılı sahil şeridi- İstanbul'un hâkim rüzgârı olan poyraza da kapalı olduğu için iyi bir liman ağız sunuyordu. Dolayısıyla bölgenin Karaköy adını bölgede 1000

Galata'nın bugünlere ulaşan mirasında Cenevizlerin payı büyüktür.

yıllık bir geçmişi olduğu sanılan Yahudi Türk topluluğu Karaylardan çok önce "Khoiragia" dan almış olma ihtimali de düşünülebilir.

Khoiragia'dan Boğaz çıkışına kadar uzanan kıstak geçmişte Hipposthenes adını taşıyordu. Dionysios'a göre burası adını Yunan ana kıtası'ndaki Megaralı halk kahramanı Hipposthenes'in mezarından ötürü almıştı.⁽⁶⁾

İtalyan keşiş ve seyyah Cristoforo Buondelmonti'nin 1422 tarihli gravürüne bakıldığında, Galata surlarının dışında, bugünkü Kasımpaşa taraflarında bir anıt mezar ile bir yel

Sebah & Joaillier'in objektifinden 19. yüzyılda Yüksek Kaldırım ya da diğer bir söyleyişle Galata Merdivenleri (Scalata).

değirmenin varlığı göze çarpar. Şehrin bilinen en eski haritası olarak tanımlanan ve bugün Paris'teki Fransız Milli Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France) muhafaza edilen bu gravürdeki anıt mezarın Hipposthenes'e ait olduğu düşünülmektedir.

Jüstinyen dönemi yazarlarından Hesykhios'a bakılırsa, Galata'da yani eski adıyla Sykeai topraklarında, geleceği görme yeteneği olduğu için Şifa ve Kehanet Tanrısı olarak kabul gören Argoslu savaşçı Amphiaros'a atfen ünlü bir tapınak bulunmaktaydı. Bu bilgi, eski İstanbul'un İÖ 7. yy'daki

kuruluşunda sadece rivayet edildiği üzere Megaralı kolonistlerin değil, Argoslular'ın da payı olabileceğini düşündürür.

Ayrıca İS 913-959 arasında Bizans İmparatoru olan Konstantinos VII. Porphyrogenitos'un bir başka Amphiaros tapınağına ev sahipliği yapan Boiotialıları da Bizans'ın kurucuları arasında sayması Amphiaros kültürünün İstanbul'a Boiotia'dan getirilmiş olabileceğine işaret eder. Yunanistan'daki Korint Körfezi'nin kuzeydoğusunda yer alan Boiotia, limanlarının yetersizliğinden ötürü hiçbir zaman Tebai ya da Atina kadar gelişmemiştir.

Galata'nın Haliç'teki güney ucu ise Apollon'un onurlandırıldığı, karada geniş düzlüğün yer aldığı Metopon [alın] idi. Bugünkü Tophane yakınlarındaydı Metopon. Bölgede Galata İskelesi'nden Tophane Burnu'nda kadar Ostreodes isimli güzel bir koy yer almış. Sığ ve dingin sularından o çağlarda istiridyeler toplanan koy adını da zaten bu istiridyelerden (belki de midyelerden) almış. Havanın sakin olduğu günlerde koyda denizin dibi çok iyi seçilmiş.

Kanuni döneminde Fransa Kralı I. François tarafından İstanbul'a gönderilen bir heyet içinde yer alan Petrus Gyllius'a (1490 -1555) bakılırsa, bu koydan çıkartılan istiridyeler, özellikle ilk çağlarda şehirli zenginlerin lüks mutfak lezzetlerinden imiş. Paskalya dönemindeki 49 gün

boyunca süt ve süt ürünleri dışında kanlı et ve et ürünleri de yemeyen Ortodokslar kansız olduğu için bu tarifi dışında kalan istirdiyelere muhtemelen epeyce rağbet etmiş olmalıdır.

Boğaziçi üzerine yaptığı araştırmada Dionysios'un eserinden de yararlanan Gyllius, bu eseri Latinceye çevirmiş ve neredeyse tamamına kendi kitabında yer vermişti. Gyllius'un bu eserindeki ifadelerle göre, koyun sığ bölümü zamanla doldurulup inşaatlar yapılırca, Ostreodes hem atıklarla dolmuş hem de teknelerin yoğun olarak demirlediği bir yer haline gelmiş.⁽⁷⁾ 16. yüzyılın sonlarında ise Kılıç Ali Paşa Külliyesi'nin yapımı sırasında bu körfez tamamen doldurulmuş. Yani bugün Kılıç Ali Paşa Camii'nin, hamamının ve Tophane meydanının bulunduğu yerler eskiden körfezin bir parçası imiş. Kılıç Ali Paşa, tersaneden getirdiği Hıristiyan esirleri çalıştırarak bu körfezi doldürtmüş ve dolgu zemin üzerine, Hassa Başmimarı Sinan'a 1580'de Kılıç Ali Paşa Külliyesi'ni yaptırmış. İstanbul yeni eserler kazanmış ama pek çok zenginliğimiz gibi bir zamanlar tadına doyum olmayan istirdiyelerin bulunduğu koy da tarihe karışmış.

BEYOĞLU ADI NEREDEN GELİYOR?

Bugün Beyoğlu olarak bildiğimiz bölgenin adını ise, ortada bir "bey" olabileceğini akıldan çıkarmadan,

aslında Venediklilere borçlu olduğumuzu da unutmamalıyız. Edindikleri imtiyazlarla 12. yüzyılda İstanbul'da asıl genişleyen toplulukta Venedikliler. İstanbul'daki Venedik kolonisinin reislerine tekil olarak "bailo" ya da çoğul olarak "bailos" deniliyordu. Türkçe olarak "baylosluk" ya da "balyosluk" olarak telaffuz edilen makamın ortaya çıktığı tarih 11. yüzyıla kadar gider. Bu unvan ilgili kişilere Bizans hükümdarına (Basileus'a) karşı Venedik'i temsil etmeleri için verilmişti. Balyosların ilk zamanlardaki temel görevi Venedikli tacirlerin ticari ilişkilerini yürütmek ve Bizans nezdinde ticari ilişkileri geliştirmekle sınırlı idi. Zamanla siyasi ve diplomatik sorumlulukları da olan Balyoslar fiilen Venedik'in İstanbul'daki elçisi haline geldiler. Hatta 1574'te Venedik Senatosu, balyosun elçiye denk olduğunu kabul eden bir yasal düzenleme yaptı.⁽⁸⁾

"Bailo" dediğimiz bu elçiler iki yıl için görevlendiriliyorlardı. Ve ne kendi ne de başkalarının hesabına ticaret yapabilirlerdi. Tacirlik yapmaları yasaktı. Bailolar, önce Eminönü'nde Balık Pazarı yakınlarında, Yahudi mahallesine yakın bir konutta ikamet ederlerdi. Daha sonra Pera'da Venedik Sarayı olarak bilinen yere çıktılar. Alman sanat tarihçisi ve arkeolog Wolfgang Müller-Wiener, Marin Sanudo'nun Diarii'sine dayanarak 1499'dan itibaren Pera'da oturan ilk Venedik balyosunun Andrea Zancani olduğunu öne sürer. Ancak 1521 tarihli bir Venedik-Osmanlı

ahitnamesi Venedik balyosunun mahrûse-i Konstantiniyye’de, yani suriçi İstanbul’da yerleşebileceğini bildirir:

“Bailos kimi dilerlerse göndereler dilerse hurendesiyle (?) gelüb mahrûse-i Konstantiniyye’de üç yıla karib dura tamam olmadın ol gide anun yerine bir dahi ol veçhile gele...”⁽⁹⁾

Nitekim Fatih’te bulunan Yarıhsârzade Mescidi Mahallesi Vakfı’na ait (H. 911) 1506 tarihli bir vakfiyede, Mahalle-i Baylos adına rastlanmıştır. Vakfiyede mescidin gelirlerinin önemli bir kısmının ticaretin yoğun olduğu Haliç’in güney sahilindeki mülklerden sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum Baylos konutunun Fetih sonrası Venediklilerin 16 Ağustos 1454 tarihinden sonra yerleştikleri ve bir zamanlara Ankonalıları ait olan ev ve kiliselerinin bulunduğu mahalde de bir dönem yükselmiş olabileceğini düşündürmektedir.⁽¹⁰⁾

Şimdi gelelim Beyoğlu adının kaynağına... Bu isim, 16. yy’ın ilk yarısında İstanbul’da “bailo olarak da görev yapan Venedik Doç’u Andrea Gritti’nin (1455-1538) Peralı Rum bir kadından İstanbul’da dünyaya gelmiş gayr-meşru oğlu Aloisio Gritti’ye dayandırılır.

Eremya Çelebi, “Bailo oğlu” Aloisio Gritti’yi Türklerin “Bey oğlu” olarak adlandırdıklarını aktarır. Grittilerin mükellef bir köşklilerinin olduğu bugünkü Gezi Parkı yakınlarından Galatasaray’a kadar olan sahaya bu nedenle Beyoğlu denmiştir.⁽¹¹⁾ Türkler

tarafından Beyoğlu diye adlandırılan ve padişahlar ile vezirlerin de sık sık ziyaret ettiği bu koca ev öyle ihtişamlıymış ki, bütün Galata ve Pera Bağları’nın bulunduğu mevkiye “Beyoğlu” denmiş.⁽¹²⁾

Kelimenin kökenine dair pek çok kaynakta bu bilgiler verilse de, Beyoğlu adının -bu ayrıntılara ihtiyaç bırakmayacak şekilde- bu bölgede ikamet eden Bailo’nun Türkçe söylenişinden (Bayolu) kaynaklanmış olabileceği de akılda tutulmalıdır.

2. Bölüm

ORTA ÇAĞDAN 19. YÜZYILA GALATA

GALATA

İTALYANLAR NEDEN İSTANBUL'A YERLEŞTİ?

Galata daha kuruluşundan itibaren Konstantinopolis şehrinin en önemli dış mahallelerinden ve limanlarından biri idi. Hem Boğaziçi üzerinden Karadeniz'e, hem de Marmara Denizi üzerinden Ege ve Akdeniz'e açılan Haliç gibi doğal bir limanın çıkışında yer alması sebebiyle de ticaretle daha ilk çağlarda tanıştı.

Orta Çağ'da İtalya'da ortaya çıkıp gelişen denizci şehir devletlerinden (Amalfililer, Pisalılar, Cenevizliler ve Venedikliler) çok sayıda insan koloniler oluşturmak üzere Akdeniz'e (hatta Karadeniz'e) açıldığında, yerleşim seçenekleri arasında İstanbul da belirmişti. Bir kere bu şehrin ticaret erbabına şiddetle ihtiyacı vardı. Zira varlıklı Bizans aristokrasisi ticaretle iştiğal etmek yerine toprağa yatırım yapmayı tercih ediyordu.⁽¹⁾

Bu durum başta Venedikliler olmak üzere Latin tüccarların Bizans imparatorluğunun tüketim merkezi de olan Konstantinopolis'i mesken tutmalarına olanak tanıdı. Daha iyi kaynaklara ve ticaret yapma imkânlarına kavuşan bu topluluklar kentlin refahına da önemli katkılar yaptılar. Daha Orta Çağ'da Avrupalı tüccarların yerleşim alanı haline gelen Galata, sahip olduğu ticari önemi Fetih sonrasında da sürdürdü. Evliya Çelebi'ye göre, 17. yüzyılda Galata'da 1160 sokak ve 3080 dükkân bulunmaktaydı. Çelebi Galata'daki farklı meslek sahiplerini sayarken şu

bilgileri veriyordu:

“Birincisi gemicilerdir, ikincisi tacirlerdir, üçüncüsü çeşit çeşit sanat erbabıdır. Dördüncüsü kalafatçı marangozlardır. Halkı Cezayir elbisesi giyerler, zira çoğu azeptir. Zengin kaptanlar vardır. (...) Rum taifesi meyhanecilerdir. Ermenileri pastırmacı ustalarıdır. Yahudileri muhabbet pazarında aracıdır. Yahudi çocukları ulufeciyanıdır.”⁽²⁾

Galata'nın bu renkli ticaret hayatı kendisini 19. yüzyılın son yarısına kadar taşımayı bildi. Ama şimdi öncelikle bu renkli toprakların ilk dönemlerine, İtalyan geçmişine bakalım.

İtalyan denizcilerin ve tüccarların Galata'yı mesken tutmasının anlaşılabilir bir nedeni de, 1. Jüstinyen'in imparator olduğu dönemde (527-565) İtalya'nın zaten bir Bizans eyaleti haline getirilmiş olmasıydı. Gerçi askeri ve sivil yönetimlerin birbirinden ayrılmasıyla zayıf düşen İtalya'yı Bizanslılar ancak 14 yıl yönetebildi. Bu süre sonunda yarımada'nın kuzeyini yitirdi ve yalnızca güneyinde tutunabildi. Ancak zamanla Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika Müslümanların eline geçmiş, Akdeniz'de ticari üstünlük Arapların olmuştu. Umduğunu Akdeniz'de bulamayan İtalyanlar için Bizans topraklarına yönelmek Orta ve Batı Avrupa için transit ticareti de üstlenmek anlamına geliyordu. Uzak Doğu'nun baharatlarını ve parlak kumaşlarını Avrupa'ya iletebilir, Asya'da talep gören Avrupa mallarını da Ortadoğu pazarlarına taşıyabilirlerdi. Bu fırsatları

*Jaspar Isaac'ın
"La Ville de
Constantinople"
adını taşıyan 1654
tarihli kuşbakişi
İstanbul çiziminde
Galata bölgesi.*

değerlendirmek isteyen İtalyanlar Bizans topraklarına geçerek koloniler kurdular.⁽³⁾

İtalya'nın denizci şehir devletleri, 13. yy'a gelene dek Bizans İmparatorluğu ile imzaladıkları anlaşmalarla hem ticaret alanında bazı imtiyazlar ve kolaylıklar elde etmişler, hem de kendilerini ilgilendiren yönetim ve yargı alanlarında önemli ayrıcalıklar sağlamayı başarmışlardı.

Bu hak ve ayrıcalıkların doğurduğu ortamdan yararlanarak başkent Konstantinopolis'ten başlayarak Bizans imparatorluğunun önemli liman kentlerine yerleşip koloniler oluşturdular.

12. yüzyılda Konstantinopolis'te Fransız ve Alman tüccarların da var olduğu ve onlara özel iskeleler, dükkânların da bulunduğu bilinmekte ise de, ne onlara tanınan ayrıcalıkların boyutları ne de ticari etkinlikleri İtalyanların düzeyine ulaşabilmiştir. Bir başka deyişle, 12. yüzyılın son

çeyreğinde başta Konstantinopolis olmak üzere İmparatorluk genelinde ticaret tamamıyla İtalyanların elinde idi.

AMALFİLİLERDEN VENEDİKLİLERE İSTANBUL TİCARETİ

Bizans mallarını Konstantinopolis'ten alıp talep gördükleri İtalya'ya ilk taşıyanlar Venedik ve Cenevizlilerden önce Amalfili tüccarlar oldu. Katolik oldukları için Bizans onlara Meryem Ana'ya adanan bir kilise (Deiparae seu Mariae Amalphitarum de Latina) ile bir manastır tahsis etmişti. Sayıca çoğalıp Bizans İmparatorluğu nezdinde temsil edilmeleri önem kazanınca da Amalfi kolonisinin başında olan Pantaleone'ye 1066'da Patrice ve Consul unvanları verildi.

Amalfili topluluğu Eminönü'nde Zindankapı ile Balıkpazarı Kapısı arasındaki bölgeye yerleşmişti. Bugünkü Şehir Hatları vapurlarının bulunduğu yere yakın da bir iskeleleri vardı.

İçinde buldukları doğa koşulları nedeniyle ilk çağlardan itibaren ticarete zorlanan Venedikliler de Adriyatik üzerinden Doğu Akdeniz'e açılmış ve çok geçmeden Bizans İmparatorluğu topraklarında ticaret yapmaya başlamışlardı. Venedik tebaasına Bizans'ta ticaret hakkı ilk kez İmparator I. Basileos (976-1025) ile Doç II. Pietro Orseleo arasında 992 yılında yapılan bir anlaşma ile tanındı. Anlaşma ile Venedik tacirlerine Çanak kale Boğazı'ndan geçerken ödedikleri vergi azaltıldı. İlişkilerin gelişmesiyle beraber Konstantinopolis'teki Venediklilerin nüfusu kalabalıklaştı.

Bizans İmparatorluğu'ndan ticaret ayrıcalıkları elde eden ilk İtalyan toplumu olan Amalfililer, XI. yy sonlarına doğru üstünlüklerini Venediklilere kaptırmışlardı.

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos (1081-1118) Venediklilerden istediği desteğin karşılığında onları doğuya (Levante) daha çok çekecek bazı ticari imtiyazlar tanımak zorunda kaldı. Normanlara karşı İtalya'da girilen işbirliğinin meyvesi olan bu anlaşma 1082 yılında imzalandı. Anlaşmayla Venedik tebaasına Bizans topraklarında gümrük resmi ve alım/satım vergisi (kommerkion) olmaksızın ticaret yapma olanağı tanındı. Ayrıca Venediklilere başkentte Haliç'in güney sahilinde, Praktika'da⁽⁴⁾ bir mahalle ile gemilerin yavaşabileceği bir iskele ve tüccarların mallarını depolayabilecekleri dükkânlar tahsis ediliyordu. Anlaşma ile Venedikliler topluluk içi anlaşmazlıkları

için Bizans İmparatorluk yargısından bağımsız özel mahkeme kurma hakkı da elde etmişlerdi.

Venediklileri Pisalılar ve Cenevizliler izledi. 1112 yılında Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos Pisalılara bazı imtiyazlar verir. Bahçekapı civarında yerleşik olan Pisa kolonisinin de bugünkü Yeni Cami kıyısında iskeleleri, arka tarafta da mezarlıkları vardı. Ancak bu dönemlerde İstanbul'da asıl büyüyen genişleyen Venedik kolonisi oldu.

CENEVİZLİLER BAHÇEKAP'IYI MESKEN TUTUYOR

Cenevizliler İstanbul'a 11. yy sonunda gelmişti belki ama en büyük rakipleri olan Venediklilerin Bizans topraklarında daha 992'de elde ettiği ticari haklara ancak 1142 yılında kavuşabildiler. Cenevizlilere daha anlamlı imtiyazlar getiren asıl kapsamlı anlaşma ise 1155'te imzalandı. Buna rağmen Cenevizlilerin elde etmiş olduğu haklar Venediklilerin gerisindeydi. Ancak Pisalılar ile de hemen hemen aynı idi.

1162 yılına geldiğimizde Bizans başkentindeki Cenevizlilerin sayısı 300'ü bulmuştu. Bu sırada çoğunlukla Eminönü'nde "Embolum de Sancta Cruce" olarak bilinen mahalde oturuyorlardı. Ancak kendilerini rakip olarak gören Pisalıların Bizanslılar ve Venediklilerden de destek alarak giriştikleri saldırıda malları yağmalandı, dükkânları tahrir edildi.

Anavatanlarına kaçmayıp kalanlar Pisa mahallesine yakın Bahçekapı (Porta

Christoph Scheffler'in 1730 tarihli İstanbul çizimi.

Neori) yakınlarına yerleştiler. Ekim 1169 tarihli bir anlaşmayla da İmparator'dan yeni haklar elde ettiler. Cenevizlilerin Konstantinopolis'te ödeyecekleri gümrük resmi yüzde 4 olarak eski oranında bırakılıyordu. Bu oran Konstantinopolis dışındaki yerlerde Latinlerin ödedikleri düzeyde olacaktı. Başkentte Ceneviz kolonisine ayrılacak iskele, kilise ve ticaret mahallinin (emporium) ise şehrin dışında uygun bir yerde olmasına karar veriliyordu. İtalyan kolonileri arasındaki ihtilafların da önüne geçebilmek için bu yer surlarla çevrili eski İstanbul'un karşısında Galata'da olacaktı. Ancak 12. yy'ın sonunda burası gelişkin ticaret mahalli sayılmadığından Cenevizliler Galata'ya yerleşmeyi reddedip şehrin içinde kalmak istediler.

Sonunda Ceneviz elçisi Amico de Murta'nın da ısrarıyla I. Manuel Komnenos, 1170 baharında şehirde Coparion bölgesinde, Pisallılar'ın yaşadığı yere yakın bir mahalleyi

Ceneviz kolonisine vermeyi kabul etti. Bununla ilgili anlaşma da takip eden yaz aylarında imzalandı.⁽⁵⁾

Ancak Cenevizlilerin Bizans başkentinde edindikleri yer ve elde ettikleri ticari haklar Venediklilerin hoşuna gitmedi. Cenevizliler sık sık yağma ve tacizle karşılaştılar.

1190 yılında Ceneviz cumhuriyetinde yeni, modern bir gelişme oldu. Konsül unvanı kaldırıldı ve onun yerine kolonilerde bir tür vali görevi görecek, hem askeri bir komutan hem de baş yargıcı gibi görev yapacak, tarafsız ve profesyonel bir kişinin görev yapmasına karar verildi. Bu kişi podesta unvanı taşıyacaktı. Artık Galata Kolonisi, Cenova Cumhuriyeti'nce tayin edilen bu vali tarafından yönetilecekti. Gümrüklerdeki hasılat, Cenova Cumhuriyeti adına bu podesta'nın aracılığıyla tahsil olunacaktı. Bizans İmparatorluğu'nun daimi Cenova elçisi konumunda olan podesta bu unvanıyla Bizans'ın saray törenlerine de katılacaktı.

CENEVİZLİLERİN GALATA'YA GEÇİŞİ

İşler Cenevizliler için tam iyiye giderken, 1202'de Venedik'ten yola koyulan IV. Haçlı Ordusu 1204 yılında Konstantinopolis'e gelip şehri işgal etti. Klasik ve Orta çağların kültür hazineleriyle dolu şehir geniş çaplı bir yağmaya tabi tutuldu. İstanbul'u yakıp talan eden Haçlı orduları Bizans İmparatorluğuna da nokta koyarak 1204'te kendi Orta Çağ ve Katolik inançlarına uyan Latin İmparatorluğu kurdular. Haçlıların Romanya adını verdiği bu devlet 57 yıl ayakta kaldı. Cenevizliler Latin İşgali ile İstanbul'dan tam anlamıyla dışlandılar.

25 Temmuz 1261'de ani bir baskınla şehri yeniden zapt eden Bizanslılar Latin krallığına son verdiler. Böylece Bizans topraklarında 1082 anlaşmasından beri Venedik'in elinde bulunan ticaret üstünlüğü Latin döneminde Bizans'ı desteklemiş olan Cenevizlilere geçti. Cenevizliler bölgedeki ticari egemenliklerini şehrin 1453'teki Osmanlı Fethi'ne kadar da sürdürdüler.

1267 yılı Galata toprakları için tarihi öneme sahip bir yıl oldu. Çünkü o yıl Konstantinopolis'e gelen elçi De Camilla ile yapılan anlaşma sonucunda Ceneviz kolonisine Konstantinopolis dışında yeni bir yerleşim bölgesi veriliyordu: Galata!

Cenevizliler aslında bu yörede yerleşme iznini 1160'lara doğru almışlardı. O tarihte Konstantinopolis surları dışında kaldığı için itibar

etmedikleri yer 1267'den sonra kesin olarak bir Ceneviz mahallesine dönüşecekti.

İstanbul'un tarihini aydınlatmış, döneminin çok yönlü biliminsanlarından biri olan Alfons Maria Schneider'ın (1896-1952) da belirttiği gibi⁽⁶⁾, Galata'nun en parlak dönemi, Cenevizlilerin buraya yerleşmesinden sonra başlamıştır.

Bizans İmparatorluğu ile Cenevizlilerin Galata kolonisi arasındaki ilişkileri düzenleyen 1272 tarihli anlaşma bölgenin yeni konumunu pekiştiren bir nitelik taşıyordu.

GALATA: BİZANS'TAKİ AVRUPA

Galata surlarında bir Bizans garnizonu bulunduğu için Cenevizliler ilkin tepenin eteklerine yerleştiler. Fakat çok geçmeden bölgeyi özerk ve müstahkem bir bölge haline dönüştürmeyi başardılar. Sahip olduğu ticaret gücü ve kültürel özellikleriyle Galata geliyor ve yoğunluklu olarak yabancıların ikamet ettiği "Bizans'taki Avrupa" haline geliyor.

Cenevizlilerin Galata'ya yerleşmeleri Ceneviz-Bizans ilişkileri bakımından da bir dönüm noktası oldu. Dostluk havasının zaman zaman bozulmasına karşın Ceneviz cumhuriyeti, öteki İtalyan devletlerinden daha avantajlı ve üstün konumunu sürdürdü. Başta Galata olmak üzere Sakız, Foça, Amasra gibi önemli liman şehirleri ile adalarda

yönetimi ellerinde bulunduran koloniler oluşturular. Kırm' da tutunabildiler. Cenevizliler her gittikleri yerde Bizans halkının nefret duyduğu Venediklilerden farklı uygulamalara girişiyordu. Bu bölgelerde merkezi bir yapıyla hüküm sürmek yerine yerel senyörlükler kurarak kök salmaya çalıştı. Bu da söz konusu bölgelerde kendilerine Bizans sonrası da sarkacak büyük yararlar sağladı.

Galata'daki Saint Pierre Kilisesi'nde görevli Peder Benedetto Palazzo'nun yaptığı ve 1946 yılında yayınladığı araştırmalara bakılırsa, 1304 tarihli anlaşmayı temel alan Ceneviz imtiyaz bölgesinin doğu sınırı, bugün Bankalar Caddesi'nde SALT Galata olarak bildiğimiz (ve geçmişte de Osmanlı Bankası'nın Merkez Binası olarak işlev görmüş) büyük binanın arka duvarı idi. Bölgenin en batı ucu ise Azapkapı yakınlarındaki Kalafat Caddesi'nden 150 m. yukardaki Kartopu Sokağı'nın bulunduğu noktaydı.⁽⁷⁾

CENEVİZ: DEVLET İÇİNDE DEVLET

Cenevizliler önce Kalafat yerinden Karaköy'e kadar kavisli şekilde uzanan sahil şeridinden yamaca doğru Voyvoda Caddesi (bugünkü Bankalar Caddesi) ile Yanıkkapı Sokağı hizasına kadar bir araziye sahiptiler. Ancak gümrük resimlerinden elde ettikleri kazançla gün geçtikçe güçleniyor, imtiyaz bölgelerinin sınırlarını da genişletiyorlardı. Cenevizliler Bizans'ın siyasi sahada

Galata Kulesi, 1862 (Francis Bedford).

gerilemesine paralel olarak sınırlarını ve surlarını Azapkapı – Şişhane –Kule – Tophane çevresine kadar götürmüşlerdi. Zamanla Haliç'e yani limana girişi kapayacak bir zincirin çekilebileceği bir kulenin yapımına başladılar.

Kısacası, Bizans zayıfladıkça Galata'daki Ceneviz kolonisi "devlet içinde devlet" haline geliyordu.

Cenevizliler Galata'da öyle üstün bir rekabet gücüne sahip olmuşlardı ki, Britanyalı tarihçi Edward Gibbon (1737-1794), onlardan şöyle bahsediyordu:

"Eğer bu cumhuriyet özgürlüğünü ve deniz gücünü yitirmemiş olsaydı, Roma İmparatorluğu kısa süre içinde Cenova'nın bir eyaleti haline dönüşebilirdi."⁽⁸⁾

Orta Çağ'ın en büyük seyyahlarından İbn Battûta, 1334'te Konstantinopolis'e geldiğinde Haliç'in karşı kıyısına geçerek Galata'ya da uğradı. Arap gezgin Galatalılar için şunları yazıyordu: Galata'da nüfus Cenova, Venedik, Roma ve Fransız gâvurundan oluşuyor. (...) Bu taife

19. yüzyılda
Galata (Atatürk
Kütüphanesi,
Kartpostal arşivi
No: 5689).

tümüyle ticarete gömülmüştür; sahip oldukları liman dünyanın en işlek limanlarından. Bu limanda yüz kadar kurkûra (çektiri denilen büyük tekne) gördüm. Ufak tekneler ise sayılmayacak kadar çok! Bu tarafta çarşılar gayet renkli ve zengin olmasına rağmen çok pis! Çarşıları birbirinden ayıran küçük dere sade lağım akıtıyor desem yeridir!”⁽⁹⁾

Peki İbn Battûta'nın bahsettiği bu "ticaret tafeisi", Galata'da neler yapıyordu?

Tarihi kaynaklarda yazılı olanlara bakılırsa, Cenevizlilerin sahildeki ticarethanelerinden ve depolarından Cenova'ya buğday, arpa gibi tahullar ile keçiyoynuzu, sakız, zencefil, karanfil, biber Hindistan cevizi gibi baharat ve egzotik ürünlerin yanı sıra tuzlanmış balık ve havyar gibi deniz ürünleri gidiyordu. Karadeniz'de özellikle de Kırım'da yapılan ve "bozkır hasadı" (!) da denilen seferlerde köleleştirdikleri esirlerin Avrupa'ya ticareti de Galata üzerinden gerçekleştiriliyordu.

Galata, Sakız Adası'nı saymazsak doğudaki Ceneviz kolonilerinin yönetildiği bir idare merkezi haline gelmiş ve gelişmişti. Semerkant'a Timur'a elçi olarak giderken, 1403'te Galata'ya uğrayan Ruy Gonzales de Clavijo ise buranın mamur görünüşünü, güzel evlerini, Burgonya dükası Philippe le Bon'un müşaviri Bertrandon de la Broquiere, 1433'te Pera kolonisinin mükemmel liman ve iskelesini methederler.

FETİHTEN SONRA GALATA

İstanbul'un Osmanlılar tarafından kuşatıldığı dönemde Cenevizliler böylesine büyük bir ordu ve toplarıyla baş edemeyeceklerini anladıkları için tarafsız bir tutum takınmışlardır. Şehrin düşmesinin akabinde Galata'nın anahtarlarını Osmanlı'ya teslim eden Cenevizliler, 1 Haziran 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Zağanos Paşa ile bir ahitname imzaladılar. Rumca olarak kalem alınan ve altında da Sultan'ın tuğrası bulunan ahitname, Galata'nın sahipliğini Osmanlılara vermekle birlikte Cenevizlilerin korumasını ve Bizans'tan beri süregelen imtiyazların devamlılığını garanti altına alıyordu. Fatih Galata surlarının bir kısmını yıktırdı. 1454'te Ceneviz, Osmanlılar'a Luciano Spinola ile Baldassare Maruffo'yu göndererek, surların onarımına izin vermesini ve şehrin idaresinin kendilerine bırakılmasını istedi. Ancak bu talepleri hiç bir zaman cevaplanmadı. Şehrin en büyük kiliselerinden biri San Paolo e San Domenico Kilisesi Fatih tarafından camiye çevrildi. Yine de Fatih, Galata'nın Osmanlı imparatorluğunun ekonomisi için hayati önem taşıdığını bildiğinden bu bölgedeki tacirleri her zaman destekledi. Hatta bir keresinde Sakız adasındaki şap rezervlerine sahip olan ve Hıristiyan Sakızlılardan 40 bin altın dükalık ciddi boyutlardaki alacağını tahsil edemeyen Francesco de Draperio adlı nüfuzlu bir Galatalı tacirinin çıkarını korumak için donanmaya Sakız adasına müdahale etmesini emretmişti.⁽¹⁰⁾

Galata'daki Katolik Hıristiyan tebaaya Avrupalıların Galata'ya çoğunlukla verdiği ad olan Pera'dan türetilmiş şekilde perot'lar denirdi. 1453'ten sonra işler özellikle hukuki özerklik bakımında perot'ların çok da arzuladığı gibi gitmedi. Cenevizlilerin bir kısmı Galata'nın düşmesinden önce bir kısmı da sonra Galata'yı terk etti. Ama Magnifica Comunita di Pera (Cemaat-i Muazzama) adıyla örgütlenen çekirdek bir Hıristiyan cemaati bölgede kaldı. Katolik kilisesi idaresindeki bu Magnifica comunita di Pera (Cemaat-i Muazzama) 1682'ye kadar faaliyetlerini sürdürdü. Bu cemaat fetih öncesinde Ceneviz podesta'sının (vali) görevini üstlenen ve düzenli olarak San Francesco Kilisesi'nde toplanan 12 resmi yetkilinin oluşturduğu konye tarafından yönetiliyordu.⁽¹¹⁾

Artık Osmanlı topraklarına katılmış olan Galata'nın Magnifica Comunita'sı sultanın zımmî tebaasıydı. Yani Osmanlı Rumları, Ermenileri ya da Yahudileri gibi azınlık taifesinden veya milletinden farklı olarak idari, siyasi ya da hukuki özerlikten yararlanamıyordu. Bu nedenle de şehrin mülki idaresi her yıl mart ayında değişen bir voyvodaya aitti. Hukuki idaresi ise Osmanlı'da kadınlığın en yüksek derecesi olan "500 akçelik kadı" elindeydi. Galata kadınlığının yetki alanı Yeniköy'den Kasımpaşa'ya, Marmara Adası'ndan Erdek ve Bandırma'ya kadar 300 köy ve 44 nahiyeyi kapsıyordu. Şehrin güvenliği ise Kaptan-ı derya idaresinde olup, kolluk denilen karakollarda

Kalyoncular bulunuyordu. (Kalyoncu Kolluğu adı buradan gelir) Beyoğlu tarafı ise Tophaneye yakınlığı sebebiyle Topçubaşlıların kontrolüne bırakılmıştı.

Galata'daki kadılık makamı bugünkü Hırdavatlar Çarşısı yakınlarında bulunan Galata Mahkemesi idi. (Bugün bu mahkeme tarih olmuşsa da, bulunduğu yer "Galata Mahkemesi Sokak" adıyla yaşamayı sürdürmektedir.)

Galata fetih sonrasında Türkleşmeye başlasa da kozmopolit bir liman şehri olarak varlığını da yakın zamanlara kadar sürdürmüştür.

Fetihten sonra surların içine Türkler de yerleştirilmişti. Topkapı Sarayı arşivlerindeki 1478 (H. 882) tarihli bir belge Galata'da o dönemde 535 Müslüman evine karşılık 592 Rum evi, 332 Frenk evi ile 62 Ermeni evi olduğu öğrenilmektedir. Bölgedeki dükkân sayısı ise 260 olarak verilmektedir.⁽¹²⁾

Karma toplum her konuda daha dikkatli ve kurallara uygun davranmayı gerektiriyordu. Dolayısıyla voyvodalar yönetici olarak buldukları bölgelerde, esnaf ve reaya ilişkilerinin bir düzene bağlı olarak işlemlerinden, toplumun genel ahlak ve düzeninin korunmasından sorumluydular. Çarşı pazarda esnafın tutumunun halkı rahatsız edici olmamasına da dikkat ediliyorlardı.

Kadı sicillerinde dikkati çeken bir belgeye göre, Galata çarşısında bazı ticaret erbabı dükkânlarının çatı kısımlarını yola doğru uzatmıştı. Halk yağmurlu günlerde bu durundan

fazlasıyla rahatsız oluyordu. Ayrıca esnaf tezgâhını kaldırımların üzerine koyduğundan halk yolu kullanmada sıkıntı yaşıyordu. Şikâyetlerin artması üzerine kadılıktan Galata voyvodasına yazılan emirde, yola doğru uzatılmış olan çatıların sökülmesi, insanlara ait olan kaldırımlara esnafın herhangi bir tezgâh veya eşya bırakmasına izin verilmemesi ve buna uymayan dükkân sahiplerinin hakkından gelinmesi istenmişti.⁽¹³⁾

Bir başka belgeye göre, bazı kalyon neferleri bir ara Galata'da "sefahat amaçlı" evler kiralamaya başlamışlardı. Bunun üzerine Galata Voyvodasının mahalle imamlarını ve halkı, kalyon neferlerine ev kiralamamaları konusunda uyarması için emir yazılmıştı.⁽¹⁴⁾

Galata Cenevizli karakterini bazı mahallelerde 1940-1950'lere kadar sürdürdü. Hıristiyanlar sahil şeridi ile Galata Kulesi arasındaki kısımdan yavaş yavaş, şehrin arkasındaki düzlüğe ve Pera bağları (Les vignes de Pera) denilen sahaya çekilmekteydi. Burada yerleşmeye başlayan elçiliklerin etrafında Levanten karakterli yeni bir şehir doğmaktaydı. Bu bağların içinde Türk karakterli sadece iki yapıya rastlamak mümkündü: Galata Mevlevihanesi ile Galatasaray mektebi.

Öte yandan, ağırlıklı olarak Katolik Hıristiyanların hâkimiyetinde bir bölge olduğundan Orta Çağ'dan itibaren sur içine çok sayıda kilise ve manastır inşa edilmişti. Bu yapılara yılların seyrinde Yahudi ve Ermeni cemaatleri ile

az sayıda Rum Ortodoks'un mabetleri de ilave edildi. 1581 yılında papalığa ait (Pietro Cedulini imzalı) biraz mübalağalı bir rapor, Galata'da sultanın tebaasını yaklaşık 500 Katolik olarak tahmin ediyordu. Bunlara 2000 esir, 500 azatlı köle ve (İspanya, İtalya ve Sicilya kökenli) 500 -600 tacir ile kentte geçici olarak kalan 100 kişilik elçilik kadrosu ekleniyordu.⁽¹⁵⁾

Ancak 1600 tarihli bir rapora göre, kentte yalnızca 17-28 Perot ailesi bulunuyordu; çok kısa süre sonra verilen bir başka rapor, kentteki Hıristiyan nüfusa 150 Protestan aile ilave ediyordu.⁽¹⁶⁾

1622'de kilise mensubu bir ziyaretçi, tacirleri de içermek üzere Galata'daki Katoliklerin sayısını 590 olarak not dđtişiyordu.⁽¹⁷⁾

Sayıca azalan Katolik cemaat Rum Ortodoks veya Müslüman halk içinde asimile olmamak için uzun süre direndi. Ama bir süre sonra Katolik inançlarının kurallarına riayet etmekle birlikte adetlerinde Rumlaştılar. Pera'yı ziyaret edenler artık onlara Cenevizli Rum diyecektir. 17. yüzyılda cemaatin gündelik hayatındaki dil Rumca olmuştur.

Evliya Çelebi döneminde, 17 yüzyılda Galata başhisarında artık Hıristiyan hanelere rastlanmazken, bir Cizvit papazının (P. Tarillon) 1714 tarihli bir raporu Galata'daki Latin nüfusunu 300-400 Cenevizli Latin Katolik, 3 bin civarında elçilik mensubu ve tacir, 4-5 bin civarında kürek mahkumu şeklinde veriyordu.⁽¹⁸⁾

YENİDEN FRENK KARAKTERLİ GALATA

19. yüzyılda bankalarla ve iş hanlarıyla dolan bölge yeniden eski Frenk karakterini aldı. İmparatorluğun finans merkezi olarak gelişen Galata, sadece modern iş hanlarıyla dolmadı, aynı zamanda apartman tarzı yerleşimlerin de öncülüğünü yaptı. İstanbul'daki modern şehirçilik uygulamaları da ilk kez burada hayata geçirildi.

1854-1855'te sokak adları resmîleşmiş, 1857'de sokaklar havagazı ile aydınlatılmış, 1858'de evlere numara verme çalışmaları başlatılmıştı. İstanbul'da Belediye (Şehir Emaneti) teşkilatı 1864'de kurulmuş, Galata-Beyoğlu bölgesini içine alan Altıncı Belediye Dairesi aynı yıl içinde faaliyete geçmiştir. Galata modernleşmenin diğer yüzüne de tanıklık eder.

Zira belediye teşkilatının ilk görevlerinden biri, Galata surlarını yıktırmak, tarihi hendekleri doldurmak olur. Bu nedenle bir zamanlar 2800 m. uzunluğunda olan tarihi surlardan geriye Galata Kulesi ile az bir sur kalıntısı kalmıştır.

Ceneviz dönemi Galata'sında yapılmış binalardan geriye ise fazla bir şey kalmamıştır. Tünel'in Karaköy ucu yakınında olan Piyasa Meydanı (Piazetta) ile Borsa yok olmuştur. 1315 yangınından az sonra yapıldığı bilinen Palazzo del Commune (Cemaat Sarayı) ise ön cephesi kesilmiş olarak henüz durmaktadır.

Hartmann Schedel'in 1493 tarihli gravürü

Haliç Zinciri

İstanbul ile Galata Arasındaki Zincir

Hartmann Schedel'in Bizans dönemi İstanbul'unu tasvir eden gravürü 1493'te üretilmiş olsa da, şehrin Batılı kaynaklarda yer alan ilk basılı ve ikinci en eski görüntüsüdür. Çizimde İstanbul'u Marmara Denizi'nden, Haliç'in ağzında yer alan ve Tor de Galathas (Galata Mahallesi Kulesi) denilen bir kuleden Sirkeci tarafındaki Kentanarion Kulesi'ne çekilerek Haliç'e girişi denetim altında tutan zincirle birlikte görürüz. Bir ucu bugün Kurşunlu Mahzen Camii'nin orijinali olan Tor de Galathas kulesinin altındaki mahzene bağlı olan zincirin küçük bir kısmı İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde ressam Oya A. Şirinöz'ün Hartmann Schedel'in 1493 tarihli gravürünü temel alan 1994 tarihli tablosuyla birlikte sergileniyor.

Hartmann Schedel'in 1493 tarihli gravürünü temel alan 1994 tarihli Oya A. Şirinöz tablosu.

3. Bölüm

GALATA SURLARI

GALATA

İç Galata surlarının bir parçası Harup Kapı yakınlığında bugün hâlâ ayakta.

BİR ŞEHRİN SURLARLA ÇEVİRİŞİ

12. yüzyıl sonlarında Galata'ya geçtikleri tahmin edilen Cenevizliler için Bizans ile Mart 1304'de yaptıkları anlaşma çok önemliydi. Çünkü bu anlaşma Galata'daki Ceneviz kolonisini öz-yönetime sahip bir hale getiriyordu. 277 maddeden oluşan bir yönetim tüzüğü de içeren anlaşma bu İtalyan topluluğuna et ve buğday pazarları ile kantar yeri, ticaret loncası (loggia), hamam ve kilise kurma hakkı veriyordu. Anlaşma aslında sur çekme hakkı vermese de Cenevizliler Venediklilerin saldırılarını öne sürerek evlerinin aralarını kalın duvarlarla birleştiriyor, Galata'yı

Galata surlarındaki pencereleden biri.

müstahkem bir mevki haline getiriyorlardı. Bizans devlet otoritesinin gücünün zayıflamasından da yararlanarak bölgeyi adım adım surlarla çeviren topluluk üyeleri bu surların etrafına da hendekler kazdılar.

Galatalılar olası saldırılara karşı şehri

savunmak için surların kimi noktalarında müstahkem kuleler de inşa ettiler. Kleizm'in haritasında deniz tarafındaki bu kulelerin sayısı 16 olarak görülse de, haritalara geçmemiş başka kulelerin de bulunduğu ana ihtimal verilir.⁽¹⁾

Galata Surlarının belki de denizden en uzak kısmında, kara tarafının emniyeti için 1348'de bir kule inşa edilmişti. Bugün "Galata Kulesi" olarak bildiğimiz bu kule dönem dönem geçirdiği onarımların da sayesinde bölgede tamamıyla ayakta kalabilmiş olan tek kuledir.

"CENEVİZ KRALZADESİ" NİN SINIRLARI

Galata'nın çeşitli dönemlerde belgelere yansımış haritaları da bulunmaktadır. İstanbul'un ilk belediye teşkilatı olan Altıncı Daire-i Belediye'de mühendis asistanı ve arşivci olarak görev yapan Victor Marie de Launay'ın, Galata surları yıktırılmadan yaptırdığı ve bölgenin surlarını gösteren 1864 tarihli haritası bunların en çok bilgi barındıranlarının belki de başında gelir.

İstanbul'un ilk turistik rehber kitaplarından birinin (The Tourists' İstanbul, 1953) yazarı olan İsviçreli Ernest Mamboury, Marie de Launay'ın bu haritasından ve diğer bazı belgelerden yararlanarak, 1951'de yeni bir belge ortaya koydu. "1303-1453 Galata Haritası" adını

Galata surlarından ayakta kalan bir parçanın Şair Ziya Paşa Yokuşu'ndan görünümü.

verdiği bu harita sayesinde dış surların nasıl bir alanı çevrelediğini, bölgeyi beş mahalleye ayıran iç surların ve kapıların nerelerde olduğunu öğrenme şansı buluyoruz.⁽²⁾

Tabii bu surları tek bir hat olarak düşünmek yanlış olur. İmtiyaz bölgesinin sınırları zamanla genişlediğinden ilk yapılan sur duvarları iç tarafta kalıyor, daha geniş bir alanı çevreleyen dış surlar inşa ediliyordu. Bu şekilde, sur içinde adeta beş sur mahallesi belirmişti.

Yaklaşık 2,8 km. uzunluğunda ve 2 m. kalınlığında olan dış sur hattı 37 hektarlık (0,37 km²) bir alanı çevrelemekteydi. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, Galata Surlarının çevresi 10 bin 60 adımdı. Surların 205 burcu ve 13 bin mazgal dişi vardı.⁽³⁾

Haliç ve Boğaz tarafından denizle çevrili olan kara surları, Azapkapı'daki ilk havuz gözünden başlayarak Şişhane'ye çıkıyor, oradan Galata Kulesi'ne uzanıyor, sonra da Tophane'ye inerek denize kavuşuyordu. Bu bölgedeki Kılıç Ali Paşa Camii'nin iç tarafından sahil boyunca Karaköy'e gelen sur duvarları, Haliç kıyısını takip ederek Azapkapı'daki sur hattına kavuşuyordu. Kıyıda surlar ile deniz arasında gemilerin mal boşaltmasına olanak veren bir miktar toprak parçası bırakılmıştı.

1509 depreminde zarar gören ve onarımdan geçen surlar 19. yüzyılın ortalarına kadar ulaşmıştı. Evlerin

temel yapı bileşeninin yüzlerce yıl ağırlıklı olarak ahşap olduğu Galata'da 2 Ağustos 1831'de meydana gelen yangında 20 bin ev kül olmuştu.

Evliya Çelebi, 17. yüzyılın ortalarına doğru Galata surlarını şöyle tarif ediyordu:

“Konstantiniyye Kalesi'nin halici kuzeyinde bir milden yakın mesafe deniz kıyısında akçe tahtası şeklinde şeddâdî, taştan yapılma sağlam ve hoş yapı bir kale, dayanıklı bir hisardır. Fırdolayı yalın kat duvardır. İstanbul gibi üç kat değildir. Fakat kale içinde üç kat bölme hisar duvarı vardır. Her biri birer Ceneviz kralzâdesinin hükümünde idi.”⁽⁴⁾

Karadan gelebilecek tehlikelere karşı surlarının önüne, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 15 m. genişliğinde bir hendek kazılmıştı. Bir zamanlar şehre bu hendeklerin üzerinde yer alan kapılardan girilmekteydi. İstanbul'da belediyeçilik hizmetlerinin başlamasıyla doldurulan bu hendekler bugün “Lüleci Hendek Caddesi”, “Büyük Hendek Caddesi” ve “Küçük Hendek Sokak” isimlerinde yaşamaktadır.

GALATA'NIN SUR KAPILARI

Galata surlarının üzerinde yer alan kapıların eski adları, sayıları ve sırası kesin olarak tespit edilememiş olup bu konuda birbirinden farklı görüşler vardır. Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer'e (1774-1856) göre, deniz

Bir zamanlar Galata Kulesi'nin hemen batısında yer alan bir kulede bulunmuş ve Başmelek Mikail'i Ceneviz ile podesta D'oria'nın armalarıyla birlikte gösteren bu 25 Mart 1387 tarihli mermer kitabe bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergileniyor.

tarafın 12 sur kapısı bulunuyordu. Eserlerinde biraz daha detay veren Schneider ve Nomidis'i temel alan araştırmacı Behzat Üsdiken ise bu kapıları 11 olarak verir ve şöyle sıralar:⁽⁵⁾

1. Azap Kapısı (Diğer bir adı da Porta di San Antonio'dur).

2. Buğulu Sokak Kapısı (Sonradan açıldığı sanılmaktadır).

3. Kürkçü Kapısı (Stolpe ve Hammer, bu kapıya Kürekçi Kapısı der).

4. Yağ Kapanı Kapısı (Kauffer ve Hammer'da Eski Yağ Kapısı; Stolpe'de Yağ Kapı; Byzantios'da Eski Yağ veya Zindan Kapısı; Aşık'ta İskeleli Kapı).

5. Balık Pazarı Kapısı (Temini'de Balouc Pazarı Kapısı)

6. Karaköy Kapısı (Avram Galante'de Karaitköy Kapısı;

Vavassore'de Porta San Chiera)

7. Kurşunlu Mahzen Kapısı

(Leriche'de Aya Niko Kapısı, Porta di San Nicola; Gyllius'ta Porta Catena)

8. Yeni Kapı (sonradan açılmış olması gerekmektedir.)

9. Mumhane Kapısı (Aşık'ta Tabakhane Kapısı; Covell'de Nonna Kapısı)

10. Kireç Kapısı (Stolpe'de Kireççi Kapısı)

11. Eğri Kapısı (Evliya Çelebi'de Domuz Kapısı; De Launay'da Beyaz Kireç Kapısı).

Batı'daki ilk kapı olan Azapkapı, Atatürk Köprüsü'nün başında, Mehmet Paşa Camii'nin tam önünde yer alıyordu. Kapının adı kürekli gemiler devrinde Osmanlı donanması içinde aynı bir sınıf teşkil eden ve tersanenin yanında kışlaları olan genç bahriye

*Galata Kulesi ve Tarihi Yarımada
akşam ışıklarıyla...*

© iStockphoto.com / Uğurhan Bezin

Galata surları üzerindeki (Büyük Hendek Caddesi yakınlarında, eski Şişhane Karakolu karşısındaki) bir kulede bulunmuş olan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen 19 Mayıs 1442 tarihli bu kitabede kulenin dönemin podestası Nicolaus Antonius Spinula tarafından yaptırıldığı belirtiliyor.

askerlerinden, yani Azaplar'dan (ya da eski söylenişiyse Azebler'den) ileri gelirdi. Ceneviz gravürlerinde kapının eski adının "Porta San Antonio" olduğu belirtilir. Eremya Çelebi Kömürçüyan, Galata surlarının ilk kapısı dediği Azapkapı hakkında 1680 yılında şu bilgileri vermektedir:

"Galata'nın ilk kapısının adı Azapkapı'dır. Burada büyük bir cami ve her türlü mahsulatla daima dolu bir iskele vardır. İki tarafta birçok büyük demirci dükkânları görülür. Demirciler, gemiler için lazım olan büyük demir güllerle ve daha başka şeyler yaparlar. Seyrüsefer eden gemiler burada kalafat edilir. Bundan başka gemiler için

yelken, halat ve diğer edevat buradan temin edilir Burada, çam ağacından Frenklerden öğrenilen tulumba da yapılır. Bununla kuyulardan ve küplerden kovasız olarak durmadan su çıkarılır."⁽⁶⁾

Altıncı Daire-î Belediye'den Atatürk Köprüsü'ne inen yola yakın dönemlere kadar Meyit Yokuşu da deniliyordu. Çünkü Galata'nın Azap Kapı'dan sonraki kapısı Meyit Kapısı idi. Evliya Çelebi'ye göre, Meyit Kapısı "Kasımpaşa Tersanesi'ne nazır, hisar biçiminde" idi.

Doğu'dan itibaren kara tarafında ise Tophane Kapısı, Küçük Kule Kapısı ve Büyük Kule Kapısı olmak üzere

*Harup Kapı
Yolcuzade
Sokak'tan
izlenebiliyor.*

*Galata surlarında
bulunan ve
"Hükümdarlara
Hükmeden
Hükümdarların
Hükümdarı"
anlamına gelen 4B
kitabesi (İstanbul
Arkeoloji Müzeleri).*

3 kapı vardır. Ancak 1669 - 1677 tarihleri arasında İstanbul'daki İngiltere Sefareti'nin papazı olan ve Galata üzerine ayrıntılı notlar alan Dr. John Covel güncelerinde diğer tarihçilerde belirtilmeyen "Hasan Ağa Kapısı" isimli bir başka kapıdan daha söz eder. Ancak diğer tarihçiler bunun o civardaki hendeği geçmek üzere kurulmuş bir köprüniün ucundaki küçük bir geçit olduğu görüşündedir.

Küçük Kule Kapısı'ndan ise özellikle 19. yüzyılda Galata'dan Beyoğlu'na çıkılıyordu. Bu kapı 1862'de yıkıldı.

Çeşme Meydanı Kapısı (veya Közlüklü Yanık Kapı) ile Horozlu Yanık Kapı (veya Harup Kapısı) daha önceleri kara tarafındaki sınır kapıları oldukları halde Galata surlarının genişlemesinden ötürü zamanla iç kısımda kalan ve varlığı belgelerle bilinen kapılardır.⁽⁷⁾

Semavi Eyice'den öğrendiğimize göre, zamanla iç kısımlarda kalan surlarda şu ara kapılar bulunuyordu: Şişhane-Kalafatyeri arasında Sarık Kapısı (veya Harup/Harip Kapı), İç Azap Kapısı, adı

meçhul bir geçit, Galata Kulesi-Arap Camii arasında Kuledibi kapısı, Yanık (veya Kilise) Kapısı, Galata Kulesi doğusu-Karaköy arasında Horoz (veya Mihal) kapısı, Meydancık (veya Voyvoda) Kapısı, Küçük Karaköy Kapısı. Bu kapılardan bazıları çift kanatlı önemli girişlerdi, bazıları ise tek kanatlı, basit geçitlerdi.⁽⁸⁾

19. yüzyılın ortalarında Galata'yı çevreleyen surlar üzerindeki kapılar yerinde duruyordu. 1845 tarihli ve John Murray imzalı bir seyahat rehberinde, Pera'yı Galata'dan kapıları olan sur duvarlarının ayırdığından ve bu kapıların geceleri kapandığından bahsedilir. Murray, o tarihte Tophane rıhtımından inen bir yolcunun Pera'daki oteline valizlerini taşıması karşılığında 5 piastre ödediğini, Hotel Pera'nın günlüğünün ise 1,5 dolar olduğunu anlatır. Murray, Galata'nın oryantal bir karakter taşımadığını, daha ziyade ikinci sınıf bir İtalyan kasabasını andırıldığını da ileri sürer.⁽⁹⁾

ŞEHİRLEŞME KURBANİ KİTABELER, KAPILAR

Bölgenin yeniden düzenlenme çabalarına engel olduğu ve ulaşımı zorlaştırdığı iddia edilen surların büyük bölümü Server Efendi başkanlığındaki 6. Belediye Dairesi meclisi kararıyla 1864-1865'te yıkıldı. Surların önlerindeki hendekler de 1866'da dolduruldu. Belediye'nin bu yıkımları o bölgenin belki de ilk "kentsel dönüşüm"

programı idi. Bu şekilde 10 dönümlük bir alan kazanıldığı söylenir. Bu arsaların ev ve han yapılmak üzere satışından elde edilecek gelirin Ayasofya'nın arkasındaki Darülfünun'ın inşaatında kullanılması düşünülmüştür.⁽¹⁰⁾

Bugün Galata surları -küçük bir bölümü hariç- yıkıldığı için kapılarını pek görme şansımız yok. Sur kapılarından geriye bir tek Harup (ya da Harip Kapı) ulaşabildi. Ancak bu kapının bulunduğu mahal, Şişhane-Haliç metro güzergâhu nedeniyle yaya trafiğine kapandığı için bir süre önce ulaşılamaz hale gelmiştir.

Kilometreler boyu uzanan surların genellikle kapılarının üzerine de kitabeler, armalar konmuş. Surların hangi tarihte tamamlandığı bilgisine yer verilen bu kitabelerde Ceneviz ile Ceneviz'i idare eden Doç'un ve Galata'daki temsilcisi podestanın armaları bulunuyordu ve bize bölgenin geçmişine dair önemli ipuçları vermektedir.

Surların kimi yerlerine de Bizans imparatorluğunu onurlandırmak için dört B'den meydana gelen "Basileus Basileon Besileon Basileusi" (Hükümdarlara Hükmeden Hükümdarların Hükümdarı ya da Krallara Hâkim Krallar Kralı anlamına gelen) Bizans arması koyuluyordu. Bu arma Galata'daki Ceneviz toplumunun Bizans imparatorlarının kesin hâkimiyeti altında olduğunun teyidi gibiydi. Bir tarihte Azap Kapısı üzerinden -Mösyö Belin tarafından- çıkarıldığı söylenen

bu Bizans armalarından bazıları bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde görülebilir.)

Erken tarihli levhalarda Bizans arması şeref yeri olan sağ tarafa işlenmiştir. Semavi Eyice, 14. yüzyılın ilk yarısına ait bir levhada, Bizans armasının şeref yeri olan sağ tarafa işlendiğini, 1349 tarihli bir levhada ise daha az itibarlı olan sol tarafa geçirildiğini ve bundan sonra da Bizans armalarının bu tip levhalardan tamamen çıkarıldığını belirtir.⁽¹¹⁾ Yani Ceneviz kolonisinin Bizans döneminde zamanla “devlet içinde devlet” haline gelişinin hikâyesini bu levhalar üzerinden de okumak mümkündür.

Üzerinde Roma rakamıyla 1335 (MCCCXXXV) yazılı olan ve biri Bizans'a diğer ikisi Ceneviz'e ait üç armayla donatılmış eski bir kitabe bir zamanlar Voyvoda karakolu yakınında -şimdi artık mevcut olmayan- bir kule üzerinde yer alıyormuş.

İstanbul'un ilk belediye teşkilatı sayılan “Altıncı Daire-i Belediye”de mühendis asistanı ve arşivci olarak görev yapan Victor Marie de Launay, 1864'te Galata surları yıkılmadan hemen önce bölgenin haritasını çıkartmış, bunu yaparken sadece surların geçtiği yerleri not etmekle kalmamış, kitabe ve armaları da kaydetmişti. Marie de Launay bu kayıt işleminden sonra, bu kitabe ve armaları görevli mimar O'Mahony ile Galata Kulesi'ne taşıtmıştı. Yıkımdan kurtarılan bu armalı ve kitabeli mermer levhalar daha sonra

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürüldü. Bu taşları bugün bu müzenin Latin Eserleri Bölümü'nde görmek mümkün.

Bir zamanlar surların Mumhane Kapısı üzerinde varolan -bugün Arkeoloji Müzesi'nde yer alan bir kitabedeki gotik karakterli bir yazı surların en azından o bölümünün İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethinden birkaç yıl önce yapıldığını gösterir:

“İsa 1446 Mayıs. Praetor Baldasar Marruffo, o surları dikti, başkalarından daha soylu bir eser yaptı. O, büyük, güzel yapılı insan, çok defa ciddiyeti ve ayrı zamanda titizliğiyle anılmıştır. Bu eser ona Romalı adını verecek; o tanrılar arasında yücecektir.”⁽¹²⁾

Galata surlarının büyük kısmı, daha önce de belirttiğimiz gibi, 1864'te gerçekleştirilen imar faaliyetleri sırasında yıkıldı. Bugün ayakta kalan birkaç parça var. Bunlardan biri -ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak yer verdiğimiz üzere- Haliç metro durağının Azapkapı çıkışında kıyıya dik olarak uzanan 20 m'lik duvar. Perşembe Pazarı ile Kalafat yeri arasında, kıyıya paralel olarak bir miktar uzanan tahkimatlı sur duvarı da çeşitli yapıların arasında kalsa da bir kısmı geçerken seçilen haliyle “ben yüzlerce yıldır buradayım” diyor. Bir zamanlar Galata Kulesi'nin etrafını çeviren sur duvarlarından da küçük bir kısım halen ayakta. Tophane'de 1956'da açılan caddenin kenarında da surlardan geriye kalan kimi izlere rastlanıyor.

4. Bölüm

BİRİNCİ BÖLGE GEZİSİ

Azapkapı - Perşembe Pazarı

GALATA

TARİF: *Gezimize Osmanlı döneminde “Azap Kapısı Çeşme Meydanı” olarak bilinen noktadan başlıyoruz. Bugün meydan özelliğini yitirmiş olan bu noktaya Yenikapı-Hacıosman metrosunun Haliç durağında inerek de ulaşabiliriz. Azapkapı çıkışımla alarak yürüyen merdivenlerden indikten sonra karşımızda sağda tarihi Galata surlarından bugün ayakta olan çok az parçadan birini görebiliriz. Surları solumuza alacak şekilde caddeye doğru ilerlediğimizde daha fazla ayrıntı görme şansımız olacaktır.*

İÇ AZAPKAPI'YA ÇIKAN SUR KALINTISI

Tersane Caddesi'ne doğru güneybatı-kuzeydoğu istikametinde yaklaşık 25-30 m. uzanan sur kalıntısı 14. yüzyıldan kalma. Surlar her ne kadar 2014 yılında hizmete giren metro köprüsünün altında kalmış olsa da, şu halleriyle bile epeyce etkileyici.

Evliya Çelebi'nin aktardığı bazı tarihi bilgileri eldeki eski haritalarla birleştirdiğimizde, İç Azapkapı'ya çıkan bu sur kalıntısının Ortaçağ'daki Galata şehrinin dış surları olmadığını, iç surları olduğunu anlarız. Bugüne bir izi kalmamış olan dış sur hattı daha batıda, Unkapanı köprüsünün başından Refik Saydam Caddesi'ne doğru uzanmaktaydı.

Unkapanı Köprüsü'nün kuzey ucunda, Sokollu Camii'nin hemen üzerinde Azap Kapısı, Tersane Caddesi'nin Refik Saydam Caddesi ile buluştuğu noktaya yakın bir yerde de Meyit Kapısı bulunuyordu. Bir zamanlar Galata'ya giriş çıkış sağlayan bu kapılardan da geriye bir iz kalmamıştır. Haliç Metro durağının Azapkapı çıkışında gördüğümüz iç surların Tersane Caddesi ile buluştuğu noktada ise bir zamanlar İç Azapkapısı vardı. Bu noktadan bugünkü Yolcuzade Sokağı'nı takip eden hattın yaklaşık 80 metre ilerisinde de, yine bu kitapta bahsettiğimiz Harup/Harip Kapı yer alıyor. Bu kapı kendisini çevreleyen sur hattı ve kitabesiyle bugüne kadar gelebilmiş durumda. Ama onu görmeyi sonraya bırakalım.

Galata Surlarının İç Azapkapısı'na doğru uzanan kısmının kalıntıları.

TARİF: İç Azapkapı'ya çıkan surları görüp inceledikten sonra yolumuza devam edebiliriz. Azapkapı Haliç Metro otobüs durağına gelmeden hemen önümüzde Galata Surları ile ilgili üç dilli (Türkçe, İngilizce ve Arapça) bilgi panosu göreceğiz. Bunu da inceledikten sonra sola, yani batıya doğru ilerleyerek Tersane Caddesine paralel olarak yürüyeğim. Yüksek bir çınar ağacının altındaki Saliha Sultan Çeşmesi'ne gelmeden hemen önce genişçe bir otoparka açılan soldaki aralıktan içeri girelim. Perşembe Pazarı Otoparkını kat ettikten sonra tam karşımızda yükselen, ve cümle kapısı Haliç tarafında olan Sokollu Mehmet Paşa Camii'ne yönelelim.

AZAPKAPI SOKOLLU MEHMET PAŞA CAMİİ

18. yüzyılın ikinci yarısında Galata'nun batısındaki ya da doğusundaki iskelelerden karaya çıkan biri için bu deneyim hayranlık verici bir nitelik arz ederdi. Çünkü ayak basılan iskelelerin arkasındaki geniş meydanlar eşsiz eserlerle bezeliydi. Doğu'daki Tophane iskelesinin arkasındaki meydan Kılıç Ali Paşa Camii, Tophane Çeşmesi ve dah birçok eserle bezeliydi. Galata surlarının Azapkapı'sına yakın olan batıdaki iskele ise Haliç Limanı'nun en önemli iskelelerinden biriydi. Bu iskelenin arkasındaki meydanın en önemli abidelerinden biri ise, varlığını hemen hemen 20. yüzyıla kadar sürdürübilmiş Azap Kapısı'nın (Porta San Antonio) hemen yanı başındaki

Haliç tarafından Sokollu Mehmed Paşa Camii.

Sokollu Mehmet Paşa camii idi. 1577’de dönemin Sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan’a yaptırılmıştı.

Caminin hemen arkasında ise (bugün göremediğimiz) Saliha Sultan Sıbyan Mektebi ile aynı hayır sahibine ait olan muhteşem güzellikteki Saliha Sultan Çeşmesi vardı. Çeşmenin yanı başında ise özellikle Osmanlı donanmasındaki Azep askerlerine hizmet vermesi için yapılmış olan Azapkapı (Yeşildirek) Hamamı ile sebili yer alıyordu. Belki taşıdığı bu önem nedeniyle, İstanbul’un 1871’de hizmete giren ilk (atlı) tramvay hattı bu meydana, yani Azapkapı’dan Beşiktaş’a kadar uzanıyordu. Caminin 150 m. aşağısında, güneybatısında ise ticari önem taşıyan Yelkenciler Han yer almaktaydı. Bugün gözden irak bir noktada olan Han, eski heybetinden uzak, yaşlı bedenini taşımaktan da yorgun bir görünüm arz ediyor. Saliha Sultan Sıbyan Mektebi ise 1950’li yılların sonlarında “yol geçireceğiz” diye yıkılıp yok edildi. Hamamın tarihi dokusu da silindi, cephesi dağıldı. Mehmet Paşa Sebili’nin altı yüz yıllık surlara açılan arka kısmını ise otopark yaptık. Caminin bulunduğu meydanlık alana gelince... O da zaten 1950’li yılların sonunda bu özelliğini tam anlamıyla yitirdi.

Yine de şanslı sayılırız. Zira, Atatürk Köprüsü’nün 1935-1940’lardaki yenilenme çalışmaları sırasında az daha

Sokollu Camii’ni de yok ediyorduk. Yıkılması ve temellerinin yeni köprü inşaatında kullanılması düşünüldü diye de, neyse ki bu tasarıdan sonradan vazgeçildi.⁽¹⁾

Projeden vazgeçildi geçilmesine ama, köprü inşaatıyla birlikte camiyi eski azametiyile hissetmemiz de mümkün olmaktan çıktı. Atatürk Köprüsü ile Metro Köprüsü’nün gölgesinde kalan yapı, kod farkı nedeniyle de Tersane Caddesi’nin geçtiği eski meydana rahatlıkla seçilemiyor. Meydanın geçirdiği değişimden haberdar olmayan biri “bu caminin burada ne işi var” diye sorabilir. Kısacası Sokollu Mehmet Paşa Camii, bugün Azapkapı’da bir köşede, sığıntı bir yapı gibi duruyor.

Camii denize çok yakın olduğu için yükseltilmiş bir platform üzerine inşa edilmişti. Bu haliyle Eminönü’ndeki Rüstem Paşa Camii’ne, oktagonel yapısıyla da Edirne Selimiye Camii’ne benzer. Sinan bu camide merkezi kubbeyi sekiz sütunun taşıdığı kemerler üzerine oturttükten Edirne Selimiye Cami’ndeki sistemi daha küçük ölçekli olarak uygulamıştı.

Camiiye iki katlı ve kapalı bir son cemaat yerinden giriyoruz. Üç yanında galeriler var. Elinizdeki kitabın yazım sürecinde cami bitmek bilmeyen bir restorasyon çalışması içindeydi.

TARİF: Sokollu Mehmet Paşa Camii'ni gezdikten sonra geldiğimiz istikametten geri dönelim. Tersane Caddesi'ne kavuştüğümüz noktada sola dönersek biraz ilerde Saliha Sultan Çeşmesi'ni göreceğiz.

Saliha Sultan Çeşmesi Osmanlı sanatının güzel örneklerini bünyesinde barındırıyor.

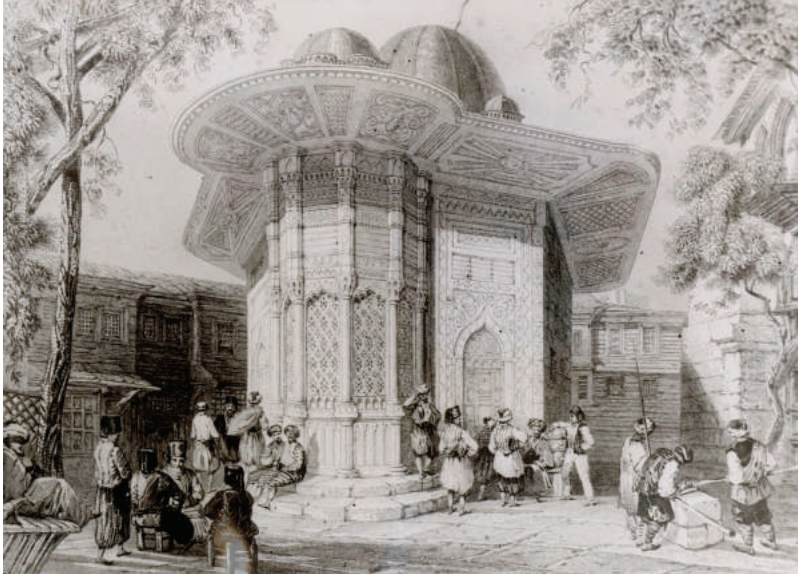
SALİHA SULTAN ÇEŞMESİ

Ortada sebil iki yanında çeşmeleri bulunan bu anıt eser bir zamanlar bütün İstanbul'daki meydan çeşmelerinin en güzellerinden biriydi. Az önce de değindiğimiz gibi, bugün ortada meydan diyebileceğimiz bir şey yok. Ama Saliha Sultan Çeşmesi, hayırseverler tarafından Galata'da yaptırılmış anıt eserlerin belki de en önemlisi olmayı bugün de sürdürüyor.

Saliha Sultan Çeşmesi Atatürk Köprüsü'nün kuzey ucunda, Haliç'ten yükselerek Şişhane'ye uzanan Refik Saydam Caddesi ile altından geçen yolların oluşturduğu karmaşık bir kavşağın güneyindedir.

Tersane Caddesi'nin ise en batı ucunda yer alıyor.

Galata çok sulak bir bölge olmadığından Ceneviz döneminde bile suyunu eski İstanbul'dan tedarik ederdi. 18. yüzyılda artan nüfusla birlikte buradaki mahallelerin su ihtiyacını karşılamak her zamankinden önemli hal geldi. Bu tip durumlarda iş devlet hazinesinden çok hayırsever hanedan üyelerine düşerdi. Bu kez de öyle oldu ve Sultan I. Mahmud'un annesi Saliha Sultan Galatalıların imdadına yetişti. Çocukluğu su sıkıntısı içinde bu bölgede geçtiği rivayet edilen Saliha Sultan şanslıydı. Belgrat Ormanı'na bentler inşa

Saliha Sultan Çeşmesi'nin William Henry Bartlett'e ait 1838 tarihli bir gravürü.

ettiren oğlu I. Mahmut'un da sayesinde İstanbul'un Kuzey Ormanları'nda biriktirilen sular artık Taksim maksemine ulaşabiliyordu. Oğlunun sebkâti mahlasından ötürü Saliha Sebkâti Valide Sultan adıyla anılan bu padişah annesi, suyunu bu maksemden alan bir çeşmeyi Galata'da Tersane'nin yakınında bir noktaya inşa ettirdi.

Saliha Sultan Çeşmesi, Kayserili Mehmet Ağa'nın mimarbaşılığı döneminde yaptırılmıştır ama mimarı belli değildir. Üzerinde bir de sebilin bulunduğu yapı asimetrik çokgen bir blok olarak tasarlanmıştır. Hattatı Eğrikapılı Mehmet Rasih Efendi'dir.⁽²⁾ 18. yüzyılın ünlü şairlerinden Seyyit Vehbi tarafından düzenlenen manzum kitabesinden, çeşmenin inşa tarihinin H. 1145 (1732-1733) olduğunu öğreniyoruz.

Saliha Sultan buradaki iskelenin yakınına düşündüğü çeşme ve sebili fevkâni kuruluşlu bir sıbyan mektebi ile birlikte yaptırmıştı. Bu mektep, çeşmenin hemen güneyinde sahile yakın bir noktada yer alıyordu. Çeşmenin, Saliha Sultan Sıbyan Mektebi, Sokollu

Camisi ve Yeşildirek Hamamı ile birlikte bir külliye oluşturduğu söylenir. Eskiden mektebin hemen altında bir fırın ile dükkânlar da bulunmuş.⁽³⁾

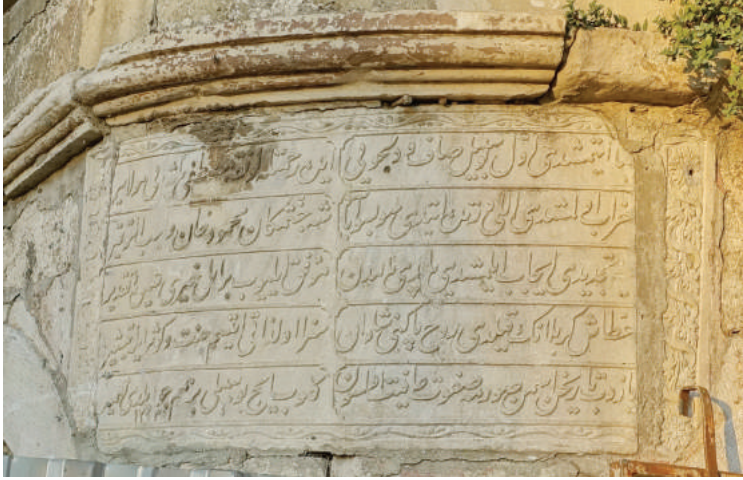
Sıbyan Mektebi, 1957 yılında Atatürk Köprüsü'nden Perşembe Pazarı'na dönen virajın açılması çalışmaları sırasında yıktırılınca, Çeşme Meydanı en önemli anıt eserlerinden birini yitirmiş oldu.

Gerek anıtsallığı, gerekse de işleviyle Osmanlı mimarisinde özel bir yere sahip olan Saliha Sultan Çeşmesi de şehrin yoğun ulaşım aksına dâhil edilince meydan çeşmesi olma özelliğini yitirdi. Bugün onu eski "meydan çeşmesi" kimliğiyle görebilmek için, Britanyalı gezgin ve gravür sanatçısı William Henry Bartlett'in 1838 tarihli gravürüne müracaat etmek durumundayız.

Ancak gravüre göz atmakla yetinmeyip, kitabesinde yazılı olan "Gel sebîl-î Vâlide Sultan'dan âb-î Kevser iç" şeklindeki çağrıya uyarak çeşmeyi ziyarete giderseniz, hemen söyleyelim, pişman olmazsınız. Zira çeşme gerek ön cephesi üzerindeki bezemeleri, gerekse de çatı saçağı ve saçakaltıyla görülmeye değer bir eserdir. Özellikle de metal festonları, kalemişi bezemeleri ve mukarnaslı silmesi Osmanlı sanatının güzel örneklerini teşkil eder. Çeşmenin mermer cephesinin üzerine natüralist üslupta çiçekler, meyveler, kıvrımlı dallar, çiçekli vazolar, Rumiler, palmetler, mukarnaslar işlenmiştir. Yapının arka ve yan cepheleri sade olup çeşme aynalarıyla bezenmiştir.⁽⁴⁾

Çeşme ilk büyük onarımını 1953 yılında görmüş. O tarihteki restorasyon uygulamasında, İtalyan mimar Montani Efendi'nin 1873 tarihli Viyana Evrensel Sergisi için hazırladığı Saliha Sultan Çeşmesi çiziminden tarihsel bir belge olarak yararlanılmış.⁽⁵⁾

Yapının son onarımı 2005 yılında gerçekleşti. Tarihi görüntülerinden ilhamla üretilen pirinç musluklar özenle ve iştahla takıldı. Ancak zaman içinde bunlar çalınıp yok edildiğinden, Saliha Sultan Çeşmesi bugün işlek bir caddenin kör bir ucunda asıl işlevini dahi yerine getiremez bir durumda.

Üzerindeki kitabeden Mehmed Paşa Sebili'nin 1846-1847 yıllarına tarihlendiğini anlıyoruz.

TARİF: Bu güzelim eseri gördükten sonra geri dönerek Azapkapı Haliç Metro otobüsü durağının önündeki yaya kaldırımından karşıya geçebiliriz. Merdivenlerle çıkılan sevinli restoranın solunda Mehmet Paşa Sebili'ni göreceğiz. Bu noktadan yukarıya doğru dar bir sokak (Yolcuzade Sokak) çıkar. Üzerinden bugün metro hattı geçen bu sokağın sonunda Harup Kapı vardır. Ancak onu görmeyi sona bırakıp dikkatimizi sebile verelim.

MEHMED PAŞA SEBİLİ (ÇİNİLİ HAMAM SEBİLİ)

Yeşildirek Sebili ya da Çinili Hamam Sebili olarak da bilinir. Tersane Caddesi No. 120' de yer alan kafe/ restoranın sol köşesinde, yandaki hamamdan ötürü her daim kül kokulu, 2015'ten beri de otopark olarak hizmet (!) veren Yolcuzade Sokağı'nun hemen başındadır. Yapı bakımından XIX. yüzyılın Tanzimat üslubunda olan Mehmet Paşa Sebili'nin yuvarlatılmış köşesine nakşolunan kitabesinde, H. 1263 (1846-1847) tarihi dikkati çeker. Bir dönem Vakıflar tarafından tamir ettirildikten sonra dükkân olarak kiraya verilmiş, kiracısı dökme demir şebekesini söküp çıkardığından orijinal görünüşü kaybolmuş.⁽⁶⁾

*Tarihi
Yeşildirek
Hamamı'nın
orijinal girişi.*

TARİF: *Sırtımızı deniz tarafına verip, sebili karşımıza aldığımızda, solda, az ilerde, tarihi Yeşildirek Şifa Hamamı'nın Tersane Caddesi üzerindeki girişini görürüz.*

YEŞİLDİREK HAMAMI

Tersane Caddesi no. 124'te yer alan hamam halen faaliyette. Mimar Sinan yapısı olan ve Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilerek Azapkapı Camiine vakfedilen hamam, "Tezkiret'ül-Mi'marın" isimli kaynakta "Galata'da Azep Kapusu'nda Vezir-i A'zam Mehmet Paşa Hamamı" adıyla kayıtlıdır. Nitekim Evliya Çelebi de ondan "Mehmet Paşa Hamamı" şeklinde söz eder. Yine de hamam Çeşme Meydanı Hamamı, Azapkapısı Hamamı ve Sokollu Mehmet Paşa Hamamı gibi değişik isimlerle de anılmıştır.

Hamamın özel kişilere devredilmeden önce Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu ve İbrahim Han-zade ailesinin ceddi, İbrahim Han Vakfı'na ait olduğunu da biliyoruz.⁽⁷⁾

Bugün pek turistik bir işlevi olmayan hamamın, erkekler kısmında yer alan sekiz sütundan dolayı bir tarihten sonra sadece "Yeşildirek Hamamı" adıyla anılmaya başladığı rivayet edilir.⁽⁸⁾

Eskiden iç kısımda çinileri de varmış. Günümüzde hamam iç (sıcaklık) girişi, kenarları biyeli fayanslarla kaplı. Hamama ait orijinal kısım, sadece duvarın boyanmamış bir kısmında kalan kalem işidir.

Yapı orijinal şeklini 20. yüzyılda kaybetmiştir. Hamamın asıl girişi bugünkü cephenin sol tarafında, Yolcu Hamamı Sokağı üzerinde iken, 1957 yılındaki Tersane Caddesi yol düzenleme çalışmaları akabinde kapatılmış ve yapıya cadde üzerinde bir giriş kapısı açılmıştır. Bugün yapıya girişte, tarihi karakteriyle hiçbir uyumu olmayan bu kapı kullanılmakta.

TARİF: *Hamamın eski giriş kapısının bulunduğu sol tarafındaki Yolcu Hamamı Sokağı'ndan Galata'nın yokuşlarını tırmanmaya başlayabiliriz. Yolcuzade Cami'nin hemen karşısında, solda Çam Sokak'a girelim. Az ilerde No.4'teki kırmızı tuğlalı güzel binayı sağımıza alarak yukarı çıkarsak doğruca Yolcuzade Mektebi Sokak'a ulaşırız. Hanlarla dolu bu sokak da sizi biraz ilerde Nazlı Hanım Sokak'a kavuşturur. Buradan sağa dönüp 50 m. sonra sağımızdaki boş arsaya –tabi siz gezene dek metal panoyla kapatılmamışsa- girersek, metro güzergâhına ve Haliç'e nazır bu noktada önümüzde sur kalıntılarının uzandığını göreceğiz.*

HARUP KAPININ ÜZERİNDEKİ SUR KALINTISI

Eğer Galata'ya 16. yüzyılda gelmiş olsaydınız, Haliç limanından, mesela Saint Antonio Kapısı yakınlarında iskeleye çıkarak eski Buğulu (Bugalice) Kapı'dan geçip de şehre girecektiniz. Bu girişten sonra, şehrin kuzeydeki sınır noktasına ulaşp tepeden bir Haliç manzarası seyretmek isterseniz, ilkönce solunuzda, yani batıda uzanan sur hattı boyunca kuzeye doğru ilerlemeniz gerekecekti. Bu şekilde bir süre sonra, 1387 tarihinde açılmış olan Harup Kapı'ya (ya da

14. yüzyıla ait sur duvarları 21. yüzyıl yapımı köprüye doğru uzanıyor.

kimi kaynaklarda belirtildiği şekliyle Harip Kapı'ya), oradan da aynı şekilde tırmanarak, kuzeydeki 1442 tarihli Saint Bartholemy Kulesi'ne varacaksınız. Burası, Galata şehrinin iç sur hattının dış sur hattıyla buluştuğu noktaydı. Yani bir anlamda şehrin kuzeydeki sınır noktalarından biriydi.

Saint Bartholemy Kulesi bugün yok. Ancak siz boş arsadan deniz yönüne, yani güneye doğru biraz yürürseniz, burada hemen önünüzde 50 m'den uzun bir sur kalıntısı görürsünüz.

Bu, Galata'nın yukarıda bahsettiğim iç sur duvarlarından kalan parçadır. Metro inşaatı nedeniyle gerçekleştirilen çeşitli bina yıkımlarından ötürü bugün biraz ürkütücü de duran bu alan, grafiti sanatçılarının civardaki tüm renklendirme çabalarına rağmen bu surların yazıldığı 2015 yılı başında mezbelelik bir görüntü arz ediyordu. Ancak böyle bile olsa, merak edip gidenlere şehrin sadece 14. yüzyıldan gizemli bir parça değil, panoramik bir İstanbul manzarası da vaat ediyor.

İç Galata surlarının yakınlığında, Mürver Sokak'ta görülen bu kalıntı muhtemelen Roma dönemi su şebekesine ait, dairesel kesitli bir su borusu.

TARİF: Eskiden bulunduğumuz arsanın az ilerisinde yer alan Harup Kapı'ya da doğruca yürüyüp kavuşabiliyorduk. Şişhane-Haliç metro güzergâhı nedeniyle bugün bu mümkün değil. Ancak soldaki patikayı takip edersek, bizi Harup Kapı'nın sur içinde kalan cephesine ulaştırdığımız görebileceğiz. Tabii İstanbul'un göbeğinde bir toprak patikaya bu çağda (!) ne kadar müsaade ederler, bilinmez. O yüzden ve de sonrasında yeniden yokuş çıkmamak için biz en iyisi bulunduğumuz noktadan geriye dönerek yeniden Nazlı Hanım Sokağı'na kavuşalım. Buradan sağa dönersek sokağın biraz ilerde Yüksek Minare Sokak adını aldığını göreceğiz. Az ötede sağda yeşil cephesiyle Emekyemez Mescidi de bu noktadan seçiliyor zaten.

EMEKYEMEZ MESCİDİ

Emekyemez Mahallesi Yüksek Minare Sokağı, no. 1'de yer alan üçgen planlı bu mescit, Galata'nun Fetih sonrası Türkleşme sürecinde beliren yapılardan. Hadikatü'l Cevâmi'ye göre, bânisi Hüsamettin Efendi isimli bir hayırsever imiş. H. 999 (1590-1591) yılında ölen Hüsamettin Efendi'nin kabri mescit arazisi içinde.

Mescidin bu adı, inşaatında çalışan işçilerin ücretlerini alın terleri kurumadan almasına borçlu olduğu rivayet edilir.

Harup Kapı üzerinde ayakta kalmış ve bugün tel kafes içinde görebileceğiniz kitabede Ceneviz arması (ortada) D'oria (solda) ile De Merude (sağda) ailelerinin armaları ile birlikte görülüyor.

Mescidin giriş kapsının üzerinde varaklı harflerle Cin suresinin “Ve ennel mesâcide lillâhi fe lâ ted’û maallâhi ehadâ” (Ve muhakkak ki mescidler, Allah içindir. Artık Allah ile beraber başka birine dua etmeyin) şeklindeki 18. ayeti okunuyor. H. 1302 (1884) tarihli bu yazı yapının yenilendiği yıla ait. Yenilenmeden bir süre sonra tekrar bakımsız hale düşen mescit uzun süre depo olarak kullanılmış. Sadece dört duvardan ibaret kaldığı 1948’de bir kez daha yenilenmiş.⁽⁹⁾

Kârgir duvarlı yapının minaresi tuğladan. Son cemaat yeri olmayan mescidin kapısının sağında küçük bir haziresi var. Caminin meşrûtası da Tutsak Sokağı’na bakan yüzünde.

TARİF: Emekyemez Mescidi’nin cephesi boyunca ilerleyerek Tutsak Sokak’tan yokuş aşağı inersek, caminin cuma namazlarında erkeklere ayrılan girişini geçtikten biraz sonra bu kez Cudîdil Valide Sultan Çeşmesi’ni göreceğiz.

CUDÎDİL VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

Galata’da Yüksek Minare Sokağı’nda Emekyemez Mescidi yakınındadır. Çeşme Güvez Sokak ile Dik Sokak arasındaki kot farkı nedeniyle bugün zemine gömük bir halde görülmektedir. Klâsik tarzda, küfeki taşından yapılmıştır. Çeşmenin ayna taşının her iki yanında da çiçek motifleri vardır. H. 1110’da (1698-1699) yılında yapıldığını öğrendiğimiz kitabesinde şunlar yazılıdır:

*“Böyle pâkize eser hakka ki oldu bî-adil”
(H. 1110)*

Bir ara İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin onarımını planladığı yatırımlar arasına bu çeşmeyi de aldığını duymuştuk. Umarım bu restorasyon gerçekleşeceği vakit, yanı başında, Güvez Sokak’a açılan merdivenler de bu güzel çeşmeyle uyumlu bir biçimde ve çevresinde güzellik katacak şekilde elden geçer.

TARİF: Cudâîl Valide Sultan Çeşmesi'nden doğruca aşağı doğru inerek Tutsak Sokak'ın sonuna doğru Mürver Sokak'ı kesiyor oluruz. Burada önce sağ sonra sol yaparsak az ilerde sağda Harup Kapı'ya ulaşırız. Bu, onun sur içinde kalan cephesi. Kapının altından geçip metro güzergâhına dönük cephesine kafamızı kaldırdığımızda, üstte demir ızgara içinde yer alan kitabesini de görürüz.

Galata surları
üzerindeki
Harup Kapı.

HARUP KAPI

12. yüzyıl sonlarında Galata'ya geçtikleri tahmin edilen Cenevizliler, Bizans devlet otoritesinin gücünün kırılmasından da faydalanarak, bölgeyi adım adım surlarla çevirdiler. Zamanla genişleyen ve nihai şekli alan Galata'nın iç ve dış sur hattının büyük kısmı, 1864'te gerçekleştirilen kentsel imar faaliyetleri sırasında yıkıldı. Bugün yıkılmayıp ayakta kalmış sadece birkaç parça var. Önce şehrin dış sur hattı üzerinde yer alan, Galata sınırlarının genişlemesinden ötürü de bir zaman sonra iç kısımda kalan Harup / Harip Kapı bunlardan biridir.

Aynı iç sur hattının güneyinde yer alan İç Azap kapısının yaklaşık 80 m. kadar kuzeydoğusunda açılmış olan bu kapı halen "geçit" verecek bir varlık sahibidir. Halîç – Şişhane arasındaki metro güzergâhı yerin altına

girmeden hemen önce bu kapının 10 m. kadar yakınından geçtiği için, 2015 yılında güvenlik nedeniyle bir kafesle çevrildi. Metro tarafına geçip kapıya dışardan bakarsanız, üzerinde bir dönem Galata'yı yöneten Doria ailesi ile bölgenin bir başka itibarlı ailelerinden Merodi'ye ait olduğu düşünülen bir de kitabe göreceksiniz. Ceneviz dönemine ait bu kitabe, doğalgaz çalışması yapan bir İSKİ kepeci tarafından 2005 yılında "yanlışlıkla" kırılınca, Mimarlar Odası tarafından çelik kafese alındı. 2015 yılı sonlarında ise bir otoparka komşu olması uygun görüldü.

Bu eşsiz kitabenin yer aldığı Harup Kapı'yı daha panoramik bir açıdan tepeden görmek isteyenler, Yolcu Hamamı Sokak no. 8'deki apartmanın üst katında yer alan Galata Bohem Cafe'nin terasına çıkıp gözlerini doğuya ve aşağıya çevirebilirler.

Eskiden Harup Kapı'nın 190 m. kadar güneydoğusunda, bugün Yanuk Kapı Sokak'ın Bankalar Caddesi ile birleştiği noktada, Yanuk Kapı adıyla bir diğer kapı yer alıyormuş. 1335 yılında çıkan bir yangına müdahale edebilmek amacıyla açıldığı için Yanuk Kapı adını aldığı rivayet edilen kapı, o haliyle Galata Kulesi'nden bile daha eskiydi. Ancak Yanuk Kapı maalesef kendisini bugüne ulaştıramadı. Harup Kapı ile sıklıkla birbirine

karıştırıldığından, bugün kitabesiyle birlikte ayakta olan kapıya da çeşitli kaynaklarda Yanuk Kapı adıyla rastlamanız olası.

İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" isimli enfes romanını okuyanlar, geceleri sarayın etrafında gizlice boğulmuş cesetleri toplayarak otopsi yapan Kubelik karakterini bilir. Bu karakterin evi de romanda Yanuk Kapı'ya bitişik tasvir edilmişti. Romanda bu kapı ile de aslında Harup Kapı kastedilmiş olabilir.

Harup ya da Harip Kapı isminin etimolojik kökeni belirsiz. Benim aklıma ilkin "acaba bu sözcük 'Mağrip' kelimesinin bozulmasıyla elde edilmiş olabilir mi?" sorusu geliyor. Malum, 1609'da İber Yarımadası'ndan sürülerek önemli kısmı Kuzeybatı Afrika'ya giden ve Morisko olarak adlandırılan Endülüs Müslümanlarının bazıları da İstanbul'a gelip yerleşmişti. Söz konusu Müslüman Araplar Büyük Gırnata İsyanı akabindeki El-Büşşerât Savaşı (1568-1571) sonrasında başlayarak İstanbul'a göçmüş ve Galata'ya yerleşmişlerdi. Moriskoların memleketi için İslam dünyasında ve tabii İstanbul'da "Mağrip" sözcüğü kullanılırdı. Acaba Harip (Harup) Kapı, civarda oturan bu "Mağripliler" vesilesiyle bu adı almış ve bu isim zamanla bugünkü adına evrilmiş olabilir mi? Belki de!

TARİF: Kapıdan tekrar surlu Galata'ya geçelim. Artık Yanıkkapı Sokak'tayız. Sırtımızı kapıya vererek ilerlerken ilk dikkatimizi çeken, hemen solda 2 katlı, cumbalı, harabe haline gelmiş hayalet ev ile hemen yanındaki restorasyon görmüş yapı arasındaki çarpıcı kontrast. Sokak ve benzer kontrastlar boyunca yaklaşık 100 m. ilerlersek sağda Abdüsalah Sokak'a geleceğiz. Tam bu köşede, trafik levhalarından üzerindeki sokak tabelası seçilemeyen kompozit (!) bir yapı var. Bu yapının alt katı (!) tarihi Sokollu Mehmet Paşa Çeşmesi. Çeşmeyi cepheden görmek için devam ederek Yanıkkapı Sokak üzerinde biraz duralım. Sonra Abdüsalah Sokak'a gireriz.

16. yüzyıla ait bu çeşme bugün bir büronun kaidesi (!) olarak işlev görüyor.

SOKOLLU MEHMET PAŞA ÇEŞMESİ

Galata'nın Azapkapı bölgesinde, Yanıkkapı Sokak ile Abdüsalah Sokağı'nın keşiştiği noktadaki bu çeşme epeyce toprağa gömülmüş, tek cepheli, sade bir çeşmedir. Bir yönüyle de tarihi eserlere karşı hunhar tavrımızın dört dörtlük bir göstergesi. Sokollu Mehmet Paşa Çeşmesi'nin teknesiyle ilülesi bugün yerinde olmadığı için çeşme olduğunu anlamak pek kolay değil. Bir zamanlar Yanıkkapı Sokak üzerindeki cephe nişi üzerinde yer alan kitabesi de 2007 yılında çalındı. Daha da kötüsü, çeşmenin bir duvarı kırılarak içi dükkan yapıldı, üzerine de bir kat çalkıp ofis

haline getirildi. Üzerine iliştirilerek sokak tabelasını görünmez hale getiren trafik levhası da bu tarihi eserin tabutuna çakılan son çivi adeta.

Çeşmenin çalınan kitabesinde H. 976 (1568-1569) kaydı düğülmüş olduğundan, Osmanlı Galata'sının en eski çeşmelerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

3 satırlık manzum kitabesinde bir zamanlar şu satırlar yazılıydı:
 “Âsaf-ı Sultan Selim Hân-ı Güzîn / Bir Muhammed-nâm Mahmûd-ı cihân
 Fi sebilillah peydâ eyledi / Çeşme-i âb-ı hayât-ı câvidân
 Sihr-i dil teşne der tarihini / Çeşmeden içmek gerek âb-ı revân 976.”(10)

TARİF: Abdüssalah Sokak'tan aşağı doğru ilerleyelim. Biraz ilerde solda Arap Cami Çıkmağı'na denk geleceğiz. Buraya girmez, biraz ilerdeki Hoca Hanım Sokağı'ndan sola döner, sokakla birlikte düdümcüden sağa kıvrılırsak, az ötede solda Arap Cami'nin avlu girişinde yer alan demir kapıya geliriz. Kapıdan avluya girmeden önce kapının karşısında, no. 15'te yer alan eski ahşap konağın da türünün son örneklerinden olduğunu hatırlatalım.

Arap Camii'nin Aya İrini Ortodoks Kilisesi'nin kalıntıları kullanılarak inşa edildiği düşünülüyor.

ARAP CAMİİ

İstanbul'un en ilginç mimari yapılarından birisi Arap Camii'dir. Azapkapı yakınlarındaki bu yapının bir benzerine ne Galata'da ne de İstanbul'un başka bir yerinde rastlamak olanaklıdır.

Caminin avlusunda önce şadırvanı görürüz. Avlunun sonunda binaya bitişik duran bir kabir dikkati çeker. Bu kabrin 717-718 yılında (H. 97) Bizans'a karşı giriştiği seferiyle ün kazanan Emevi kumandanı Mesleme bin Abdülmelik'e ait olduğu iddia

edilir. Buradan hareketle de, yapının şehrin Araplar tarafından kuşatıldığı 7.-8. yüzyıllarda bir cami olarak inşa edildiği ileri sürülür. Ancak yapının bir cami olarak inşa edildiği ileri sürülür. Ancak bu, pek dayanağı olmayan bir rivayetten ibarettir.⁽¹¹⁾

Yapı aslında, konuyla ilgili ayrıntılı çalışmalar yapan araştırmacıların gösterdiği gibi, 14. yüzyıl başlarında Dominikan tarikatı kilisesi olarak inşa edilmişti. Ancak bu kilisenin de bu bölgede kendisinden önce var olan Aya İrini (Saint Irene)

Ortodoks Kilisesi'nin yıkıntıları üzerine yapıldığı sanılmaktadır. Fetihden sonra büyük ölçüde cemaatini yitiren yapı, sonunda Arap Camii adıyla Müslümanların ibadetine açılmıştır. Tarih boyunca Galata'da patlak veren hemen her yangından nasibini alan Arap Camii, defalarca restorasyon geçirmiştir. Hemen hemen hiçbir restorasyonda yapının mimari karakterine uyulmadığı için, ilk halinden epeyce dönüşüm geçirmiş bir şekilde günümüze ulaşmıştır.

Tarih içinde çeşitli değişiklikler geçiren yapı, dikdörtgen plana sahiptir ve 49 m. uzunluğunda, 21 m. genişliğindedir. Yapının piramit çatılı, kare şeklindeki çan kulesi bugün minare olarak işlev görmektedir. Bugünkü yapının doğusunda eski kilisenin 14. yüzyıldaki halinden bazı izlerini görmek olanaklıdır.

Avlunun sonundan sağa döndüğümüzde kat edilen koridordaki kemerin kaburgalı tonozları yapının erken gotik üslubu yansıtan en önemli özelliklerdendir. Arap Camii'nin mihrap bölümünde de gotik üsluplu birkaç sivri kemerli pencere dikkati çeker.

Avlunun sonunda, sağda yer alan ve Galata Mahkemesi Sokak'a açılan koridorun sağ tarafında mermerden oyma korkuluk levhaları görülür. Celal Esad Arseven'e göre, bu levhalar minarenin altında bir zamanlar var olan orijinal kapıya ait pervazlar olup, oraya daha sonra muhafaza

maksadıyla –biraz da eğreti olarak– konulmuştur.⁽¹²⁾

Arap Camii ile ilgili en kapsamlı ve aydınlatıcı eser, 1933-1938 arasında Galata'daki Saint Pierre Kilisesi'nde papaz olarak görev yapmış olan Peder Benedetto Palazzo tarafından 10 yıllık bir araştırmanın sonunda kaleme alınmıştır. "L'Arap Djami ou Eglise Saint Paul a Galata" adıyla 1946 yılında yayınlanan kitap, Arap Camii'nin gizemli geçmişine ilişkin iddiaları kritik etmektedir.

Benedetto Palazzo bu kitabında, yapının Ortodoksluğun merkezi olan Bizans'a Katolik öğretiyi getirmek isteyen Dominikan tarikatınca 14. yüzyılda inşa edilmiş olduğu sonucuna varır. Palazzo'ya göre, eserin banisi de büyük olasılıkla, Fransa'nın Toulouse kentinden yola çıkarak önce Roma'ya, oradan Yunanistan'a ulaşan, 1299 sonlarında da beraberindeki birkaç kişiyle Konstantinopolis'e gelen Dominikan papazı Guillaume Bernard de Gaillac'tır.

Gaillac, önce suriçi İstanbul'a yerleştiyse de, burada işler pek istediği gibi gitmez. Ortodoks papazların Dominikan ve Fransisken tarikatlar üzerinden Katolik inanca geçebileceğinden endişe eden Bizans İmparatoru, bir süre sonra Gaillac ile birlikte şehirdeki tüm Latin din adamlarını Konstantinopolis'ten kovar.

1244 İznik doğumlu Bizans tarihçisi Pachymeres'e göre 1307

yılında meydana gelen bu gelişmenin akabinde Gaillac, beraberindekilerle birlikte suriçi Konstantinopolis'ten çıkar ve karşı yakaya, Pera'ya sığınır. Gaillac o bölgede Katolik inancını paylaşılanlara Ortodoksların hatalarını vaaz edip Tanrı'nun emirlerini tebliğ edeceği bir manastır inşa ettirmek ister.

Bu amaçla, önce havarilerden Aziz Pavlus'a (Saint Paul) adadığı, geçici, küçük bir kilise inşa ettirir. Bu arada bölgedeki Cenevizliler Gaillac'a harap durumdaki Aya İrini (Saint Irene) Kilisesi arazisini bağışlarlar.

Aya İrini, İlk Çağ'da Bizans Piskoposu Pertinaux tarafından inşa edilip 532 yılında da İmparator Jüstinyen tarafından restore edildiği düşünülen bir kilisedir. Bugün Arap Camii'nin kemerli girişinde üzeri camla örtülü bir çukurlukta mermer sütun kaidesi yer almaktadır. İşte bu kaidenin Jüstinyen dönemindeki

Arap Camii'nde bulunan bu 18 Şubat 1392 tarihli mezar taşı yapının bir Müslüman mabedi olmadan önce bir Latin Katolik Kilisesi olarak işlev gördüğünü teyit eder nitelikte.

Aya İrini kilisesine ait olduğu sanılmaktadır.⁽¹³⁾

Gaillac zamanla harabe haline gelen bu kilise arazisi üzerinde Dominikan tarikatının kurucusu Aziz Dominik'e adanan ve inşaatı ancak kendisinden sonra gelecek olanlar tarafından tamamlanabilen büyük bir manastır ve kilise yapımına girişir.

Dominikanlar mabedi resmi olarak Aziz Dominik'e ithaf etmiş olmalarına rağmen yapı hiçbir zaman Dominikan Kilisesi olarak bilinmez. Gaillac'ın yaptırdığı ilk küçük kilise Aziz Pavlus'a adandığı için, daha sonra inşa edilen kilise de halk tarafından hep bu adla (Saint Paul Kilisesi olarak) bilinir.

Aslında Bizanslılar halkın Ortodoks inancını bırakıp Katolikliğe geçebileceği şeklindeki endişelerinde haklılardır. Zira Saint Paul Kilisesi'nin ünlü ilahiyatçıları arasında aslen Bizanslı oldukları halde sonradan Dominikan tarikatına intisap eden Fr. Simon de Constantinople (İstanbul Simon) ve Demetrius Cydones gibi isimler vardır. Palazzo'ya göre, İstanbullu Simon şehirdeki Latin işgalinin sona erişinin (1261) akabinde dindaşlarıyla birlikte şehirden sınır dışı edilmiş olmalıdır. Gezin Rahipler Teşkilatı'nın kurulmasından sonra da Konstantinopolis kökenli olmasından ötürü ve Bizans ile iyi ilişkiler kurulmasına yardımcı olacağı umuduyla Pera Manastırı'na tayin edilmiştir. Bizans'ın siyasi ve dini

şahsiyetlerine Kutsal Ruh inancını anlattığı eserlerinden bazıları günümüze kadar korunmuştur.⁽¹⁴⁾

Demetrius Cydones ise 14. yy. Bizans'ının en kayda değer yazarlarından biridir. İmparator Jean Kantakuzenos'un özel kalemi olarak da görev yapan Demetrius, Latinleri daha iyi tanımak için İmparator'un izniyle Latin âleminin inanç dünyasını anlatan Kâfirlere Karşı Yazmalar isimli kitaplar çevirir. Demetrius, Grekçeye çevirdiği Aziz Thomas'ın eserlerinden etkilenecek Katolik olur. Demetrius Katolik olduktan sonra Pera Manastırı'nın onarımı için yüklü miktarda para bağışlar. Onun Katolikliği seçtikten sonra kaleme aldığı eserler Bizans entelektüel dünyasında da etkisini hissettirir ve birçok kişi Katolik mezhebine geçer.⁽¹⁵⁾

Saint Paul Kilisesi yılların seyri içinde çeşitli eklemeler ve değişimlerle (ve en önemlisi Arap Camii olarak) bugüne ulaşmışsa da, manastırdan geriye herhangi bir iz kalmamıştır. Rahipler Meclisi belgelerinde Galata Dominikan Manastırı olarak anılan, kimi belgelerde ise kısaca Pera Manastırı (Conventus de Pera) olarak bilinen yapı, bazen de yanında inşa edilen kilisenin resmi adıyla -Conventus Saint Dominici olarak anılmıştır.

Söz konusu manastır bugün Arap camiinin kuzeyindeki avluda, kiliseye paralel olarak uzanıyordu. Manastıra bugün minare olarak kullanılan çan

Yapının piramit çatılı, kare şeklindeki çan kulesi bugün Arap Camii'nin minaresi olarak işlev görmektedir.

kulesinin altındaki kapıdan apsiler boyunca giriş yapılıyordu.

Alman mimar ve arkeolog Wolfgang Müller-Wiener, o dönemde kilisenin kuzeydoğu nişinde Cenevizli ailelere mezar işlevi gören küçük şapeller olabileceğini ileri sürer.

⁽¹⁶⁾ Nitekim yapının çan kulesinin altındaki ana giriş kapısında 1323 tarihli, güney yan kapısı kemeri üzerinde ise 1337 tarihli Latin mezar taşları bulunmuştur. Palazzo, bu verileri dikkate alarak, inşaat çalışmalarının 1323'ten önce başladığını ve ana hatlarıyla 1337 yılında tamamlanmış olduğu sonucuna varır.

Özetle, yapının bir zamanlar duvarlarını süsleyen ve onarımlar sırasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne

kaldırılan azizelere ait resimlerle burada bulunan Latin mezar taşları, ayrıca yapının şekli ve çan kulesi Arap Camii'nin bir Müslüman mabedi olmadan önce bir Latin Katolik Kilisesi olduğunu teyit eder niteliktedir.

İspanya Kralı'nın elçisi olarak Moğol Kralı Timur'un ülkesine giden Don Ruy Gonzales y Clavijo da yolcuğu sırasında 1403 yılında Pera'ya uğradığını ve burada Saint Paul Manastırı'nı ziyaret ettiğini yazmıştır.

Ayrıca unutmayalım ki, Orta Çağ'ın en büyük seyyahlarından İbn Battûta 1334'te Konstantinopolis'e geldiğinde, Haliç'in karşı kıyısına geçerek Galata'ya da uğramıştı. Arap gezgin seyahatnamesinde Galata'da bu denli önemli bir caminin varlığından bahsetmez. Ancak "Galatalıların kiliselerinde de hayır yok; revnaksız ve sessiz" der. Bir manastırdan söz etmeyişi de Dominikan manastırının o tarihlerde henüz tamamlanmamış olabileceğini düşündürmektedir.⁽¹⁷⁾

Yapı İstanbul'un fethinden sonra camiye çevrilince, Dominikan rahipleri 1476'da birkaç yüz m. mesafede olan ve Aziz Piyer'e (Saint Pierre) atfedilen daha küçük bir yapıya taşındılar.

1478 yılına ait bir II. Mehmet vakfiyesinde, Galata'da bir süre önce camiye çevrilen "Mesa Domenico"dan bahsedilmesi, bu kilisenin bir Dominikan Kilisesi olduğunu ve

fetihten sonra camiye çevrildiğini teyit eder niteliktedir.⁽¹⁸⁾

15. yy. sonlarında İspanya'dan kaçıp Osmanlı'ya sığınan Araplar bu bölgeye yerleştiklerinden kiliseden dönme bu cami muhtemelen zamanla Arap Camii olarak anılır olmuştur.

Sultan III. Mehmet (1595-1603) döneminde onarım gören caminin etrafındaki yapılar olası zararları önlemek için yıktırılır. 1731'deki büyük yangın Arap Camii için önemli mimari değişikliklere sebep olur. Zira yangından sonra I. Mahmut'un annesi Saliha Sultan 1734-1735 yıllarında yapılarda yenileşme hareketi başlatır. Bu süreçte pencere, kapı gibi pek çok gotik öge Osmanlı yapı öğeleriyle değiştirilir. Avluda bulunan şadırvan da o tarihlerde yapılır.

Galata bölgesinde pek eksik olmayan yangınlar Arap Camii'yi de sıkça etkilemiştir. Bu nedenle 1807-1808 yılında II. Mahmud'un kızı Adile Sultan tarafından yeniden onarılan camii, 1854-1855'te bir başka tamirat görür. Yapı 1913-1919'da Giritli Hasan Bey liderliğinde kapsamlı şekilde yenilenir. Orta Çağ'dan kalma mezar taşları ve Bizans korkuluk levhaları işte bu çalışmalar sırasında zeminin altında bulunur.

TARİF: *Arap Camii'yi gezdikten sonra, minarenin altında yer alan koridordan geçerek Galata Mahkemesi Sokak'a çıkalım. Bu noktada hemen karşıımızda uzanan Nafe Sokak'tan doğruca deniz tarafına doğru ilerlersek 50-60 m sonra yeniden turumuzu başladığımız Tersane Caddesi'ne ulaşırız. Ama biz şimdi sola dönüp Karaköy istikametinde biraz ilerleyelim. Az sonra, soldaki Yapı Kredi Bankası'nın önünden caddenin karşı tarafına geçerek Taflan Sokağı'na girelim. Sokağı hemen ilerde Yemeniciler Caddesi kesiyor. Biz buradan sola sapalım. Ama sapmadan önce sağda no. 41'de yonca desenli fayanslarla süslü kırmızı tuğlalı orijinal yapıyı incelemeyi de ihmal etmeyelim. Sonra sola saparak girdiğimiz Yemeniciler Caddesi boyunca ilerleyelim. Sağda 9, 11 ve 13 no'lu yapıların üzerinde, Galata'nın deniz tarafındaki sur duvarlarından, yani muhtemelen 13. ya da 14. yüzyıldan günümüze kadar ayakta kalabilmiş kalıntıları görebiliriz. Caddenin bitiminde yol sağa dönüp denize kavuşur. Solda pembe boyalı, ahşap minareli Makbul İbrahim Paşa Camii'ni gördüğümüz noktada sağa dönerek Makaracılar Caddesi boyunca denize paralel ilerleyelim. Deniz tarafında bir zamanlar Galata'nın en eski ticari iskelelerinden biri olan ve uzak limanlardan gelen malların indirilip boşaltıldığı Yağkapanı İskelesi yer alıyordu. Sokağın sonunda, Balıkçı Kemal'in Yeri'ni gördüğümüz noktada sağda Kurtçu Hamam Sokak'a sapsak, az ilerde sağda bir 17. yüzyıl eseri olan Yelkenciler Han'ın demir kapısına denk geliriz.*

YELKENCİLER HANI

Azapkapı'da Tersane Caddesi'nin deniz tarafında Yemeniciler Sokağı yakınlarında Türk devri Galata'sının bedesten dışındaki iki önemli yapısından biri yer alır. İçine inşa edilen, ancak zamanla yıkılan mescit Kemankeş Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı için hanun da bu sadrazamın vakfettiği bir eser olduğu kabul edilir.⁽¹⁹⁾

Mustafa Paşa'nın ölüm tarihi 1647 olduğundan Yelkenciler Haru 17. yy. eseri kabul edilir. Bir diğer deyişle, Yelkenciler Hanı 17. yüzyıldan günümüze ulaşabilmiş ender hanlardandır. Yapının orada kendisinden önceki başka bir yapıyı temel alıp almadığı bilinmemektedir. General Léon Marie Eugène de Beylie (1849-1910) gibi kimi Batılı kaynaklar İstanbul'daki bu tip hanlar ile Aynoroz'daki manastır yapıları arasındaki benzerliklere dikkat çekerler.

Yelkenciler Hanı, 19. yy.'da burada yelken bezi üretildiği için bu isimle anılmaktadır.

Hanun avlusuna beşik tonozlu bir koridordan geçtikten sonra girilir. Dar ve uzun avlunun iki tarafında, kârgir yapıda kemerli mağazalar sıralanmıştır. Yelkenciler Hanı dikdörtgen plânlı, 44 x 15 m. ölçülerinde ve iki katlı bir yapıdır. Eskiden katlardaki odalar bir revaka açılıyormuş. Bugün o revak yok. Üst kat zaten son derecede bozularak günümüze gelebilmiş. İhsan Oktay Anar'ın ilk romanı Puslu Kıtalar Atlası'nın başkahramanı Bünyamin, babası Uzun İhsan Efendi ve dayısı Arap İhsan'la birlikte Yelkenciler Hanı'nın bitişiğindeki bir evde oturur şekilde betimlenmiştir.

Galata Bedesteni'nin Tersane Caddesi üzerindeki ana girişi.

TARİF: Kurtçu Hamam Sokak'tan yukarıya Yemeniciler Caddesi'ne ulaşıp, oradan önce sağ, sonra sol yaparsak, Ziyah Sokak üzerinden yeniden Tersane Caddesi'ne varırız. Tam bu noktada sağa dönersek, iki sokak ilerde Arap Kayyum Sokağı tabelasını görürüz. Bu sokağın Tersane Caddesi ile buluştuğu köşede, no. 79'da Fatih döneminden kalma Galata Bedesteni'ne denk geliriz.

GALATA BEDESTENİ

Bedestenler Osmanlı dönemi Türk şehirlerinde önemli bir ticaret merkezi idi. Bu merkezlerden biri de, evvelce İskelek Kapısı da denilen Yağkaparı Kapısı'nun iç tarafındaki Lonca mahallesinde yer alan Galata Bedesteni'dir. Yapının ana girişi bugün Tersane Caddesi üzerindedir. Evliya Çelebi, dört demir kapısı olan bedestenin dış cephelerine bitişik tonozlu dükkânlarda çuha kumaş, Sakız kamhâsi, Sakız dimisi, Cezayir ihramları gibi ürünlerin satıldığından bahseder.⁽²⁰⁾

Galata Bedesteni kare planlı olup ortada dört paye ile ayrılmış dokuz bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin üzerini dokuz kubbe örter. Yapının tarihi ise tartışmalıdır. Fatih dönemi mimarisi

üzerine çalışmalar yapmış olan Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre, Ayasofya vakıfları arasında olan Bedesten, Fatih döneminde inşa edilerek gayrimüslimlere kiralanana bir depo olarak kullanılmıştır. Yapı III. Murad'ın bir fermanı ile 22 Aralık 1585 tarihinde bedesten haline getirilmiştir.⁽²¹⁾

Ancak Ahmed Refik Altınay tarafından incelenen bu fermanda, yapıdan "yirmi kubbeli bir bina" diye söz edilmektedir.⁽²²⁾ Evliya Çelebi ise seyahatnamesinde, Galata Bedesteni'nden "on iki kubbeli, kurşun örtülü" diye bahseder. Oysa Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bahsettiği bedesten yapısı 9 kubbelidir. Bu çelişkileri dikkate alarak bir değerlendirme yapan Semavi Eyice'ye göre, Bedesten Fâtih devrine ait olmayıp, (muhtemelen Ceneviz dönemine ait) daha eski yapı kalıntılarının üzerinde, yirmi kubbeli değil sadece dokuz kubbeli olarak inşa edilmiş olmalıdır.⁽²³⁾

Cumhuriyet döneminde uzun yıllar kapalı duran Bedesten'in içindeki orijinal ahşap (meşe) taksimat 1966'da sökülüp atılmış ve yapı bir iş merkezine dönüştürülmüştür.

Bedestenlerin tarihteki bir işlevi de, ilkel "bankalara" sahip olmasıydı. Daha doğrusu, bankaların olmadığı devirlerde, İstanbul halkı kıymetli eşyalarını, paralarını ve mücevherlerini eşya muhafazası ve dellâliye ücreti mukabili ağzı mühürlü olan ve sonradan "memleket sandıkları" denilen sandıklarda saklardı. Bu sandıklar bedestenlerin mahzenlerinde muhafaza edilirdi. Ziraat Bankası'nın geçmişinin bu yapılar da saklanan memleket sandıklarına kadar dayandığını unutmamak ve Bedesten'i bu gözle görmek lazım.

TARİF: Galata Bedesteni'ni gezdikten sonra Tersane Caddesi boyunca Karaköy'e doğru ilerlemeyi sürdürüelim. Burada sağımızda boş bir otopark alanının arkasında yine deniz surlarından kimi kalıntıları seçebiliriz. Bu yol üzerinde dikkati çeken bir yapı da, 55 no'da iki tarafı Korint başlıklı pilastrlarla bezeli harika bina. Üzeri cephe bezemelerini saklayacak her tür tabela vb. ile kaplanmış bu yapının köşesinden sağa, Kardeşim Sokak'a sapalım. Sokağa girdikten sonra ilk sokaktan tekrar sağa sapsak 47 no.'da Kurşunlu Han'ın girişine gelmiş oluruz. Kurşunlu Han'a girmeden solda gördüğümüz yapı da Enomatachi Han'dır.

KURŞUNLU HAN

Galata'da şehre ticaret için gelenlere kapılarını açan kervansaray tarzı bir han da vardı: Rüstem Paşa Kervansarayı olarak bilinen bu han Türk devri Galata'sında Bedesten ve Yelkenciler Han dışındaki en önemi ticari yapıydı. Kanunî'nin sadrazamlarından Rüstem Paşa'nın 1561 tarihli vakfiyesinde "Kurşunlu Han" adı ile kayıtlı olan yapı, 1544 - 1550 arasında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Kurşunlu Han,

Kurşunlu Han'ın girişinde bugün çeşme pompasının kaidesi olarak kullanılan taş, erken Bizans döneminden kalma, muhtemelen St. Michele kilisesine ait Korint tarzı bir sütun başlığı.

o tarihlerde eski Galata surlarının Haliç'e açılan Yağkapanı ve Balıkpazarı kapılarının iç tarafında, Galata Bedesteni'nin de doğusunda kalıyordu. Bugün artık o kapılar yok. Eski kervansarayı bulmak için Tersane Caddesi'nden denize doğru inen ve Fernemeciler Caddesi'ni kesen Kardeşim Sokak'a girmeniz gerekiyor. Daha çok Hıristiyan ziyaretçilere ev sahipliği yapmış olan kervansaraya sivri kemerli bir girişten geçerek giriliyor. Yapının hemen girişinde bugün çeşme yalağı olarak kullanılan taş, erken Bizans döneminden kalma, Korint tarzı bir sütun başlığı oyularak yapılmış.

Kurşunlu Han iki katlı. Zemin kattaki payeler ile duvarlardaki derz ve tuğla tezyinat üst kattan farklı. Bu da bize, kervansarayın, adı ilk defa 1296'da geçen ve Cenevizlilerin dinî reislerinin makamı olan San Michele Kilisesi'nin yıkılmasından sonra, arsası üzerinde yapılmış olabileceğini düşündürüyor. Bugün yalak olarak kullanılan sütun başlığı da bu kiliseye ait olabilir. Binanın ikinci kattaki destek ve taşıyıcılar ise tamamen 16. yüzyıl Osmanlı mimarisi üslubunda. Yapının pencereleri dikdörtgen taş söveli.

Hanın klasik tarzda ince, uzun bir avlusu (8.25 x 47 m.) var. Boyutları ise 83 x 35 m. Hanın ilk katında 27 oda ile 2 eyvan, üst katında ise 30 oda var. Çoğu özel mülk.⁽²⁴⁾

TARİF: *Handan çıktıktan sonra geldiğimiz istikamete, Tersane Caddesi'ne dönüp hemen karşıya geçelim. Ve solda Tersane Caddesi'ne dik uzanan Zincirli Han Sokak'a girelim. Biraz ilerleyince solda Keresteci Fazıl Sokak'a girelim. Bu sokakta sağda harika bir yapı olan No. 5B'yi de gördükten ve kafesli pencereleriyle tarihi yapıları geçtikten sonra Perşembe Pazarı Caddesi'ni kesiyor olacağız. Bu bölge Galata'nın en eski ve ilginç yapıları, hanlarıyla dolu. Dört yol ağzının karşısı da Galata Mahkemesi Sokak.*

GALATA MAHKEMESİ SOKAĞI

Sokağın adı eski kadılık makamına işaret ediyor. Malum, İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethi akabinde şehrin adli yönetimi İstanbul (yani tarihi yarımada bölgesi) ve Bilâdi Selâse (yani geri kalan Üç Bölge) olmak üzere dörde ayrılıyor. Bir diğer deyişle şehrin adli yönetimi için İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar olmak üzere dört kadılık oluşturuluyor.

Tabii Galata kadılığını suriçi Galata'ya sıkışmış bir kadılık olarak düşünmemek lazım. O tarihlerde Kasımpaşa'dan kuzeydeki İstinye ve Yeniköy'e kadar 300 köy ve 44 nahiye bu kadılığın sınırları içerisindeydi.

Beşiktaş, Yeniköy ve İstinye gibi Boğaz'ın Avrupa yakasındaki köylerin yanı sıra, Marmara Adası, Kapıdağ, Erdek, Mudanya ve Bandırma kazaları da Galata Kadılığına bağlıydı ve naiplikle yönetiliyordu.

Galata kadısının idari binası ise Galata Mahkemesi Sokağı'nda idi. Yapının günümüze kadar gelemediği düşünülüyor. Ancak kimi kaynaklar Perşembe Pazarı Caddesi ile Bekar ve Zencefil sokakların çevrelediği adada yer alan Saksı Han'ın Osmanlı devrinde mahkeme binası

Galata Mahkemesi Sokağı üzerindeki Saksı Han'ın Osmanlı'da Galata Kadılığının merkezi olarak işlev görmüş olabileceği ileri sürülüyor.

Galata Mahkemesi Sokağı'ndaki bazı binaların geçmişi 18. yüzyıla dayanıyor.

olarak kullanıldığını ileri sürerler. Nitekim yapı plan şemasıyla bir han mimarisi sergilemez. Avlusu da yoktur. Ancak elde kadılık makamı olduğuna dair bir belge de mevcut değildir.

Saksı Han'ın bir 18. yy yapısı olduğu sanılmaktadır. Alt kademelerdeki derz, tuğla ve taş işçiliğinden evvelce yerinde bir Ceneviz yapısının olduğu da anlaşılmaktadır.

Abdüssalah Sokağı ile Perşembe Pazarı Caddesi arasında uzanan Galata Mahkemesi Sokağı, bugün bölgedeki diğer sokaklar gibi altları dükkân olan 4-5 katlı han ve iş yerleriyle bezeli olan bir sokaktır. Ve ancak bir araba geçebilecek ölçüde dardır. Arap Camii'nin güneyindeki bu sokakta 18. ve 19. yüzyıldan kalma çok sayıda bina yer almaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1476 tarihli bir kayıttan hareketle belirttiğine göre; Fatih devri sonlarına doğru, Galata'da 535'i Müslüman, 592'si Rum, 332'si Frenk ve 62'si Ermeni evi olmak üzere toplam 1521 ev ve 260 dükkân bulunmaktaydı.

Galata Mahkemesi Sokağı'nda ve civarında bulunan bazı binalar Osmanlı, Bizans ve Ceneviz döneminin mimari tarzını yansıtmaları nedeniyle önemlidir. Özellikle de şu binalar:

- Galata Mahkemesi Sokağı ile Perşembe Pazarı Caddesi'nin kesiştiği köşedeki bina...
- Perşembe Pazarı Caddesi'nin Keresteci Fazıl Sokağı ile kesiştiği köşedeki bina...
- Perşembe Pazarı Caddesi ile Eski Tay Çıkmazı Sokağı'nın kesiştiği köşedeki han.

Bu yapıların inşa tarihleriyle ilgili elde belge olmamasına rağmen, geçmişlerinin muhtemelen 18. hatta 17. yüzyıla kadar dayandığı sanılmaktadır.⁽²⁵⁾

Özellikle işyerlerinin kapalı olduğu pazar günleri bu sokaklarda dolaşmak insanı bir zaman tüneline girmiş gibi hissettirmektedir.

TARİF: *Galata Mahkemesi Sokak'ta biraz dolaştıktan sonra yeniden Perşembe Pazarı Caddesi'ne döner, oradan da sola, yukarıya doğru yürürsek, solda no. 14'te yeşil kapılı Yoğurtçu Han'a, no. 12'de Ticaret Han'a denk geliriz.*

TİCARET HAN

“93 Harbi” de denilen 1877-78 Rus Savaşı’nu kaybeden Osmanlı devleti ağır bir fatura ile karşı karşıya kaldı. Savaş, büyük ölçüde Galata Bankerleri aracılığıyla Avrupa’dan alınan dış borçlar ile finanse edilmişti. Osmanlı, bu borçların ödenmesini garanti altına almak isteyen dış güçlerin ısrarıyla, bir uluslararası mali komite kurulmasına razı oldu. Bu komitenin aldığı kararla hükümet ile Osmanlı devletinden alacaklarının tahsilini isteyen Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası arasında bir anlaşma imzalandı. “1879 Kararnamesi” adını taşıyan bu anlaşma ile alkollü içecek, tütün ve tömbeki vergilerinin toplanması ve işletme hakkı 10 yıllığına Osmanlı Bankası ile Galata Bankerlerine veriliyordu. Böylece oluşturulan bu tekelin gelirleri yabancı bankaların “Tütün Rejisi” adıyla kurduğu bir şirkete devredildi.

Tütün Rejisi 1925 yılında lağvedilip bütün yetkileri ile devlete devredilene kadar yabancı bir şirket gibi faaliyet gösterdi. “Peki,

neredeydi bu Reji binası?” dersanız, cevabı 1891-1909 yılları arasında Perşembe Pazarı Caddesi no. 26’da faaliyet gösteren Ticaret Han’dır. Tütün Rejisi bu tarihlerde hanın alt katını genel yönetim merkezi olarak kullanıyordu. Binanın üst katlarında ise ağırlıklı olarak tüccar ve komisyoncular yer almaktaydı. Şark Ticaret yıllıklarındaki kayıtlara göre, handa faaliyet gösteren önemli kişi ve kurumlar arasında, Fransız Ticaret Odası ile hem banker hem de avukat olan banker Agop Köçeoğlu, banker K. Gümüşgerdan, Banker Delmedico & Cie. gibi isimler bulunmaktaydı.⁽²⁶⁾ Reji’nin yer aldığı handa mukim olan şirket ve kurumlara bakınca, bunların dönemin ünlü Fransız bankacısı Rotschild’e ait sermaye grubu içinde yer alan isimler olduğu da görülür.

1881 yılında inşa edilmiş olan Ticaret Han’ın ne mimarı ne de yaptıranı belli. Giriş kapısı üzerindeki demir levhada hanın adı hem Arap hem de Latin karakterlerle yazılı. Hanın Galata Mahkemesi Sokak’ta da bir girişi var. 1300 metrekarelik alana oturan yapının 3 katı ile bir de asma katı bulunuyor. Yapının üst katları revaklı, içe dönük zemin katı ise revaksız. Bu haliyle Osmanlı hanlarına benziyor. Ancak cephelerde ve cam çatılı avluda Avrupalı bir tarz egemen. İlk yıllarında tütün ambarı olarak

kullanılan avluya sonradan yapılan iki katlı barakalar ile Perşembe Pazarı tarafındaki iç cepheye ileriki yıllarda yapılan boydan boya ek yapıyı çirkinleştirmiş görünüyor.⁽²⁷⁾

İstanbul'un ilk tabelacılarından biri olan Y. Stiponia da 1990'lı yıllara kadar bu handa faaliyet göstermiş.

TARİF: *Perşembe Pazarı Caddesi'nden yukarı doğru yürümeye devam edersek, sağda adını girişinde yer aldığı sokağa da veren Yeni Cami Çeşmesi'ne varırız. Biraz ilerde solda ise Eski Tay Çıkmazı vardır. Epeyce dar olan bu sokakta no. 1'de Serpuş Han'ın girişini görürüz.*

SERPUŞ HAN

Perşembe Pazarı Caddesi ile Eski Tay Çıkmazı'nın köşesinde kesme taş ve tuğla hatıllı duvarlarıyla dikkati çeken tarihi bir yapıdır. Üç katlı ve avlusuz yapının bir Ceneviz ya da Bizans yapısının temelleri üzerine 18. yy'da inşa edildiği sanılmaktadır. Şark ticaret yıllıklarından, 19. yy'ın sonunda handa sadece tüccarların değil, kitapçıların da satış faaliyeti gösterdiklerini öğreniyoruz.

Binanın dış cephesinde kârgir konsollara oturan kademeli asimetrik çıkmalar dikkat çeker. Yuvarlak kemerli bir girişi kapısı olan handa, odaları tonozlu sofa ve

koridorlar birbirine bağlamaktadır. Günümüzde kumruların mesken tuttuğu ara kat pencereleri yuvarlak taş kemerlidir. Üzerinde dökme demir şebekeler bulunur. Diğer cephe pencereleri ise mermer taş dikdörtgen sövelidir. Söveler üzerinde tuğla örgüden sivri süs kemerler yer alır. Üst kattaki odalardan birinde yer alan ancak hangi tarihte yapıldığını bilemediğimiz güzelce bir tavan süslemesi ziyaretçileri için adeta bir ödül gibidir.

TARİF: *Sokak üzerinde Serpuş Han'ın karşısında, no. 2'de başka güzel bir yapı (Köseoğlu İş Hanı) bulunuyor. Onu da gördükten sonra geri dönüp Tersane Caddesi boyunca Karaköy'e doğru ilerlemeyi sürdürelim. Tersane Caddesi'ne varmadan solda, iki sokak ilerde Bereketzade Medresesi Sokak'ı göreceğiz. Bu sokak bizi sağda adını aldığı medresenin camisine ulaştıracak.*

BEREKETZÂDE MEDRESESİ

Karaköy, Hırdavatçılar Çarşısı yakınındaki Bereketzâde Medresesi Sokağı'nda bir zamanlar Bereketzâde Külliyesi yer almaktaydı. Külliyein orijinal camisi günümüzde mevcut değil. Ancak yapıdan günümüze ulaşabilmiş olan medrese binası bugün kısmen camii olarak kullanılmakta.

Altıgen kasnak üzerine inşa edilmiş bir kubbesi olan yapının zaten camii olarak yapılmadığı mihrap ve minberin yapı eksenineyle örtüşmemesinden anlaşılıyor.

1977 ve 1986'da önemli restorasyonlar gören yapı günümüzde büyük ölçüde mimari özgünlüğünü yitirmiş halde. Medresenin kimi odaları bugün Kuran kursu amaçlı olarak işlev görüyor.

Yapının banisi II. Mustafa ve III. Ahmed'in valideleri Gülnüş Emetullah Sultan'ın uzun süre kethüdalığını yaptığı için Valide Kethüdası adı ile tanınan Hacı Mehmed Paşa. Giriş kapısı üzerindeki kitabeden H. 1117'de (1705'te) inşa edildiği anlaşılıyor. Medrese yığma tuğla hatıllı taş örgü sistemde inşa edilmiş.

Yapının Bereketzâde Medresesi Sokağı cephesinde dikdörtgen biçimli bir köşk ile yuvadan oluşma bir kuşevi göze çarpıyor.

Bereketzâde Medresesi'ne nazaran daha tepede, eskiden yukarıda bahsettiğimiz medrese yapısıyla bir alakası olmayan Bereketzâde Mescidi ile Bereketzâde Çeşmesi de bulunmaktaydı.

Bereketzâde Medresesi Sokağı, Camekan Sokağı, Hacı Ali Sokağı ve Bereketzâde Cami Sokağı'nın oluşturduğu dört yol ağzında yer alan mescit, Galata Kulesi'nin ilk dizdarlarından Bereketzâde Hacı Ali

Serpuş Han'ın üst katındaki odalardan birinin tavanındaki süsleme.

b. Hasan tarafından vakfedilmişti. Klasik üslupta, üstü kiremit örtülü küçük bir ibadet yeri olan yapı kapısı üstündeki eski kitâbeye göre de, 1241'de (1825-26) bir tamir görmüştü.

Bereketzâde mahallesinin eski muhtarlarından Şevket Sevencan'ın 1960'lı yıllarda Hakkı Göktürk'e verdiği bilgiye göre, bu mescit 1947-1948'te yıkıldı.⁽²⁸⁾

Mescit yıkılınca köşesindeki 1732 tarihli orijinal Bereketzade Çeşmesi Galata Kulesi'nin bulunduğu meydana taşındı. Mescit haziresinde kalan asırlık ağaçlar ve mezarlar da 1952-1953'te komşusu olan hastaneyi otopark yapılmak üzere yok edildi. Ancak mescit yakın tarihte mahalle sakinleri tarafından eski planına göre yeniden yaptırılarak 2007 yılında bir kez daha ibadete açıldı.

TARİF: *Bereketzâde Medresesi Camii'den sağa kıvrılarak ulaştığımız Söğüt Sokak'tan sola Teğmen Hüseyin Sofu Sokak'a girersek, sağda pembe boyalı Çituri Han'ı görürüz.*

ÇİTURI HAN

Teğmen Hüseyin Sofu Sokağı'nın (eski adıyla Mertebani Sokak) Söğüt Sokak ile kesiştiği köşede Çituri Han'ı görürüz. Han, adını 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da yerli ve yabancı pek çok yayını basan, aynı zamanda kırtasiyecilikle de meşgul olan Aleksander (Aleko) ile kardeşi Dimitri Çituri'nin (Tsitouris) "Çituri Biraderler Basımevi" adını taşıyan matbaalarından almaktadır.

Bugün halen Çituri Haru olarak bilinen yapı Galata bölgesinde orijinal halini koruyarak ayakta kalmış 19. yüzyıl hanlarındandır. 1861 senesinde inşa edilen yapının ilk sahibi Vasil Hacıyanopulos'tur. Adının "İbret Hanu" olduğu bu ilk dönemde handa borsa komisyoncuları, tüccarlar ve sigorta acenteleri yer almış.⁽²⁹⁾ Çituri Biraderler binayı 1918 yılında satın almışlar. Ve iki katlı olan hanın üzerine iki kat daha çıkarak bugünkü haline getirmişler.⁽³⁰⁾

Ünlü Matbaacılar: Çituri Biraderler

Meşrutiyet Caddesi üzerindeki bu bina geçmişte Çituri Biraderler'e aitti.

20. yüzyılın başlarında İstanbul'da yerli ve yabancı pek çok yayını basan, aynı zamanda kırtasiyecilikle de meşgul olan Aleksander (Aleko) ile kardeşi Dimitri Çituri (Tsitouris) "Çituri Biraderler" olarak bilinirlerdi.

Çituri ailesi, Meşrutiyet Caddesi'nin Kiblelizada Sokak ile bulunduğu köşedeki binanın sahibiydi. 20. yüzyılın başlarında Çituri Apartmanı olarak anılan bu bina, eski Decugis Evi'nin (bugün Galata Antik Hotel'in) de tam karşısındadır.

Ancak Çituriiler özellikle "Çituri Biraderler Basımevi" adını taşıyan matbaaları ile biliniyorlardı. Çituri Biraderler bu matbaada dönemin pek çok yabancı dildeki yayını gibi, İstanbul'un ilk kapsamlı turistik rehberlerinden olan "The Tourists' İstanbul" (1953) isimli kitabı da basmıştı.

1950'lerde Fethi Naci, Metin Özek, Arif Damar, Şükran Kurdakul gibi dönemin genç edebiyatçı ve yazarlarınca çıkarılan "Yeryüzü" dergisi de Çituriilerin matbaasında bastığı yayınlar arasındadır. 15 gün-

Hanun Teğmen Hüseyin Sofu Sokak no 5'te yer alan girişi neoklasik üslup özellikleri sergiliyor. Sade bir cepheye sahip olan kârgir binanın giriş kapısının iki yanında iyon başlıklı yivli pilastırlarla donatılmış yuvarlak kemerli üçgen alınlık bulunuyor.

Çitüriler pek çok yerli ve yabancı kitap da bastıkları Çituri Han'ın giriş katında bir de kırtasiye dükkânı açmışlardı. Türkiye'den ayrılrken hanı satmışlarsa da bina dış görünümünü bugüne dek başarıyla korumuş durumda. '90'lı yıllarda binanın giriş katında Çitürileri yâd edencesine bir kırtasiye dükkânı vardı. Bugün hanın giriş katında bir hurdavatçı dükkânı yer alıyor. Pembe boyalı binanın üst katları ise daha ziyade depo olarak kullanılıyor.

20. yüzyılım başlarında Aleko ve Dimitri kardeşlerin basmevinin de yer aldığı Çituri Han'ın neo-klasik tarzındaki girişi.

de bir yayınlanması planlanan bu fikir ve sanat dergisi 1 Kasım 1951- 15 Mart 1952 arasında yalnızca 11 sayı çıkabilmiştir. Dönem itibarıyla polis baskısı altında tutulan Çitüriler ilk birkaç sayıdan sonra dergiyi basmak istememişler. Derginin yazı işleri sorumlularından Metin Özek her yeni baskı öncesinde Çituri Han'a gidip derginin orada basılması için yalvarmış. Çitüriler de "her defasında "bu son kez, bilesin" der basarlarmış. Derginin son iki sayının yayımlanabilmesi için de Çitürilerin sözünü kıramadıkları birinin, şair Can Yücel'in araya girmesi gerekmiş. Ancak giderek aşılması imkânsız hale gelen koşullar yüzünden Yeryüzü dergisi on bir sayı sonra "şimdilik!" diye rek yayını kesmişler.⁽¹⁾

Dergiciler yollarına bir süre sonra başka isim ve şekillerde devam etseler de tarih bu matbaacı Rum kardeşler için güzel günler getirmez. Çitürilerin matbaacılıktaki serüveni özellikle 6-7 Eylül 1955 pogromu akabinde kötüye gider. Çituri

kardeşler "kilise papazlarını Türkiye aleyhine kıskırtıkları" yönündeki gülünç iddiaların ardından Bakanlar Kurulu kararıyla 1957 yılı Kasım ayında sınır dışı edilirler. Aleko Çituri Türkiye'den ayrılışından dört yıl sonra, 1961 yıl Ağustos ayında Atina'da hayatını kaybeder.

Çitüriler bir dönem Pera'daki ticari fırsatları da değerlendirmek istemiş ve bu amaçla, İstiklal Caddesi üzerinde Eski Çiçekçi Sokağı köşesindeki Isak Sevy'e ait olan eczaneyi (no:337) devralarak burada kırtasiye işletmeye başlamış.⁽²⁾ Bugün Odakule İş Merkezi'nin karşısında 185 No'da yer alan bu mekânda hediyelik eşyalar da satan Panter Kırtasiye bulunmaktadır.

(1) Metin Özek ile Söyleşi, Cumhuriyet Pazar Dergi, 14 Mart 2004.

(2) Behzat Üsdiken, "Pera'dan Beyoğlu'na 1840 – 1955," Akbank Sanat Yayınları, 1999.

TARİF: *Çituri Han'dan geriye Söğüt Sokak'a çıktığımızda, bu kez sola dönerek Perçemli Sokak'a kavuşalım. Buradan sola dönersek az ilerde, sağda eski Zülfaris Sinagogu'na varmış oluruz.*

ZÜLFARİS SİNAGOĞU

Zülfaris yakın bir zamanda kadar “Türk Musevileri Müzesi” olarak da kullanılmış eski bir sinagog. Yapının Perçemli Sokak'taki giriş kapısında Tevrat'tan bir alıntı göze çarpıyor:

“Seni Yerleştirdiğim Şehrin Barışını Gözetecek ve Tanrı'ya Bunun İçin Yakaracaksın” – Yereimiya, 29:7.

Temel tonozlarına bakılarak Cenevizliler zamanına ait olduğu sanılan bu yapının yerinde 1671'de bir sinagog mevcutmuş. Yahudi cemaati arşivlerinde adı Kal Kadoş Galata (Galata Kutsal Sinagogu) olarak geçen yapı, sokağın eski adı olan ve Osmanlıca “gelin perçemi” anlamına gelen Zülf-ü Arus sözcüğünün halk arasında kısaltılmış şekli Zülfaris adıyla biliniyor. En azından bir iddia böyle. Yapı o eski sinagog binası temelleri üzerinde, 1823 yılında inşa edilmiş. 1890'da Kamondo ailesinin katkılarıyla esaslı bir onarımdan geçmiş. Sinagog olarak kullanıldığı 1983 yılına kadar Yahudi cemaatinin özel günleri kutlanmış, düğünler ve törenler yapılmış.

1985'de cemaat yokluğundan ibadet işlevi sona eren yapı daha sonraki yıllarda 500. Yıl Vakfı'na tahsis edildi ve 2001 -2015 yılları arasında “500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi” olarak işlev gördü. Müze 2016 başında buradan Büyük Hendek Caddesi'ndeki Neve Şalom Sinagogu'na taşındı.

TARİF: *Perçemli Sokak'tan çıktuktan sonra Tersane Caddesi'ne inip doğruca turumuzun son durağı olan Perşembe Pazarı'nın Haliç kıyısına yönelebiliriz. Sahile ulaşmanın en keyifli yolu Galata Köprüsü istikametinde ilerleyerek, köprüye gelmeden önce sağdaki büfenin yanında yer alan merdivenlerden aşağı inmek. Bu şekilde Balık Pazarı'nı ve bu pazardaki "derya kuzularını" görme, bu civara yüzlerce yıldır hâkim olan atmosferi de yakalama fırsatı bulacaksınız.*

PERŞEMBE PAZARI SAHİLİ

Haliç'in Galata kıyıları aslında İstanbul'un silüetini seyretmek için de en güzel yerlerden biridir. Özellikle bu bölgedeki bir turu taçlandırmak için Perşembe Pazarı sahilinden daha güzel bir yer zor bulunur. Özellikle gün batımında buradan şehri seyretmeye doyum olmaz. Bunu 20. yüzyılın başında deneyimleme şansı elde etmiş, Robert College'in efsane tarih hocalarından Alexander Van Millingen, İstanbul için şöyle diyordu:

"Haliç'ten Konstantinopolis'in görünümü limanın üzerindeki köprülerden ya da Pera'dan bakıldığında, dünyada bir şehrin sunabileceği en etkileyici ve güzel manzarayı gözler önüne serer. Şehre bir günlüğüne gelen bir ziyaretçi ilk bakışta onun müthiş cazibelerinin farkına varır ve şehirde ne kadar uzun süre kalırsa kalsın manzaraya karşı duyduğu hayranlık hissi asla silinmez. (...) Gün batımına doğru ise suyun ve toprağın, vadilerin ve tepelerin farklı yerlerini ışıklar ve gölgeler boyadığında, Haliç'teki tepelerin üzerinde asılı duran sıra sıra camiler ve minareler gökyüzünün koyulaşan ihtişamına karşı yaslandığında yine unutulmaz bir görüntü oluşur."⁽³¹⁾

5. Bölüm

İKİNCİ BÖLGE GEZİSİ

Tophane - Karaköy

GALATA

TARİF: Turumuza Tophane'den başlıyoruz. Tramvay ya da İETT otobüsleri ile kolayca ulaşabildiğimiz Meclis-i Mebusan Caddesi'nin Boğazkesen Caddesi ile buluştuğu noktadan biraz yokuş yukarı yürüyeelim. Elli m. sonra sağda Defterdar Yokuşu'na sapsarsak, no. 2'deki tarihi yapının, Tophane-i Amire'nin girişine ulaşırız.

15. yüzyılda top dökümhanesini de içeren Tophane-i Amire binaları.

TOPHANE-İ AMİRE

İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethi sonrasında Galata, Osmanlı Devleti'nin deniz gücünün hem askeri hem de ticari anlamda merkezi oldu. Bu dönemde Galata'nın batı ucunda, Azapkapı'dan Haliç koyunun neredeyse bitimine kadar olan bölgede Tersane-i Amire adını alacak olan devlet tersanesi kuruldu. Galata bölgesinin doğu ucunda ise Osmanlı'nın donanmada da kullandığı topların döküldüğü tophaneler inşa edildi. Artık Galata yerleşiminin iki ucunda da Osmanlı askeri gücünü yansıtan yapılar bulunuyordu.

Aslında İstanbul'un fethinden önce Osmanlıların biri Bursa, diğeri Edirne olmak üzere iki yerde tophanesi vardı. O dönemde eğer hedef sarp yerlerde bulunan kalelerin kuşatılması ise, savaş alanına yakın bir yerde seyyar tophaneler inşa edilirdi.

Fethin hemen sonrasında, Galata bölgesi surlarının Doğu Kapısı önünde ordu ve donanmanın kullandığı

askeri toplar için bir döküm alanı tesis edildi. Dökümhanelerin inşasından sonra da surlardaki bu kapı yabancı gezginlerce “Porta delle Bombarde” adıyla anılmaya başlandı.

Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde Fatih Sultan Mehmed’in inşa ettirdiği tophane tesisini Sultan II. Bayezid’in genişletip, yeni odalar ilave ettirdiğinden bahseder. Kanuni Sultan Süleyman ise Tophâne-i Âmire müştemilâtına ait bütün binaları yıktırarak yeniden bir tophane inşa ettirmiştir. Tophane’yi oluşturan bazı ahşap binalar H. 1132 (1720-1721) tarihinde çıkan yangın sonrası hasar gördüğü için H. 1136 (1723-1724) tarihinde Topçubaşı İbrahim Ağa gözetiminde tesis içerisinde büyük bir su sarnıcı inşa ettirilir. Aynı yıl padişahların Tophane’yi ziyaretlerinde dinlenebilmeleri amacıyla bir de kasır inşa edilir.

Denizden 100 adım uzakta yamacın eteğindeki Tophane-i Amire binaları 1743’te tamamen yıkılır ve bugünkü haliyle yeniden yapılır.

Devlet içindeki asıl görevleri barutçubaşılık olan Ohannes ve Boghos Dadyan kardeşler tarafından kurulan Zeytinburnu Demir Fabrikası (Grande Fabrique) 1843 yılında faaliyete geçince top ve diğer silahlar artık bu fabrikada

dökülmeye başlanır.

Zeytinburnu’ndaki fabrikanın 1850 yılında tam kapasiteyle çalışmaya başlamasının ardından, Tophâne-i Âmire’deki top dökümü yavaş yavaş nihayete erer. Artık askeri amaçlı birçok döküm işi Zeytinburnu Demir Fabrikası’nda yapılmaya başlanır.⁽¹⁾

19. yüzyılın ikinci yarısına ait bir devlet salnamesinde, Tophâne-i Âmire yapıları şu şekilde sıralanmaktadır: top dökümhanesi, buhar makinehanesi, marangozhane, demirhane, çarkhane, saraç atölyesi, nakkaş atölyesi, alethane, terzihane, avadanlıkhane, masterhane, kılıçhane, tüfenkhane, sandık ve model atölyesi. Uzun yıllar Milli Savunma Bakanlığı’nın kullanımında kalan ve 1958’de Askeri Müze’ye dönüştürülmesi gündeme gelen Tophane-i Amire binaları 1992 yılında Mimar Sinan Üniversitesi’ne devredilmiştir.⁽²⁾

Günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tophane-i Amire Kültür ve Sanat Merkezi olarak hizmet veren bu tarihi binada Tophane-i Amire Beş Kubbe, Tophane-i Amire Tek Kubbe ve Tophane-i Amire Sarnıçlar olmak üzere üç ayrı sergi holü bulunmaktadır. Bugün çok amaçlı sergi salonları olarak kullanılan yapılar her gün 10:00-19:00 arasında ziyarete açıktır.

TARİF: *Tophane-i Amire'yi gezdikten sonra geldiğimiz yoldan geri dönelim. Dönüşte yokuştan kuşbakışı bir açıyla Tophane çeşmesinin merkezde olduğu geniş alanın geçmişte nasıl bir meydan oluşturduğunu ve nasıl bir işlev taşıdığını hayal edebiliriz. Böyle bir hayale yardımcı olması için aslında elde epeyce bilgi var.*

TOPHANE MEYDANI VE RIHTIM

Bizans döneminde Metopon adıyla anılan Tophane, “topçu” karakterini İstanbul’un fethinden sonra, bölgede bir top imalathanesi ile topçu kışlasının kurulması akabinde almıştır. Bu dönemde Galata’nın doğu ucu topçu askerleri ve top imalathanesi işçileri ile dolmuştur. Zamanla farklı toplumsal kesimler de yerleşince Tophane epeyce büyük bir yerleşim haline gelir. Evliya Çelebi, 17. yüzyılda, Tophane’de 70 Müslüman, 20 Rum, 7 Ermeni mahallesi ile birkaç Yahudi hanesi olduğunu, Frenk ya da Kıpti bulunmadığını yazar. Metopon gitmiş, Tophane gelmiştir. Bu bölgedeki top imalathaneleri özellikle Kanuni döneminde zirvesine ulaşır.

10 Ağustos 1544’te İstanbul’a gelen Antibesli Fransız rahip Jerome Maurand, bu zirve döneminin yakın tanıklarından biridir. Maurand, özellikle Ayasofya’yı görmek amacıyla gelip bir ay kaldığı şehirde sadece suriçi İstanbul’unu değil, Galata’yı da görmüştür. Fransız rahip Marsilya’ya döndükten sonra yayımladığı “Itinéraire de Jérôme Maurand d’Antibes à Constantinople, 1544”

başlıklı güncesinde Tophane’den de bahseder. Jerome Maurand, Galata’nın doğu ucundaki bu yerleşimin Kanuni dönemini şu şekilde tasvir eder:⁽³⁾

“Burada her türlü toplar müşahede edilir. Bunların arasında, 24 karış uzunluğunda on bir adet ‘basilic’ gördük. Yedi tane havan topu vardır ki, bunlar Rodos’a karşı kullanılmış olup, hatta birisinin namlusunun kenarında Rodos kalesinden atılmış bir güllenin izi görülmüyordu. Namlunun içine bir adam girebilirdi. Tophane’de Korent sütunu tarzında yapılmış ve 22 karış uzunluğunda bir kulövrin (couleuvrine) ile 15 karış uzunluğunda

Önde toplar, arkada Nusretiye Camii’nin görüldüğü, 1862 tarihli Tophane Meydanı (Foto: Francis Bedford).

bir havan topu dahi gördük. İbrahim Paşa'nın Macaristan'dan getirmiş olduğu bu havan topunun üzerinde çok güzel kabartmalar vardı. Top imalathanesinde 40-50 Alman çalışmaktadır.”

Tophane, ismiyle müsemma karakterini 17. yüzyıla da taşır. Türlü türlü topların dizili olduğu Tophane, “bir silah sergisi manzarası” arz etmektedir.⁽⁴⁾

17. yüzyılda bu bölgeye gelen Fransız botanikçi Joseph Pitton de Tournefort (1656-1708) ise, top imalathanesinin sahilden yüz adım içerde olduğunu ve Türklerin orada çok iyi toplar döktüğünü yazar.

III. Selim döneminde bu manzara epeyce değişmiştir. Toplar kaldırılmış, meydanı süsleyen çınar ağaçları kestirilmiş ve bu şekilde genişletilen meydan Nizam-ı Cedid askerlerinin talimgâhu haline gelmiştir.

18. yüzyılın ortalarına geldiğimizde, önünde tahta bir iskele olan güzel bir meydanı vardır Tophane'nin. Dört bir cephesi kitabelerle bezeli Tophane Çeşmesi, Kılıç Ali Paşa Külliyesi gibi eserler meydanı süslemektedir.

Tophane'de iskele vardır ama gemilerin yanaşmasına elverişli modern bir rıhtım yoktur. Bu ihtiyaç 19. yüzyılda doruğa çıkar. Zira, rıhtım olmadığı için gemiler Galata açıklarındaki duba ve şamandıralara demirlemekte, yolcular oradan mavnaya ya da sandallarla iskelelere çıkmaktadırlar. Bunlar da daha çok Fransız Geçidi'nin önündeki Fransız İskelesi'ne yanaşmaktaydılar. Yüik indirip boşaltmak da sıkıntılıdır.

Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Osmanlı'ya yardım için gelen İngiliz ve Fransızlar ikmal malzemesinin Galata'ya indirilmesi sırasında rıhtım bulunmadığı için büyük sıkıntı yaşamışlardır. Fransızlar bu konudaki şikâyetlerini 1856 yılındaki Barış Konferansı'nda aktarıp Osmanlı hükümetine baskı yaparlar.

1892'de limanın işletme imtiyazını alan “Dersaadet Rıhtım, Dok ve Antrepo Şirket-i Osmaniyesi” adlı bir Fransız şirketi rıhtım inşaatına koyulur. Galata iskelelerinde çalışan sandalcılar ve mavnacılar işlerini kaybetme endişesi ile inşaatı karşı çıkarlar. Bu ve başka nedenlerle gecikmeler yaşanınca Galata Köprüsü'nden Tophane'ye uzanan 785 m. uzunluktaki rıhtımın inşaatı ve kesin kabulü ancak 1895'de tamamlanır. Galata rıhtımına yanaşan ilk gemi, 1895 yılının eylül ayında bir Fransız şirketine ait Memphis isimli yolcu gemisi olur. Ancak rıhtımın bir kısmı 1898'de çökünce, yeterli sağlamlıkta inşa edilmediği anlaşılır ve onarıma geçilir. Onarım çalışmaları 1900 yılında tamamlanabilecektir.⁽⁵⁾

Rıhtımın yolcu salonu ise 1 Temmuz 1940'ta hizmete açılır. Aslında bu salon için gerekli arazi Galata Çinili Rıhtım Han ile Merkez Rıhtım Han arasında bulunan Küçük Rıhtım Han, Panorama Han, Orta Han ve Maritime Han'ın yıkılması ile elde edilebilmiştir. Arsanın deniz kenarında ve dolgu alan üzerinde bulunması nedeniyle belirlenen yerlere fore kazıklar çakılmış ve yolcu salonu bu kazıklar üzerine inşa edilmiştir.

20. yüzyıl başlarında bir rıhtıma

kavuşsa da, Tophane bölgesi ve meydanı için eski heybetli dönemler artık geride kalmıştır. Yenik çıktığı savaşıardan belini doğrultmaya çalışan İstanbul ekonomisi gerilemeye başlar. Ankara'nun başkent yapılmasıyla da İstanbul'un dünya ticaretinden aldığı pay epeyce azalır. Öyle ki, 1911-1927 arasında İstanbul limanına giren gemilerin sayısı 21.331'den 15.074'e, limana giren toplam tonaj ise 20 milyon 169 bin tondan 11 milyon 531 bin tona düşmüştür. Özetle tüm liman ticareti neredeyse yarı yarıya azalmıştır.⁽⁶⁾

Bu gidişe çareler arayan hükümetin bulduğu yollardan biri, Nusretiye Camii'ne sırtını vermiş nargilecilerin bulunduğu alandan başlayarak caminin kuzeyine doğru devam eden alanı cumhuriyetin ilk "serbest bölgesi" ilan etmek olur. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin montaja dayalı ilk otomotiv fabrikası bu alanda 1929 yılında Ford Motor Company tarafından kurulur. 1863 yangınında kül olan, sahile bitişik kışla binalarının yerine inşa edilmiş tek katlı top, top arabası ve sair askeri donanım üreten imalathaneler ile antrepolar boşaltılır. Artık toplar gitmiş, yerine otomobil imalathanesi gelmiştir. Bugün İstanbul Modern'i ziyaret etmek için içinden geçilen otoparkın bulunduğu alanda seri üretim bandı kurulmuş; otomobil, kamyon ve traktör montajı yapılmaktadır. Ford için amaç, o dönemde Akdeniz'de önemli bir sevkiyat noktası olan Trieste'nin yükünü azaltmaktır.

Serbest bölgedeki motorlu taşıt montajında kullanılacak işçilerin ilk

iki sene yüzde 60'ı, altıncı senenin sonunda yüzde 75'i Türk tebaasından istihdam edilecektir.⁽⁷⁾ İstanbul bu yolla önce istihdamı artırmayı, sonra da mümkünse bölgesel merkez olmayı ummaktadır.

Galata rıhtımının 20. yüzyıl İstanbul'unda özeli bir önemi vardır. Rıhtım bu yüzyılda 3 büyük göçe sahne olur:

- 1917 Ekim Devrimi nedeniyle Rusya'dan kaçan sivil ve asker on binlerce göçmen İstanbul'a gelir.

- İşgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılması ile şehri yeniden devralacak Türk idaresinin şehirdeki gayrimüslimlerden hesap soracağını düşünen binlerce Rum, Ermeni ve Levanten şehri terk eder.

- 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulmasıyla on binlerce İstanbullu Yahudi yeni vatanlarına gider.

Modern Türk devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de 3. Ordu müfettişliği görevi nedeniyle çıktığı Samsun seferine Galata rıhtımından hareket etmiştir. 16 Mayıs 1919'da Sultan Vahideddin ile yaptığı görüşmenin akabinde, önce Şişli'deki evine gidip annesi Zübeyde Hanım, kız kardeşi Makbule Hanım ve manevi oğlu Abdürrahim Tuncak'la vedalaşan Mustafa Kemal, sonra kendisini bekleyen otomobille Galata rıhtımına gelmişti. Galata rıhtımından 21 yoldaşıyla birlikte bir motora binerek Kız Kulesi açıklarında demirli Bandırma vapuruna geçen Mustafa Kemal, buradan da Samsun'a hareket etmişti.

18. yüzyılda Osmanlı
rokoko tarzında inşa edilmiş
Tophane Çeşmesi.

TARİF: Meclis-i Mebusan Caddesi'nin başına ulaştıktan sonra karşıya geçerek tarihi meydanın merkezi sayılan Tophane Çeşmesi'ne doğru ilerleyelim.

TOPHANE ÇEŞMESİ

Galata'nun doğusundaki Tophane Meydanı'nu süsleyen eşsiz bir abidedir. Mermer cepheleri kabartma nakışlarla bezenmiş olan bu iskele meydanı çeşmesi şehirdeki en yüksek duvarlı çeşmedir. Sultan Mahmud Çeşmesi de denilen Tophane Çeşmesi, I. Mahmud'un Galata ve Beyoğlu tarafında kurduğu su şebekesinin bir tesisi olarak 1145'te (1732-33) inşa edilmiştir. Taksim Su sisteminin açıldığı gün hizmete giren çeşmenin suyu, Taksim'den Sultan I. Mahmud tarafından törenle salınmıştır.

18. ve 19. yüzyıllardaki gravür sanatçılarının en sevdiği konulardan biri, çeşmeyi yanındaki limanın hareketliliğiyle birlikte resmetmektir. Yapıldığı dönemde Tophane Meydanı'nun ortasında ve denizin hemen yanı başında olan çeşme kıyının doldurulmasıyla birlikte denizden bir miktar uzakta kalmıştır.

Kılıç Ali Paşa Camii'nin hemen karşısında yer alan çeşmenin üzerinde

bir zamanlar geniş saçaklı bir çatı olduğunu, ancak bu çatının 19. yüzyıl içinde yıkılıp gittiğini Semavi Eyice'den öğreniyoruz. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi'nde yer alan ve 1888-1901 yılları arasında Sebah & Joaillier tarafından çekilmiş bir fotoğrafta, üstü çatsız, düz bir teras şeklinde görülmektedir. 1837'de teras şeklinde düzenlenen çatı, eski gravürlerdeki haline bakılarak 1957-1958'de İstanbul Sular İdaresi'nce ihya edilmiştir.⁽⁸⁾

Çeşme, yapıldığı dönemin zevkine uygun olarak kabartma bitki motifleriyle bezenmiştir. Taş süslemede saksı içindeki meyve ağaçları, vazoda çiçek görüntüleri yer alır. Kırk musralık uzun kasidesi, şair Nafihî'ye aittir. Tophane Çeşmesi son olarak 2006 yılında Sabancı Grubu'na ait GıdaSA bünyesinde faaliyet gösteren 'Saka Su' tarafından restore edildi. Bu yenileme çalışmalarında çeşmenin bezemeleri altın varakla zenginleştirildi, saçak ile kubbe tarihi gravürlere sadık kalınarak yeniden yapıldı.

TARİF: Çeşme ile 25 m. kadar güneybatısında yer alan Kılıç Ali Paşa Camii ve külliyesini Tophane İskelesi Caddesi birbirinden ayırır. Caddeden karşıya geçerse külliye yapılarının bulunduğu alana ulaşırız.

KILIÇ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

Galata surlarının hemen dışındaki Tophane Meydanı'nu süsleyen Kılıç Ali Paşa Camii, 1571-1578 arasında 16 yıl kaptan-ı deryâ olarak görev yapmış İtalyan asıllı Osmanlı denizcisinin (Kılıç Ali Paşa) adını taşır. Camii, Galata'nun batı ucundaki Azapkapı Camii gibi bir iskelebaşı ibadetgâhu olmakla beraber medrese, türbe ve hamamdan oluşan bir külliyenin merkezidir.

Kılıç Ali Paşa Camii'nin, hamamının ve Tophane meydanının büyük bir kısmı eskiden körfez idi. Kılıç Ali Paşa, tersaneden getirdiği Hıristiyan esirleri çalıştırarak bu körfezi doldurtmuş ve 1580 yılında Hassa Başmimarı Sinan'a dolgu zemin üzerine Kılıç Ali Paşa Külliyesi'ni yaptırmıştır.

Cami plan olarak Ayasofya'ya benzer. Sinan burada, çok iyi incelediği Ayasofya plan ve üst yapısını, değişik bir mimari anlayışla ve daha küçük ölçekte uygulamıştır. 24'ü kubbe kasnağında olmak üzere toplam 147 pencere ile aydınlatılan Kılıç Ali Paşa Cami, Ayasofya'dan daha aydınlıktır. Osmanlılar zamanında birden fazla minareli cami yaptırma imtiyazı padişaha ait olduğundan, banisi Kılıç Ali Paşa olan cami tek minarelidir. Kubbesi de bu sebeple selâtin cämilerinden daha küçüktür. Kılıç Ali Paşa, inşaatın tamamlanmasına kadar Hıristiyan

esirler ibadetleri için geldikleri tersaneye gitmek zorunda kalmasınlar diye, civarda onların ibadetine mahsus bir kilisenin inşasına dair de bir buyruk çıkarttı. Galata surlarının camiye bakan köşesinde inşa edilen kilisenin etrafına da mahpusların ikametine mahsus odalar yaptırdı. Mihrabı 18. yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalan kilise daha sonra bir yangın ile ortadan kalkmış.⁽⁹⁾

Caminin adını taşıdığı Kılıç Ali Paşa'nun asıl adı "Giovanni Dionigi Galeni"dir. İtalyan kaynaklarında Occhiali ya da Ouloudj (Uluç) Ali adıyla geçer. 1519 yılında İtalya'da Kalabriya'nun bir köyünde yoksul bir balıkçının oğlu olarak dünyaya gelir. Rivayete göre yeniyetmelik döneminde papaz olmak hedefiyle Napoli'ye giderken Cezayirli korsanlar tarafından tutsak alınır. Uzun süre kadırgalarda forsalık yapar. Daha sonra Müslüman

147 pencerenin aydınlattığı Kılıç Ali Paşa Camii Ayasofya'dan daha çok ışık alıyor.

olarak özgürlüğünü kazanıp Ali adını alır. Korsanlık yapmaya başladığında, Arap olmayan korsanlara verilen Uluç namı ile anılmaya başlar.

1551’de İstanbul’a gelip tersanede çalışmaya başlayan Kılıç Ali, 1565’teki Malta kuşatmasına katıldıktan sonra İzmir sancakbeyi olur. 1569’da Tunus’u İspanyollardan alır. Osmanlılara karşı sefere çıkan Haçlı ordusunun yaklaştığı haberinin gelmesi üzerine toplanan savaş meclisinde, Uluç Ali Paşa savaşın açık denizde yapılmasını savunur ancak kaptan-ı deryâ Ali Paşa bunu kabul etmez. 7 Ekim 1571 günü İnebahtı körfezinde yapılan savaşta Uluç Ali Paşa sol kanata

İki katlı galerileriyle, kubbenin iki yanındaki kemerler ve destek duvarlarıyla Kılıç Ali Paşa Ayasofya'nın küçük bir modeli.

komuta eder. Bir gün süren savaşta Uluç Ali Paşa düşmanın sol kanadını bozmuş ve Malta şövalyelerinin kaptan gemisini ele geçirmişse de, savaş Osmanlı donanmasının yenilgiyle son bulur. Savaşın ardından yarısı kendi filosundan, öbür yarısı ise dönüş yolunda doğu Akdeniz limanlarından topladığı Osmanlı kadırgalarından oluşan 80 gemiyle İstanbul’a varan Uluç Paşa artık Osmanlı’nın kaptan-ı deryasıdır. Sultan II. Selim bu unvanla birlikte Uluç Ali’nin adını da Kılıç Ali olarak değiştirir.

1574 yılının Mayıs ayında Sinan Paşa ile birlikte Akdeniz’e açılan Kılıç Ali Paşa, İnebahtı savaşından sonra İspanya’nın aldığı Tunus’u otuz üç gün süren bir savaşın ardından La Gouletta kalesi ile birlikte yeniden ele geçirir.

Kılıç Ali Paşa Selime Hatun ile evliydi ama hiç çocukları olmamıştı. 21 Haziran 1587 günü ölen Kılıç Ali Paşa, Mimar Sinan’a yaptırdığı Kılıç Ali Paşa Camii’ne defnedilir. 90 yaşına yaklaşmış olmasına rağmen bir cariyeinin koynunda can verdiği söylenir. Yarım milyon altın olarak tahmin edilen serveti de devlet hazinesine aktarılır.⁽¹⁰⁾

Kılıç Ali Paşa’nın, doğum yeri olan İtalya’nın Calabria bölgesindeki La Castella kasabasının en büyük meydanını, 1989’dan bu yana heykeltıraş di Dinami tarafından yapılmış heykeli süslemektedir. Eserin üzerinde “burada doğan ünlü Osmanlı denizcisi ve kaptan-ı deryâsı” diye yazılıdır.

Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) eski yöneticilerinden Rasih Nuri İleri, vakıf defterleri üzerinde yaptığı bir araştırmada, caminin yapımında çalışan Hıristiyan esirler arasında Don Kişot'un yazarı Miguel de Saavedra Cervantes ismine de rastlandığını söylemiştir. İddia buysa da Cervantes'in yazdıkları arasında bu iddiayı teyit edici bir bilgi yoktur. Ancak Cervantes'in 1575 yılında Napoli'den Marsilya'ya giderken bindiği geminin Akdeniz'de Cezayirli Türkler tarafından çevrildiği ve kendisinin de 5 yıl 1 ay süreyle esir düştüğü bilinmektedir. İspanyollar Cervantes'i 1580 yılında fidyesini ödeyerek geri almıştır.

TARİF: Külliye'yi gezdikten sonra tekrar İskele Caddesi'ne yönelerek denize doğru ilerleyelim. Sağ kolda Kılıç Ali Paşa Mescidi Sokak'a sapar, sonrasında tarihi Bizans manastırı kalıntıları üzerinde yükselen otoparkın bulunduğu Murakıp Sokak'tan devam edersek Mumhane Caddesi'ne ulaşırız. Caddeden karşıya geçerek sağ taraftaki Dericiler Sokak'a girdiğimizde de, biraz ilerde Ali Paşa Değirmeni Sokak üzerinde küçük bir mescidin yer aldığını görürüz.

SULTAN BAYEZİD MESCİDİ

Sultan Bayezid Mescidi, Karaköy'den Tophane'ye uzanan Kemeraltı Caddesi'nin paralelindeki Necati Bey Caddesi'ne de bakmaktadır. Yapıldığı dönemin mimari özelliğini taşıyan bir unsuru yoktur. Altındaki çeşmenin

Hristos Kremastos Manastırı'nın kalıntıları olduğu düşünülen yapı bugün bir otoparka (!) ev sahipliği yapıyor.

kitâbesinden bu fevkanî mescidin H. 1292 (1875) yılında şimdiki şekliyle yenilediğini anlıyoruz.⁽¹¹⁾

TARİF: Mescidi gördükten sonra Ali Paşa Değirmeni Sokak üzerinde Karaköy'e doğru ilerleyelim. Sokağın yerini Hoca Tahsin Sokak'a bırakmadan önce Akçe Sokak'ı kestiği noktada bir 15. yüzyıl Rum Ortodoks kilisesi yer alır. Günümüzde "Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi İstanbul Başepiskoposluğu Meryem Ana Kilisesi" olarak kullanılan yapının orijinali Panayia Kafatiani Ortodoks Kilisesi'dir.

PANAYIA KAFATIANI ORTODOKS KİLİSESİ

Kilisenin 1462'de Kırım'ın Kefe eyaletinden gelen Rumlar tarafından 1475 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. Meryem Ana'ya ithaf edildiği için Kefe Meryemi (Panayia Kafatiani) olarak anılmaktadır. Kilisenin kuzey nefinde koruma altında olan Kefe Meryemi ikonasının Rumlar tarafından Kefe'den getirildiği düşünülmektedir.⁽¹²⁾

Epeyce bir yangın geçirip kül olan kilise bazilika planlı ve üç neflidir. Güneydeki nartekste yer alan kitabesinde, kilisenin adı belirtilen mütevelli heyeti üyelerinin gözetiminde inşa edilip 1 Ekim 1734'de açıldığı yazılıdır. Bu kitabe Meryem kucağında çocuk İsa ile birlikte betimlenmiştir.

Panayia Kafatiani, 1821 yılında Yunanlıların Mora ayaklanmasına misilleme olarak, İstanbul'daki Rum kiliselerinin hemen tamamını yok eden olaylarda epeyce tahrip olmuştur. Günümüzdeki kilise binası bu olayların yatışmasından sonra yapılmıştır. Nitekim kilisenin batısındaki nartekste, naosa açılan girişin üzerindeki bir diğer kitabe, Sultan Abdülmecit döneminde (1839-1861) temelden yenilenip 11 Ağustos 1840 yılında açılışı yapıldığı yazılıdır. Kitabe "kindar kimse girmesin, İsa'yı ele veren Yahuda gibi kutsanacağı yerde lanetlenmesin" satırları da dikkat çekmektedir.⁽¹³⁾

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Galata Rumlarının merkez kilisesi olan Panayia Kafatiani, 1924 yılında Papa Eftim ve taraftarlarının eline geçmiş,

Panayia Kafatiani Kilisesi'nden.

daha sonra da bugünkü adını almıştır. Kilise, o tarihten beri Türk Ortodoks Başpiskoposluğu olarak bilinmektedir. Olayı "haksız gasp" olarak tanımlayan Fener Rum Patrikhanesi ise kilisenin bu statüsünü onaylamamaktadır.

TARİF: *Kilisenin Akçe Sokak'ı kestiği noktada sağa dönersek az ilerde Necatibey Caddesi'ne ulaşıyoruz. Karşıya geçip sola döner Karaköy istikametinde ilerlersek, hemen sağda Sakızcılar Sokak'ın başında, geçmişte Fetih öncesine dayanan bir Ermeni Ortodoks Kilisesi'ne denk geliriz.*

SURP KRİKOR LUSAVORİÇ KİLİSESİ

İstanbul Ermeni Patrikliği'nin 1461'deki kuruluşundan sonra şehirde tam 55 Ermeni Kilisesi inşa edilmiş. Bunlardan 30 kadarı halen ibadete açık. Ermeniler tarafından İstanbul'da yaptırılan ve halen ayakta olan kiliselerden en eskisi ise Surp Krikor Lusavoriç. Kemeraltı Caddesi üzerinde bulunan kilisenin geçmişinin Fetih öncesine dayandığı söyleniyor. Kilisenin Kefeli bezirgânlar tarafından inşa edildiğini savunan Eremya Çelebi, inşa tarihini 1436 olarak belirtse de⁽¹⁴⁾, bu tarihin 14. yüzyılın ikinci yarısı olduğuna işaret eden kaynaklar da vardır.

Kaynaklardan biri, kilisenin kuruluş yılını 1360, diğeri 1361 olarak gösterir. Batı Anadolu'da bulunan ilk ve tek Ermeni Ruhban Okulunu barındırmış (İzmit'teki) Armaş (Ermeşe) Manastır'ında bulunan ve 1769 tarihli

*Surp
Krikor
Lusavoriç
Kilisesi.*

bir kayıta ise, kilisenin yapım tarihi 1391 olarak geçmektedir. Dr. Vahram Torkomian tarafından görülen bu belgede, 1391 yılında Kefe’den İstanbul’a gelen Gozmas adlı hayırsever bir tacirin, Cenevizlilerden arsa olarak Surp Krikor Lusavoriç adında bir kilise inşa ettirdiği ve bitişindeki Surp Haç şapelinin de Aved adlı bir demirci tarafından yaptırıldığı yazılıdır.⁽¹⁵⁾

Tarihçi Ğugas İnciyan ise, 1391 yılının kilise arsasının alındığı tarih olduğunu, inşa tarihi olmadığını söyler. Tartışmaya son noktayı kilisenin alt katında yer alan ve 1953’te burada mevcut olan 1431 tarihli bir mezar taşı ile Meryem Ana heykeli ve Mağakya Apeğa tarafından kaleme alınmış 1440 tarihli bir İncil koymuştur. Buna göre, kilisenin ilk yapım tarihi 1431 olmalıdır.⁽¹⁶⁾

Kilise, 1431’den fetih kadar İstanbul’daki Ermenilerin yegâne ibadethanesi ve cemaat merkezi işlevini

yerine getirmiştir. Osmanlı döneminde de, Samatya Kilisesi Ermenilere tahsis edilip burada bir Patriklik merkezi kurulana kadar, Anadolu’dan İstanbul’a getirilen Ermeniler için aynı işlevi görmüştür. Bazı Ermeni Katolik ruhaniler de Surp Pırgıç Kilisesi açılana (1834) kadar burada ayin icra etmişlerdir.

Kilise duvarlarından birinin altında Kayserili Patrik Krikor’un kemikleri gömülüdür. Krikor 1635’de ölmüştü ve Şahin Çelebi adlı bir zat, Sadrazam Bayram Paşa’dan rica ederek Patrik’in buraya gömülmesini sağlamıştı.⁽¹⁷⁾

1660 Büyük Galata yangınında ciddi hasar görünce onarılan yapı, 1731 yangınında da yanmış, ancak Kayserili meşhur hassa mimarı Sarkis Kalfa tarafından üç ay içinde eskisinden daha güzel bir şekilde ve Kütahya çinileriyle bezeli olarak yeniden yaptırılmış. 1771’de tekrar yanan ve 1799’ta onarım izni alındıktan sonra 1800’de Minas

Kalfa tarafından yeniden inşa edilen yapı Ermeni cemaatinin başlıca din ve kültür merkezi olarak uzun yıllar varlığını sürdürmüştü.

İstanbul tarihçi İnciciyan'a göre, kilisenin o dönemki duvarlarının iç kısımları saray ressamı Kayserili Parseğ'in kardeşi nakkaş Esayi tarafından resimlerle tezyin edilmiş.⁽¹⁸⁾

Kilise'nin bulunduğu arazi, 1958'de Kemeraltı Caddesi'nin genişletilmesi çalışmaları kapsamında istimlak edildi ve yapı tamamen yıkıldı. 1962-1966 tarihleri arasında da arazinin kalanı üzerinde sıfırdan inşa edildi. Bugünkü kilisenin eni 10, boyu 14 m. olup yüksekliği de (kubbenin ucuna kadar) 23 m.'dir. Kilisenin bodrum katında, eski kiliseden kalma kolofonlar ile değerli çini kalıntılarının 18. yüzyıla ait mezartaşlarıyla birlikte korunduğu bir mabet de vardır.⁽¹⁹⁾

***TARİF:** Sakızcılar Sokak boyunca devam edersek, no. 9'da İstanbul'daki en önemli orta öğretim kurumlarından biri olan Getronagan Lisesi'ne ulaşırız. Ön cephesi Kemeraltı Caddesi'ne bakan lisenin en iyi görüldüğü noktalardan biri Galata Rum Ortaokulu'nun terasıdır.*

GETRONAGAN LİSESİ

“Ermenilerin Galatasaray'ı” olarak da bilinen Getronagan Lisesi, İstanbul'daki beş Ermeni lisesinden biri. Ermenicede “merkezi” anlamına gelen Getronagan, Patrik Nerses Varjabedian'ın başlattığı çabalarla 1 Eylül 1886'da 64 öğrenciyle eğitime başlayan okul⁽²⁰⁾ Ermenice - Türkçe çift dilli bir eğitim vermekte.

Bu okuldan mezun olmuş isimler arasında, fotoğraf sanatçısı Ara Güler, karikatürist Sarkis Paçacı ile yazar Hagop Mintzuri, Mıgırdiç Margosyan ve müzisyen Hayko Cepkin sayılabilir. Osmanlı Ermenisi besteci ve müzikolog Gomidas Vartabed'in Getronagan'da geçirdiği yıllarda kullandığı piyano da yakın zamanda bakımdan geçirilmiş haliyle halen okulda.

2012 yılında 125. yılını kutlamış bu köklü eğitim kurumunun bugün sadece 12 dersliği ve 230 öğrencisi var.

*Ayios Ioannis
(Aya Yani) Ortodoks
Kilisesi.*

TARİF: Lisenin ön cephesinin baktığı Kemeraltı Caddesi'nden Karaköy istikametine doğru yürürsek, solda biraz ilerde Vekilharç Sokak'ı görürüz. Bu sokağın sonuna doğru sol kolda, Vaftizci Yahya'ya (Aya Yani) adanmış bir 16. yüzyıl kilisesine denk geliriz. Kemeraltı Caddesi ile Necatibey Caddesi arasında dikine uzanan Vekilharç Sokak No. 15'te yer alan kilise Rumlar tarafından Ayios Ioannis (Aya Yani) Prodromos Ortodoks Kilisesi olarak bilinir.

AYİOS IOANNİS PRODROMOS ORTODOKS KİLİSESİ

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun ortasında yer alan kilise, Vaftizci Yahya'ya (Aya Yani) adandığından onun adını taşır. Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1583 tarihli kayıtlarda yer alır. Hatta 1585 tarihli bir arşiv kaydında Galata'da ismini muhtemelen bu kiliseden almış olduğu tahmin edilen Aya Yani (Ayios Ioannis) isimli bir mahallenin de bulunduğu yazılıdır.

17. yüzyılın ikinci yarısında tarihçi Charles du Fresne, (1610-1688) tarafından hazırlanan bir çalışmada kiliseden "S. İoannis Combisit

Kameno" olarak bahsedilir. Çok sık yangın geçirmiştir. 1696'daki yangının ardından onarımı, kilisenin temelden yenilenmesine olanak tanıyan bir padişah fermanı sayesinde Sakızlı Rumlar tarafından gerçekleştirildiği için zamanında Sakızlı Kilise olarak da anılmıştır. Kilisenin bahçesinde Sakızlı Rumlara ait, tarihleri 1842 - 1863 arasında değişen kabirler yer alır.

Ayios Ioannis'in naosa açılan eksendeki girişi üzerinde, beyaz mermerden kitabesi de vardır. Bu kitabenin bir bölümünde kilisenin 1734'de, diğesinde ise 1799'da tamamlanan yeniden inşa süreçleri anısına yazılmış bir kaç satır bulunur.⁽²¹⁾

Kilise 1874, 1884 ve 1894 yıllarında da onarım görmüştür. Kilisede Ortodoks

dünyası açısından önem taşıyan kutsal emanetler bulunmaktadır. Bunlardan biri Ayios Dionysios'un eli, diğeri ise Ayios Thalalaios'un naaşına ait röliklerdir. Üç nefli kilisenin mihrap arkalığının üst kısmında Hz. İsa'nın hayatı anlatan sahneler dikkat çeker.

Kilise günümüzde Türk Ortodoks Başpiskoposluğu yönetimindedir.

TARİF: *Ayios Ioannis Kilisesi'ni gezdikten sonra Necati Bey Caddesi'ne ulaşarak karşıya geçelim ve sağa dönüp Karaköy istikametine doğru yürüyelim. Solda Baş Cerrah Sokak'ı geçtikten sonra Karanlık Fırın Sokak'a sapalım. Sokağın sonunda karşıda, Hoca Tahsin Sokak no. 2'de, bölgedeki bir başka Ortodoks kilisesi olan Ayios Nikolaos'u göreceğiz.*

AYİOS NİKOLAOS ORTODOKS KİLİSESİ

Karaköy'de Mumhane Caddesi ile Karatavuk ve Hoca Tahsin sokakları arasında kalan bu kilise denizcilerin ve gemicilerin koruyucu azizi Ayios Nikolaos'a ithaf edilmiştir. Ayios Nikolaos, Likya bölgesindeki Myra'nın (Demre) Episkoposu olarak görev yapmış bir azizdir. Özellikle Kefalonyalı Rum denizcilerin merkezi olan bu kilisede Kefalonyalıların koruyucu azizi Ayios Yerasimos'un da bir ikonası bulunmaktadır.

Bizans döneminde Ayios Andonios'a ithaf edilmiş bir kilisenin yıkıntıları üzerine yapılmıştır. Nitekim narteksin güneybatısında, merdivenle inilen ayazmanın adı da Ayios Andonios'dur.

Galata yangınlarından etkilenerek sıkça yanmış ve yeniden yapılmıştır. Timotheos Sophianos'un verdiği bilgilere göre, 8 Şubat 1771 yangınınun ardından gemicilerin, fermencilerin, çuhacıların ve kürkçülerin aralarında topladıkları paralarla yeniden yapılan kilise 1773 yılı Mart ayında tamamlanmıştır. 1796'da yeniden yanmış, onarılp 23 Nisan 1804'te yeniden ibadete açılmıştır. 1821'de tahrip olan kilise,

*Ayios Nikolaos
Ortodoks Kilisesi.*

son olarak 1834'te baştan yapılmış, 1887'de ise bir kez daha onarımdan geçmiştir.⁽²²⁾

Ayios Nikolaos Kilisesi 1830'ların geleneksel Rum kilise mimarisine uygun olarak yapılmış olup bazilika planlı ve 3 neflidir. Beşik çatıyla örtülü yapının boyu 30,2 m., eni 15,5 m., yüksekliği ise 13,3 m'dir. Üç kitabesi vardır. Kitabelerden biri 1804, diğeri 1887 ve bir başkası da 1868 ve 1955 tarihlerindeki onarım ve yeniden inşaları belgeler. Ahşap olan mihrap arkılığı ince işçiliği ile dikkat çeker.⁽²³⁾

Bir zamanlar Galata'daki Şarap İskelesi'nde kıyıya çıkan Kefalonyalı gemiciler ilk iş olarak gemilerinin yelkenlerini söker ve uğur, bereket getirmesi için bu kilisenin kadınlar mahfiline bırakırmış.⁽²⁴⁾

6-7 Eylül (1955) olaylarında büyük zarar gören kilise, Kıbrıs sorununun Türk-Rum ilişkilerini gerginleştirdiği bir dönemde, 1965 yılında Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne devredilmiştir.

TARİF: Ayios Nikolaos'un çıkışında sağa dönerek Karatavuk Sokak'ı kesene dek Hoca Tahsin Sokak boyunca ilerleyelim. Daha sonra, Karatavuk Sokak'a saparak Mumhane Caddesi'ne ulaşalım. Burada karşıya geçip sola dönersek az ilerde rıhtım boyuna ulaşmamızı sağlayacak olan bir 19. yüzyıl eserine, Fransız Geçidi'ne geliyoruz.

FRANSIZ GEÇİDİ

Bugünkü Karaköy Karakolu'nun yakınında, Kemankeş Caddesi ile Mumhane arasında yer alan Fransız Geçidi (Cite Francaise) akşamları kapatılan görkemli dökme demir kapılılarıyla uzaktan hemen fark edilen bir ticaret merkezidir. Yapı 19. yüzyılın son çeyreğinde, Galata'daki Fransız iskelesinin hemen arkasına inşa edilmiştir. İskeleye yanaşan mavnalardan kıyıya indirilen mallar bu geçit sayesinde işyerlerinin çevrelediği avludan geçirilerek caddeye taşınabiliyordu. Galata'da gemilerin yanaşmasına elverişli modern bir rıhtım ancak 1895'te yapılabildiğinden, geçit uzun yıllar son derece pratik bir

işlev görmüştür. Zaman neoklasik mimari örneklerinden biri olan bu üç katlı yapıya fazla hoyrat davranmış olmalı ki, daha 1960'lı yıllara geldiğimizde epeyce harap bir hale gelmişti. Neyse ki 1992-1994 yılında Dr. Sinan Gerim'in tasarım ekibi tarafından restore edildi. Orijinali üç katlı olan binaya üç kat daha ilave edileceği için öncelikle otuz beş metre derinliğe kadar inen 112 betonarme kazık çakılarak zemin takviyesi yapıldı.

Bugün toplam 10 bin metrekare inşaat alanına kurulu bulunan Fransız Geçidi Ticaret Merkezi'nde irili ufaklı 118 mağaza ve dükkân yer alıyor. Bir başka deyişle bu ticaret merkezi yıllar sonra yeniden hayat bulmuş gibi görünüyor. Ama yapıya sonradan eklenen camla kaplı üç modern büro katına bakınca doğrusu insanın tadı kaçmıyor değil. Ama kimileri de, eski yapıları hayat verip verimli kılanın yolunun bundan geçtiğini söylüyorlar.

Fransız Geçidi.

TARİF: Fransız Geçidi'nin çıkışında sağa döner Kemankeş Caddesi boyunca 100 m. kadar ilerlersek, sağda Şarap İskelesi Sokak'ı görürüz.

ŞARAP İSKELESİ SOKAK

Şarap eskiden İstanbul'a fiçilar içinde Erdek'ten, Foça'dan, Bozcaada'dan, Bülbülce'den gemilerle gelir, Galata'nın "Şarap İskelesi" adını taşıyan noktasında karaya indirilir, oradan da meyhanelere taşınmış. Osmanlı döneminde bütün meyhanelerin bağlı olduğu ve içkiden alınan vergilerin tahsil edildiği maliye dairesi olan "Hamr Emaneti" de Şarap İskelesi'nin yakınlarında imiş.⁽²⁵⁾

Bu tarihi iskele Galata'ya modern bir rihtim yapılırken, yani 1895'lerde kullanımdan çıkarılmış. Ancak Kemankeş Caddesi ile Mumhane Caddesi arasında yer alan ve doğrudan iskeleye açılan sokak, bugün hâlâ "Şarap İskelesi Sokak" adını taşıyor. Daha da ilginç, sokağın daha eski dönemlerde "Kraso Skala" adını taşıyor olması. Bu da zaten Rumca "şarap iskelesi" demek.

"Şarap İskelesi" bir zamanlar Marmara'daki, Ege'deki adalarda geniş bağları olan aileler için de bir sıçrama tahtası niteliği taşıyordu. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri, 19. yüzyılın en zengin Osmanlı ailelerinden biri olan Zarifiler'dir. Bu ailenin bildiğimiz en eski üyesi aslen Paşalimanı (Aloni/Alonya) Adası'nın Vori köyündendi.

1770'lerde İstanbul'dan yönettiği bir şirketinin başındaydı. Aloni'de bağları ve Vori'de şarhane ile büyük ambarları olan bu Rum genci, bağının şaraplarını, şıralarını ve pekmezini İstanbul'a taşıyacak bir kayık filosuna da sahipti. Bu kayıklardan bazıları on çifte kürekliydi. Şaraplar İstanbul'a ulaştığında Kraso Skala'ya yanaşiyor, buradan da Zarifi'nin her Hıristiyan semtinde bulunan toptan şarap satış mağazalarına dağıtılıyordu. Buradan da meyhanelere ve barlara (balozlara). Yani Galata Şarap İskelesi, Zarifi ailesi için zenginliğe açılan bir eşik oldu. Bu yolla sermaye birikimini artıran aile bir süre sonra "Galata bankerleri" arasındaki yerini aldı.⁽²⁶⁾

Rihtim boyundaki sokakta bir zamanlar bölgeye ün katan meyhaneler bulunduğu da çok sayıda tarihi kaynakta belirtiliyor. Bugün o sokakta restoran anlamında sadece Karaköy Lokantası bulunmaktadır.

Eskiden gemilerle gelen şarap fiçileri Galata'nın "Şarap İskelesi" adını taşıyan noktasında karaya çıkarılırdı.

Geçmişteki Galata Meyhaneleri

Bugün Boğaziçi İstanbullular için ne anlam ifade ediyorsa, Haliç de Bizans dönemlerinden Osmanlı'nın 19. yy'ına kadar bu şehirde yaşayanlar için benzer bir anlam ifade ediyordu. Sayfiye konakları ile iskeleler kadar meyhaneler de - Boğaziçi hattına taşınana kadar- ilk olarak Haliç'te boy göstermişlerdi.

Çoğunlukla iskelelerin yakınlarında yer alan meyhaneler, fetih öncesinde şehrin gayrimüslim nüfusunun yoğun olduğu Tahtakale ile Galata bölgesinde yoğunlaşıyordu. Özellikle de Haliç içlerinden Tophane'ye doğru uzanan, yani Galata kesimindeki meyhaneler sayıca dünya ölçülerinde idi.

İstanbul'da Bizans dönemine ait iskele meyhanelerine dair elimizde fazla bilgi yok. Yine de 11. yüzyılın ünlü Bizanslı filozof ve tarihçisi Michael Psellos'tan Melitağros, Spanos, Gorgoplutos gibi bazı meyhanelerin varlığını öğreniyoruz.

Osmanlı dönemindeki meyhaneler hakkında bize ilk bilgi verenlerden biri, 16. yüzyıl yazarlarından Kastamonulu Latifi. Kanuni döneminde Eyüp Sultan'da, daha doğrusu Ebu Eyüp el Ensari Vakfesi'nde devlet memurluğu yapmış olan Latifi, İstanbul'da halkın toplumsal yaşantısını "Risale-i Evsaf-ı İstanbul" adlı eserinde ortaya koymuştur.

Latifi, İstanbul meyhanelerinin önemli bir kısmının o zamanlar bir mesire yeri olan Tahtakale'de toplandığını belirtmiştir. "Eğlencenin her türlü, içkinin sarhoşluğun her çeşidi buradadır" diyen Kastamonulu Latifi, halkın İstanbul'un her tarafından akın akın bu eğlence mahalline koştuğunu yazmıştır. İçkili muhitler-

le arası pek hoş olmayan yazarımız, buranın "acıacak haldeki şarap düşkünlerinin mahalli" olduğunu da söylemekten geri durmamıştır.

Latifi'nin Tahtakale'ye yönelik bakış açısından Galata da nasibini alır. Buranın bir baştan öbür başa meyhanelerle dolu olduğunu kaydeden Latifi, Galata'da ahalinin elinden pek kadeh düşmediğini ilave eder. Ahalisi büyük ölçüde Hristiyan olan bu semtin insanı "dinden imandan çıkardığını" belirten yazarımıza göre, insanın buralara düştükten sonra kendini kurtarması zordur. Latifi'nin Galata kadar oraya gelenleri tasvirinde de sert eleştirinin dozu hiç düşmez: "Dertlerini unutup gün geçirmek için gelen Müslümanların yakaları yırtılıp sarıkları perişan olur."⁽¹⁾

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde İstanbul'daki meyhane sayısını 1060 olarak verirken sırf Galata civarında 200 meyhane olduğunu aktarır ve "Galata demek meyhane demektir" der.⁽²⁾

17. yüzyıl yazarlarından Michel Baudier ise, İstanbul'da 1500'den fazla meyhane bulunduğunu yazar.⁽³⁾

Galata temelinde liman kültürüne ev sahipliği yapan bir gümrüklüktür. Burada, Frenk ve Şark dünyasından, Afrika'dan gelen malların gemilerden indirilip boşaltıldığı, farklı ürünlerin gemilere yüklendiği çok sayıda "kapı", dolayısıyla iskele vardır.

Galata'daki surların Yağkapanı kapısı ile Karaköy kapısı arasında kalan Balıkpazarı, bölgede en fazla ön plana çıkan iskelelerden biriydi. Bölgenin en renkli meyhaneleri ise meye eşlik edecek deniz mahsullerinin satıldığı Balıkpa-

zari iskelesinin yakınlarındaydı. Eremya Çelebi Kömürciyan, 17. yüzyılda Balıkpazarı iskelesinin hemen yanı başında 20 civarında balıkçı d kk ni olduğunu, bundan ötesinin meyhanelerle dolu olduğunu kaydeder.⁽⁴⁾ Hemen belirtelim ki, eski Galata Balıkpazarı, bugün Kardeşim Sokağı'nın Fermenciler'i kestiği noktanın  n kısmında idi. Yani, bugün hemen k p-r başında bulunan yeni Balıkpazarı'nın daha batısında, Yenicami mahallesi sınırları içindeydi.

Balıkpazarı ve diğer iskelelerin yakınlarındaki meyhaneler çoğunluğu denizci, ticaret erbabi, kalafatçı ya da marangoz esnafı olan Rum, Yahudi, Türk, Cenevizli, Venedikli, İspanyol kökenli ahalinin sıklıkla bir araya geldiği kaynaşma noktaları idi. Hatta Galata'daki Akdeniz kozmopolitizmine dikkat çeken araştırmacı-yazar Ekrem Işın, klasik dönemin evrensel sayabileceğimiz tek insan tipinin olumsuz olarak da nitelenebilen bu evre içinde doğduğunu belirtir.⁽⁵⁾

Seyahatname'sinde, Galata'daki meyhanelerin m daviyelerine "kızıl renkli, damlası bile haram çeşit çeşit misket şarabı" sunduğunu aktaran Evliya elebi, dönemin ünlü meyhaneleri arasında Taş Merdiven, Kefeli, Manyalı, Mihalaki, Kaşkaval, Sümbüllü, Konstanti, Saranda gibi isimleri sayar.⁽⁶⁾

Müslüman Türklerin yasal olarak meyhaneye işletebilmesi ancak II. Meşrutiyet'ten sonra mümkün olabilmifitir. Osmanlı'da meyhaneleri gayrimüslimler işletirdi. Zaten Galata'da ahalinin çoğunluğu gayrimüslim idi. IV. Murat zamanındaki sayıma göre Galata'da 64 bin Müslümana karşılık 200 bin Hristiyan ve Yahudi vardı. Osmanlı dönemlerindeki meyhaneler daha çok Sakızlılara, Morallılara, Doğu Mora'daki Leonidio'dan gelen akonlara (akones de

denir) ve Kapadokya'dan gelip Şehir yerleşen, çoğunluğu Rum gayrimüslimlere aitti.

Osmanlı döneminde genellikle iki tür meyhane vardı; koltuk ve gedikli meyhaneler.

İşkembeci, turşucu d kk ni gibi çeşitli kisveler ardında içki veren yerlere "koltuk meyhane" denirdi. Eremya Çelebi Kömürciyan, Hasköy-Kasımpaşa sahilindeki Yahudi muhletlerinde evlerin altında turşu, kurutulmuş mersin ve morinala balığı ikram edilen d kk nlardan ve müşterilerine misket üzümünden yapılma rakı (arak) sunan "koltuklu meyhaneler" bulunduğundan bahseder. Defne yapraklarıyla kebabı yapılan kılıç şiş eşliğinde Alonya (Paşalımanı) şarabının nefasetle içildiğini de belirtir.⁽⁷⁾

Devlet makamlarının izni ile açılmış sınırlı sayıdaki işletmeye ise "gedikli meyhane" denirdi. Her işin "gedik" adı verilen bir ruhsat ile sınırlandığı dönemlerde, meyhane gedikleri babadan evlada miras olarak geçerdi. Oğul meyhanecilik yapmak istemez ise meyhaneciler loncası ehil ve erbab bilinen ve namusuna kefalet edilen bir meyhane m stahdemine işi devrederdi. Abdülaziz devrinden sonra bu gedikli meyhanelere "selatin meyhane" denilmeye başlandı.

1880'lerde İstanbul meyhaneleri  zerine "Meyhane Yahud İstanbul Akşamcıları" isimli 48 sayfalık bir kitapçık yazan Mehmet Tevfik Bey'den İstanbul'da o dönemki 83 gedikli meyhanenin adlarını da öğreniyoruz.⁽⁸⁾

Bu iki meyhane türüne 19. yüzyılda hemen hemen her semtte görülen bakkal-meyhaneler de eklendi. Bu yerlerde müşteriler eve götürmek üzere sipariş verdikleri ürünlerin hazırlanmasını beklerken tezg hın önünde meze eşliğinde bir iki tek uzo ve şarap içerlerdi.

Sabiha Bozcalı'nın çizimleriyle eski bir Galata meyhanesi.

Meyhanelerde patrona (Rumcada olduğu şekliyle) "barba", tezgâh başında duran kişiye de "mastori" denilirdi. Kimi yerlerde mastoriliği de barba yapardı. Sofralara şamdan getiren ve müdavimlerin tütün çubuklarına ateş koyan 10-18 yaşındaki meyhane hizmetlilerine ise Türkçe olarak "ateş oğlanı" ya da Rumca olarak "pedimu" denilirdi. Bazı meyhanelerde sakiler ateş oğlanlığını da üstlenirdi. Çoğunluğu Sakızlı olan düzgün fizikli, genç yaşlardaki sakiler meyhaneci çırağı anlamına gelen "muğbeçe" şeklinde anılırdı.

Karaköy'de bugün Sakızlılar adını taşıyan bir sokak var. İsim "Sakızlılar"dan bozma. Sokağın bu adı ya bir dönemler Sakız'dan gelip burada meyhane açan adalılara işaret ediyor ya da bu sokakta civardaki meyhanelerde hizmetli olarak çalışan Sakızlı gençlere ait bekâr odalarının bulunduğu.

Balıkpazarı meyhanelerinin Osmanlı dönemindeki müdavimleri eskilerin "ayak takımı" dediği kayıkçı, mavnacı, hamal, tellak, beygir sürücüsü gibi meslek mensuplarıydı. Bahriyeliler de bu mıntıkaya uğradı. Ancak, dönemin yazarları onların tezgâh başlarında birkaç ka-

deh içip vakit kaybetmeksizin "Galata'nın dilberlerini görmeye gittiklerini" vurgular.

Bağlarda yetiştirmiş oldukları üzümün hemen hemen tümünü şarap üretiminde kullanan Rumlar şarap pazarında Yahudiler ile kıyasıya bir rekabet içinde idiler. Bir zamanların ünlü Ancona, Tenedos (Bozcaada), Saragossa şarapları gemilerle Galata'nın Tophane tarafındaki son iskelesi olan Kraso Skala'ya (Şarap İskelesi) gelirdi. İçkinin yasak olmadığı dönemlerde şaraplar buradaki gümrük işleminden sonra fıçı veya küplerle civardaki meyhanelere taşınırdı. Şarabı evlerine götürecek olanlar da, içkiyi iskelede açılan fiçılardan tulumlara doldurur, yasak olmasına rağmen bu şekilde evlerine götürürlerdi. Kraso Skala adı verilen bu iskele, 19. yüzyılın sonlarında Galata Rihtimî'nin inşası sırasında kaldırıldı. Ancak iskeleye açılan ve bir dönem meyhaneleri ile meşhur olan "Şarap İskelesi Sokağı" bugün Karaköy'de halen aynı adı taşımayı sürdürüyor. Kemankeş Kara Mustafa Paşa mahallesindeki bu sokak, Kemankeş Caddesi üzerinde epeyce eklektik bir yapı olan Gümrük Başmüdürlüğü'nün tam karşısında. İskele ve gümrüğe bu denli yakın olan bu sokakta yer alan meyhanelerden günümüze ulaşabilmiş bir örnek yok maalesef.

Ancak, Şarap İskelesi Sokağı İstanbul'un mimari açıdan bugün dahi en etkileyici sokaklarından biri. 6. Vakıf Hanı, Liman Ticaret Han ve 10 numaradaki Muradiye Han sokağın zarif, hoş binalarından. Özellikle 1897 tarihli güzelim Liman Ticaret Han İstanbul'un pek çok yapısı gibi ıssız kaderine ve otoparkçıların emanetine terk edilmiş durumda.

Bugün Galata'da iskele meyhanesi olarak varolan seçenekler geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde az. Bir tarafı Şarap İskelesi Sokağı'nda

olan ve gündüzleri lokanta, akşamları ise nezih bir meyhane olarak hizmet veren Karaköy Lokantası (Kemankeş Cad. No 35A'daki) bölgenin az sayıdaki meyhanelerinden biri.

Bir diğer meyhane/restoran da tarihi yarımadanın eşsiz silüetini de görme olanağı veren Liman Lokantası. Rıhtım Cad. No 52/3'teki bu lokantaya gün batımından az önce gelip oturanlar bundan 300-400 yıl önce Galata'nın deniz kıyısındaki iskele meyhanelerine oturup gözlerini İstanbul'un tarihi yarımadasının ucuna çeviren müdavimlerin gördüğüne epeyce benzer bir silüetin tadını çıkarabiliyorlar.

Galata'nın özellikle Osmanlı döneminde çoğunlukla nahoş bir algısı olagelmıştır. Fetih sonrasında Tophane mintikasına yerleştirilen Müslüman cemaatin nüfusça artışıyla birlikte, Galata giderek daha çok sayıda insanın "harabat" diye nitelediği bir muhit haline gelir. Tevfik Efendi'nin "kalenderan bir rezaletthane" nitelemesinde de ifadesini bulan bu olumsuz algı kendisini Cumhuriyet dönemine de taşımıştır.

Ahmet Rasim hatıralarında Darüşşafaka'da okurken hocaların öğrencileri evlerine gidecekleri günlerde toplayıp, "Galata'ya, Beyoğlu'na geçilmeyecek!.. Evi o semtte olanlar bile sokaklarında dolaşmayacak," şeklinde tembihte bulduklarını aktarır.

1874'de 120 öğrencisi olan Galata'daki Rüşdiye mektebinin öğrenci mevcudu da 1877'de 59'a düşer. Destancı Vasıf olarak da bilinen halk şairi Vâsıf Hiç (1863-1946), "bunu semtin günlük hayatının çapkınlık, bıçkınlık, kopukluk havasında aramak gerekir ki, askeri mektepler ile Darüşşafaka talebelerine Galata'da dolaşmanın yasak edilmesinin sebebini gösterir," der.⁽⁹⁾ Galata bütün bu olumsuz algısına rağmen meyhaneleriyle her dönem çok

güçlü çekim kuvveti olan bir bölge olmuştur. Galata meyhanelerinin bu cazibesini en nükteli biçimde aktaranlardan biri 17. yüzyıl şairlerinden Kaşif'tir. Şairin şu dörtlüğü Galata'ya Müslüman gözüyle bakışı ironik bir biçimde özetler:

*"Kim ki İstanbul içre tövbe idüb
Dirse bir dahi içmezem asla
İtimad eylemen sözüne anın
Galat'a ihtimali var zira."*

Şairin son mısradaki Osmanlıca'da hata, yanlışlık anlamına gelen "galat" sözcüğünü cinaslı bir biçimde kullanışı da dikkatlerden kaçmaz. İlginçtir, bölgeye "değmesin üstüne kemgöz nazarı" diyebilecek kadar tutkuyla bağlı olanlar da vardır. 19. yüzyılın sonlarına doğru yolu Balıkpazarı meyhanelerine düşen Erzurumlu Âşık İbrahim bunlardan biridir. Şair, Balıkpazarı'nı anlatırken şarap türlerini de sıralar ve şöyle der:

*"Edremit, Bülbülce, Mürefte, Fertek
Çakalım güzeller aşkına bir tek."⁽¹⁰⁾*

Pek ayık gezmediği için olsa gerek, çoğunlukla "Zil" lakabıyla anılmış Zil Zillet de Galata'yı kalemiyle pembeye boyayanlardandır:

*"Galata'ya geçelim
Bir köşecik seçelim
Sayd idüp bir dilber
Bir iki tek elim
Sokaklarda yatarak
Kendimizden geçelim..."*

Galata o dönemlerde gerçekten de sokaklarında yatılacak denli bir kucaklayıcılık sunuyor muydu, bilmek zor. Ama dünyanın birçok

liman kentinde olduğu gibi, Galata'da da nezih ortam ve hizmet sunan meyhaneler olduğu gibi, kumardan fuhuş ve dolandırıcılığa kadar türlü belalı işlere bulaşmış, "edep ve hayâ kaygısı olmadan" çalışan izbe meyhaneler de vardı. Buralar daha ziyade denizcilerin, bekâr gurbetçilerin, bıçkın maceraperestlerin gittiği yerlerdi. Bu meyhanelere yanlışlıkla düşenin başına cinayet de dâhil çeşitli musibetlerin geldiği anlatılır. Galata'nın ara sokaklarında bulunan, kavga ve gürültünün pek eksik olmadığı bu meyhanelere "çakanoz meyhane" deniyordu.

Bu sıfat onlara muhtemelen, Mora Yarımadası'ndaki Benefşe Kadılığına bağlı Çakonya nahiyesinden gelen ve güçlü kuvvetli yapılarıyla Galata'da meyhanecilik yapan Çakonlara (Çakonez) atfen verilmişti.

Ahmed Mithat Efendi "Dürdane Hanım" romanında Galata meyhanelerini bıçakların çekildiği, piştovların patladığı, insanların içkinin gazap ateşiyle kudurup canavarlaştığı bu tip "çakanoz meyhaneler" şeklinde tasvir eder.

Osmanlı basınında "çaylak" lakabıyla tanınan Mehmet Tefvik (1843-1893), Galata Balıkpazarı'nda yer alan ve İstanbul'un eski ve gedikli meyhaneleri olarak bilinen üç meyhanenin adını şu şekilde aktarır: Kafesli Meyhane, Hançerli Meyhane ve Yahudi Meyhanesi.⁽¹¹⁾ Ancak, buradan Balıkpazarı'ndaki meyhanelerin mevcudunun bunlarla sınırlı olduğu sanılmamasın. Muhtemelen bu üçü en şöhretlileri idi. Zira, Abdülaziz devrinde yaşamış olduğu düşünülen Sivaslı Aşık İbrahim adlı bir halk şairi, kaleme aldığı bir Balıkpazarı destanında 18 meyhanenin adını verir: Taş Merdiven, Topuklu, Altınoluk, Hançerli, Zindan, Cellad, Kafesli, Camekan, Yahudi, Folluk, Mecnun, Ferhad, Şadırvan, Çadır, Bağçeli, Nesim, Tandır, Dalyan.

Tabii geleneksel Osmanlı İstanbul'u, Avrupa'dan farklı olarak, nasıl sınıfsal temellerden çok etnik unsurlara dayalı mahallelerden oluşuyorsa ve mahalleler zenginiyle orta hallisiyle ve fakiriyle her toplumsal kesimden insanı bünyesinde barındırıyorsa, Galata da, bu İstanbul'u yansıtır şekilde, zenginiyle orta hallisiyle ve fakiriyle her kesimin gidebileceği meyhanelerin –iç içe olmasa da– yan yana olduğu bir yapı taşıyordu. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen finans piyasası sayesinde çok sayıda girişimcinin servet yaptığı Galata'da bu zenginlikle orantılı olarak seçkin meyhanelerin bulunmayacağı düşünülemez.

Bugün Aynalı Sokak adını taşıyan ve en fazla bir esnaf kebağçısı bulabileceğiniz yerde özellikle 20. yüzyılın başlarında nezih ve "paralı müşterilerin" gittiği Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı adlarında, karşılıklı 2 seçkin meyhane bulunuyordu. Akşam gazetesi için kaleme aldığı yazılarıyla tanıdığımız yazar Sermet Muhtar Alus (1887-1952), 1938'de kaleme aldığı bir yazısında, her yerde bir kuruşa verilen rakının karafakisinin orada 2 kuruşa verildiğini belirtirken, bu rakının "halis Mihyoti rakısı" olduğunu eklemeyi de ihmal etmiyordu.⁽¹²⁾

Bir zamanlar Aynalı Sokağın hemen karşısına düşen Manol'un Meyhanesi de bu tip bir yerdi. Ergun Hiçyılmaz'ın aktardığına göre, Boğazkesen'in ve Firuzâğâ'nın bıçkın kabadayıları akşamları bu mekânın tezgahına çöreklenirdi.⁽¹³⁾

Galata'da sadece erkeklerin girebildiği meyhanelerin dışında, konsomatrislerin de çalıştığı ve müzik ile dans gösterilerinin de olduğu "baloz"lar vardı. "Baloz" çoğunluğu Necatibey Caddesi üzerinde yer alan Avrupa özentisi barlara verilen isimdi. Asıl ününü İstanbul'un

işgali sırasında yapmış olan balozlarda bol alafrağa içki türü bulunuyordu. Orhan Türker, 1924 yılında sadece Galata'da 24 tane bar bulunduğunu aktarır.⁽¹⁴⁾

Aynalı Sokağın yakınlarında da Şerbethane Sokağı vardı. Şerbethane, Osmanlı'da -badehane gibi- meyhanelere denildiğinden daha sonra adı Leblebici Sokağı'na çevrilmiştir.

Bu sokakta eskiden çalgılı meyhane-bar kırması bir mekân olan Şerbethane Balozu vardı. Devrin önemli simalarından Arap Yorgi'nin lavta, gırnata ve zilli maşasından oluşan saz takımının sahne aldığı bu baloz hem konsomatrisleriyle hem de sıkça kopan kavgalarıyla ünlüydü.

Sermet Muhtar Alus, Şerbethane Sokağı'nın karşısında, onun "bir gömlek kibarı" olan ve 25-30 basamakla çıkılan Yüksek Baloz ile altındaki Hovarda'nın Meyhanesi'nin dönemin ünlü mekânları arasında olduğunu aktarır.⁽¹⁵⁾

Yannis Vlahos'un Universal, Christos Petropoulos'a ait Anatoli, Yannis Kairis'e ait Afrika ve de Antilop ile Moskova da epey sükse yapmış balozlar arasındaydı.⁽¹⁶⁾

Baloz adı verilen bu mekânlarda "enayi boğulur" imiş. Konsomatrisleri sabaha karşı evlerine mezeciler götürdüğünden olsa gerek, bu kadınlar da bu "boğma" işine çanak tutar, müşteriler meze ısmarlamadan önce fiyatını soracak olursa, "ayıptır" diyerek sustururmuş.

Bugünkü adı Serçe Sokak olan Arkadi Sokağı'nda ise Küplü Meyhanesi yer alıyordu. Küplü, işsiz, güçsüz ve parasız alkoliklere, yani o dönemki tabiriyle "küplü" güruhuna 50 dirhemlik rakıyı 20 para gibi çok cüzi bir bedelle verirdi. Küplü'nün neredeyse bedavaya verdiği rakıyla rekabet avantajı yakalamasından rahatsız olan civardaki meyhaneler Belediye'ye

bu rakıların bozuk olduğu iddiasıyla şikâyet edermiş. Bunun üzerine mekânı 3-4 kere basan zabıta görevlileri rakıları tahlile gönderdiyse de numuneler halis açık Marmara rakısı çıkmış.⁽¹⁷⁾

Tulumbacı tayfasının gözde mekânı da yine bu sokaktaki Serope'nin meyhanesi idi. Arkadi Sokak'ta "otel, zar, kadın ve mey" kareyi kurduğundan olsa gerek, Ergun Hiçyılmaz, "bu sokak şenlikli olmayacak da neresi olacak" diye soruyordu.⁽¹⁸⁾

Leblebici Sokak'ta ise güzelliği ve yaman kişiliğiyle dillere destan olan Madam Bella'nın meyhanesi ve oteli vardı. 40'lı yaşlarında bile 25'ten fazla göstermediği söylenen Madam Bella'ya Midillili Stavros isimli bir genç âşık olmuş. Stavros bir kıskançlık krizi sonrası bir müşteriyi öldürünce, polis meyhaneyi kapatmış, Bella da sınırışı edilmiş.

19. yüzyılın son dönemlerinde pek çok meyhane bugünkü adıyla Necatibey Caddesi üzerinde ya da yakınındaydılar. Bir kısmı da Mumhane Caddesi üzerindeydi.

Mumhane Caddesi'nin adına ilişkin iki farklı fikir vardır. Eremya Çelebi Kömürçüyan (1637-1695), Galata Surları'nın Mumhane Kapısı yakınlarında iç yağı kullanılarak mum elde edildiğini yazar.⁽¹⁹⁾ Pek çok yazar bölgenin "Mumhane" adının oradan kaynaklandığını ileri sürer. Ancak bu adın mum yerine hum'dan geliyor olması da ihtimal dâhilindedir. Hum kelimesinin anlamına gelince... Şişelerin olmadığı devirlerde şaraplar fiçilerde muhafaza edildiği gibi toprak testilerde, küplerde de saklanırmış. İçki servisi bu küplerden maşrapa ile yapılırmış. Küpün Farsçası hum olduğundan, daha 16.-17. asırda meyhanelere humhane de denirmiş.

Bu ikisinden hangisinin bölgenin adına kaynaklık ettiğini tam bilemesek bile, en azın-

dan Mumhane Caddesi'nin bir zamanlar humhanelerle dolu olduğunu biliyoruz.

Şeyhülislam şairlerden Bahâî Efendi (1601-1653) devrin bağnaz çevrelerine tepki göstericesine humhanelere dair şu rahat beyitiyle dönemine göre epeyce cesur bir çıkış yapmıştır.

*Eyler Bahâî hâk-î harâbâtı secdegâh
Humhâne-i cihânda şu kim mey-perest ola*

Harabat, humhâne, mey-perest gibi sözcüklerle örülen hayali bir evrenin betimlendiği bu beyiti günümüz Türkçesiyle şöyle ifade edebiliriz: Bahâî, dünya denilen şarap mahzeninde, şarabı çok seven kimsede meyhaneye toprağını secde yeri yapar. Bölgedeki meyhanelere Avrupalı gezginler de tanıklık etmiştir. 1811'de İstanbul'a gelen İngiliz şair Lord Byron, beraber gezdiği arkadaşı John Cam Hobhouse ile birlikte pek çok kez bu bölgedeki meyhanelere gitmişti. Hobhouse anılarında ünlü şair ile çıktığı meyhane gezmelerinden birini şöyle anlatıyor:

"Bugün Byron ve bir grupla Galata'da bir şarap evine gittik. Nargile aldık ve saçlarını sıyıyıp atan iki yaşlı ve çirkin oğlan gördük. Bir de yere bir kilim serip şala sarnarak İskenderiye kadın dansı yaptılar – yere diz çökmeleri ve birbirlerinin başını kapatıp, sanki öpüyormuş gibi gözükmeleri dışında aynıydı."⁽²⁰⁾

Temelleri Galata'nın Türklere tarafından fethi öncesinde atılmış olabileceği söylenen meyhanelerden "Lavirentos Meyhanesi" de Necatibey Caddesi üzerindeydi. Lavirentos, 1943 yılında halen o isim altında Galata rıhtımına yakın bir noktada işletilerek yıkıldı. Reşat Ekrem Koçu, bu meyhanenin yerine Galata'da Necatibey caddesindeki ikiz maliye binalarından birinin yapıldığını yazar.⁽²¹⁾

Bir rivayete göre, söz konusu meyhane adını Galata'nın altında var olduğu söylenen labirent gibi tünellerden almıştı. Bir başka rivayete göre de, II. Abdülhamid döneminde bu meyhanenin bodrumundaki kullanılmayan bir fiçinin içinde 300 yıl yaşadığı söylenen dev bir beyaz örümcek vardı.

Galata meyhaneleri belki de son renkli günlerini Kırım Savaşı döneminde yaşadı. İstanbul'un başta İngiliz ve Fransız olmak üzere çok sayıda yabancı asker ve denizciyle dolu olduğu bu dönemde bölgede hem seks işçileri hem de suç oranı artış kaydetti. Hatta savaştan sonra yerel yöneticiler bölgeye 100 İngiliz polisi getirterek kötü şöhret yapmış yerlerin suçtan arındırılmasını ve asayişin tesisini sağladılar.

Bölgenin şaşalı dönemine ait son meyhanelerinden birisi, bir kapısı Halil Paşa Sokağı'na, bir kapısı da Kemankeş Sokağı'na açılan Hamdi Baba'nın Bahriyeli Meyhanesi idi. Bahriyeli, 1938'den 1959'daki istimlakına kadar daha çok okumuş kesime ve esnafa hizmet vermişti. Ergun Hiçyılmaz her gece Kadıköy yakasındaki evine gitmek için kullandığı son Haydarpaşa vapuruna "mürüvvetkârım ve inayetkârım" diye hitap eden Hamdi Baba'nın Galata'daki mekânının bir "mekteb-î edep" olduğunu vurgular.⁽²²⁾

Bugün Galata'da iskelelerin bulunduğu noktalara yakın sokaklar eski renkliliğinden epeyce uzaktır. Semavi Eyice'ye göre, Galata 1857'de başlayan ama daha çok 1955'den sonra yoğunlaşan istimlaklarla tarihi özelliklerini kaybetmiş ve sıradan bir İstanbul semtine dönüşmüştür. Bölge, 1960'lı yılların başında Kıbrıs olaylarına tepki sonucu adını da yitirmiş ve o tarihten itibaren, istimlaklarla açılan çirkin bir meydanın adıyla, "Karaköy" olarak anılmaya

başlamıştır. Şehirden gayrimüslimlerin ayrılmalarına sebep olan olaylar da bölgenin eski karakterini yitirmesinde ve meyhanelerin sayıca azalmasında önemli ölçüde pay sahibidir.

Meyhanelerden söz etmişken buralara rakıdan çok önceleri girmiş olan bir içki türü olarak şaraptan dem vurmamak olmaz. Osmanlı coğrafyasının şarapları, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avrupalılar tarafından da bilinip talep edilen bir içki türü idi. İstanbul’la özellikle Midilli, Bozcaada, Girit, Sakız, Santorini gibi Ege adalarından ve Marmara Adası, Eğriboz, Trabzon gibi yerlerden gelen şaraplar epeyce makbul idi. 1555-1562 yıllarında Osmanlı’da Avusturya sefiri olarak görev yapan Ogier Chiselin de Busbecçe bakılırsa, bu şaraplar o dönemde Avrupa’da üretilen Malvasia, Vıpaşa ve Raffaldini gibi şaraplardan daha üstün bir lezzete sahip idi.

Bugün şaraplarımızın o tarihlerdeki gibi bir şöhrete sahip olamamasının ardında, büyük ölçüde Rumların 1924 mübadelesiyle Yunanistan’a göç etmesiyle Anadolu’da bağcılığın çöküşü ve ardından pek çok şaraplık üzüm türünün yok oluşu yatar.

Osmanlı şarapları iyi bir nam salmışsa da, Osmanlı döneminde Türklerin ya da genel olarak Müslümanların şarap ya da arak sunulan meyhanelere öyle kolayca gidemediğini de unutmamak lazım. Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler’in işlettiği meyhanelere müşteri olarak giden Türklerin epey bir dönem içkilerini tedirginlik içinde içtiği biliniyor.

Zira, kolluk kuvvetlerince içki içtiği saptanan Müslüman ahaliye bazı dönemlerde 100 sopaya varan had cezaları verilir. En kötüsü de, bu cezanın her yakalanışta katlanarak uygulanmasıydı.

Yine de şarap ceza ve yasaklarla önüne geçilebilen bir şey olmadı. İtalyan edebiyatçısı Edmondo de Amicis’in, İstanbul’u ziyareti sırasında 1874 yılında kaleme aldığı “İstanbul” isimli seyahatnamesinde sarf ettiği şu cümle manzaranın -biraz da abartılı sayılabilecek- bir özeti gibidir: “Eğer bir gün İstanbul karanlıklara gömülürseydi ve bir saat sonra birden gün doğsaydı elli bin Türk ağzında şişe ile yakalanırdı.”⁽²³⁾

Osmanlı döneminde gedikli (ruhsatlı) meyhanelerin akşamları belirli bir saatte kapanmaları gerekiyordu; o vakti geçirmeleri yasaktı. Tabii dünyanın en eski müesseselerinden biri olan rüşvet bu “sorunu” da belirli ölçülerde çözebiliyordu. 19.yüzyıl gazetecilerinden Mehmet Tevfik, bu sorunun nasıl üstesinden geldiğini şöyle aktarır:

“Böyle büyük meyhanelerin münasib bir mahalline, büyük bir çingirak asılır. Meyhane kapısı önünde akşamları miçolardan biri durup elinde çingırağın ipi bulunur. Bu miço öteden beri bir zabıt geldiğini görünce çingırağı çektiği gibi derhal meyhane kapıları kapanıp içeride bir sükkuttur hüküm sürer. Zabıt geçtiği vakit yine miço çingırağı çeker, meyhane açılır, herkes âleminde olur. Zabıt de bunun kendisine bir hürmet olduğunu bilip meyhanenin seddi zamanına gelinceye kadar bir güne taarruzda bulunmaz.”⁽²⁴⁾

Özetle, Müslüman ahalinin ceza yemek için ilk kuralı içmemek ise, ikincisi –eğer içilecekse- adabıyla içki içmek ve renk vermektir. Bu rengi (!) kolayca belli edip yakalanan bir Müslüman cezanın dışında aşığılanma ve dışlanma da yaşayacağından, üstelik bu şekilde belki başkasının da canını yakabileceğinden ahali arasında böyle kişilere pek güvenilmezdi.

"Akşamcı" diye bellenen bir gence kolay kolay kız verilmemesinin veyahut rakının bugün bile "kişilikli bir içki" olarak algılanışının ardından, toplumsal bir gereklilik olarak da gelişen bu edep ve ölçü anlayışının payı olduğu unutulmamalı.

Her yasak gibi içki yasakları da zamanla istenilenin tersine giden bir sonuç doğurdu. Bu durum bazen alınan "önlemleri" iyice sertleştirdi. İçkinin tümünden yasaklandığı dönemler oldu. Ama yine de İstanbul'unun içki ile arası hep iyi oldu.

Piyasada fazlaca içki türü olmadığı dönemlerde, içki yasağı denilince bundan "şarap yasağı" anlaşılıyordu. Kimi içki tutkunlarının bu yasağa özellikle 17. yüzyılda nasıl "çare" bulduklarını bir Bektaşî fıkrası çok güzel özetler:

IV. Murat, içkiyi yasakladığı dönemde çıktığı bir teftişte şüphelendiği bir Bektaşî tekkesinin mahzenini basıp küpler içinde üzüm şırası bulmuş. Hemen sormuş Sultan Murat: "Bre zındıklar ne demeye küplerde saklarsınız şırayı?" Baba Erenler'in cevabı her daim hazır tabii: "Sultanım biz üzümün suyunu sıkır, sirke olması için küplerde saklarız. Ama artık sirke mi olur, şarap mı, orası Allah'ın bileceği iş."

İlerleyen yıllarda rakı da şarap kadar popüler oldu. İlk Türk rakısı örneklerinin ne menem şeyler olduğunu bugün bilip tatmamıza olanak yok. Ancak rakının atası olarak kabul edebileceğimiz ilk yeni ürünlerin, yaş üzüm sumasının imbibkten ikinci kez damıtılarak elde edildiğini ve "şarap rakısı"ya da "arak" adıyla anıldığını biliyoruz. Zamanla rakıyı çeşitlendirme yönündeki arayışlar bazı meyvelerden tarçın, nane gibi baharatlara uzanmış, sonunda Türklerin ve Rumların damak tadına daha yakın olan anason yaygın kabul görmüş.

Rumların mübadele ile Yunanistan'a göçü ve rakının tekel idaresine geçişiyle birlikte bu "kişilikli içki" içine kapanacağı bir döneme girdi. Zira Osmanlı'dan cumhuriyete sadece meyhaneler ile "rakı şişesinde balık" kalmamıştı. Dünya kadar da borç kalmıştı. Osmanlı'nın borçlarını ödeyebilmesi için Düyün-u Umumiye'yi kuran Batılı devletler bu kurum aracılığıyla ülkenin gelirlerine el koymuştu. Bu amaçla daha 19. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulmuş Reji İdaresi, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yerini İnhisar (Tekel) İdareleri'ne bıraktı. Rakı üretimi de (tütün, tuz vd. gibi) tekele alınınca memleketteki irili ufaklı bütün rakı imalatçıları kapatıldı. Lambiko, A' Rakısı, Âlâ, Fevkalade, Aliyülâla, Hanım, Keyif, Baküs, Dem, Alem, Efe, Üzüm Kızı, Dimitri-kopulo, Bahçe, Ankara, Memur, Stafılina, Bilecik, Olgun, Mürefte, Fertek, Çamlıca, Erdek, Elif, Ağa gibi pek çok rakı tarih oldu. Sadece markaların değil ürün çeşitliliğinin de sonu gelmişti. Zira artık rakıyı sadece devlet ürecekti. Böylece rakı tektipleşti. Ancak devlet, rakıyı dünya pazarlarına açıp Anadolu'nun o namılı üzümleleriyle elde edilmiş şarabın şöhretini yakalamayı denemek yerine, tek tip ürüne mahkûm ettiği iç pazara kolayca ve yüksek vergi oranlarıyla sunmayı yeğledi.

Geçen zaman zarfında Yunanlar ürün çeşitliliğiyle rakının yakın akrabası uzoyu çeşitlendirirken, Bulgarlar da mastika ile dünya pazarlarına açıldılar. Türkiye'de ise, farklı tekniklerle imal edilmiş farklı ürünler, düz (anasonsuz), sakızlı, erikli rakılar, değişik aromalar boy gösteremedi. Rakı 2004 yılında yapılan özelleştirmenin ardından ufak ufak çeşitlenmeye başladı.

- (1) Latifi, "Risale-i Evsaf-ı İstanbul," Hazırlayan: Nermin Suner, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1977.
- (2) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 660, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (3) Michel Baudier, "Histoire Generale du Serail et de la Cour du Grand Seigneur des Turcs," Paris, 1626.
- (4) Eremya Çelebi, Kömürçiyân, "İstanbul Tarihi- XVII. Asırda İstanbul," s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (5) Ekrem Işın, "Günlük Hayatta İstanbul," İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- (6) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 1, s. 394, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (7) [Eremya Çelebi Kömürçiyân, "İstanbul Tarihi- XVII. Asırda İstanbul," Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.]
- (8) Mehmet Tevfik Bey, "İstanbul'da Bir Sene," s. 156-157, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- (9) Vâsif Hiç, "Galata Rüşdiyesi," İstanbul Ansiklopedisi, s. 5922, 11. Cilt, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.
- (10) Reşad Ekrem Koçu, "İstanbul Ansiklopedisi, s. 5887, 11. Cilt, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.
- (11) Mehmet Tevfik, "İstanbul'da Bir Sene," s. 156, İletişim Yayınları, 1991.
- (12) Sermet Muhtar Alus, "İstanbul Kazan Ben Kepçe," s. 60, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- (13) Ergun Hiçyılmaz, "Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri," Pera Orient Yayınları, İstanbul, 1992.
- (14) Orhan Türker, "Galata'dan Karaköye," s. 88, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- (15) Sermet Muhtar Alus, "İstanbul Kazan Ben Kepçe," s. 60, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- (16) Orhan Türker, "Galata'dan Karaköye," s. 87, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- (17) Sermet Muhtar Alus, "İstanbul Kazan Ben Kepçe," s. 62, İletişim yayınları, İstanbul, 1995.
- (18) [Ergun Hiçyılmaz, "Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri," Pera Orient Yayınları, İstanbul, 1992.]
- (19) Eremya Çelebi, Kömürçiyân, "İstanbul Tarihi- XVII. Asırda İstanbul," s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (20) Aktaran: Brendan Freely, John Freely, "Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi," s. 47, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- (21) Reşad Ekrem Koçu, "İstanbul Ansiklopedisi," s. 5917, 11. Cilt, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.
- (22) Ergun Hiçyılmaz, "Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri," Pera Orient Yayınları, İstanbul, 1992.
- (23) Edmondo de Amicis, İstanbul (1874), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- (24) Mehmet Tevfik, "İstanbul'da Bir Sene," s. 166-167, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

TARİF: *Şarap İskelesi Sokak'ın Kemankeş Caddesi ile kesiştiği noktada, denize doğru üzeri çinilerle bezeli güzelce bir han olan Çinili Han'ı görürüz.*

Çinili Han.

RIHTIM YAPILARI

Galata Rihtımı'nın iki önemli yapısından biri, 1910-1911'de Art Nouveau tarzında inşa edilen Çinili Han'dır. Kemankeş Caddesi üzerinde yer alan Çinili Han'da bugün halen Gümrükler Baş Müdürlüğü bulunmaktadır.

Kemankeş Caddesi boyunca ilerleyerek caddenin sonunda solda, denize dik uzanmış şekilde göreceğimiz Merkez Rihtım Hanı'nda ise Halen Denizcilik İşletmeleri çalışmaktadır. Han 1912-1914 arasında inşa edilmiştir.

Çinili Rihtım Hanın yapım maliyeti 733,000 frank iken, Merkez Rihtım Hanın ise 834,000 frank olmuştur.⁽²⁷⁾

TARİF: *Kemankeş Caddesi'nin sonunda yol, katlı otopark binasını dolanarak sağa doğru döner. Biz de bu şekilde sağa, Gümrük Sokak'a dönersek 25-30 m. İlerde, solda Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin girişine denk geliriz.*

KEMANKEŞ KARA MUSTAFA PAŞA CAMİİ

*Kemankeş
Kara Mustafa
Paşa Camii.*

Karaköy Necatibey Caddesi Eski Gümrük Sokak üzerindedir. Deniz tarafındaki Galata surlarının iç kısmında, üzerinde bir zamanlar Kastellon Kulesi'nin yükseldiği tarafta yer alan cami eskiden bir kilise imiş. Doğru mu bilinmez, ancak rivayete göre, Sultan İbrahim döneminde burada yapılan bazı ayinlerde kimi nahoş hadiseler meydana gelmiş. Bunun üzerine Sadrazam Kara Mustafa Paşa 1642 yılında papazları buradan çıkararak kiliseyi camiye çevirmiş.⁽²⁸⁾

Merdivenle çıkılan caminin giriş kapısının iki yanında Hz. Süleyman'ın mührü olan altı köşeli yıldız dikkat çeker. Yahudiliğin simgelerinden biri olan bu figür bazı Osmanlı eserlerinde de kullanılmıştır.

220 metrekare alan üzerine kurulu olan tek kubbeli caminin dört yanında yarım kubbeler mevcuttur. Minberi ahşaptır.

Avlu kapısının yanında Reisülküttab İsmail Efendi Vakfı'na ait 1732 tarihli bir çeşme bulunur. Kapıdaki kitabaya bakarak caminin 1766 yılında onarımdan geçtiğini anlıyoruz.

Caminin banisi olan Kara Mustafa Paşa, IV. Murad'ın saltanatının son yıllarında ve I. İbrahim saltanatının ilk yıllarında beş yıl süreyle sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Arnavut kökenli bu devlet adamı ok atmadaki ustalığından dolayı "Kemankeş" lakabıyla anılır. Sadrazam Kara Mustafa Paşa padişahın emriyle idam edildikten sonra, Bayezid Camii ile Çorlulu Ali Paşa Camii arasındaki kendi medresesi yanında bulunan türbesine defnedilmiştir. Türbesi şimdiki Çarşıkapı otobüs durağının bulunduğu yerdedir. Yol yapılırken türbe ve medrese yıkılmıştır.

***TARİF:** Gümrük Sokak'tan deniz tarafına doğru ilerlerken, sağda sadece yayaların girebildiği sokağa girersek, hemen ilerde "Yeraltı Camii" adıyla bilinen Kurşunlu Mahzen Camii'nin basamaklarla inilen girişine denk geliriz.*

KURŞUNLU MAHZEN CAMİİ (YERALTI CAMİİ)

Karaköy vapur iskelesinin yakınındaki bu camiye, diğer camilerin aksine birkaç basamak aşağıya inilerek girilir. Bugün daha ziyade Yeraltı Camii olarak bilinen ve ibadete açık olan Kurşunlu Mahzen Camii aslında yeraltında değildir, "yeraltı" adını karanlık oluşundan ötürü aldığı tahmin edilmektedir. Cami, tonozlardan mürekkep olup, bugün biri deniz, diğeri kara tarafından olmak üzere iki temel kapısı vardır. Kara tarafındaki kapıya merdivenlerden inilir. Deniz tarafındaki kapı ise toprak seviyesindedir.

Yapının orijinali aslında cami değil, kuledir. Surların deniz tarafında sahili koruma amacıyla yapılmış olan kuleden bugüne sadece cami olarak kullanılan alt kısmı kalmıştır. Bizans döneminde yazılmış Konstantinopolis metinlerine (Patria Constantinopleos) göre, kule Bizans İmparatoru II. Tiberius (578-582) döneminde yapılmıştır. İ.S. 602-813 yılları arasındaki dönemi anlatan Theophanes Kroniklerine (İ.S. 717) göre ise, "Galata Mahallesi Kulesi"

Bir zamanlar Galata'nın en stratejik noktalarından birinde yer alan Kurşunlu Mahzen Camii.

denilen bu kuleden Sirkeci tarafındaki Kentanarion Kulesi'ne Haliç'e girişi denetim altında tutan bir zincir çekilmişti.

Bir başka deyişle, Fatih Sultan Mehmet'i gemilerini karadan yürütmek zorunda bırakan meşhur zincir Kurşunlu Mahzen Camii'nin orijinali olan kulenin altında yer alıyordu.

Tarih boyunca şehrin kaderini belirleyen bir stratejik öneme sahip olan kule 1352'ye kadar Bizans kontrolünde kalmış, o tarihte Blakharnea Sarayı'nda imzalanan bir anlaşma ile de Cenevizliler'e geçmiştir.

Konstantinopolis'te 1204-1261 arasında bir Latin İmparatorluğu kuran IV. Haçlı Ordusu, İstanbul'u yıkıp yağmalamadan önce 6-7 Temmuz 1203 tarihinde bu hisarı ele geçirmişti. Seferin güncesini

tutan tarihçi ve şövalye Geoffroi de Villehardouin (1160-1212), kroniklerinde bu hisardan "Tor de Galathas" (Galata Kulesi) adıyla bahsetmiştir.⁽²⁹⁾

Hisar bu isimle anılınca da bu kez tepedeki Galata Kulesi ile sık sık karıştırılmıştır.

Daha yeni kaynaklarda Kastellon Kulesi de denilen hisara daha eski kaynaklarda Castellum Sanctae Crucis ya da Castel de Père, yani Salib-i Mukaddes Kalesi deniyordu. Scarlatos Byzantios'un Manganon Kalesi dediği bu hisarın mahzen kısmının bir zamanlar sarnıç ya da adının da çağrıştırdığı gibi askeri mühimmat deposu olarak kullanıldığı ve bir gün patlayıp harap olduğu rivayet edilir.⁽³⁰⁾ Manganon kelimesinin Yunanca'da "savaş aygıtı" ya da "askeri alet/edavat" anlamına gelmesi de bu rivayeti desteklemektedir.

İ.S. 717'de Arap orduları Kastellon Kulesi'ni zapt edemedikleri için şehirden elleri boş dönmüşlerdi. Kule 1203 yılında Haçlı ordularının eline düşünce Konstantinopolis tarihinin en karanlık günlerini yaşamıştı.

Zamanla yıkılan Kastellon Kulesi'nin alt kısmının İstanbul'un fethinden sonra uzunca bir dönem mahzen olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

Türk sivil mimarisinin güzel örneklerinden biri olan Kurşunlu Mahzen Köşkü bu yapının üzerine inşa edilmişti. Yapının basık tavanlı bodrum katı 1750'lerde Sadrazam Çorlulu Köse Bahir Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir.⁽³¹⁾

Cami gün ışığını sadece deniz tarafındaki duvarında açılmış pencerelerden alır. Caminin içinde üstü tonozlarla örtülü 54 paye vardır. Payelerin üzeri yarım kubbeden oluşmaktadır. Kule şeklindeki tek şerefeli minaresi depremden yıkıldıktan sonra Sultan I. Mahmud minareyi yeniden yaptırmıştır.

Caminin yanında bulunan dört katlı binanın giriş katı tuvalet ve şadırvan, üst katları ise görevlilere ait lojmandır.

Caminin içinde bir rivayeti temel alan sahabe kabirleri vardır. Rivayete göre, İstanbul'un fethi için gelen ve şehri kuşatan Emevi kumandanı Mesleme Bin Abdülmelik döneminde Bizanslılarca öldürülen Vehb bin Huşeyre (r.a.), Amr bin As. ve Süfyân bin Uyeyne'nin (r.a) kabirleri burada bulunmuştur.

Evliya Çelebi, hisarın Sultan II. Bayezid döneminde Küçük Kıyamet adıyla bilinen deprem sırasında tahrip olduğunu ve bazı bölümlerinin yıkıldığını söyler. Eremya Çelebi, 17. yüzyılda burada gemilere yükletilip Frengistan'a götürülmek üzere süpürge, yün, davar derisi ve diğer bazı malzemelerin yığılı olduğunu söyler.

Yağkapanı sahası yandıktan sonra, Karaköy Kapısı'ndan Kurşunlu mahzene kadar olan yere dükkânlar, hanlar ve odalar yapılmış, büyük gümrük de buraya nakledilmişti. Bu nedenle buraya Yeni Yağkapanı veya Galata Gümrüğü denirdi.⁽³²⁾

TARİF: *Kurşunlu Mahzen Camii'nin yine deniz tarafından çıkıp sağa dönerek sokak boyunca ilerleyelim. Sonra da ilk sokaktan sağa Halil Paşa Sokak'a dönelim. Bu dar sokakta sağda no. 23'te Ömer Âbid Han'ın girişi yer alır. Biz doğrudan hana ilerlemeden önce girişin karşısındaki sokak boyunca ilerleyerek merdivenlerden çıkalım. Bu şekilde binaya önce cephesinden, Mansard tarzı çatısını da görecek şekilde bakma şansı buluruz.*

ÖMER ÂBİD HAN

Yemişçi Sokak'tan girişi olsa da, ana giriş kapısı şehrin en yoğun yaya trafiğine sahip köşelerinden birinde, Karaköy vapur iskelesi yakınlarındaki Halil Paşa Sokak üzerindedir.

II. Abdülhamid'in birinci mabeyin kâtibi Arap İzzet Paşa tarafından dönemin ünlü Levanten mimarlarından Alexandre Vallaurý'ye H. 1327'de (1909-1910) yaptırılmıştır. İyi eğitim almış, servet sahibi bir devlet adamı olarak bilinen Arap İzzet Paşa, yarı-bağımsız Suriye'nin 1932 yılındaki ilk Cumhurbaşkanı Mehmed Ali Âbid'in de babasıdır. (Bu arada bir parantez açarak belirletim, İzzet Paşa'nın Yıldız Sarayı yakınlarındaki konağı, İstanbul'da elektriğin Almanya'dan getirilen bir tesisatla ilk kez denendiği evdir.)

Denize yakın olduğu için 1040 adet kazık üzerine oturtulan Ömer Âbid Han da dönemin modern binalarından. Kaloriferli olarak inşa edilmiş olması bunun en belirgin göstergesi. Eserlerinin çoğunda Doğu-Batı sentezini deneyen Vallaurý'nin 1895'lerden sonraki tasarımlarında, özellikle Türk konut mimarisinin etkilerinin daha belirgin olduğu söylenir. Ancak Ömer Âbid Han bir istisna gibi duruyor. Vallaurý'nin daha ziyade Batı üslubunda inşa ettiği hanun cephesi Barok, Rönesans ve Klasik mimariden ödünç alınmış dekoratif unsurlarla bezeli. Bina dört katlı. 1183 metrekare taban alanına oturduğu için de İstanbul'un en büyük ticaret hanlarından biri. Ancak binada avlu yok. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan handa bütün odalar birbirine geçmeli. Her odanın sokağa veya koridorlara açılan en az bir penceresi var. Bina daha fazla yaşam alanı sunan Mansard tarzı bir çatı ile örtüldü. Ömer Âbid Han ilk yapıldığı yıllardan itibaren zahire borsası olarak kullanılmış. Handa ilk dönemlerde daha çok uncular, değirmenciler, komisyoncular, armatörler, gemicilik ve denizcilik acenteleri ile avukatlar ve sigorta şirketleri faaliyet göstermiş. 1992 de, yıkılıp otel yapılmak üzere boşaltıldıysa da, tarihi eser statüsü nedeniyle yıkılamamış.⁽³³⁾ Şimdi daha ziyade elektronik madde satıcısı dükkânlar var.

Mansard tarzı çatısıyla Ömer Âbid Han.

Elektrik Uğruna Konağından Oldu: Arap İzzet Paşa

Elektriğin İstanbul'a gelmesinde olduğu kadar gecikmesinde de Sultan II. Abdülhamit'in güvenlik kaygılarının epeyce payı vardır. 1890'lı yılların sonlarında Osmanlı payitahtı ile ilişkileri iyice gelişmiş olan Almanlar İstanbul'un elektrikle buluşma zamanının geldiğine inanıyorlardı. Alman İmparatoru II. Wilhelm ile birlikte İstanbul'u ziyaret eden dönemin Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Prens Bernhard von Bülow, hatıralarında Sultan'ı bu konuda ikna etmek için epeyce dil döktüklerine yer verir. Siemens'in İstanbul'un ışıklandırılması ile ilgili kendilerine verdiği teklifi de animsattıklarını belirten von Bülow, elektrik kılıncısından büyük endişe duyan Sultan'ı ikna etmede başarısız olduklarını belirtir.⁽¹⁾

Ancak Abdülhamit'in en azından elektrik macerasına Yıldız Sarayı'ndan başlaması gerektiğini düşünen epeyce insan ve girişimci vardı. Beyoğlu'ndaki bir ithal malları mağazasının sahibi olan fotoğrafçı Weinberg adında bir Alman Yahudisi bu işe öncülük ederek gerekli tesisatı Almanya'dan getirtti. Ancak Abdülhamit sonuçlarından tam emin olmadığı ve olası bir kazayı düşündüğü için elektrikle ilgili bir denemeye maruz kalmak istemiyordu. Neyse ki, yardımlarına yabancı şirketlerle arası iyi olan Osmanlı devlet adamı Arap İzzet Paşa yetişti.

Kimdi bu Arap İzzet Paşa; şimdi bundan söz edelim. Arap İzzet Paşa, Suriye'nin en zengin derebeylerinden Holo Paşa ile

Fatma adında Kırmılı bir hanımın oğlu olarak 19. asrın ortalarında Şam'da doğmuştur. Çok iyi bir eğitim aldıktan sonra genç yaşında İstanbul'a gelerek Abdülaziz'in sarayına girdi. Abdülhamid zamanında da gittikçe yükselerek devletin en güçlü isimlerinden biri oldu. İstanbul'da elektrik üretip satmak amacıyla imtiyaz talep eden şirketlerin temsilcileri, Sultan'ın en yakın adamlarından biri olan ve o tarihte Mabeyn İkinci Katipliği yapan Arap İzzet Paşa'yı bu konuda ikna etmişlerdi. Almanya'dan getirilecek tesisat İzzet Paşa'nın Yıldız'daki konağına yerleştirilecekti. Paşa'nın bugün Barbaros Bulvarı'ndan inerken sağ kolda, Said Çiftçi Dispanser'i'nin yakınında bir zamanlar yer alan ahşap konağı elektrik için deyim yerindeyse "kobay" olarak kullanılacaktır.

Hikâyeyi tarihi kaynaklardan nakleden Murat Bardakçı'ya bakılırsa, konağa gerekli tesisatın kurulumunu bir başka Alman Yahudisi olan Otto adında bir mühendis yapar. Elektriği üretecek jeneratör kazanı bahçeye yerleştirilir, oradan konağa kablolar çekilerek tesisat tamamlanır. Gerekli çalışma ve testler yapıldıktan sonra bir gece şalter indirilir ve elektrik verilir. Konak bir anda aydınlanır. Artık İstanbul'da geceleri bir tek İzzet Paşa Konağı ışıl ışıdır.

Bu yeniliğe hemen adapte olan İzzet Paşa konakta sinema makinesi bile kurar. Akşamları dostlarıyla birlikte Avrupa'dan yeni gelen filmleri izleyebilmektedir. Ancak bir gece kablolar fazla ısınıp kontak yapınca kılıncımlar evi tutuşturur. Tulumbacların

çabaları da sonuç vermeyince güzelim konak yanıp kül olur.⁽²⁾

Konakta her şeyden habersiz uyumakta olan genç bir hizmetkâr kız da yangında hayatını kaybeder. Konağın alevlere esir düştüğünü Sultan II. Abdülhamit Yıldız Sarayı'nın Mabeyn Odası'nda Fransa Elçisi ile görüşürken haber alır. Elektriğin en uzak mesafelerden bile bir tel vasıtasıyla sarayını küle çevirebileceğini düşünmüş olan Sultan Abdülhamit, endişelerinde haklı çıkmıştır.

İzzet Paşa, yangından sonra ailesiyle beraber dönürü olan Şehremini Reşit Paşa'nın Bebek'teki yalısına taşınır. Ama yangından asıl zararı İstanbul halkı görmüştür. İstanbullular elektriğe ancak Abdülhamit'in tahttan inmesinden sonara kavuşabileceklerdir.

Ganz 1911 yılında Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi unvanıyla bir şirket kurar. Aynı yıl Kağıthane ve Alibeyköy dereleri ağzında bir arazi alınır. İnşaat ve gerekli elektrik donanımının kurulmasının ardından Silahtara Elektrik Santrali tesisi faaliyete geçer. 11 Şubat 1914'te İstanbul tramvaylarına, 14 Şubat 1914'te ise şebekelere, hususi tesisatlara ve özel kuruluşlara elektrik verilir. Elektriğin cadde ve sokakların aydınlatılmasında kullanılmaya başlaması ise 1920'lerde gerçekleşir.⁽³⁾

Bugün Ömer Abid Han'da, Arap İzzet Paşa'nın elektriğe verdiği önemi hatırlatır-casına çok sayıda elektrik malzemeleri satan dükkân yer almaktadır.

Arap İzzet Paşa.

(1) Bernhard von Bülow, "Memoirs of Prince von Bülow," translated by Geoffrey Dunlop and F. A. Voigt, Boston: Little, Brown and Company, 1932.

(2) Murat Bardakçı, "Beyaz Enerji Krizimiz Bir Yangınla Başladı," Hürriyet Gazetesi, 13 Mayıs 2001.

(3) Mehmet Mazak, "Gündelik Hayattan Renklerle Eski İstanbul," s. 172-173, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.

TARİF: Ömer Âbid Han'dan çıkışımızı girdiğimiz kapıdan yapar ve önce sola, sonra tekrar sola, ardından sağa dönersek, denize paralel uzanan Rıhtım Caddesi'ne ulaşırız. Burada köprüye gelmeden önce, sondaki, üzeri insan figürleriyle süslü bina Ziraat Bankası binasıdır. Rıhtım Caddesi no. 1'de yer alan binanın girişi batı cephesindedir.

ZİRAAT BANKASI BİNASI

Galata'nın finans serüveni açısından dönüm noktası İttihat ve Terakki'nin milli sermaye ve burjuvaziyi güçlendirme, yeni işadamları çıkarma yönündeki gayretlerinin ve teşviklerinin belirleyici olduğu Milli İktisat dönemi (1908-1918) olmuştur. Bu dönemde kurulan 24 bankanın 17'sinin temeli Türkler tarafından atılmıştır. Bir tür milat olarak nitelendirilen 1915 yılında çıkarılan Evrak-ı Nakdiye kanunu ile sarraflık

Ziraat Bankası binasındaki bu heykel kimilerine göre Tevrat'ta bahsi geçen dıvarcı ustası Hiram Usta.

ve spekülasyon ağır cezalar ile yasaklanır. Yine bu dönemde tahvil ihraç edecek, milli sanayiye kredi verecek, tarım kuruluşlarına sermaye desteği yapacak bir milli banka arayışına gidilir. İngiliz ve Fransız sermayeli bir banka olarak Osmanlı Bankası devlet bankası olma vasfını yitirmiştir. Çünkü Galata Borsası'nun Londra ve Paris borsaları ile ilişkileri resmi olarak son bulmuş, ittifak devletlerinin banka şubeleri savaş boyunca kapalı kalmıştır. Sonunda 1916 yılında Ziraat Bankası kurulur.

I. Dünya Savaşı yıllarında dikkati çeken bir diğer gelişme de, Galata'da Alman ve Avusturya-Macaristan banka şubelerinin yaygınlaşması olur. 1909 yılından itibaren Kamondo Han'da yer alan Almanya kökenli

Wiener Bank Verein, bu binayı 1911 yılında satın alır. Ve o tarihten sonra bu bankanın binası olarak kullanılır.⁽³⁴⁾

Wiener Bank Verein 1904-1906 tarihli şehir sigorta haritasında görülen Fransız bankası Credit Lyonnais'e ait binayı da 1910-1912 yıllarında yeniden inşa ettirir. Burası Galata Köprüsü üzerinden Karaköy'e girerken hemen sağdaki ilk büyük binadır. Binanın eski fotoğraflarına bakıldığında, en üst kattaki pencerelerin altındaki silmede günümüze ulaşamamış Wiener Bank Verein yazısı okunur. 1944 yılında bina Ziraat Bankası'na devredilir. Bugün de Ziraat Bankası tarafından kullanılmaktadır.

Yapı eklektik bir mimari tarz arz eder. Güneybatı ve deniz cephelerinin üst köşelerinde toplam dört arma yer alır. Giriş cephesi ile deniz cephesinin sağındaki iki armada, bir ahşap teknenin pruvası üzerine tünemiş kartal heykeli dikkati çeker. Binayı ilginç kılan hususlardan biri de, üzerindeki heykellerin masonik simgeler olduğu ile ilgili iddialardır. Yapının deniz cephesindeki terasın üzerinde, Galata Köprüsüne bakan tarafta sağ ve sol yanında çömelmiş iki çocuk olan bir kadın heykeli yer alır. Terasın vapur iskelesine yakın köşesinde ise, üzerinde uzun bir elbise bulunan, sağ elinde çekiç, sol elinde keski tutan bir adam heykeli vardır. Bazıları bu erkek heykelinin Tevrat'ta bahsi geçen duvarcı ustası "Hiram Usta," kadı heykelinin de Hiram Usta'nın annesi "Dul Kadın" olduğunu ileri sürerler.

Binanın hemen arkasında bir zamanlar Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii vardı. Adnan Menderes dönemindeki meydan genişletme çalışmaları sırasında, 1958'de yıkıldı. Aslında sökülerek gemiyle Kınalıada'da yeniden inşa edilmesi planlanmıştı. Ancak geminin Kınalıada'ya götürülürken yan yattığı ve parçaların Boğaz'ın sularına gömüldüğü açıklandı. Camiden kalan iki parça mermerin birisinin, şimdiki Kınalıada Camii'nin avlusunda yattığı, diğerinin de aynı caminin duvarının yapımında tuğla niyetine kullanıldığı söyleniyor.⁽³⁵⁾

TARİF: Rıhtım Caddesi'nin sonunda sağa döner, Ziraat Bankası binasının girişini geçtikten sonra Kemeraltı Caddesi boyunca yaklaşık 150- 200 m ilerlersek, sağda yol üzerinde heybetli bir bina olan Karaköy Palas'a geliriz.

Levanten mimar Mongeri'nin tasarladığı Karaköy Palas, Karaköy Meydanı'nda heybetiyle hemen dikkati çekiyor.

KARAKÖY PALAS

Kemeraltı Caddesi'nin hemen başında yer alan Karaköy Palas, adını aldığı meydanın en gösterişli ve görkemli yapısı. Ancak bir zamanlar böyle bir meydana bakmıyordu. Karaköy'de bir meydanın olmadığı yıllarda bina Voyvoda Caddesi'nin daha çok Karaköy'e yakın olan bölümünde yoğunlaşan prestij yapılar grubunun son örneği idi.

O bölgede bir meydanın açılmasına olanak tanıyan 1956-1958 tarihli yıkımlarda karşısındaki yapılar yıkılırınca Karaköy Palas da olanca görkemiyle meydanlık yere bakar oldu. Meydan çirkinse de, yapı etkileyici.

Başlangıçta dört katlı düşünülmüşse de, üç ayrı kuruluş tarafından birlikte kullanılma koşulu, cephe düzenlemesinde gördüğümüz asimetrik tasarımı zorunlu kılmış. Yapının ön cepheden üç girişi var. Ortadaki giriş iş hanına ayrılmış iken sol ve sağ girişler bugün birbirinden

bağımsız iki bankacılık kuruluşumuza ait. İstanbul’da insanın işlem yaptırırken sıkılmadan bekleyeceği belki de en güzel banka şubeleri. Yapının giriş katındaki kemerli pencerelerden birinin yanında, Mongeri’nin imzasını görüyoruz. Epey bir zamandır yatırımcıların markajında olan Karaköy Palas için otel zincirlerinin kuyruğa girdiği ileri sürülüyor.

İstanbul doğumlu Levanten mimar Giulio Mongeri (1873-1953) tarafından 1910’ların sonlarında tasarlanan bina, 20. yüzyılda pek çok yabancı şirkete de ev sahipliği yapmış. Bunlar arasında İtalyan ürünlerinin uluslararası piyasalara ihracatında etkili rol oynamış Banca Commerciale Italiana da var. 1894 yılında Milano’da kurulmuş olan bankanın kuruluş sermayesinin yüzde 75’ine altı Alman bankası sahip olmuş. 1918 yılında bazı Doğu Avrupa ülkelerinde ve İstanbul’da şube açan Banca Commerciale Italiana’nun bu şubesi 1933-1944 arasında Karaköy Palas’ta faaliyet gösterdi. Daha sonra da Agopyan Han’a taşınarak 1976 yılına kadar orada varlığını sürdürdü.⁽³⁶⁾

Karaköy Palas’ın mimarı Mongeri, döneminin en ünlü mimarlarından. Güzel Sanatlar Akademisi’nin (o zamanki adıyla İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi’nin) de hocalarından olan Giulio Mongeri, Vallaurry ve Jasmund ile birlikte İstanbul’un “Batı Historisizmi” üslûbundaki en nitelikli yapılarını üretmiş bir isim olarak kabul edilir. I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul’dan ayrılan, ancak savaş sonrası Akademi’ye dönen Mongeri, 1930’a değin Cumhuriyet’in ilk kuşak mimarlarının yetişmesine katkıda bulundu. İstiklal Caddesi’ndeki St. Antoine Kilisesi ile Ankara’daki Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası ve İş Bankası’nın genel müdürlük binaları da onun eseridir.

6. Bölüm

ÜÇÜNCÜ BÖLGE GEZİSİ

Voyvoda

GALATA

TARİF: Gezinize Şişhane'den başlıyoruz. Yenikapı-Hacıosman metrosunun Şişhane durağında inerek de bu noktaya ulaşabiliriz. Metrodan inince yeraltında önce İstiklal Caddesi-Şişhane, daha sonra da Şişhane tabelalarını takip ederseniz, yürüyen merdivenlerle Meşrutiyet Caddesi'nin başına çıkıyor olacaksınız. Hemen karşımızda yer alan Kibelezade Sokak tabelasının bulunduğu noktaya kadar yürüyüp sağa dönerseniz, caddenin hemen karşısında, Nergis Sokak merdivenlerinin başında, bugün otel olarak hizmet veren Decugis Evi'ni göreceksiniz.

Decugis Evi bugün bir otel olarak hizmet veriyor.

DECUGİS EVİ

Meşrutiyet Caddesi'nin Nergis Sokak ile keşiştiği köşede (Nergis Sokak 10 numara) bugün Galata Antik Hotel olarak hizmet veren bina 1881'de Fransız kökenli Levanten bir aile olan Decugisler için üç katlı olarak inşa edilmiş. Yapının mimarı olan Alexander Vallaury'nin adını caddeye bakan cephede görebiliriz. Yapım tarihi de binanın girişinin hemen üzerinde yazılı. Dönemin en ünlü gümüş, kristal ve porselen ürünler satıcısı olan Henri Hypollite Décugis bu eve çok sevdiği eşi, oğlu Lui ve kızı Rosa Caroline'yle birlikte inşa edildiği yıl taşınmış. Decugis'lerin 60 yılı aşkın bir süre yaşadığı bu ev Pera bölgesindeki en eski taş binalardan biri.

Henri Décugis, Christofle marka gümüş ve gümüş kaplama takımlarının, Haviland marka porselenlerin ve Baccarat marka kristal bardak/kadeh ve avizelerin Türkiye genel acenteliğini yürüten bir isimdi. "Constantinople-

Pera" ismini taşıyan satış mağazası Grande Rue de Pera'da (yani günümüzdeki İstiklal Caddesi'nde) 471-473 numarada idi.⁽¹⁾

Onun satışını yaptığı ürünlere sadece Pera'daki kimi seçkin ailelerin evlerinde değil, Dolmabahçe Sarayı'nda, Pera Palas Otelinde, Markiz Pastanesi'nde, hatta Orient Express vagonlarında bile rastlamanız olanaklıydı. Markiz Pastanesi'nin duvarlarını bugün dahi süsleyen fayans tablolar, işletmeye Decugis tarafından temin edilmişti.

Çevresinde dürüstlüğü ve iş ahlakıyla tanınan Decugis, 1940'ta çok sevdiği eşinin ölümüyle sarsılır. Ölümün acısını çok derinden yaşayan Henri Decugis Fransa'dan özel olarak getirttiği kepenklerle tüm odaları karanlığa gömer ve evinin kapılarını iki yıl boyunca kimseye açmaz. Ve 1942'de son nefesini verdiği güne kadar eşinin yasını tutmayı sürdürür. Henri Decugis ölümü akabinde Feriköy Katolik Mezarlığı'nda yatan karısının yanına gömülür. Ev ise oğul Lui'ye kalır. Lui babası öldükten sonra mağazanın başına geçtiyse de, 6-7 Eylül (1955) olayları onun için sonun başlangıcı olur. Kapıya çapraz şekilde iki tahta çakıp evi kapatan Lui, daha sonra da binayı satarak Fransa'ya göç eder.

2001 yılında binanın mülkiyeti Arguş ailesine geçer. 28 yaşındaki Ebru Arguş ve 24 yaşındaki Duygu Arguş, Mimar Sinan Üniversitesi'nden bir ekip getirterek evi restore ettirirler. Sonra da tarihi binalara verilen özel bir belgeyle Decugis'lerin evinde bir otel işletmeye açarlar.⁽²⁾

Bir dönemin yas evi bugün Decugis ailesinin hatırasını yaşatan 23 odalı bir butik otel olarak hizmet vermektedir.

Decugis Evi'nin karşısında, yani Meşrutiyet Caddesi'nin Kiblelize Sokak ile köşe yaptığı noktada yer alan bina ise bir zamanlar Çituri Apartmanı olarak anılıyordu. Zira 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da yerli ve yabancı pek çok yayını basan, aynı zamanda kırtasiyecilikle de meşgul olan Çituri ailesine aitti.

Altında bugün bir restoranın bulunduğu yapıya Kiblelize Sokak no. 1'deki girişinden üç mermer basamakla giriliyor.

Altıncı Daire-i Belediye'nin neo-klasik üsluptaki ön cephesi.

TARİF: *Şimdi geriye, Meşrutiyet Caddesi'nden Şişhane Meydanı'na doğru yürümeye başlayalım. Metroya inen asansörün bulunduğu köşeyi dönüp sağdan yokuş aşağı kıvrılmadan önce, sol çaprazımızda büyük, beyaz bir bina görürüz. Bugün Beyoğlu Belediyesi tarafından kullanılan bu yapı, bir zamanlar Altıncı Belediye Dairesi olarak anılıyordu.*

ESKİ ALTINCI DAİRE-İ BELEDİYE

Altıncı Belediye Dairesi (ya da o zamanki söylenişiyle Altıncı Daire-i Belediye) İstanbul'un Batılı anlamdaki ilk belediyesi idi. 14 bölgeye ayrılan şehrin 6. Bölgesine, yani temel olarak Galata ve Pera'ya hizmet vermek üzere kurulmuştu. Böyle çağdaş bir belediye binası inşa ettirme kararı, 1876-1890 ve 1893-1895 yılları arasında iki kez 6. Daire-i Belediye'nin başkanlığını yapan Edouard Blacque Bey'in ilk hizmet döneminde alınmış. İtalyan kökenli mimar Giovanni Barborini'ye 1879-1883 arasında yaptırılan binanın hizmete açılma tarihi 1890 ise de, 6. Daire'nin hikâyesi daha eskilere, 19. yüzyılın ortalarına dayanıyor.

"Git Derdini Ona Anlat:" Marko Paşa!

"Git derdini Marko Paşa'ya anlat" şeklindeki eski bir İstanbul deyişinin de kaynağı olan Dr. Markos Apostolidis Pitsiotis Sultan Abdülaziz ile Abdülhamit'in de özel hekimliğini yapmış bir tıp doktoru idi. Dr. Pitsiotis'in kişilik evi Şişhane yakınlarındaki Kabristan Sokağı'nda (yani bugünkü Meşrutiyet Caddesi'nde) idi.

Mekteb-î Tibbiye-î Şâhâne'nin (Gülhane) kumandanlığını da yapmış olan Dr. Markos Apostolidis Pitsiotis (1824 -1888), Osmanlılarda Sancar beylerine verilen mirlivalık (tuğgeneral) rütbesini alan ilk hekim olmuştu. "Paşa" unvanıyla anılır olması bu yüzdendir. Kıvrımlı Aziz Bey ile birlikte Kızılay'ın (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti -1877) kurucularından olan Marko Paşa, bu kurumun ilk başkanlığını da yürütmüştü. Zamanına göre çok kuvvetli cerrahi bilgisi olan ve tıbbi bitkiler konusunda da epeyce deneyimli bir hekim olan Marko Paşa'nın üç çocuğu (Arjeta, Yorgo ve Marika) vardı.⁽¹⁾

"Git derdini Marko Paşa'ya anlat" şeklindeki ünlü deyişin nereden kaynaklandığına gelince... Yumuşak huylu ve sabırlı bir hekim olan Marko Paşa hem hekimliği hem yöneticiliği hem de 1877'de seçtiği Meclis-i Ayan (senato) üyeliği nedeniyle epey ziyaretçi ağırlayıp dert dinlemek zorunda kalmış. Hocaların, öğrencilerin, hatta onun babacan hoşgörüsünden medet umanların yakınmalarını ve taleplerini dinler ya da dinler görünürmüş. Huzuruna gelenler de dertlerini

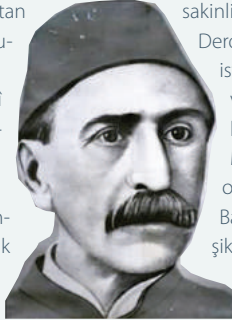
tasalarını anlatırlarmış.⁽²⁾ Ziyaretine gelenler konuşmalarını tamamlayınca Paşa durup kendine özgü Rum aksanıyla "Anladık, ama ne?" diye sormuş. Ziyaretçi konuyu bir kez daha uzun uzun anlattıktan sonra Marko Paşa aynı sakinlikle yine sormuş: "Anladık, ama ne?"

Derdini anlatmaktan yorgun düşenler isteklerine Paşa'nın olumlu bir karşılık vermeyeceğini fark edince çaresiz kalker giderlermiş. Olur da ziyaretçi Marko Paşa'dan daha ısrarlı çıkarsa, o zaman da Marko Paşa sağkolu olan Başkatip Muhtar Efendi'yi çağırarak, şikâyetçinin duymayaacağı bir tarzda, "Zanım (Canım) Efendi, yaz buna bir sudan kalafat" diyerek dertli kişiyi atlatıverirmiş.⁽³⁾ Bazen de hiç anlamamış gibi davranıp yanındakine Rumca "Ti lei?" yani "Ne diyor?" diye sormuş.⁽⁴⁾

Torunu Despina Anats'in anlatığına bakılırsa, Paşa Jön-Türkleri şikâyete gelen Rumları da benzer şekilde "Anladık, ama ne?" diyerek baktırıp hayal kırıklığıyla geri gönderirmiş.⁽⁵⁾

Paşa'nın bu huyu bilinip halk arasında yayılınca, bir süre sonra "git derdini Marko Paşa'ya anlat" sözcükleri, "benden bu kadar" diyen bir baştan savma deyimini olarak kullanılır olmuş. Yazar Said Duhanı, bu deyimle, "yakınmalarını –ya da beklentilerini- git bir kuklaya anlat" denilmek istendiğini belirtir.⁽⁶⁾

Marko Paşa'nın kendisine birtakım beklentilerle gelen insanların dertlerine derman olamayışıyla ilgili belki de en dramatik örnek, saray hekimbaşılığı yaptığı Sultan Abdülaziz döneminde yaşanmıştır. Meslek ahlakından

Dönemin birçok hekimini gibi Dr. Markos Apostolidis Pitsiotis de Galata'da yaşıyordu.

ödün vermeyen, eşsiz bir hekim olan Marko Paşa Abdülaziz'in tahttan indirilip öldürülmesi akabinde bu olayın arkasındaki isimlerden olan Sadrazam Hüseyin Avni Paşa tarafından saraya çağrılır. Paşa'dan iki bileği kesilerek öldürülmüş olan Abdülaziz'in cesedine el dahi sürmeden bir intihar raporu yazıp imzalaması istenir. Marko Paşa, aslında Sadrazam Hüseyin Avni Paşa'nın dostudur. Buna rağmen böyle bir raporun altına imza atmayacağını söyler. Bunun üzerine darbeciler işledikleri cinayete intihar şeklinde rapor tanzim edecek başka doktor arayışına girerler. Abdülhamit'in tahta çıkışından sonra onun da özel hekimliğini yürüten Marko Paşa 64 yaşında hayata gözlerini yumar. Kabri Kuzguncuk Rum Mezarlığı'ndadır.

- (1) Seda Çakmak, "Derdini Marko Paşa'ya Anlat'ın Kökeni," *Star gazetesi*, 18 Ekim 2010.
- (2) Said N. Duhani, "Beyoğlu'nun Adı Pera İken," s. 22, *Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1990.*
- (3) Çağatay Üstün, "Derdini Marko Paşa'ya Anlat," *Van Tıp Dergisi, Cilt 8, Sayı 4, s. 134, Ekim 2001.*
- (4) Anais Martin ile Nevra Bucak Söyleşi, "İstanbul'da Kuzen Semtler," *Türk Dili Dergisi, Sayı 144, Mayıs – Haziran 2011.*
- (5) Murat Kesik, "Marko Paşa efsanesi çöktü," *Vatan Gazetesi, 19 Ekim 2010.*
- (6) Said N. Duhani, "Beyoğlu'nun Adı Pera İken," s. 22, *Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1990.*

"Anladık. Ses aksettirir. Ama ne?"

Talebeler arasında hürriyet fikirlerinin yayılmaya başladığı bir zamanda bir gün akşam yoklamasında âdet olduğu üzere, genç öğrenciler "Padişahım çok yaşa" diye üç defa bağırarak yerde hep birden "Padişahım alaşağı" diye feryadı basmış... Bunu duyan sınıf zabıtlarının etekleri tutuşmuş. Ertesi sabah Marko Paşa mektebe gelince, hemen zabıtlar Paşa'nın huzuruna çıkıp durumu anlatmışlar... Marko Paşa derhal talebelerin bir kısmını çağırtmış. Aralarında Dr. General Besim Ömer'in de bulunduğu bir talebe murahhas heyetini dinlemeye başlamış. Talebeler kendilerini şöyle müdafaa etmişler: "Paşam siz fizik okudunuz. Ses dört duvar arasında akisler bırakır ve kelimelerin tonu değişir. Biz 'çok yaşa' diye bağırдық. Sınıf zabıtları uzakta idiler, ses kanunları mucibince, onların kulağına "Alaşağı" şeklinde gitmiş."

Bu açıklama Paşa'yı da rahatlatmış olmalı ki, hemen zabıtlara dönüp: "Talebeler haklıdır, fizik ve fen bunu emreder." demiş. Fakat bu mazereti yutmayan Paşa zabıtlar ayrıldıktan sonra talebelere çıkışarak şöyle demiş: "Anladık. Ses aksettirir. Ama ne?"()*

(*) Çağatay Üstün, "Derdini Marko Paşa'ya Anlat," *Van Tıp Dergisi, Cilt 8, Sayı 4, s. 135, Ekim 2001.*

İngiliz ve Fransızların şehri üs olarak kullandığı Kırım Savaşı döneminde şehirde aksayan hizmetleri bir miktar düzene koymak için 1855'te İstanbul Şehremaneti'nin kurulmasını karar verilmiş. Bağımsız bir bütçesi ve şehircilik alanında deneyimi olmayan Şehremaneti'nin faaliyetleri yeterli gelmeyince bir yıl sonra nüfuzlu kişilerin yer aldığı, İntizam-ı Şehir Komisyonu adıyla bir komisyon oluşturulur. Ağırlıklı olarak gayrimüslimlerden oluşan yedi kişilik komisyonda yer alan üyelerden ikisi belediye işlerinde tecrübeli yabancılardır. Komisyon kente model olabilecek Avrupa başkentlerine yönelik incelemeler de yapar ve iki yıllık önçalışmasının sonucunda bir nizamname taslağı hazırlar.

Komisyonun Bab-ı Ali'ye sunduğu ve İstanbul'da belediyeciliğin fitilini ateşleyen raporunu, 28 Aralık 1857 tarihli "6. Daire-i Belediye Nizamâtı" ile 7 Haziran 1858 tarihli "Devair-i Belediyeden 6. Daire İtibar olunan Beyoğlu ve Galata Dairesinin Nizam-ı Umumisi" nizamnameleri takip eder.

Bu düzenlemelerle İstanbul, komisyon raporunda da önerildiği şekliyle –ve İmparatorluk Roma'sında ya da Bizans Konstantinopolis'inde olduğu gibi- 14 belediye dairesine ayrılır. Beyoğlu, ilk uygulamanın yapılacağı daire olmasına rağmen buraya –Bizans'tan farklı, Paris ile paralel şekilde- "6. Daire" denilir. Zira, Paris'te "Le Sixième Arrondissement" (6. Bölge) diye bilinen belediye birimi kentin en bayındır bölgesidir ve İstanbul onu örnek almak istemektedir. İstanbul'un ticaret ve finans hayatının merkezi konumunda olan 6. Bölge, azınlıkların ve yabancı uyrukluların yoğun olarak yaşadığı, değerli emlak ve binaların yer aldığı bir bölgedir. Ve sakinleri de doğal olarak bölgelerinin daha bayındır bir hale getirilmesi ihtiyacını duymaktadırlar.

Bu nedenle, 6. Daire'nin misyonu, Dolmabahçe'den Haliç Tersanesi'ne kadar olan bölgeye -kıyıları da dâhil- Avrupai kent hizmet ve düzenlemelerini getirmek şeklinde düzenlenmiştir. Doğrudan sadarete bağlı olarak organize edilen 6. Daire, bu sayede İmar Bakanlığı benzeri yetkilerle

donanır.⁽³⁾ Dairenin başına Dış İşleri Teşrifatçısı olarak görev yapan Mehmet Kamil Bey getirilir. 1857'den başlayarak da birtakım uygulamalara geçilir.

6. Dairenin ilk icraatlarından biri, Beyoğlu ve Galata'nın kadastro haritalarını oluşturmak ve parselasyon çalışmaları başlatmak olur. Bu kapsamda sokaklara sokak tabelaları konur, binalar numaralandırılır. 1859'da sokakların temizliği için ihaleye çıkılır. Sokaklar 3 sınıfa ayrılmıştır. 1. sınıf sokaklar her gün, 3. sınıf olanlar ise haftada bir kez süpürülür. Elbette ki, imtiyazlı hizmetler Beyoğlu'nun Batılılaşan elit kesimi için geçerlidir. Taksim ve Tepebaşı'nda rekreasyon amaçlı umumi bahçeler yapılır. İstiklal Caddesi'ne kaldırım döşenir. Yeni kent planı ortaya çıktıktan sonra yollar genişletilir, eski yapılar yıkılır, kaldırım ve sokak döşemeleri gerçekleştirilir. Kanalizasyon şebekesi kurulur.

Ayrıca sokakların Dolmabahçe Gazhanesi'nden getirilen havagazıyla çalışan fenerlerle aydınlatılması, ilk kez İstiklal Caddesi'nde (yani o zamanki adıyla Cadde-i Kebir'de) 1870'li yıllarda başlatılır. Uygulama daha sonra Galata, Pera, Yüksek Kaldırım, Pangaltı, Fındıklı, Tophane-i Amire, Talimhane ve Saraçhane'ye kadar olan bölgeye genişletilir. Sokaklara havagazı fenerleri döşenerek geceleri aydınlatılır.

Bir süre sonra emlak vergisinin belediye tarafından toplanması ve belediye hizmetleri için sarf edilmesi de mümkün kılınır. 1869 yılında atlı tramvay işletme imtiyazı Konstantin Karapano Efendi'ye verilir. Atlı tramvayın ilk hattı, Azapkapı-Beşiktaş arasında 1871 yılının Haziran ayında tamamlanır. İstanbul ulaşım tarihinde yeni bir devir açan atlı tramvay, bir aylık başarılı bir deneme seferinden sonra hizmete girer. İkinci hat ise Galata (Karaköy) – Şişli hattıdır ve 1883 yılında hizmet vermeye başlar.

Geçen süre zarfında 6. Daire'nin kimi uygulamaları zaman zaman "rant" amaçlı olmakla suçlanır, eleştirilere maruz kalır. Açık unutulmuş çukurlar, tamamlanmayan

tesviye çalışmaları, yıllardaki irili ufaklı hendekler de o yılların tatsız gerçeklerindedir.⁽⁴⁾ Yapılan işler için bölge halkından tedarik edilmesi planlanan bütçe beklenen süratte temin edilemediğinden, 6. Daire sık sık para ihtiyacı içine düşer.

20 Nisan 1924'te "Beyoğlu Belediyesi" kurulunca, binanın adı

da "Beyoğlu Belediyesi binası" olur, "Altıncı Daire-i Belediye" adı tarihi olmuştur.

Neoklasik anlayışta bir cepheye sahip olan ve Haliç ile tarihi yarımada manzarasına hâkim yapı 1960'larda kaymakamlık olarak kullanılırken yeniden belediye şube müdürlüğü olur, 1984'te ise 45 mahalleyi

Mobilya Onlardan Sorulurdu: Psalty Ailesi

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un Galata bölgesinde sayıları hızla artan apartmanlar mobilya kullanımına da hız kazandırır. Avrupa'dan ithal mobilya getiren birçok mağaza kapılarını İstanbullu müşterilerine açmaktadır. Çağdaş mobilyanın şehirdeki üretim ve tüketimini başlatıp yaygınlaştıran bu mağazaların en önemlilerinden biri, 1867'de Rum asıllı Georges Jean (Yanni) Psalty tarafından Maison Psalty adıyla kurulan mobilya ve mefruşat mağazasıdır.

Avrupa'daki moda çizgilerini yer yer Osmanlı'ya uyarlayan, bazen de aynen taklit eden Psalty'nın mobilyaları Pera'nın varlıklı aileleri ile saray çevresinde epey itibar kazanır. Psalty'lerin ana mağazası "Altıncı Daire-i Belediye karşısında," İlk Belediye Caddesi'ni Meşrutiyet Caddesi'ne bağlayan Müellif Sokak'ta (eski adıyla Kabristan Sokak, No: 8) yer almaktaydı.⁽¹⁾ Bu yapı daha sonra yıkılmıştır ve yerinde bugün boş bir arsa vardır. Psalty'ler (ya da Türklerin telaffuz ettiği şekliyle İpsaltiler) bu mağazada hem temsilcisi oldukları Avrupa menşei firmaların ürünlerini satmakta hem de sipariş üzerine imalat yapmaktadırlar.

Avusturya'dan ithal ettikleri "thonet" sandalyeler bilhassa çok popüler olur. Yine Avusturya'dan ithal edilen yatak ve yemek odası takımları (büfe, kontrbüfe, yemek masası ve sandalyeleri), salon takımları, yazı masaları, kartoniyerler ve benzerleri ile dönemin zenginlerinin ve sarayın dikkatini çeker.

Psalty'ler ilerleyen yıllarda merkez ofisleri dışında Grande Rue de Pera (yani İstiklal Caddesi) no 146'da şube açarlar. Bünyesinde 30 kişi çalıştıran firmanın zamanla bölgede başka şubeleri de olur.

Küçük Hendek Sokağı'nı Şahkulu Sokağı'na bağlayan sevimli pasaj da Psalty adını taşımaktadır. Kimbilir, bu pasajdaki yapılar grubu da belki Psalty'lerin İstanbul'daki imalat atölyelerinden birini barındırıyordu. (İçerisinde avlusu da olan üç blokta oluşan bu yapı 2012 yılında orijinalini bozacak müdahalelerden kaçınılarak restore edildi).

Psalty'lerin Galata'da Amber Sokak'ta (bugünkü adıyla Tutsak Sokak'ta) muhtemelen imalat atölyesi olarak kullandıkları kendilerine ait bir binaları daha bulunmaktadır.

Baba Psalty yaşlanınca 1 Mart 1932

kapsayan bir ilçe belediyesi haline gelen Beyoğlu Belediyesi'ne verilir. 2014'te tamamlanan tartışmalı restorasyon kapsamında, binanın iki yanına ve çatı katına "çağdaş ek binalar" yapılıncaya, akademik çevrelerde özgün karakterini kaybettiği şeklinde eleştirilerin hedefi olur.

Psalty ailesine ait Maison Psalty 1952 yılında imalatı sonlandırdı.

tarihi itibarıyla işin başına Paris'te eğitim görmüş ve mefruşatın yanı sıra iç tezyinat işlerinde de uzmanlaşmış olan oğlu Georgiades (Psalty) Micropoulos geçer. Firma cumhuriyetten sonra yeni inşa edilen devlet kurumlarının ihalelerine de katılır. Bunlardan birinde 1941'de Devlet Havyaolları Umum Müdürlüğü ihalesini kazanır.⁽²⁾ ve⁽³⁾ "Psalty Mobilya Dekorasyon Kollektif Şirketi" mobilya üretimini 1952 yılında sonlandırır. Ancak Maison Psalty'nin ürünleri daha 1950'li yıllarda antika sıfatına bürünerek, İstiklal Caddesi no 353'de bulunan "Dekorasyon" mağazasında ikinci el olarak satılmaya başlanır. Bugün de halen bazı antikacılarda ve online müzayede sitelerinde Psalty mobilyalarının iyi korunmuş örneklerine rastlamak mümkündür.

Dolmabahçe Sarayı'na da mobilya üreten Psalty'lerin gerek ithal ettikleri gerekse de kendi (Maison Psalty-Constantinople) etiketlerini taşıyan muhtelif mobilyalarını bugün Dolmabahçe Sarayı'nda Camlı Köşk'teki 51 no'lu odada görmek mümkündür.⁽⁴⁾

Şair İlhan Berk, Müellif Sokak'a "bir derebeyi gibi baktığını" söylediği Psalty mağazası-

nın son sahibi Georgiades (Psalty) Micropoulos hakkında şu bilgileri aktarıyordu:

"Bir fotoğrafında Psalty uzun boylu, uzun ince yüzlü, ince kaşlı. Bir Avrupalı gibi giyinmiş (başka türlü nasıl olabilir), kıırma kolalı yakalı, bastonlu. Kara, küçük çeneli, küçük ağızlı. Kendisiyle bir kez konuşan birinin anlattığına göre "r" harflerini hep atlayarak konuşmuş. Sol gözü ikide birde tiklemiş. Bütün tatlısu Levantenler'i gibi de çok düş görmüş."⁽⁵⁾

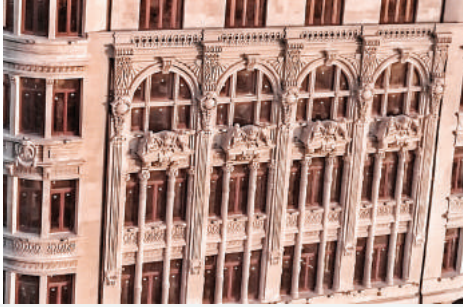
(1) *İkdam Gazetesi*, 7 Nisan 1899.

(2) *TCBDA/CAK2/15230*, 13/1/1941

(3) Şebnem Uzunarslan, "Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarında Mekân ve Mobilya, Sanatta Yeterlilik Tezi, MS Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Mayıs 2002.

(4) *Maison Psalty*, "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.

(5) *İlhan Berk*, "Galata", s. 88-89, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Frej Apartmanı.

TARİF: Şimdi caddeden karşıya geçerek Şişhane Yokuşu'ndan aşağı doğru ilerleyelim. Solumuzdaki Vergi Dairesi ile metro çıkışı aramızda bıraktıktan sonra, Büyük Hendek Caddesi'nin girişine geliriz. Tam bu girişte, karşımızda görkemli Frej Apartmanı'nı görürüz.

Çukurlar Yüzünden Hayatlarını Kaybettiler: Freige Ailesi

Şişhane Meydanı'nda Büyük Hendek Caddesi ile Okçu Musa caddelerinin bulunduğu noktada yer alan görkemli Frej Apartmanının sahibi olan Freige (Frej) ailesi Beyrutlu, varlıklı bir Levanten ailedir. Baba tarafından Maruni kökenli olduğu söylenen aile, Hayfa ve Trablusgarp'ı da içermek üzere Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki limanlarının 99 yıllığına kabotaj hakkını isteyecek denli güçlü bir servet sahibidir.⁽¹⁾

Frej ailesinden Selim Hanna Frej evlilik çağına gelince Galata'da büyük bir servet sahibi olan –ve Çelik Gülersoy'un deyimiyle “Tepebaşı Meydanının sahipleri” olan- Glavanilerin kızı ile evlendirilir. Bu evlilikten Jan, Alfred ve Anjel isimli biri kız üç çocukları olur. Anjel Hanım'ın doğumundan bir süre sonra Glavanilerin köşkü satılır. Selim Hanna Bey de Frej apartmanını inşa ettirir ve inşaat tamamlanınca ailesiyle birlikte ikinci kata yerleşir. Frej ailesi bu apartmanda iki yıl oturur.

Selim Bey'in kızı Anjel Hanım evlilik ça-

ğında yetişkin bir genç olduğunda, artık Osmanlı devleti çökmüş, yerine Türkiye cumhuriyeti kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda Yunan komutan Trikopis'i Dumlupınar'da teslim almasıyla bilinen yakışıklı kurmay subayı Dukaginzâde Mehmed Feridun Bey'in ünü de Peralı genç kızlara ulaşmıştır. Nihayetinde aileler Angel Freige Hanım ile Feridun Bey'in izdivaçlarını uygun bulurlar.

Teğmen olarak Balkan, Çanakkale, Kafkas cephesi savaşlarına katılan Feridun Bey 1921'de Anadolu'ya geçerek Sakarya Savaşı'nda Birinci Grup Erkân-ı Harbiyesi'nde görev almıştır. Aynı yıl kurmay yüzbaşılığa terfi eden Feridun Bey 1925'te Harp Akademileri taktik öğretmeni, 1926'da ise harp tarihi öğretmeni olur. Feridun Bey, askerlerin yabancılarla evlenmesini yasaklayan kanunun çıkması üzerine 22 Eylül 1927'de ordu-dan ayrılır.⁽²⁾

Genç Türkiye cumhuriyetinde tâbiyet ve soyadı meselesi her zaman sıkıntı yaratacaktır. Bu nedenle Angel Hanım, adını Aysel

FREJ APARTMANI

İstanbul'un çok katlı kâgir yapılaşmaya en hızlı şekilde yönelen ve apartman olgusuyla ilk tanışan bölgesi Galata ve Pera olmuştur. Avrupa'da geliştirilen yeni yapıım teknikleri ve malzemeler bu nedenle

İstanbul'da ilk olarak buralarda ip uygulama sahası bulur. Şişhane Yokuşu'ndan aşağı inerken Büyüık Hendek Caddesi ile Okçu Musa Caddesi'nin kesiştiği köşede oldukça gösterişli cephesiyle hemen fark edilen Frej Apartmanı bunlardan biridir.

olarak değiştirirken Dukaginzâde Feridun Bey de sonradan Dirimtekin soyadını alır. "Mösyö ve Madam Dirimtekin," izdivaçları akabinde İstanbul sosyetesinin en seçkin simalarından olurlar. Resmî ve diplomatik her davetin aran figürlerindendirler. Aysel Hanımbu davetlerde yalnızca Avrupa'da bulunan süslü şapkalar giymekte, tarihçiliğe soyunmuş Feridun Bey de boyundan asma yabancı nişanları ile herkesin sohbet etmekten memnuniyet duyduğu, entelektüel bir kişilik sergilemektedir. Arnavutluk'un soylu ailelerinden olan Feridun Bey, Dukaginzâde mührünü barındıran akik taşından yüzüğünü de büyük bir gururla taşımaktadır.⁽¹⁾

Feridun Dirimtekin

1927'de ordudan ayrılıp (THK, Beden Terbiyesi İstanbul Bölge Müdürlüğu, Eminönü Halkevi Başkanlığı, Türk Türiing vd.) çeşitli kurumlarda idarecilik yapan Feridun Bey 1948'de emekli olur. Çift bu dönemde Frej apartmanını 150 bin liraya satıp Nişantaşı'nda bir apartman dairesine taşınır. Feridun Bey amatörce ilgilen-

diği tarih tutkusuyla İstanbul'un fethi de dâhil çeşitli konularda tarih araştırmaları yayımlar. 1955-1971 arasında Ayasofya Müzesi müdürlüğünü de yürütür. Feridun Bey, 1976'da Galata'da düştüğu bir çukurun sebep olduğu rahatsızlığı sırasında geçirdiği bir kalp kriziyle hayatını kaybeder. Karısı için hikâyenin bundan sonrası pek parlak değildir. Kocasının ölümünden sonra mirasçıların kadrine uğrayan Aysel Hanım akıl hastanesine bile yatırılır. Osmanbey, Şair Nigar Sokak No: 60/1'de oturan Aysel Hanım da tıpkı kocası gibi Belediye'nin açtığı bir çukura düşüp kalçasını kırdıktan bir süre sonra 1988'de ölür.

(1) Afife Batur, "Frej Apartmanı," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, 1994.

(2) Semavi Eyice, "Dirimtekin Feridun," *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, s. 372, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

(3) Çelik Gülersoy, "Beyoğlu'nda Gezerken," s. 45, *Çelik Gülersoy Vakfı Yayını*, İstanbul, 2003.

Frej Apartmanı adını İstanbul sosyetesinin önde gelen simalarından Levanten Frej (Freige) ailesinden almıştır.⁽⁵⁾ Apartmanın kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Afife Batur, üslup özelliklerine bakarak yapıyı 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarına tarihlerken⁽⁶⁾, Çelik Gülersoy binanın 1905 ya da 1906'da yapılmış olabileceğini belirtir. Binanın mimarı Atina'ya göç ettiği 1922'ye kadar İstanbul'da çalışan Rum mimar Konstantinos Kyriakidis'tir (1881-1942). Binanın üzerinde gördüğümüz çocuk figürlerinin Frej ailesinin çocuklarını temsil ettiği rivayet edilir.⁽⁷⁾

Binanın dış cephesindeki taşlar Malta'dan, merdivenlerde kullanılan mermerler de İtalya'dan getirilir. Bina bittiğinde dönemin büyük konforu olan havagazı donatımına sahiptir. Meşrutiyet ile birlikte de elektriğe kavuşur.⁽⁸⁾

Bir zamanlar içindeki antika eserlerle özenle korunması gereken bir kültür varlığı olan Frej Apartmanı, 1983 yılında Sarkuysan tarafından satın alınmış ve uzun yıllar bu kurumun hizmet binası olarak kullanılmıştır. Ancak ne yazık ki ikinci grup tarihi eser sayıldığından, 1987-1989 yılları arasında içi tamamen sökülüp yıkılmış ve başta aşağı yenilenmiştir. Bu tartışmalı restorasyon sonucunda yapının içindeki giriş ve tüm kat planları, özgün kartonpiyer tavan

dekorasyonları, kapılar vb. detaylar yok olmuştur.

Sadece cephesi özgün konumunu koruyan Frej Apartmanı, şirketin merkezini Darıca'ya kaydırması sonucu, 2011 yılında Turgay Ciner'in sahibi olduğu Park Elektrik'e satılmıştır. 11 katlı olan ve 3850 m² alana sahip bina, bu satırların yazıldığı sırada bir diğer restorasyonu arkasında bırakmış ve otel olarak hizmet vereceği günleri beklemekteydi.

***TARİF:** Şimdi solumuzda yer alan Büyük Hendek Caddesi'ne girelim. Galata Kulesi Meydanı'na açılan caddede özellikle 1948 öncesinde yoğun bir Yahudi yerleşimine sahiptir.*

BÜYÜK VE KÜÇÜK HENDEK

Cenevizliler Galata surlarını inşa ettiklerinde surların etrafına tıpkı Bizanslıların suriçi İstanbul'da yaptıkları gibi derin hendekler kazmışlardı. Surların inşa edildiği dönemde bu hendeklerin genişliği 15 m.'yi buluyordu. Hendeğin iki tarafında duvar örülüydü, derininde ise suyu tutmak üzere derece derece bend duvarları yapılmıştı. Şehre giriş çıkışlar, bu surlar üzerinde akşamları kapatılan belirli sayıda kapıdan gerçekleştiriliyordu.⁽⁹⁾

Evliya Çelebi, Meyyit Kapı'dan Tophane kapısına kadar uzanan Büyük (ve derin) hendek için "binlerce

Küçük Hendek Sokak.

kale gördük, buna benzeyeni hiçbir yerde yoktur” der ve ekler: “Ancak büyük Turla Nehri’nin Karadeniz’e karıştığı yerde bulunan Akkirman Kalesi hendeği benzer.” Çelebi’ye göre, “bu Galata hendeği içinde gemiciler devamlı gemi gomanaları, ısparçana ve cankurtaran palamarlar bükürler.”⁽¹⁰⁾

Galata Kulesi’ni çevreleyen surların dış kısmında yer alan bu hendekler özellikle yeniçerilerin zorbalıklarıyla öne çıktıkları dönemlerde, şehrin kabadayılık üsleri gibiymiş. Kanlı bıçaklı kavgalar ve düello benzeri hesaplaşmalar burada yapılmış. Hatta, Konstantinoupolis” kitabının yazarı, İstanbullu Rum Scarlatos Byzantios (1798 -1878), bu hendeklerin Türkler zamanında Yeniçerilerin çarpışma yeri olduğunu ve hatta birbirleriyle vuruşmak istedikleri zaman Fransızların

“Bologna ormanında buluşuruz” demeleri gibi, yeniçerilerin de “Hendek’te buluşuruz” dediklerini yazar.⁽¹¹⁾

19. yüzyılın ortalarında İstanbul’da 6. Belediye Dairesi kurulduktan sonra yapılan ilk belediyecilik faaliyetlerinden biri, bu hendeklerin kapatılması ve bu şekilde kazanılan alanların imara açılması oldu. Bugün Büyük ve Küçük Hendek sokakları ile Lüleci Hendek Caddeleri işte bu eski hendeklerin sur hattı boyunca uzandığı mahallerdir. Büyük ve Küçük Hendek sokakları arasında kalan yapıların çoğu başta 1863 tarihli yapı yönetmeliğine uygun olarak, zemin üzeri üç kat olarak inşa edilmişlerdir. Bir başka deyişle, bu yapılar 1882 yılında çıkarılan ve daha çok katlı yapılara izin vererek bölgede büyük bir inşaat faaliyetini tetikleyen yönetmelikten önce yapılmışlardır.⁽¹²⁾

TARİF: *Dar bir girişi olan caddede biraz ilerde sağda, 43 no'da, siyah kapısının üzerinde Davud yıldızları bulunan Neve Şalom Sinagogu ve Türk Musevileri Müzesi'ne denk geliriz.*

NEVE ŞALOM TÜRK MUSEVİLERİ MÜZESİ

Yahudiler Osmanlı topraklarında ağırlıklı Balat ve Hasköy gibi semtlere yerleşmiş olsalar da Galata'nun ticari potansiyelinin fark edilmesiyle birlikte orayı da mesken tutup cemaat teşekkül ettirmişlerdir. Bu nedenle Galata'da çok sayıda sinagog bulunur. Bunlar arasında en önemlisi, en yenisi ve en büyüğü Neve Şalom'dur. İspanya'dan 15. yüzyıl sonlarında ayrılmak zorunda kalan Sefarad Yahudilerine ait olan sinagog, Şişhane ile Galata kulesini birbirine bağlayan Büyük Hendek Sokak üzerinde 1951'de ibadete açılmıştır. Neve Şalom, 14 Ocak 2016 tarihinden bu yana da "500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi" olarak faaliyet

Neve Şalom Sinagogu.

göstermektedir. Türk Yahudilerinin kültür mirası ile ilgili bilgi, veri ve değerleri derlemek, koruyup sergilemek ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla kurulan müze, 2001-2015 yıllarında Karaköy'deki Zülfaris Sinagogu'nda yer almaktaydı. Müzenin Neve Şalom'a taşınmasıyla birlikte mekân dışarıdan ziyarete de açılmış oldu.

1492 yılında tüm değerli eşyalarını İspanya'da bırakarak Engizisyon'dan kaçan İspanyol Yahudileri (Sefaradlar) Endülüs dünyasının Altın Çağı'ndan süzdükleri engin birikimlerini de Osmanlı ülkesine taşıdılar. Bu birikimlerin belki de en başında matbaa geliyordu. David ve Samuel Ibn Nahmias kardeşler ayaklarının tozuyla geldikleri İstanbul'da ilk matbaayı 1493'te kurdular. Bu matbaada basılan ilk kitabın Yakov ben Asher'in "Arba'ah Turim" adlı eseri olduğu kabul edilir. Tipografi konusunda ustalaşmış Yahudiler italik karakter setini de şehre getirmişlerdi. İtalya'dan İstanbul'a gelip yerleşen Sonsino ailesi italik hurufat, sayfa düzeni, folyo işaretleme tekniği, metin başının büyük harfle belirtilmesi gibi yenilikleri matbaa teknolojisine kazandıran isim oluyordu. İbrahim Müteferrika'nın 1727 yılında kurduğu ilk Osmanlı matbaasında Arapça hurufatın hattat ve dökümcülerinden biri de bir Yahudi idi: Ortaköy'de matbaa sahibi Ribî Yona ben Yaakov Eşkenazi. 19. yüzyılın ikinci

yarısında Yahudilerin Büyük Hendek Caddesi'nde çoğunlukta oldukları bilinmektedir. 1881 yılı (Annuaire de Commerce) kayıtlarına göre, bu Yahudilerin çoğu hekim ya da tüccardır.⁽¹³⁾

Neve Şalom'un yapımı 1940'larda gündeme gelmiş. Zülfaris Sinagogu ile -1982'de kapanan- Keneset (Apollon) Sinagogu Galata ve Beyoğlu'nun artan Yahudi nüfusunun dini ihtiyaçlarına cevap veremez olunca yeni bir ibadethane inşa etme yoluna gidilmiş. Mimar olarak da o dönem İstanbul Teknik Üniversitesi mezunu Yahudi gençleri Elio Ventura ile Bernard Motola görevlendirilmiş. Neve Şalom'un bulunduğu arazide daha önceleri yine Sefaradlarca kurulmuş olan Aragon Sinagogu isimli bir ibadethane bulunduğu öne sürülür.⁽¹⁴⁾

Neve Şalom'un vitray desenleri Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde çizilmiş, camları İngiltere'den ithal edilmiş. Epey ağır avizeyi taşıyacak olan kubbenin hesabı ünlü mimar Bodin'e yaptırılıp kartonpiyeri Garbis Usta'ya döktürülmüş.⁽¹⁵⁾

Neve Şalom, İstanbul'daki Yahudi cemaati tarafından bir dönem en yoğun şekilde kullanılan sinagogtur. "Tören sinagogu" olarak da nitelenebilecek olan Neve Şalom, şabat sabahları, düğün, bar mitzva, bat mitzva, tefilin ve benzeri törenlerin yapıldığı günlerde ve dini bayramlarda bir zamanlar epey kalabalık bir cemaate hizmet verirdi.

Sözcük anlamı Barış Vahası anlamına gelen Neve Şalom, 6 Eylül 1986, 1 Mart 1992 ve 15 Kasım 2003'de olmak üzere üç kez kanlı terör saldırılarına hedef oldu. İlk saldırı 6 Eylül 1986 Cumartesi günü Şabat ibadetinin yapıldığı sırada meydana geldi ve teröristlerin açtığı ateş sonucu 22 cemaat üyesi vatandaşımız hayatını kaybetti. Hızla onarılan sinagog 20 Mayıs 1987'de kalabalık bir törenle yeniden ibadete açıldı. Ehal'in sol üst köşesindeki mermerde bulunan kurşun ve bomba izleri o acı günü unutulmaması için onarılmayarak aynen bırakıldı.

1 Mart 1992 Pazar günü gerçekleştirilen ikinci olayda ise iki teröristin bombalı saldırısı mekândaki güvenlik önlemleri sayesinde hasarsız ve can kaybı yaşanmadan atlatıldı.

Üçüncü saldırı 15 Kasım 2003 Cumartesi günü cemaat mensupları şabat ibadetindeyken Şişli Beth İsrail Sinagogu'yla eş zamanlı olarak gerçekleştirildi. Teröristlerin araçlarında bulunan çok miktarda patlayıcıyı sinagogların kapıları önünde patlatmaları üzerine sokaktaki 11 kişi ile 6 cemaat mensubu, 5 koruma görevlisi ve bir polis yaşamlarını yitirdiler.

Neve Şalom Türk Musevileri Müzesi, pazartesi den perşembeye 10:00 - 16:00 arasında, cuma ve pazar günleri ise 10:00 - 14:00 arasında açık. Müze, cumartesi ve bayram günleri kapalı.

TARİF: *Büyük Hendek Caddesi'nde biraz ilerledikten sonra, sağda yer alan Şair Ziya Paşa Caddesi'ne girelim. Abajurcular ile elektrikçilerin yer aldığı, trafiği her zaman keşmekeş olan ve bugün bir şaire ilham verecek belki de en son caddelerden biri diyebileceğimiz Şair Ziya Paşa'dan inerken, sol kolda Laleli Çeşme Sokağı'nın köşesinde sokağa adını veren çeşme karşımıza çıkar.*

LALELİ ÇEŞME

Laleli Çeşme Sokağı'nun girişindeki Laleli Çeşme art-nouveau mimari üslûbunun çeşme mimarisine uygulanışına dair çarpıcı bir örnek teşkil eder. Kitâbesi yoktur. Ancak İtalyan mimar Raimondo Tommaso D'Aronco'nun tasarımı olduğu ve 1904 yılında yapıldığı sanılmaktadır. 1893 - 1909 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışmış ve pek çok önemli yapıtın inşa ve onarımına imza atmış olan D'Aronco, iki sokağın birleştiği köşede yapraklardan oluşan bir rozet içinde bir güneş motifi kullanmıştır.

Rozetten çıkan dallar her iki cepheyi de sarar. Kesme taş örgü sisteminde inşa edilmiş olan yapının cadde ve sokağa bakan cephelerinde de ayrı birer çeşmesi var.

Bereketzade Mahallesi'ndeki 20. yüzyıl eseri bu güzel çeşmeye 21. yüzyılda bizim ilavemiz, üzerine kondurduğumuz "Dikkat Kapan Var" tabelası oldu. Ha, bir de çeşmenin yalağına bıraktığımız boş koliler!

TARİF: *Şair Ziya Paşa'dan inerken, çeşmeyi geçtikten sonra soldaki boş arsanın hemen önünde, no. 23'te İtalyan Sinagogu'nu görürüz.*

İTALYAN SİNAGOĞU

Galata Ceneviz geçmişe sahip bir bölge ama, bölgedeki ibadethaneler Katolik Kiliseleri ile sınırlı değil. Zira bu bölgede yukarıda da belirttiğimiz gibi hatırı sayılır bir Yahudi cemaati yaşamış. Dolayısıyla Galata'da

sinagoglar da var. Bunlardan biri de, Şair Ziya Paşa Yokuşu'ndaki Kal de Los Francos Sinagogu, ya da bugün bildiğimiz adıyla İtalyan Sinagogu.

Cemaatin eski genel sekreterlerinden Leone Piperno tarafından Mayıs 1931'de yazıldığı sanılan bir anı notuna göre, sinagogun ve cemaatinin geçmişi 1862'ye dayanıyor.

Adından da anlaşılacağı gibi, bu ibadethane merkezi Yahudi cemaatinin değil, İtalyan Yahudilerinin sinagogu.

Naim Gülerüz'ün, cemaat arşivlerine ve farklı kaynaklara dayanarak yaptığı araştırmalardan aktardığına göre, sinagogun yapımı bir ihtilafa dayanıyor. Mensuplarının çoğunluğu İtalyan uyruklu olan Yahudiler bir düğün ya da cenaze töreni için kendilerinden fahiş bir ücret istenmesi üzerine merkezi Yahudi cemaatinden ayrılmaya karar veriyor. Ve de ilk önce tanınmak amacıyla İtalyan Krallığı'nın Babıalı nezdindeki temsilcisi Comm. Cerruti'ye başvuruyor. Cerruti de hükümete soruyor. Sonuçta İtalyan hükümeti 16 Nisan 1862 tarihinde aldığı bir karar ile İstanbul'daki merkez Yahudi cemaatinden ayrılanların din özgürlüğünü -İtalyan uyrugunu muhafaza etmeleri kaydıyla -koruyacağını ve cemaati resmen tanımaya hazır olduğunu iletiyor.⁽¹⁶⁾

Peki, bahsi geçen Yahudi

cemaatinin resmi adı neydi? İstanbul Fransız Konsoloslugu'nca onaylı 1 Şubat 1859 tarihli bir belgenin Latince-İbranice resmi mühründe cemaate "Comunita Israelitico-Straniera di Rito Spagnuolo Portoghese di Constantinopoli" şeklinde, yani "İspanyol-Portekiz Ritinde Yabancılar Yahudi Cemaati"

Kal de Los Francos Sinagogu bugün İtalyan Sinagogu olarak biliniyor.

denilerek atıfta bulunuluyor. Yani merkez cemaatten ayrılan Yahudiler önce “Yabancılar Cemaati” şeklinde adlandırılıyor. “İtalyan Yahudi Cemaati” adı sonradan geliyor.⁽¹⁷⁾

İtalyan Yahudileri ilkin Zülferis Sokak'taki sinagogu kullanıyor. O yıkılınca geçici olarak Küçük Hendek Sokağı'nda bir yer kiralanıyor, daha sonra da Şair Ziya Paşa Yokuşu'nda (o zamanki Kuledibi Şahsuvar Sokak'ta) bir arsa satın alınıyor. Ve inşaat başlıyor. 1885 yılında da devletten ruhsat alınıyor ve sinagog resmileşiyor.

Orijinal sinagog binası 1931 yılında yıkılınca, yerine yine İtalyan Yahudi Cemaati tarafından aynı arsa üzerinde bugünkü yeni sinagog inşa ediliyor.⁽¹⁸⁾ 1980 yılında onarım gören sinagog, gotik stilde cephesi ve mermer merdivenleri ile görülmeye değer bir nitelik arz ediyor. Sinagog duvarında muhtemelen yerel bir hattat tarafından özenle kaleme alınmış olan el yapımı “shiviti” göze çarpmakta.

Bugün İtalyan cemaatine bağlı 100 kadar aile olduğu sanılıyor. Cemaat sayıca azaldığı gibi etkinlikler açısından da zayıflamış durumda. Bir zamanlar 300-400 kişinin dua için geldiği İtalyan Sinagogu'nda ancak özel günlerde 25-30 kişilik bir mevcut yakalanabiliyor. Bar- Mitzva, Bat- Mitzva ve düğün gibi törenler nadiren yapılıyor. Sinagog İtalyan Cemaati'ne ait olmakla beraber tüm dindaşlarına açık.

Cemaatin önde gelenlerinden Rifat Behar, Şalom gazetesinde geçmişi özlemle anarken şöyle diyor:

“Yerleşim burada olduğu zaman en büyük eğlencemiz Tozkoparan'dan Galata Kulesi'ne kadar tur atmaktı. Kipur öncesi tüm semt mağazaları kapalı olurdu. Purim Bayramı'nda sokaklarda tatlı satarlardı. Simha Tora'da sokaklar fenerlerle dolardı. Sinagoglar dolardı. Geleneklerimizde Kipur'da sinagoglarda yağ dökeriz. Eski Kipur'larda burada üç bidon yağ dolardı. Şimdi birisinin buraya gelip de yağ attığını hatırlamıyorum.”⁽¹⁹⁾

TARİF: *Sinagogun hemen altındaki boş arsaya girince, çitlerin arka tarafında Galata'nın Ceneviz döneminden kalma sur hattı üzerinde ayakta kalmış bir kule görürüz. Dikkat, şu an 14. yüzyıldayız!*

GALATA'DAKİ DİĞER KULE KALINTILARI

Cenevizliler tarafından yapılan surlar üzerindeki tek kule Galata Kulesi değildi. Surlar üzerinde çok sayıda başka kule de inşa edilmişti. Altıncı Daire-i Belediye'de görev yapmış ve 1864'te surların haritasını çıkarmış belediye mühendisi Marie de Launay, surlar üzerinde her otuz üç metrede bir olmak üzere deniz tarafında 12 kule olduğunu söylüyordu. Sanat tarihçisi Celal Esad Arseven ise Kleizm'in haritasını temel alarak yaptığı değerlendirmede bu sayıyı 16 olarak veriyor.⁽²⁰⁾

Deniz tarafındaki bu kulelerden günümüze ulaşan yok. Ancak kara tarafında olup da bugün görme şansımız olan birkaç kule var. Kara tarafındaki bu kulelerden ikisi Galata Kulesi Sokak'ın hemen batısında yer alıyor. Kulelerin etrafına yapılar inşa edilmiş olsa da, varlıklarını günümüze taşıyabilmişler. Bu kuleler kareye yakın bir formda. Ancak kuzeybatıya yani şehrin dışına bakan cepheleri hemen hemen yarım-küre biçiminde. Bu kuleleri Galata Kulesi'nin panoramik

bir manzaraya sahip olan seyir terasından görebilirsiniz. Ancak kulelerden birini daha da yakından görmek isteyenler, Şair Ziya Paşa Caddesi'nden Bankalar Caddesi'ne doğru inerken solda İtalyan Sinagogu'nu geçer geçmez hemen bitişiğindeki boş arsaya girebilirler. Bu şekilde kulelerden birini yaklaşık 15-20 m. yakından görebilirsiniz.

Bunun dışında, Lüleci Hendek Caddesi'nin Revani Sokağı ile buluştuğu köşede, bir diğer tarifle St. Benoit Lisesi arazisinin arka tarafında Ceneviz dönemi surlarından kalma bir kule daha görülebilir.

Celal Esad Arseven, Tophane'nin deniz tarafında Kale Sokağı'nda yalnızca temel kısmı kalmış bir kuleden daha söz eder. Ama biz bu çalışma kapsamında onun izine rastlayamadık.

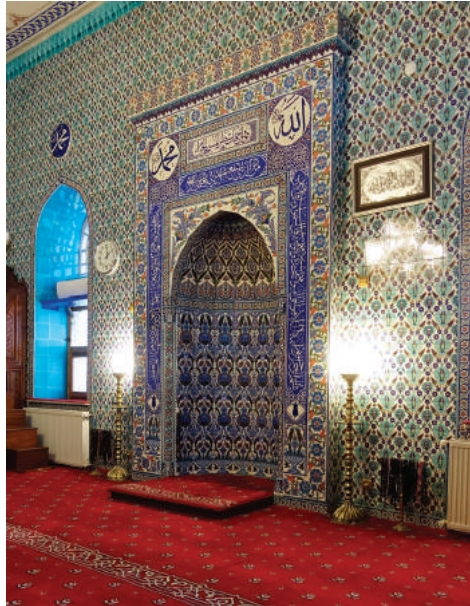

Galata surlarında ayakta kalan bir kule.

TARİF: *Şair Ziya Paşa Caddesi'nin bitiminden sağa dönersek, biraz ilerde sağda Okçu Musa Mescidi'ni görürüz.*

OKÇU MUSA MESCİDİ

Şişhane'yi Karaköy'e bağlayan Bankalar Caddesi'ne gelmeden Okçu Musa Caddesi üzerinde sol kolda yer alır. Kitabesi olmadığından yapının hangi tarihte inşa edildiğine dair bilgimiz yok. Galata'nın ilk Müslüman mahallelerinden biri olan Okçu Musa'da Fatih Sultan Mehmet Han'ın okçubaşısı olan Musa isimdeki bir zat tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. Yığma sistemde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Girişinde bir kuyu ile avlusunda Okçu Musa'ya ya ait olduğu düşünülen bir kabir bulunmaktadır. Tek şerefeli bir minaresi vardır. 1939 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce duvarları onarılmış, bahçe içine de 5 katlı bir bina yapılmıştır. Bu yapının iki katı camiye dâhil edilmiş olup diğer katlar lojman olarak kullanılmaktadır.

Okçu Musa Mescidi'nin mihrap bölümü.

TARİF: *Şimdi geri dönerek Okçu Musa Caddesi'nden Bankalar Caddesi'ne ulaşalım.*

BANKALAR CADDESİ

Okçu Musa ile Şair Ziya Paşa caddelerinin kesiştiği meydana başlayıp Karaköy Caddesi ile Yüksek Kaldırım Caddesi'nin birleştiği yere kadar devam eden Bankalar Caddesi'ndeki hanlarda hâlâ bazı banka ve sigorta şirketlerine rastlanıyor. Ancak bu caddede bugün ağırlıklı olarak elektrik malzemesi satıcıları ile ithalatçıları yer alıyor. Oysa 20. yüzyılın hemen başında Galata'nın bu güney bölgesi “paranın tozunu atanların” ve Osmanlı devletini parmağında oynatabilenlerin bölgesiydi. Bu durumun nasıl böyle olduğunu anlamak için hikâyeyi 19. yüzyıldan başlatmak gerekiyor.

19. yüzyılın İstanbullu yazarlarından Hagop Baronyan, “Galata'nın sınırları güneyde yankesiciler, batıda sarhoşlar, kuzeyde katiller ve doğuda şarkıcı kızlardır” dedikten sonra şöyle ilave ediyordu: “Paranın ve çılgınlığın sınırı yoktur.”⁽²¹⁾

Evet, belki 19. yüzyılın ortalarında bölgedeki tüccarlar ve bankerler için durum buydu. Ama Osmanlı imparatorluğu çılgınlığın değilse bile parasının sınırına gelmişti. Devlet Kırım Savaşı'nı finanse edebilmek için 1854 yılında ilk kez dışarıdan, Galata bankerleri aracılığıyla borç almak zorunda kalmıştı. Bunu 1855, 1858 ve 1860 yıllarındaki borçlanmalar takip etti.

“Galata bankerleri,” Galata'da “Komisyon Hanı” ve “Havyar Hanı” adı verilen iki handa faiz karşılığında para veren ve asli işleri çoğunlukla ‘sarrafılık’ (kuyumculuk) olan azınlıklar için kullanılan bir tabirdir. Düyûn-u Umumîye'nin kuruluşuna değin, özellikle Osmanlı Bankası'nın faaliyete geçişine kadar iktisat tarihimizde önemli yerleri olmuştur. Galata bankerleri, vergilerin toplanmasında, hazinenin açıklarını kapatmada, madeni para ihracı ve tedavülü konularında Osmanlı hükümetine yardımcı da olmuşlardır.

Ancak gün gelir hükümetin Galata sarraflarından aldığı borçlar 80 milyon altın lirayı aşar. Bunlar için rehin verilen mücevherlerle borç senetlerinin bir bölümü yabancı tüccar ve bankerlerin eline geçer. Bu alanda büyüğü bir fırsat olduğunu gören yabancı bankalar da İstanbul'a gelerek epeyce kârlı görünen bu finans piyasasından pay almaya çalışırlar. 1860'lardan sonra Osmanlı devleti artık sadece Galatalı sarraflardan değil yabancı bankalardan da kredi ve borç temin etme yoluna gitmektedir.

Artık Osmanlı'da bankaların devri başlıyordu. İstanbul'da faaliyet gösteren ilk bankalardan "Bank-ı Osmanî-i Şahane," İngiliz ve Fransız sermayesiyle 4 Şubat 1863 günü kuruldu. Banka, Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlanmalarında aracı rolü üstlenecek ve gerekli olduğunda para basma hakkını kullanacaktı. Bank-ı Osmanî-i Şahane, 1875'te imzalanan bir sözleşmeyle de imparatorluğun hazinedarı konumuna getirildi.

Bu dönemde şehrin nüfuzlu ailelerinden Kamondo'lardan torunu Avram Behor (1829-1889) ile Nesim (1830-1889) çoğu Rum Ortodoks olan finans çevreleri ile ortaklığa yönelip 1864 yılında "Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi" (Societe Generale de L'Empire Ottoman) adıyla bir banka kurdular. Amaç devlet borçlanma ihalelerini Galata bankerlerinin almasını sağlamaktı. Padişah fermanında bu görev "iç ve dış borçlanmalarında hükümetin kısa vadeli kasadarlığını yapma" şeklinde belirtilmişti. Bankanın diğer kurucuları, başta Osmanlı Bankası olmak üzere, A. Ralli, Aristidi Baltacı, Boğos Mısırlıoğlu, Buschoffsheim, Frühling ve Groschen, Goldschmidth, Hristaki Zografos, M. Alberti ve Ortakları, Oppenheim, S. Sulzbach, Stern Kardeşler, Zarifi, Zafirooulos'tur.⁽²²⁾ İki milyon sterlin sermaye ile kurulan şirketin yönetim kurulunda yer alan 9 üyeden altısı Fenerli Rum idi.

1864-1868 arasında devlet iç borçlanma ihalelerinde rakipsiz olan banka, 1868'den itibaren Alman kökenli Yahudi Rotschild ailesine ait "Societe General" grubunun kurduğu İtibar-ı Umumiye Bankası ile rekabet etmeye

başladı. Ancak şirketin dış istikrazlara katılma yetkisi yoktu. Faaliyet sahası iç borç pazarıyla sınırlıydı.⁽²³⁾

Galata'da 1864'den sonra kurulan bankalar daha ziyade limanın civarında, Galata'nın güney bölgesinde yoğunlaşmışlardı. Bu haliyle paranın etrafında billurlaşan bir bankacılık ve finans merkezi olarak Galata, başta Rothschild'ler olmak üzere pek çok bankerin yerleştiği Paris'in finans merkezini andırıyordu.

Kamondoların sahip olduğu 10 hanın dokuzu Galata'da yer almaktaydı.⁽²⁴⁾

Osmanlı Bankası, Düyun-u Umumiye'ye bırakılan tekelleri yönetebilmek için bazı yabancı bankalarla birlikte kurduğu şirkete yer ihtiyacı duyunca Voyvoda Caddesi'nde çift bloklu bir han yaptırdı. Ünlü mimar Alexandre Vallaur'y'nin tasarladığı ikiz binanın inşaatı 2 yıl içinde tamamlandı ve yeni Osmanlı Bankası Genel müdürlüğü Voyvoda Caddesi 11 no'da 27 Mayıs 1892 günü hizmete girdi. Bu binalardan birine Osmanlı Bankası Genel Müdürlüğü ve merkez şubesi taşındı, yanındaki (halen Merkez Bankası tarafından kullanılan) diğer bina ise Reji İdaresi'nin yönetim binası oldu.

Bu tarihten sonra Voyvoda Caddesi (sonraki adıyla Bankalar Caddesi) finans dünyasının İstanbul'daki kalbi olarak sivrildi. Osmanlı Bankası'nı takiben pek çok banka ve banker ofislerini bu caddeye taşıdılar. 19. yüzyılın sonlarına doğru bu caddede bulunan bankalardan bazıları şunlar: Selanik Bankası, Alman Bankası, Rus Dış Ticaret Bankası, Atina Bankası, Şark-ı Karip Ticaret Bankası, Hollantse Bank-Uni, Banca di Roma, Banca Commerciale Italiana, Deutsche Bank. Bunlara Cumhuriyet döneminde Merkez Bankası, Sümerbank, Garanti Bankası gibi bankalar da eklendi.

Yazar Hagop Baronyan, küçük yatırımcının Galata borsasındaki ve para piyasasındaki hâl-î pür melâlınden bir eserinde kaplıca benzetmesini kullanarak ve ironiyle bahseder.

"Meyhaneler kaplıcalarıdır, insanlar burada çok terler. Apsent, mastika, konyak vesaire maden sularıdır.

Başlıca kaplıca [bugün ayakta olmayan –AÖ] Komisyon Hanı'dır, konsolit üzerinden iş görülür. En fazla bu kaplıca terletir. Pek çokları kuvvetlenmek için girer halsiz dışarı çıkar."⁽²⁵⁾

Bir dönemin Pera ve Beyoğlu'suna tanıklık etmiş önemli isimlerden Said N. Duhani ise anılarında, Osmanlı'nın son

dönemlerinde giderek müflis bir görüntü çizen devleti parmağında oynatmış bankerlerden şöyle söz ediyor:

"Kalantör lövantenler, sözde bankerler ama gerçekte, Osmanlı (izinle İmparatorluk) Bankasının parasını toplayan ve ona rakip başka kuruluşların kırıntıları ile geçinen birer tefeciden başka bir şey

Sultanların Destekçisi: Zarifi Ailesi

*Leonidas George Zarifi, 1860
(Camille Silvy, National Portrait
Gallery, Londra).*

18. yüzyılda Marmara Denizi'ndeki (eski adıyla Aloni/Alonya) Paşalimanı adasında sahip oldukları bağlarda ürettikleri şarap, şıra ve pekmezi Galata'ya getirip satarak ticaret hayatına atılmış bir aileydi Zarifiler. İstanbul'da önce Arnavutköy'e sonra da Fener'e yerleşen aile daha 1770'lerde İstanbul'da bu işle uğraşan büyük bir şirketin sahibi olmuştu.

Torun Yorgo Zarifi 1810 yılında Arnavutköy'de doğar. Yorgo'nun babası Yunan bağımsızlığının da kazanılmasında önemli bir rol oynayan Filiki Eteriya'nın (Dostluk Cemiyeti) destekçilerinden olduğu için aile Mora İsyanı sırasında, İstanbul'u terk ederek Odessa'ya yerleşir. Yorgo Zarifi henüz on altı yaşındadır. Sekiz yıllık Odessa serüveninden sonra bağımsız Yunanistan'a geçerler.

Ancak Çar I. Alexander'ın Lycée Richelieu'da okuttuğu ailenin büyük oğlu Yorgo, İstanbul'u özleyince vatanına, İstanbul'a döner.

olmayan o kişiler de, diplomatik bağımsızlıktan yararlananlar o binalara, ellerini kollarını sallayarak rahat rahat girebiliyorlardı.”⁽²⁶⁾

Bazı Rum, Ermeni, Musevi bankerler zaman zaman vatan menfaatlerine aykırı tutum içinde olmakla itham edilseler de, Galata Bankerleri üzerine kapsamlı araştırmalarıyla tanıdığımız iktisat

tarihi hocamız Haydar Kazgan’ın ifade ettiği gibi, “bu gibi olayların sayısı ve etkinliği Batı Avrupa’nun ileri sanayi ülkelerinde rastlananlardan hiç de fazla olmamıştır.

“Hatta, Osmanlı uyruklu olmaktan gurur duyduklarını kendi menfaatlerine en ters düştüğü zaman bile açıklamaktan, belli etmekten geri kalmamışlardır.”⁽²⁷⁾

Galata’nın ünlü Rum bankerlerinden Stefanos Zafiropoulos’un yanında çalışmaya başlayan Yorgo, 1836’da bu ailenin en büyük kızı Eleni ile evlenir. Bir süre sonra da Zafiropoulos ailesi ile iş ortağı olur. Zamanla bankacılık sektörüne geçer ve Osmanlı maliyesinde önemli roller üstlenir. Osmanlı devletinin borçlanma ihtiyacı ile şekillenen kariyeri 1850’lerin başlarında Dersaadet Bankası’nın tasfiyesi ile başlar.

Zarifi ölümüne dek Societe Generale de L’Empire Ottoman (Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi) şirketinin yönetim kurulunda oğlu Leonidas ile birlikte görev yapar. 1864-1868 arasında devlet iç borçlanmasında rakipsiz olan “Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi”nin yönetim kurulu başkanlığını yürütür. Yönetim kurulunda oğlunun yanı sıra iki kızından biri (Sofia) ile evlenen damadı Ulyse Negroponte de yer almaktadır. Ayrıca diğer kızı Therese ile

evlenen diğer damadı Antoine Vlasto da bu bankanın baş denetçisidir.⁽¹⁾

Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi’nin 9 yönetim kurulu üyesinden 7’si Rumdur. Banka, 1868-1909 yılları arasında, yaptırdığı han ve apartmanlar ile Galata’nın kentsel gelişiminde büyük rol oynayan Kamondo ailesine ait Kürekçiler Sokağı’ndaki bir handa faaliyet gösteriyordu. 20. yy’ın başında dönemin önemli bankalarının yer aldığı bu han 1911 yılında Alman kökenli Wiener Bank Verein’e satılır.

Zarifi’nin kariyerinin dönüm noktası, Osmanlı devletinin iflasını açıkladığı 1876 yılıdır. Borç geri ödemelerinin durdurulmasını takiben Osmanlı büyük çalkantılara sahne olur. Abdülaziz’in tahttan indirilmesiyle başlayan ve Abdülhamit’in tahta çıktığı ilk dönemlerde de devam eden istikrarsızlık süreci Zarifi için yeni fırsatların kapısını aralayacaktır.⁽²⁾

Abdülhamit’le daha şehzadeliğinde başlayan yakın dostluğu sayesinde hükü-

metin ve sarayın mali işlerinin yürütülmesinde önemli bir rol üstlenir. Sarayın güvenine daha Abdülaziz döneminde mazhar olmuş Zarifi, devlete açtığı kredilerle 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşının finanse edilmesine önemli katkılarda bulunur. Ancak sağladığı kredilerin faizleri ve şartlarının ağırlığı padişahı da rahatsız eden bir boyuta ulaşmıştır.

1880 yılı Societe Generale de L'Empire Ottoman Bankası için altın bir dönemin başlangıcıdır. Türkiye'nin damga resmi, alkollü içkiler, balıkçılık vergileri gibi birçok gelir kaynağı üzerindeki iltizam hakkını diğer bazı Galatalı bankerler ile birlikte bu banka almıştır. Yorgo Zarifi, Düyun-u Umumiye'nin kurulmasında da büyük rol oynar.

Osmanlı'nın son döneminde dış giderleriyle dış gelirleri arasındaki fark giderek açılır. Ülke 1850'lerden başlayarak ciddi bir dış borç yükü altına da girdiğinden aradaki farkı kapatmak önem kazanan bir meseledir. Bu farkın kapanmasında en çok katkısı olan kalemlerden biri de Osmanlı'nın yaptığı transit ticarettir. Karadeniz ile Ortadoğu arasındaki ticareti yöneten bir kısım Galatalı banker gibi Zarifi de bu transit ticarete pay sahibi iş adamlarından biridir. Haydar Kazgan'ın konuyla ilgili olarak aktardığı bir anekdot, ülkenin ödemeler dengesi açığının transit ticaret kalemleriyle nasıl kapatıldığının da altını çizer:

Abdülhamit'in en büyük kaygılarından biri, İstanbul'un buğdaysız kalması imiş. Bu nedenle de buğday taşıyan gemiler

limana gireceği vakit kendisine haber verilir, o da dürbünle izleyip rahatlarımış. Banker Zarifi saraya yaptığı sık ziyaretlerden birinde, Abdülhamit'i biraz endişeli bulmuş. Padişah, o dönem Rum tüccarlara seslenildiği şekliyle, "yahu Çorbacı," demiş: "Romanya'dan buğday alıyormuşuz, gemileri gördüm. Bu benim canımı çok sıkıyor." Bunun üzerine Zarifi bunun bir transit ticaret olduğunu, padişahın endişelenmemesi gerektiğini belirterek şöyle demiş: "Biz Fransız ve İngiliz'in malını alıp Romenlere satıyoruz. Romenlerin mallarını da Fransız ve İngilizlere satıyor, ticaretin bir kısmı ile de buğday alıyoruz."⁽³⁾

Yorgo Zarifi'nin sağlık nedenleriyle iş-ten uzaklaşması sonrası işleri oğlu Leonidas Zarifi devralır. Yorgo 1884'te geçirdiği ani felç sonucu İstanbul'da ölür. Kalbi ayrı bir törenle, kendi yaptırdığı Tarabya'daki Aya Paraskevi Kilisesi'nde bulunan mermer anıta yerleştirilir.

1904 yılına geldiğimizde İstanbul'da Deutsche Orient Bank kurulmuştur ve Yorgo'nun oğlu Leonidas Zarifi bu bankanın yönetim kurulunda Osmanlı çıkarlarını temsil etmektedir. Bu alandaki öncü rollerine binaen Zarifiler için belki de "Osmanlı bankacılık sistemini kuran" ailedir diyebiliriz.

Zarifiler Balkan savaşlarının patlak vermesinden bir süre önce Berlin-Bağdat demiryolunu finanse etmek üzere Baron Hirsch ile ortaklık kurar ve servetlerini büyütürler.

1920'li yılların başına kadar İstanbul'da yaşamaya devam eden Zari-

filer, Yunan ordularının Anadolu'ya ayak basmasıyla başlayan süreç içinde vatanlarından ayrılarak Marsilya'ya yerleşirler. Zarifi'nin oğlu Perikles Zarifi'nin (1844-1927) 1909'da kurduğu P. Zarifi&Cie şirketi 1970 yılında Zarifi&Cie'ye dönüştürülür. Bugün de hayatta olan şirketi Perikles Zarifi'nin beşinci kuşaktan torunu Theodore Zarifi Marsilya'dan yönetmektedir.

Yorgo Zarifi, yaşamı boyunca zenginliğin yanı sıra hayırseverliğiyle de bilinen bir figür olmuştur. Fener'deki görkemli Mekteb-i Kebir binası, Balıklı Rum Hastanesi ve Tarabya'daki Paraskevi Rum Kilisesi kendisi tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca on binlerce kitaptan oluşan kütüphanesi, yayınları ve faaliyetleriyle, döneminde ünlü ABD'ye kadar yayılmış bir edebiyat cemiyeti olan Dersaadet Rum Cemiyeti-i Edebiyesi'nin (ya da Rumca ismiyle Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos'un) de kurucularındandır.⁽⁴⁾ Eşi Eleni de sağladığı başlıklarla, 1990'da öğrencisizlikten kapanan Pera'daki Merkez Rum Kız Lisesi'nin ve dünyanın en büyük ahşap yapılardan biri olup 1964 yılında boşaltılan Büyükkada Rum Yetimhanesi'nin yapılmasını sağlamıştır.

Dede Zarifi'nin torunu Yorgo L. Zarifi, 1889 yılındaki Paris Fuarı'nda mucit Edison'un büyük icadı gramofonu tanıtmaya bile tanık olmuştur. 1896'da Atina'da yapılan ilk modern Olimpiyat Oyunları'nı da bizzat izlemiştir.⁽⁵⁾

Ailenin Pera'da İngiliz sefarethanesine bakan konakları, Beyoğlu'nda Çukurluçeşme Sokağı'nda bugün restoran olarak hiz-

met veren bir binaları, Maçka'da evleri ve Büyükkada'da yazlıkları, Tarabya sahilinde köşkleri olur.

Tarabya'daki köşk, Yorgo Zarifi'nin ölümünün ardından varislerine geçmiş, daha sonra da varisler köşkü bir şirkete satmıştır. Şirket borçlarını ödeyemeyince köşk Milli Emlak'a geçer. Buranın 49 yıllığına kullanım hakkını alan İTO, köşkün restorasyonu için bir proje hazırlar. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, projeye onay vermeyince İTO'nun köşk hayali de suya düşer. Bugün köşkün kaderi AİHM'ne kalmış görünüyor.

Yorgo'nun oğlu Leonidas Zarifi, hatıralarında Abdülhamit ile yakınlığına dair de bazı anılar aktarır. Bunlardan birinde, bir sabah Sultan II. Abdülhamit'in bir emir erinin atıyla Galata'daki ofisine gelerek Saray'dan beklenildiğini haber verdiğini anlatır. Leonidas Zarifi ivedilikle Yıldız'a gider. Abdülhamit, Zarifi'ye şöyle der:

"2 yıl önce baban beni alacaklılarımın pençelerinden kurtardı, borçlarımı ödedi ve mali durumumu düzeltti. Şimdi kardeşim Reşat aynı durumda. Onu bulduğum çıkılmazdan kurtarmanı rica ediyorum."

Leonidas elinden geleni yapacağına söz verir ve Reşad'ın epeyce bozulmuş mali durumunu düzeltmek için uğraşmaya başlar. Birkaç yıl içinde de Reşat'ın borçları ödenir. Veliath'a da harcamaları için hatırı sayılır bir meblağ kalmıştır. Zarifiler Reşad için de Abdülhamit için tuttıkları gibi bir cari hesap açarlar.

Fakat zamanla Reşad'ın harcamaları gelirini yeniden aşmaya başlar. Hatta Zari-

TARİF: *Bankalar Caddesi'nden Karaköy istikametinde ilerlerken biraz ilerde, solda, 24 no'da gösterişli bir cepheye sahip Hezaren Han'ı görürüz.*

HEZAREN HAN

Bankalar Caddesi no. 24'teki Hezaren Han Osmanlı Bankası'nun da mimarı olan Alexander Vallaury tarafından tasarlanmış ve 5 ay gibi rekor bir inşaat süresi sonunda

1903 yılında tamamlanmıştır. Ön cephesi Bankalar Caddesi'ne arka cephesi ise Banka Sokağı'na bakan yapı bodrum ile zemin harici dört katlı olarak inşa edilmiştir. Hanın üç katını Société du Tombac (Tömbeki Şirketi) kiralamış, bir kata ise Banker Eugenidi yerleşmiştir. Han, Bankalar Caddesi'nin en gösterişli cephelerinden birine sahiptir. Cephedeki motiflerde Art Nouveau üslubunun ağırlık kazandığı, hareketli bir yapı

filere bir gün Reşad'ın karşılığı olmayan bir çeki gelir. Bunun üzerine Leonidas sarydan ayrılarak soluğu doğruca velihtin yanında alır; kendisine gerekli uyarıları yapar. Ancak son yıllarda herkesten şüphelenmeye başlayan Abdülhamit, Reşad'ın oturduğu sarayı da bir hapisaneye çevirmiş ve etrafına atlı nöbetçiler dikmiştir. Abdülhamit'in jurnalcıları görüşme haberini Saray'a ulaştırınca padişah bu durumdan hoşlanmaz. Zarifi'nin velihtin yanında ne işi vardır? Ertesi günü Galata'ya yeni bir atlı haberci gelerek bir kez daha Saray'dan beklenildiğini haber verir. Leonidas doğruca Yıldız Sarayı'na gider.

Karşısında bulduğu padişah eski güler yüzlü Abdülhamit değildir. Sultan hemen konuya girer:

"Seni sadık bir dostum zannediyordum. Fakat sen düşmanlarımla bir olup bana komplo düzenlemeye başladın."

Zarifi konuyu anlamayıp açıklamasını rica edince, "Anlamamazlıktan gelme" der, Niçin dün ona gittin ve onunla anlaştın?"

Leonidas o zaman Sultan'ın şüphelerinin sebebini anlar ve "Haşmetmeapları," diyerek tepkisini gösterir: "Tahtınıza benden daha sadık kişi bulmazsınız. Onun menfaatlerini kollamamı bana kim söyledi? Onun mali işlerinin idaresiyle beni kim görevlendirdi? Siz Haşmetmeapları! Fakat kardeşiniz karşılığı olmayan bir çek verdiği zaman, ne yapmamı istiyorsunuz. Çekin ödenmeyip başına bela olmasını mı, yoksa gidip ona durumun ne olduğunu izah etmemi mi?"

Bu açıklamalar karşısında Zarifi'nin dürüstlüğüne inanan Sultan Abdülhamit, "Peki," der, "Ama kardeşimin üçüncü kişileriyle hesabı olmasını istemiyorum. Cari hesabını kapatmanı istiyorum. Yarın birini kalan borcunu ödemek üzere Galata'ya göndereceğim. Fakat sen tüm hesaplarını, tüm değerli kâğıtlarını kendisine teslim edeceksin ve bundan böyle de, asla onun yanına yaklaşmayacaksın."

Ertesi gün her şey Sultan'ın istediği gibi gerçekleşir. Ve Reşat 28 yıl sürecek

dikkati çeker. Hanın genelinde Art Nouveau, Barok ve Neoklasik üslupların bir arada kullanıldığı görülmür. Cephenin her katında farklı bir pencere düzenlemesi vardır. Zemin kattan birinci kata geçişte yer alan geniş çıkma alttan kenger yaprağı motifleriyle süslü konsollarla desteklenir.⁽²⁸⁾ Bu Barok tarzda konsollara caddenin üst kısmındaki 1905 yapımı Varış İş Hanı'nda (No. 32) da rastlanır. Cumbanın ikinci katındaki üçlü pencere grubunda da Antik Yunan ve Roma mimarlığından gelen Neoklasik formlu plasterler dikkat çeker.

Hezaren Han.

büyük bir ıssızlığa mahkûm edilir.⁽⁶⁾ Ta ki, Jön Türklerin troykası Enver, Cemal ve Talat Paşa'lar gözetim altındaki velihtti kurtarmaya ve tahta çıkarmaya gelene kadar! Yeni padişaha hürmetlerini sunmanın görevi olduğunu düşünen Leonidas, Sultan V. Mehmet Reşad ile görüşme talep eder. Kabul edilince de saraya gider. Sultan Zarfı'ye, "Ağabeyimin seni huzursuz etmesine sebep olduğum için üzgünüm. Bir zamanlar benim için yaptığın her şey için sana minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Sana duyduğum saygı nedeniyle, maliye nazırımı sana danışması için bilgilendireceğim," der.

Ancak Leonidas bir daha ne Reşad ile konuşma imkânı bulabilir. Ne de mali konularla ilgilenme fırsatı kendisine verilir.⁽⁷⁾

(1) Nora Şeni, "Seni Unutursam İstanbul", s. 185-186, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

(2) Murat Hulkiender, "Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarfı (1806-1884)", s. 127, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2003.

(3) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri", s. 20, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2014.

(4) Sevag Beşiktaşlıyan, Agos gazetesi, 13 Ekim 2012.

(5) Yorgo L. Zarfı, "Hatıralarım, Kaybolan Bir Dünya: İstanbul 1800-1920," Çeviren: Karin Skotiniyadis, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005.

(6) Yorgo L. Zarfı, "Hatıralarım, Kaybolan Bir Dünya: İstanbul 1800-1920," s. 224-226, Çeviren: Karin Skotiniyadis, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005.

(7) Yorgo L. Zarfı, "Hatıralarım, Kaybolan Bir Dünya: İstanbul 1800-1920," s. 227, Çeviren: Karin Skotiniyadis, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Hayırsever Banker: Hristaki Zoğrafos

Hristaki Zoğrafos.

Hristaki Zoğrafos (1820-1898), 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı topraklarında yer alan -Arnavutluk coğrafyasının güneyindeki- Kuzey Epir bölgesinde, Kestorat isimli bir köyde doğar. Okulu bitirdikten sonra babasının yanında çalışmak üzere İstanbul'a gelir. Bir süre sonra da Galata'da bir ortağıyla birlikte küçük bir döviz bürosu açar. Bu, genç Hristaki'nin finans piyasalarıyla ilk tanışıklığıdır.

Zamanla bankerliğe geçiş yapan Hristaki Zoğrafos 1854-1881 yılları arasında Osmanlı devletine uluslararası piyasalardan kredi temin eden en önemli bankerler arasında yer alır. Bu toplulukta Hristaki Efendi

adıyla anılmaktadır. 1864 yılında kurulan ve Galata piyasasında daha ziyade "Societe Generale" ya da "Osmanlı İmparatorluğu Sogyete Jenerali" diye bilinen "Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi" (Societe Generale de L'Empire Ottoman) isimli bankanın kurucu ortaklarından olur. Hristaki Efendi, 1870'de faaliyete başlayan İstanbul Tramvay Şirketi'nin de ortakları arasında yer alır.

Saraya yakınlığı sayesinde, devletin mali politikalarında söz sahibi olan Hristaki Efendi güvenlerine mazhar olduğu üç padişah tarafından da ödüllendirilir.

Uzun yıllar Rum cemaatinin Muhtelit Milli Meclisi başkanlığı görevini de yürüten Zoğrafos, bu doğrultuda sayısız hayır işleri yapar. Doğduğu topraklarda bir karma öğretmen koleji yaptırır. Beyoğlu'nda, altı katlı bir okul (Zoğrafyon Erkek Lisesi) inşası için 10 bin altın bağışlar. Zoğrafos bu bağışının karşılığında tek bir şart ileri sürer: Okul Fen Lisesi olmalı ve giderlerini yönetim sorumluluğunu da taşıyacak olan Beyoğlu Cemaati üstlenmelidir. 1892 Mayıs'ında başlayan inşaatın tamamlanmasının ardından Zoğrafyon Lisesi 19 Eylül 1893'te öğretime başlar.

Sadece Bankalar Caddesi için değil, Yeniköy için de önemli bir isimdir Hristaki Efendi. Yeniköy'de 1870'de bir kız lisesi kurar. Bu lise 1950 yılında yanınca 1954'te boşaltılır. O tarihten bu yana kilise vakfının binası olarak yoksul ailelerin hizmetinde bulunan bina, 2012 yılında kolej yapılmak

üzere Kadir Has Vakfı tarafından kiralanmıştır.⁽¹⁾

24 Ocak 1874 tarihli La Turquie gazetesinden, padişah kararıyla o günlerde hizmete başlayan Yeniköy belediyesinin ilk başkanlığını da Hristaki Efendi'nin yürüttüğünü öğreniyoruz.⁽²⁾

Zografos ayrıca, 1870'teki Büyük Pera Yangını'yla kül olan Naum Tiyatrosu'nun yerine şimdi Çiçek Pasajı olarak bilinen Hristaki Pasajı'nı (Cite de Pera) inşa ettirir.[Sevag Beşiktaşlıyan, "Bir Zamanlar Cemiyet-i Edebiye, Şimdi Otopark", Agos gazetesi, 13 Ekim 2012.] Mimarı Cleanthe Zonno olan yapı iki yıl süren inşaatın ardından 1876 yılında "Cite de Pera" ismiyle açılır. Alt katta çiçekçiler yer almakta ve çiçek mezarları yapılmaktadır. Girişle birlikte üç katlı olan yapı 1908'de Sadrazam Said Paşa tarafından Hristaki Efendi'den satın alınır. Sonraki yıllarda sadrazamın çocukları da binanın üst katlarındaki dairelerde otururlar. Pasajın adı artık "Said Paşa Geçidi" olarak anılmaktadır.

Pasajda 1940'lı yıllardan başlayarak açılan bira ve meyhaneler, bir süre sonra apartman sakinlerinin ve çiçekçilerin yavaş yavaş başka yerlere taşınmasına yol açar. Bir süre sonra da pasajda "çiçek"ten geriye sadece adı kalır.

Oğlu Yorgo Hristaki Zoğrafos (1863-1920) 1888'de Paris Hukuk Fakültesi'nde doktorasını tamamlar ve sonrasında diplomat olur. 1914'te Özerk Kuzey Epir Cumhuriyeti'nin geçici devlet başkanlığını yürüten Yorgo Hristaki, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi akabinde Yunanistan'a geçerek önce banka yöneticiliği sonra da Dışişleri Bakanlığı yapar.

Baba Hristaki Efendi, her ne kadar padişahların güvenine mazhar olmuş bir banker ise de, arka planında epeyce saray entrikası olan bir mücevher hikâyesinin de önemli aktörlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Mücevher hikâyesinin başlangıcı 1876'ya dayanıyor. Osmanlı için epey kritik ve zor bir yıldır 1876. Zira Tanzimat ve sonrasında yapılan iç borçlanmalara 1853-1856 tarihli Kırım Savaşı ile başlayan dış borçlanmalar da eklenince devlet iflasa sürüklenmiştir.

Sultan Abdülaziz'in 1876 yılı Mayıs ayı sonlarına doğru dramatik bir şekilde tahttan indirilmesi akabinde başa geçen Sultan V. Murad daha şehzadelik döneminde Hristaki Zografos'tan krediler almıştır. V. Murad'ın 1876 yılı başlarında Hristaki Efendi'ye veliahtlık döneminden kalma epeyce borcu vardır.⁽³⁾

Abdülaziz tahttan indirildikten sonra nakit para ve tahvillerden oluşan mal varlığına el konulur. Saraydaki mücevherlerinin bir kısmına da kendisinden sonra tahta çıkacak olan Sultan V. Murad'ın annesi Şevki Efsar Valide Sultan ile V. Murad'ın tahta çıkışıyla Mabeyn Müşiri olacak Damat Nuri Paşa el koyar.⁽⁴⁾ Ayrıca Sultan Murad'ın cülusu sonrasında saraya tebrik için gelip gidenlerin tepsiler içinde sundukları elmas ve altınlar da bu mücevherlere ilave olunur. Mücevherler tek tek sayılır ve alındıkları odaların isimleri yazılı şekilde sandıklara doldurulur. Tutanaklar hazırlandıktan sonra el konulan nakit para V. Murad'ın cülus masrafları için ayrılır. 7.4 milyon liralık esham ile Rumeli Demiryolları'na ait 3106

hisse senedi Hazine'nin borçlarına karşılık Bank-ı Osmanî'ye devredilir.⁽⁵⁾

Mücevherler de sultana açtığı krediyi bir an evvel tahsil etmek isteyen Hristaki Efendi'ye rehnedilir. Zira Hristaki Zografos borç içinde olan Hazine-i Hassa için "247 bin 500 Osmanlı altını borç verme" teklifinde bulunmuştur. Ama bunun 211 bin 500 Osmanlı Altınlık kısmını V. Murad'ın şehzadelik döneminden kalma borçlarına sayar. "Borç ödenene kadar da mücevherleri rehin olarak alıyorum" der.⁽⁶⁾

Hristaki Efendi, ülkedeki istikrarsızlık koşullarını uzun, V. Murad döneminin kısa sürebileceğini hissetmiş olmalı ki, bir süre sonra padişahın velayetlik dönemi borçlarını devletin üzerine geçirir. Mücevherleri de Avrupa'ya götürür. Araştırmacılara göre, Hristaki Efendi bu son hamlesiyle Abdülaziz hanedanının şahsi malı olan bu mücevherlerden ötürü ileride kendisine karşı bir dava açılmasına engel olmak gayesi gütmüştür.⁽⁷⁾

Doksan üç gün iktidarda kalabilen V. Murad'dan sonra tahta geçen Sultan II. Abdulhamid, iktidarın devamı için paraya ihtiyaç duyar. Ayrıca Hristaki Efendi'nin elindeki eski anlaşma 27 Ağustos 1877 tarihinde sona erecektir ve bu tarihten 1 ay sonra da mücevherleri satışa çıkarma hakkı elde edecektir. Bu durum devletin kredibilesini de sarsacağından Abdülhamit Paris'te bulunan Hristaki Efendi ile yeni bir anlaşma hazırlatır. Banker Zarifi'nin kefillik yaptığı anlaşma ile Hristaki Efendi'ye İstanbul ve çevresindeki 37 parça gayrimenkul rehin olarak verilir. Mücevherler yeniden hanedana döner.

Ancak 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) ile Abdülhamid'i tahttan indiren ihtilalcilerin bir grubu Yıldız Sarayı'nı yağmalar. Yağmalardan geriye kalan mücevherler İttihat Terakki tarafından yurt dışında müzayedeye çıkarılır ve orada satılır.⁽⁸⁾

(1) Sevag Beşiktaşlıyan, "Bir Zamanlar Cemiyet-i Edebiye, Şimdi Otopark," *Agos gazetesi*, 13 Ekim 2012.

(2) Ayşe Derin Öncel, "Apartman: Galatada Yeni Bir Konut Tipi," s. 59, *Kitap Yayınevi, İstanbul*, 2014.

(3) Arzu Terzi, "Sarayda İktidar Mücadelesi," 2. Baskı, *Timaş Yayınları, İstanbul*, 2011.

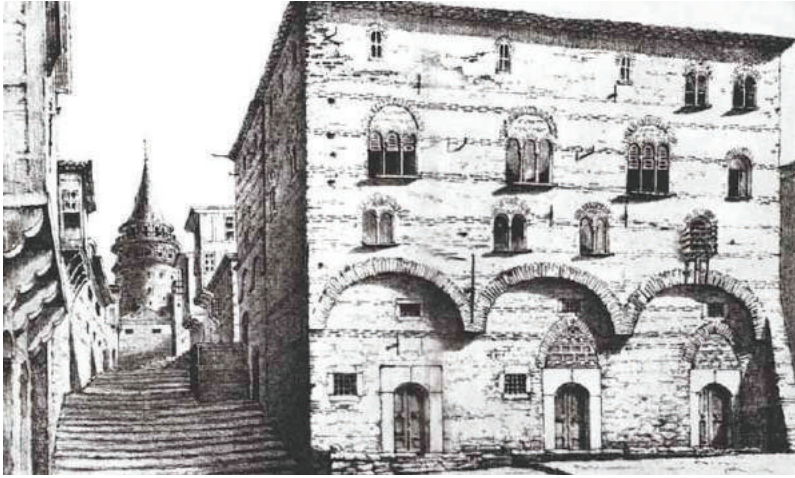
(4) Mahmud Celaleddin Paşa, "Mirat-ı Hakikat," s. 99, *İstanbul*, 1983.

(5) Mahmud Celaleddin Paşa, "Mirat-ı Hakikat," s. 124-126, *İstanbul*, 1983, [Mehmet Memduh, "Mirat-ı Şu'nat," s. 104, *İstanbul*, 1990.

(6) Arzu Terzi, "Sarayda İktidar Mücadelesi," 2. Baskı, *Timaş Yayınları, İstanbul*, 2011.

(7) Erman Turgut, Feyzullah Uyanık, "Doç Dr. Arzu Terzi ile İle 'Saray, Mücevher, İktidar' kitabı üzerine Röportaj," *İstanbultarih.com*, 11 Mart 2010.

(8) Arzu Terzi, "Sarayda İktidar Mücadelesi," 2. Baskı, *Timaş Yayınları, İstanbul*, 2011.

TARİF: Sağda 23 no'da, çok eski yıllardan beri burada yer alan Burla binasını geçtikten sonra, Perşembe Pazarı Caddesi'nin köşesine denk geliriz. Solunuzda ise merdivenlerle yukarı doğru çıkan Galata Kulesi Sokak'ı görürüz. Merdivenlerin başında sağdaki bina bir zamanlar Ceneviz podestasına ait olan ve "Palazzo Comunale" olarak bilinen Bereket Han'dır.

Eski bir çizimde Bereket Han'ın bugün olmayan gotik ön cephesini de görüyoruz.

BEREKET HAN

Galata'daki Ceneviz kolonisi, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi öncesi Cenova Cumhuriyeti'nce tayin edilen ve "podesta" adıyla anılan bir vali tarafından yönetilirdi. Gümrüklerden elde edilen hasılat, Cenova Cumhuriyeti adına bu podesta aracılığıyla tahsil olunurdu. Podesta aynı zamanda, Cenova cumhuriyetinin daimi Bizans İmparatorluğu elçisi konumundaydı.

Cenevizliler ticaretten elde ettikleri kazançla koloniyi günden güne zenginleştirirken, bir yandan da imtiyaz bölgelerinin sınırlarını, yani sur hattını giderek genişletiyorlardı. Galata'nın bu surları üzerinde sadece Cenova'nın belli başlı ailelerinin değil, podesta'nın da asalet armaları yer alıyordu. Podesta'nun

görev yaptığı ve koloninin idare merkezi sayılan yapı ise “Palazzo Communale” (Cemaat Sarayı) adıyla biliniyordu.

Suriçi Galata'nun en ilginç yapılarından biri olan ilk Palazzo Communale binası 1315'te yanar. Yangından sonra yapılan binanın bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Podesta Sarayı da denilen bu binanın gotik üslupta bir ön cepheye sahip olduğunu Sardunya maslahatgüzarı Baron R. Cecco'nun 1850'ye doğru çizdiği bir resim ve fotoğraftan anlıyoruz. O haliyle yapı İtalya'nın Cenova kentinde 1260'ta bir tür hükümet konağı (capitani del popolo) olarak inşa edilmiş olan -daha sonra da Banca di San Giorgio olarak hizmet veren ve bugün hâlâ ayakta olan- Palazzo di San Giorgio'nun neredeyse aynısıydı.

Podesta Sarayı, James Robertson & Felice Beato'nun 1857 tarihli panoramasında büttün olarak tespit edilmesine karşın, İsveçli fotoğrafçı Guillaume Berggren'in 1875 tarihli fotoğrafında farklı bir cephe düzeniyle yer almaktaydı. Yapının kaderi 1870'lerde değişmiştir. Voyvoda Caddesi'ne (bugünkü adıyla Bankalar Caddesi'ne) uzanan yapının ön cephesi tramvay hattı açmak amacıyla yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında kesilerek yok edilmiştir. Bina muhtemelen 1880'lerde elden geçmiştir.⁽²⁹⁾ Bugün Bereket Han olarak bildiğimiz bu yapının özel bir mimari karaktere sahip olmayan arka cephesi ve bu cephedeki kapının üzerinde bir Ceneviz dönemi armasının daha geç tarihli bir kopyası 2015 yılı itibarıyla duruyordu. Bilmem, hâlâ yerinde mi. Galata Kulesi Sokağı ile Kart Çınar Sokak arasındaki adanın ucunda yer alan Bereket Han, bugün 220 metrekare taban oturumlu olup 5 katlıdır. Bereket Han, 19. yüzyılda ağırlıklı olarak Fransız, İngiliz ve Alman sigorta şirketlerinin yer aldığı bir yapıydı.⁽³⁰⁾ 2000'li yıllarda iş adamı Nizam Hışım tarafından satın alınan bina 2016 başı itibarıyla restorasyondaydı. Çalışma sonrasında otel olarak hizmet vereceği konuşuluyordu. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın hemen başlarında hanın Kart Çınar Sokak tarafındaki cephesinin karşısında litografik baskı da yapan Koromilas Basımevi yer alıyordu. Bina bugün duruyor ancak basımevi çoktan tarih oldu.

TARİF: *Bankalar Caddesi'nde ilerlemeyi sürdürüelim. Sağda Perşembe Pazarı Caddesi'ni geçtikten sonra sağda 21 no'da Akbank binası var. Onun hemen ilerisinde, 19. no'da ise Voyvoda Han göze çarpıyor.*

VOYVODA HAN

Bankalar Caddesi (eski adıyla Voyvoda Caddesi) no. 19'da bulunan Voyvoda Han'ın kitabesi olmadığından mimarı ve hangi yılda inşa edildiğine yönelik kesin bilgi yok. Ancak Şark Ticaret Yıllıkları ile Goad sigorta haritalarından hanın 1903-1904 yıllarında yapıldığı tahmin ediliyor.⁽³¹⁾

İnşa tarihinden bu yana hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelebilen Voyvoda Han, 1905-1925 yılları arasında ağırlıklı olarak sigorta şirketlerinin yer aldığı bir handı. Cephesi epeyce dar olduğundan handa konumu ve yapısı itibarıyla çok büyük olmayan şirketler ve temsilcilikler ofis kiralanmıştı. National Union Society, Orient Ins. Cy., Sun Fire Office, Fritz Heer, El Dia Western, L'Ancre, L'Industruelle, Geo. Gatheral, P.C.A. Leete gibi sigorta şirketlerinin temsilcilikleri ile Şark-ı Karip Ticaret Bankası Voyvoda Han'ın sakinleri arasındaydı.⁽³²⁾

1919 yılına ait Şark Ticaret Yıllıklarına bakınca Voyvoda Han'da iki mimar ismine de rastlıyoruz: 2. kat 9 no'lu odada Sureya - Boyazoglou ortaklığı, 10 no'lu odada ise Kazandjiyan - (Levon) Nafilyan ortaklığı faaliyet göstermiş.⁽³³⁾ Levon Nafilyan'ın -ya da Nafilyan- (1877-1937) Ecole des Beaux Arts Paris'ten mezun olmuştu (1905)

ve Bankalar Caddesi'ndeki İş Bankası Binası, Bahçekapı'daki Agopyan Han ve Karaköy rıhtımında Hovagimyan Han gibi yapılarının da tasarımcısı idi.⁽³⁴⁾

İnşa tarihinden bu yana değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelebilmiş olan binanın cephesinde Neoklasik, Neobarok ve Art Nouveau üslupların etkisi bir arada görülür. Bu eklettik ve korint başlıklı iki kat yüksekliğindeki pilastrlarla bezeli cephede ağırlık Neoklasik'tedir.⁽³⁵⁾

Hanun bir dönemki sakinlerinden olan İngiliz Postanesi (Post Office) temsilciliğine ait İngiliz Kraliyet armasının izi hanun alt kat duvarında yakın zamanlara kadar görülebiliyordu.

Eklettik tarzdaki ön cephesiyle Voyvoda Han.

Salt Galata binası 1998'e kadar Osmanlı Bankası'nın Genel Müdürlüğü idi.

TARİF: *Bankalar Caddesi'nde ilerlememizi sürdürürken sağda Banka Sokağı'nı görürüz. Onu geçtikten sonra eski Osmanlı Bankası'nın ikiz binalarına geliriz. Bugün 13 no'lu bina Merkez Bankası İstanbul Şubesi'ne, 11 no'lu bina ise Salt Galata'ya ev sahipliği yapmaktadır.*

SALT GALATA (OSMANLI BANKASI MÜZESİ VE MERKEZ BANKASI BİNALARI)

1863 yılında İngiliz sermayesiyle "Bank-ı Osmanî-î Şahane" adıyla kurulan Osmanlı Bankası, imparatorluğun Merkez Bankası ve hazinedarı olarak görev yapmaktaydı. Banka 19. yüzyılın sonlarında giderek gelişen piyasa işlemlerinin gerektirdiği hareketliliği ve hızlı bir şekilde büyüyen şube ağını yönetmeye olanak tanıyan çağdaş bir genel müdürlük binasına ihtiyaç duydu. Saint Pierre Han ve Glavany Han'daki ofisler artık yeterli gelmiyordu. 1889 yılında Osmanlı Bankası'na genel müdür olarak atanan Sir Edgar Vincent göreve geldikten bir yıl sonra hem bankada bir yeniden yapılanma dönemi başlattı hem de Fransız asıllı Levanten Mimar Alexandre Vallaury'ye yeni genel

müdürlük binasının siparişini verdi. Vallaury'nin Tütün Rejisi tarafından satın alınan arsa üzerine yapmak üzere tasarladığı ikiz binanın inşaatı 2 yıl içinde tamamlandı. Yeni Osmanlı Bankası genel müdürlüğü Voyvoda Caddesi, No. 11'de 27 Mayıs 1892 günü törenle hizmete girdi.⁽³⁶⁾

Bankanın yeni kasa dairesi Londra'da dönemin en ünlü kasa imalatçısı Samuel Chatwood'a sipariş edilmişti. 16 Mayıs 1891 tarihli Sabah gazetesinde konuyla ilgili olarak çıkan haberde, şöyle deniyordu:

"Bank-ı Osmanî'nin Galata'da Perşembe Pazarı'nda müceddeden (yeni olarak) inşa ettirmekte olduğu dairenin mahzenine vaz olunmak (konmak) üzere, on üç bin İngiliz lirası kıymetinde, Londra'ya gayet cesim (büyük) bir kasa sipariş ettiği haber alınmıştır. İşbu kasa parça parça olarak vürud edecek (getirilecek) ve mahsusan şehrimize gelecek olan kasa fabrikası memurları tarafından yerlerine konacaktır."⁽³⁷⁾

Saint Pierre Han'daki 13 ton ağırlığındaki altın rezervi de yeni mekâna taşınmıştı. Anıtsal ölçekteki binanın belki de en çarpıcı yanı bankanın Voyvoda Caddesi'ne bakan neo-klasik ön cephesiyle Haliç'e bakan neo-oryantalist arka cephesi arasındaki konumuydu. Belli ki Vallaury yapının Osmanlı'nun Doğu ile Batı arasındaki köprü konumunu simgelemesini de arzu etmişti.

İkiz olarak yapılan bina bankanın önceki mekânlarıyla kıyas kabul etmeyecek ölçüde çağdaştı. Yapılardan birine Osmanlı Bankası diğerine de Tütün Rejisi yerleşti. Biri merkez bankası, diğeri de gelir idaresi olan ve yabancı sermaye gruplarının temsilcileriyle yönetilen iki kardeş kurum artık hem "borsaya" hem de "köprüye" eskisinden çok daha yakındı.

Osmanlı Bankası, Vincent'in yönetimi altında, geniş kitlelere yönelik olarak avans ve mevduat imkânları artırılmış küçük tasarruf hesapları uygulaması başlattı. Kredi fırsatlarını da artıran bankanın şube ağı da hızlı bir şekilde büyüdü. 1889'da Adana ve Konya; 1890'da Denizli ve Sofya; 1891'de Balıkesir, Pera, Samsun, Trabzon ve Uşak; 1892'de Bağdat, Mersin, Basra ve Rusçuk; 1893'te ise

Ankara şubeleri açılarak hizmete girdi. Osmanlı Bankası dinamik bir yönetimle 1890'larda piyasa üzerinde rakipsiz bir hâkimiyet kurdu.

1998 yılına kadar Osmanlı Bankası'nun genel müdürlük binası olarak kullanılan bina daha sonra Karaköy şubesi olarak faaliyet gösterdi. Banka 2001 yılı sonlarında 1996'dan beri ana hissedarı olan Garanti Bankası bünyesine dâhil edilince, bina bir süre Osmanlı Bankası Müzesi ve Garanti Bankası şubesi olarak kullanıldı.

Daha sonra Ağa Han ödüllü Mimar Han Tümer'tekin yönetimindeki mimarlar grubu tarafından yeniden düzenlenip işlevlendirilen bina

Garanti Bankası desteğinde kâr amacı gütmeyen bir kültür merkezine dönüştürüldü. Bugün "SALT Galata" adını taşıyan ve küratör Vasıf Kortun'un direktörlüğünde olan merkez, araştırmacılara açık kütüphanesi ve arşiviyle, 219 kişi kapasiteli oditoryumuyla, yeniden tasarlanan Osmanlı Bankası Müzesi ve çok sayıda katılımıyla çalışmaya elverişli atölyeleri, sergi salonlarıyla 22 Kasım 2011'den beri hizmet veriyor.

Kapalıçarşı'nın Feşçiler Kapısı girişinin üzerinde olduğu gibi, Osmanlı Bankası Genel Müdürlük binası zemin katında, solda yer alan açıklık üzerindeki mermer panoda da

"Osmanlıcı" Bir Banknot

15 Temmuz 1880 tarihinde Osmanlı Bankası tarafından ihraç edilen 1 liralık banknot birçok açıdan ilginçti. 1875 yılında hazırlanıp basılmasına rağmen, araya giren kriz yüzünden beş yıl kadar bekletilmişti. O nedenle de Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının dördüncü yılında, yani 1880'de çıkarıldığı hâlde üzerinde hem 1875 tarihini

hem de 1876'da tahttan indirilmiş olan Sultan Abdülaziz'in tuğrasını taşıyordu. Banknotun bir diğer ilginç özelliği ise, beş farklı dilde ibareler içermesiydi. Fransızca ve Türkçe'nin yanı sıra Yunanca, Ermenice ve Arapça dillerinin kullanılmasıydı. Banknotta tarih de Hicri değil Rumi takvimle verilmişti. Bu haliyle, banknotun ilk tasarlandığı dönemdeki Osmanlıcılık akımının bir temsiliydi. Fotoğrafta Mustafa Mazhar mühürlü, Beauvais ve Vincent imzalı 1 liralık banknot görülüyor. (SALT Araştırma Arşivi)

1880 tarihli 1 liralık banknotta Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olmak üzere dört ayrı dilde mühür bulunuyordu (Osmanlı Bankası Arşivi, Salt Galata).

“el-Kâsibu habîbullah” (Para kazanan Allah’ın sevgili kuludur) şeklindeki hadis-î şerifi dikkati çekiyor.

Pazar ve Pazartesi günleri kapalı olan SALT Galata, diğer günler 10:00-18:00 arası, Çarşamba ise 12:00-20:00 arası ziyarete açık.

Tütün Rejisi tarafından kullanılan ikiz ve komşu bina ise, 1925 yılına kadar bu şirketin elinde kaldı. Aynı yılın Haziran ayında Reji’ye Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından el konuldu. 1933’te kurulan İnhisarlar İdaresi’ne devredilen bina, 1934 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından 400.000 liraya satın alınarak günümüze kadar Merkez Bankası’nun İstanbul şubesi olarak faaliyet gösterdi.

Osmanlı Bankası binası tarihindeki en önemli günlerinden birini 26 Ağustos 1896 günü Ermeni milliyetçilerinin baskınuna uğradığında yaşadı. II. Abdülhamit’in tahtta olduğu o tarihlerde Anadolu’nun değişik yerlerinde Müslüman ahali ile Ermeni milliyetçileri arasında çatışmalar yaşanıyordu. Bir süre sonra katliama dönüşen bu çatışmalarda yaklaşık 1800 Müslüman ile 8 bin de gayrimüslim hayatını kaybetti. İşte böylesi bir ortamda Garabet Bara’nın liderliğindeki 26 kişilik bir grup Taşnaksutyun militanı Ermeni milliyetçisi Avrupa ülkelerinin ve özellikle Rusya’nın dikkatini bu katliamlara çekerek Osmanlı’ya müdahale etmelerini sağlamak amacıyla silahlı bir eyleme kalkıştılar. Uluslararası finans dünyasında önemli bir rol

oynayan Osmanlı Bankası’nı tabancaları, el bombaları ve dinamit lokumlarıyla işgal ettiler; kapıdaki iki nöbetçiyi öldürtüp ikisini yaraladılar.⁽³⁸⁾

Askerlerin binayı ablukaya almasından sonra her iki taraftan da ölümler ve yaralanmaların olduğu çatışmalar yaşandı. İşgalin başlangıcında binadan kaçan Osmanlı Bankası Genel Müdürü Sir Edgar Vincent, Rus Elçiliğinden işgalcilerle arabuluculuk yapmasını istedi. Rus Elçiliğinden gönderilen Ermeni asıllı tercüman Maksimov bir yandan işgalciler ile bir yandan da Yıldız Sarayı ile görüşüyordu. Banka personeli ve müşterilerden 154 kişiyi rehlin almış olan militanların talepleri arasında bankaya silahlı saldırıya son verilmesi, Anadolu’da ve İstanbul’da gerçekleştirilen katliamların durdurulması, 1878 Berlin Antlaşması’nın 61. maddesinde belirtilen “Ermeni İslahatları”nın Taşnaksutyun’un önerdiği şekilde yapılması ve genel af ilanı vardı.

Saray bu taleplere olumlu yanıt vermediyse de çatışma sonrası hayatta kalan eylemcilerin işgale son vermeleri karşılığında yurtdışına çıkabilmeleri hususunda güvence sunar. Sağ kalan 17 işgalci, 36 saat süren işgalin ardından taleplerinden vazgeçerek -ilerleyen yıllarda İngiltere’nin Berlin Sefiri olarak da görev yapacak olan- Sir Edgar Vincent’in Gülnar isimli yatına sığınır.⁽³⁹⁾ Daha sonra da Girondine adlı Fransız gemisine geçerek Marsilya’ya giderler.

Bir Olağanüstü Mimar: Alexandre Vallaury

Alexandre Vallaury Bankalar Caddesi üzerindeki Osmanlı Bankası ve Tütün Reji Binası'nın mimarıdır. Pera Palas da dâhil, İstanbul'da en az 25 civarında yapıya imza attığı bilinmektedir.

1850'de, İstanbul'da varlıklı bir Levanten ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Vallaury, Kadıköy'deki Saint Joseph Koleji'ni bitirir. Kolejden sonra dünyanın o dönem en iyi mimarlık eğitimi veren, önemli mimarlar yetiştiren Paris Güzel Sanatlar Akademisi'ne (Ecole des Beaux-Arts) gönderilir. 1869-1878'de buradaki Coquart atölyesinde eğitim gördükten sonra İstanbul'a döner.

Vallury 1880 ve 1881'de, Elifba Sanat Kulübü'nün açtığı sergilerde rölöve ve projeleriyle adından söz ettiren bir isimdir artık. Resim çalışmalarını sürdürüp sergiler açsa da, bir süre sonra Güzel Sanatlar Akademisi (Sanayi-i Nefise Mektebi) kadrosuna alınır. 1883-1908 arasında bu kurumda eğitimcilik yapar.

Vallaury ile Mongeri güçlü bir mimarlık formasyonuna sahip olan ve bu nedenle İstanbul'da özel bir yeri olan mimarlardandır. Vallaury tıpkı (Milano'daki Brera Akademisi'nde eğitim görmüş) Giulio Mongeri gibi hem üslup olarak klasik dönemi model alan, hem de yerel mimari yaklaşımları tanıyan ve yer yer benimseyen mimarlardandır...⁽¹⁾

Vallury'nin ilk tasarladığı yapı Fındıklı'daki Sanayi-i Nefise Mektebi'dir. Ancak Vallaury özellikle bugün SALT Galata olarak bildiğimiz eski Osmanlı Bankası binasının ve Orient Ekspres'in

yolcularını misafir etmek üzere inşa edilen Pera Palas Otel'i'nin mimarı olarak bilinmektedir.

İstanbul'da büyük yıkıma neden olan 1894 depreminden sonra kurulan çeşitli komisyonlarda da görev alan Vallaury, 1900-1904 yılları arasında Saray mensupları ve yüksek bürokratlar için köşkler, konaklar tasarladı. II. Meşrutiyet'in ilanından (23 Temmuz 1908) sonra Sanayi-i Nefise

Mektebi'ndeki hocalık görevinden istifa etti. 1921'de ölen Vallaury'nin kabri, Feriköy Latin Katolik mezarlığındadır.

Şehirde Vallaury imzası taşıyan diğer yapıların önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:⁽²⁾

Decugis Evi.

- Pera Palas'ın karşısındaki Union Française binası (1896);
- 6. Belediye Dairesi'nin yanında bir Levanten aile için konut olarak inşa edilen (1881) Decugis Evi (bugün Galata Antik Otel);
- İstiklal Caddesi'nin en geniş cepheli yapılarından olan (ve bir zamanlar Emek Sineması'nın da yer aldığı) Cercle d'Orient binası (1884);
- Eminönü Bahçekapı'daki 1887 tarihli Hidayet Camii;
- Dönemin müze mimarisinin Neo-Grek tarzda olması gerektiği yönündeki anlayıştan hareketle tasarlanmış İstanbul Arkeoloji Müzeleri ana binası (1891-1907);
- Raimondo d'Aronco'yla beraber yaptıkları, temelde ikisinin ayrı ayrı özgün anlayışlarından farklı olan, Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (1893-1902) binası (1934-1984 arası Haydarpaşa Lisesi, daha sonra da Marmara Üniversitesi

tesi Haydarpaşa Kampüsü olarak kullanılmıştır);

- Daha sonra içi tamamen değiştirilmiş olan Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli;
- Cağaloğlu'ndaki 1897 tarihli Düyün-ı Umumiye binası (bugünkü İstanbul Lisesi);
- Ahşap malzemeye yapılmış ve ulusal mimari elemanlarını içinde barındıran bir sivil mimari örneği olan Cemil Topuzlu köşkü;
- Büyükkada'daki Rum Yetimhanesi (1898-1899);
- Karaköy'deki Yeni Han;
- Yine Karaköy'de yer alan Ömer Abid Han (1902);
- Yeniköy'deki Afif Paşa Yalısı ya da daha sonra bilinen adıyla Muhayyeş Yalısı (1910);
- Tamamen ahşap malzemenin kullanıldığı, Bağlarbaşı'ndaki Mecid Efendi köşkü.
- 1940'tan sonra Café Marquise (Markiz Pastanesi) olarak tanınan Café Lebon (1880).

Café Lebon'da ya da Lebon Pastanesi'nde biraz duralım. Beyoğlu'nda daha yakın tarihlerde Markiz pastanesi olarak bilinen, orijinal Lebon Pastanesi'ni Alexandre Vallaur'y'nin tasarlamış olması bir tesadüf değildir. Zira Alexandre Vallaur'y'nin kız kardeşi Hellene Vallaur'y babasının İstiklal Caddesi'ndeki pastanesinde çalışan Edward M. Lebon ile evlenmişti. Edward M. Lebon, Fransız Büyükelçiliğinde, Fransa'nın Türkiye'deki 33. Sefiri olarak görev yapan General Horace Sebastiani'nin himayesinde uzun yıllar aşçı olarak çalışmıştı. Daha sonra Beyoğlu'nun en eski pasajlarından Passage Oriental'in girişinde dönemin ünlü Lebon Pastanesi'ni açmış ve Vallaur'y'lerin aile geleneğini uzun yıllar sürdürmüştü.

14 Kasım 1859 tarihli Journal de Constantinople gazetesi pastanedeki Fransız üretimi draje

ve bonbonların kalitesinden övgüyle bahsetmektedir.⁽³⁾

Edward'ın ölümünden sonra eşi Hellene 1881 Şubat'ında İstiklal (Pera) Caddesi üzerindeki Hristaki Pasajı'nın (bugünkü Çiçek Pasajı) köşesinde yeni bir pastane açmıştır. Hellene'in 1891 yılındaki ölümüyle birlikte Pera'daki en önemli 3 şekerleme dükkânından biri olarak kabul edilen Vallaur'y'lerin dönemi kapanmıştır.

Passage Oriental'deki Lebon ise 1942'de el değiştirdiğinde yeni sahibi Fransa'da epeyce ünlü olan Marquise de Sevigne çikolatalarından esinlenerek pastaneye Markiz adını vermiştir. İstanbul'un sosyal ve kültürel yaşantısında önemli bir rol oynayan Markiz, Pera Caddesi'ndeki ününü uzun yıllar korumuştur.

Vallaur'y'nin babası Francesco Vallaur'y ise, İstanbul'un o dönemki en ünlü pastacılarından biriydi. Saray'a yakınlığıyla da tanınan baba Vallaur'y, İstiklal Caddesi'ndeki Saint Antoine Kilisesi'nin karşısında pasta/şekerleme dükkânı işletiyordu. 19 Eylül 1849 tarihli Journal de Constantinople gazetesine göre, baba Vallaur'y'nin dükkânında her çeşit şeker, şurup, çikolata, draje ve ithal şarap, likör satılmaktaydı. Dükkân ayrıca düğün, vaftiz, balo vb. özel davetler için de pasta, şekerleme ve dondurma siparişleri alıyordu.

(1) Ayşe Derin Öncel, "Apartman; Galatada Yeni Bir Konut Tipi," s. 312, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.

(2) Mustafa Servet Akpolat, "Levanten Kökenli Fransız Mimar Alexandre Vallaur'y," Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991.

(3) Nur Akın, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera," s. 288, Literatür Yayınları, İstanbul, 2011.

Osmanlı Bankası Genel Müdürü: Sir Edgar Vincent

Kariyerinin son yıllarında Lord D'Abernon olarak da bilinen Sir Edgar Vincent (1857-1941), Osmanlı Bankası'nın 1889-1895 yılları arasında genel müdürlüğünü yapmış bir İngiliz'dir. Hırslı ve dinamik karakterinin yanı sıra Osmanlılarca pek hoş anılmayan krizlere yol açmasıyla da ünlüdür. Hatta, 2009 yılında kaybettiğimiz, Türkiye'nin en önemli iktisat tarihçilerinden Haydar Kazgan, Edgar Vincent'tan "dalaverciler kralı olarak finans tarihine geçmiş umum müdür" olarak bahseder.⁽¹⁾

Edgar Vincent en tartışmalı icraatına 1895 yılında imza atmıştır. Vincent bu tarihte genel müdürlüğünü yürüttüğü Osmanlı Bankası'na Avrupa borsalarındaki Güney Afrika madenlerine ait hisselerden aldırılmıştır. Yarattığı bu spekülatif borsa hareketleri yüzünden çok sayıda insan Güney Afrika madenlerine ait hisselerden almak için bankadan kredi bile çeker. Bir süre sonra da hisse senedi fiyatları dibe vurur. Osmanlı Bankası'na ciddi bir tehlike atlattıran ve çok sayıda girişimcinin batmasına sebep olan bu hareketler uluslararası finans piyasalarında da küçük çaplı bir krize yol açar. Ancak Vincent'in bu borsa spekülasyonlarıyla kendisine yüklü bir servet yaptığı söylenir.

1889-1897 arası Osmanlı Bankası Genel Müdürü olarak görev yapan Sir Edgar Vincent.

Batı Sussex'in Slinford kentinde soylu bir ailede dünyaya gelen Vincent, aslında İngiltere'nin en prestijli kolejlerinden Eton College'da öğrenim görmüş ve bir diplomat olmak üzere yetiştirilmişti. Vincent okuldan sonra beş yıl süreyle İngiltere Ordusu'nun en eski muhafız alayı olan Coldstream

Guards'da görev yaptı. Daha sonra Kraliçe'nin Doğu Rumeli Meselesi ile alakalı olarak oluşturulan Komisyon Yetkilisi Lord Edmond FitzMaurice'in özel kalemlik görevini yürüttü.

Tesalya'nın Osmanlılarca tahliyesini denetleyen komisyonun yetkilisi olarak da çalışan Vincent, 1881 yılı sonlarında kurulan Düyun-u Umumiye İdare Meclisi'nde üyelik görevinde de bulundu. Edgar Vincent, bu yıllarda Bulgaristan Hükümeti'nin Düyun-u Umumiye'ye olan borçlarını ödemesini

haklı gösteren gerekçeler içeren raporlar hazırlattığı için Osmanlılarca fazla sevilmedi. 1889 yılında Osmanlı Bankası'na genel müdür olarak atanmadan önce de Kahire'de görev yaptı. 1890'da Helen Venetia Duncom ile evlenen Vincent, Türkiye'den ayrıldıktan sonra politikaya atıldı. 1899 yılında Exeter'den Muhafazakâr Parti milletvekili olarak İngiliz

parlamentosuna girdi. 1920-1925 arasında İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi olarak görev yaptı.

Vincent'in Osmanlı Bankası genel müdürlüğüne getirilmesinin ardında, ülkedeki tütün gelirlerinin olduğu gibi devredildiği bir Tütün Rejisi Şirketi'nin kuruluşuna giden bir dizi gelişme rol oynamıştır.

Bilindiği gibi, 1879 tarihli Rüsum-u Sitte Anlaşması ile Osmanlı topraklarındaki tütün tekeli Galata Bankerlerinin oluşturduğu bir ortaklığa bırakılmıştı. Zamanla bu ortaklığın yerini Osmanlı'nın borçlarını yöneten Düyûn-u Umûmiye aldı. Ancak gelirler bu yapıyla birlikte arttıysa da, hükümet durumdan pek memnun değildi. Babialı bu gelirlerden Düyûn-u Umûmiye'ye bırakılan kısmın sınırlandırılması, üstünün kendisine bırakılmasını istiyordu. Sonuçta kârın paylaşımını temel alan bir uzlaşmaya gidildi ve sorun çözüldü.

Ancak tütünden Düyûn-u Umûmiye'ye bırakılan vergilerin 1881-1882 arasında fazla artış göstermemesi karşısında bu kez bu işi ayrı bir şirkete bırakmanın daha avantajlı olacağı düşüncesi belirdi. Fransızlar tütün gelirlerinin işletilmesinin herhangi bir banka ya da finans kuruluşunun desteğine sahip olmayan Düyûn-Umûmiye gibi bir yapıya bırakılmasının herhangi bir yenilik getirmediğini savunuyorlar, bir finans grubuna dayanarak kurulacak yeni bir ortak menfaat şirketinin hasılatın artmasını sağlayacağına inanıyorlardı. Sir Edgar Vincent'in görüşü ise farklıydı. O tütün ekicilerinin sırtındaki vergilerin azaltılmasını, buna mukabil Tütün Rejisi'nin de

iyi organize edilmesini savunuyordu. Tütün hasılatında arzulanan yüksek gelir artışları bu şekilde bandrol gelirleriyle sağlanabilirdi.

Babialı Fransızların önerisine olumlu yaklaşıyordu. Edgar Vincent Fransızların önerisine muhalif olmasına karşın yeni şirketin kurulması yönünde imza verdi. Haydar Kazgan'a göre bunun nedeni belliydi:

"Onun bu muhalefetini görenler, onu kendi taraflarına çekmek için rejinin kurucuları arasında yer alan Osmanlı Bankası'na genel müdür tayin edeceklerdi."⁽²⁾ 1883 yılında Tütün Rejisi Şirketi resmen kuruldu. Osmanlı topraklarında üretilen tütünleri satın almak, işlemek ve satmak tekeli 30 yıllığına bu şirketin oldu. Galata Bankerleri şirketin kurucuları arasında değildi. Osmanlı tarımının yüzde 20'sini aşan gelir kaynağının tek idarecisi Tütün Rejisi idi artık. Şirketin kuruluşunda bandrol taraftarı olan Sir Edgar Vincent, Mısır Hükümeti'nin mali danışmanlığına tayin olduğu için Düyûn-u Umûmiye İdare Meclisi üyeliğinden istifa eder. Ancak Vincent'in Kahire görevi uzun sürmez ve bir süre sonra Osmanlı Bankası'nın genel müdürlüğüne getirilir.

(1) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri," s. 352, *Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.*

(2) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri," s. 253, *Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.*

Eski Şirket-i Osmaniye binasının üzerinde 1872’de kurulan bankanın Fransızca adını okuyabiliyoruz.

TARİF: *Caddenin sol kolunda 14 no’daki İl Dernekler Müdürlüğü’nü geçince 12 no’da HSBC binasını görürüz. Salt Galata’nın tam karşısındaki bina yapının banisi olan Şirket-i Osmaniye binası olarak de bilinir.*

ŞİRKET-İ OSMANİYE-İ KAMBIYO VE ESHAM

Merdivenlerin solunda yer alan ve 1895 tarihli R. Huber haritasında görülen yapının 1880’lerde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bina bir dönem Demirbank, bugün de HSBC binası olarak bilinse de, yapının üzerindeki kitabesinden yaptıranın Société Ottomane de Change et de Valeurs (Şirket-i Osmaniye-i Kambiyo ve Esham) olduğu anlaşılmaktadır. 1872’de kurulan bu banka, 1901-1902’deki tasfiyesine kadar bu binayı kullanmış, 1903’ten 1940’lara kadar da bina İngiliz Konsoloslugu olarak hizmet vermiştir. 1950’lerde Şimşek Elektrik Şirketi’ne devredilen yapı, 1953 yılında Türk Ekspres Bank’ın mülkiyetine geçmiştir. 1959 yılında Demirbank tarafından satın alınan yapı, 1998 yılına kadar bu bankanın genel müdürlük binası vazifesini görmüş, o tarihten sonra da Karaköy şubesi olarak kullanılmıştır.⁽⁴⁰⁾ Banka’nın HSBC tarafından satın alındığı 2001 tarihinden bu yana da HSBC Karaköy Şubesi olarak hizmet vermektedir.

TARİF: *HSBC binası ile hemen aşağısında bugün bir butik otel olarak hizmet veren Has Han’ın birbirine bakan yan cepheleri şehrin belki de halen en alımlı merdivenleri olan Kamondo Merdivenleri’ne bitişiktir.*

KAMONDO MERDİVENLERİ

1856’da Şehremaneti’ne bağlı olarak kurulan “İntizam-ı Şehir Komisyonu” pilot bölge olarak seçilen Galata – Pera bölgesinin imarı ile ilgili çok sayıda proje önerisi

Art Nouveau tarzında yapılan Kamondo Merdivenleri.

getirir. Bölge 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yenilenen ve ışıklandırılan sokakları, yeni inşa edilen han ve binalarıyla Avrupai bir çehreye bürünür. Komisyonun nüfuzlu üyelerinden biri olan Avram-Salomon Kamondo, bu faaliyetlere Voyvoda Caddesi'nde sekiz çizen bir biçime sahip, çift yönlü merdivenler inşa ettirerek katkıda bulunur.

Art nouveau stilineki "Kamondo Merdivenleri"nin (Eskaleras de Kamondo) 1870 sonu ile 1880 ortaları arası bir dönemde inşa edildikleri sanılmaktadır.⁽⁴¹⁾

Şişhane'den Karaköy'e inen Bankalar Caddesi'nde (eski adıyla Voyvoda Caddesi) SALT Galata olarak bildiğimiz müzenin (eski Osmanlı Bankası) karşısında, caddeyi Kart Çınar Sokak'a bağlayan merdivenlerin bir benzerine şehrin başka hiçbir yerinde rastlayamayız. Hatta dünyada da örneğine rastlamak kolay değildir. Kamondo Merdivenleri bu haliyle belki bir tek

Viyana'nın Alsergrund bölgesindeki Strudlhofstiege denilen 1910 yapımı merdivenleri andırır.

1960'lı yıllarda merdivenlerin Bankalar Caddesi'ndeki girişi üzerinde PTT'ye ait bir posta kutusu bulunuyordu. Atacağı mektuplar için Karaköy postanesine kadar yürümek istemeyen banka personeli için ideal bir noktadaydı. 1980'lerin ortalarında onarımdan geçen bu tarihi merdivenlerin ortalarına yakın bir bölümünde 30 Eylül 1985 tarihli bir plaket yer alıyor. Plakette Türkçe ve Almanca olarak şunlar yazılı:

"Bu merdiven Beyoğlu Belediyesi tarafından Demirbank T.A.Ş. ve Avusturya Liseleri'nin katkıları ile onarılmıştır."

Onarımına katkı veren kuruluşların belirtildiği bu plakette, eseri yaptıran ve 19. yüzyıl İstanbul'unun belki de en büyük hayırseveri olan Avram-Salomon Kamondo ile ilgili tek satırlık da olsa bir bilginin yer almaması en hafif tabiriyle büyük bir hayırsızlıktır.

Dev Bir Servetten Yokoluşa: Kamondo Ailesi

19. yüzyıl Osmanlısında finans sermayesinin kurumsallaşmasında ve kentleşmede belki de en büyük rolü oynayan aile Portekiz kökenli Sefarad Yahudisi Kamondolardır. İsimleri (Ca'mondo) "dünyanın evi" manasına gelse de dünyanın dört bir bucağını kendilerine ev yapmak zorunda kalmış bir ailedir onlar. Engizisyondan kaçarak önce Venedik'e ardından da İstanbul'a gelen aile 1840'lardan sonra Galata'nın Baltacı ailesinden sonraki en önemli bankeri olmuştur. Kamondo ailesi o dönemde İstanbul Yahudilerinin yarısının ikamet ettiği Galata'da bankalardan, şirketlere, eğitim ku-

rumlarından kamusal yapılara kadar pek çok alana iki nesil boyunca damgasını vurmuş, aynı zamanda İstanbul'da küçük çaplı bir gayrimenkul imparatorluğu tesis etmişlerdir. Sosyal girişimci ve hayırsever olarak toplum hayatında büyük roller oynayan Kamondo ailesinin torunları 1869'da bankalarını İstanbul'da işler halde bırakıp Paris'e yerleşmişlerdir.

Ailenin Osmanlı dünyasındaki en ünlü kişisi Ortaköy doğumlu "büyükbaba" Avram Salomon Kamondo'dur (1781-1873). Avram-Salomon Kamondo'nun tellal olan babasının Ortaköy Sinagogu yöneticilerinden olduğu söylenir.

İstanbul'un ilk belediye meclisinde de yer alan Kamondo ailesinin iktisadi faaliyeti kimilerine göre 1802'de kimilerine göre de 1815'de İzak Kamondo ile abisi Avram Kamondo'nun kurduğu "İzak Kamondo ve Şürekâsı" isimli şirketle başlamıştır. İzak 5 Eylül 1832'de vebadan ölünce tüm serveti ve "İzak Kamondo ve Şürekâsı" isimli şirketin dümeni kardeşi Avram'a geçer. Avram Salomon Kamondo, otuz sene boyunca bu yetkiyi kimseye paylaşmadan şirkete muhteşem bir atılım yaşatır. Aslında yabancı uyruklu olması nedeniyle sahibi bulunduğu banka, verilen borca karşı teminat olarak ipotek konulan gayrimenkullere, borçlular taahhütlerini yerine getiremedikleri zaman doğrudan sahip olamıyordu. Bu güçlük girdiği savaşlar nedeniyle borçlanma ihtiyacı artan Osmanlı padişahının iradesiyle aşılmıştı. Avram Salomon Kamondo'ya "başkalarına emsal teşkil

*Avram Salomon ve Nesim
Kamondo'nun 1868 tarihli bir fotoğrafı.*

etmemek kaydıyla" gayrimenkul edinme hakkı verilmişti.⁽¹⁾

Böyle bir hak verilmişti çünkü Avram Salomon Kamondo'nun şirketi, girdiği savaşlar nedeniyle borçlanma ihtiyacı artan Osmanlı hükümetinin Osmanlı Bankası kurulmadan önce bankerliğini yapıyordu. Neredeyse bütün bir Kırım Savaşı'nda Osmanlı devletini bu şirket finanse etmişti.

Kamondo Ailesi, Osmanlı modernleşmesinde iz bırakan sayısız yapı inşa ettirmiştir. Bankalar Caddesindeki Kamondo Merdivenleri bunlar arasında en çok bilinenidir. Kasımpaşa'daki Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, Galata Residence, Serdar-ı Ekrem Sokak'taki Kamondo Hanı, Meşrutiyet Caddesi'ndeki Büyükada Han, Karaköy'deki Saatçi Han, Latif Han, Lacivert Han, Yakut Han, Kuyumcular Han, Lüleci Han, Gül Han ailenin inşa ettirdiği yapılar arasında sayılabilir.

Kamondoların İstanbul'daki gayrimenkul varlıkları, 10 han ve kimisi bu hanların içinde yaklaşık 50 dükkân, Galata ve Pera'da beşi özel konut olmak üzere toplam 27 apartman ve bir tiyatrodan oluşmaktadır.⁽²⁾

1855-1865 yıllarındaki ilk Belediye çalışmalarında Galata'nın Felek ile Kürekçiler sokakları arasındaki kısmı şehrin merkezi iş alanı olarak belirlenir. Kamondo ailesinin çoğu han olan 10 ticari binasının yer aldığı bölgeye önemli bankalar yerleşir.⁽³⁾

O dönemde İstanbul'da kurulan altı yeni bankanın hepsi Galata'ya yerleşirken bu bankalardan –Credit Lyonnais, Societe Generale de Change et de Valeur, Banque de Constantinople, Societe Generale de L'Empire Ottoman gibi dördü Kamondolara ait hanların kiracısı olurlar.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devleti artık sadece Galatalı sarraflardan değil yabancı bankalardan da kredi ve borç temin etme yoluna gider. Bu dönemde Avram Salomon Kamondo'nun torunu Avram Behor (1829-1889) ve Nesim (1830-1889) çoğu Rum Ortodoks olan finans çevreleri ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi (Societe Generale de L'Empire Ottoman) isimli bankayı kurup (1864) yönetirler.⁽⁴⁾

Kamondolar 1856'da kurulan İntizam-ı Şehir komisyonunda yer alarak İstanbul'un yeniden şekillenmesine de büyük katkı verirler. Bu çerçevede Altıncı Daire-i Belediye'nin yetki alanına giren bölgede ışıklandırma, kaldırım, sokak düzleştirilmesi, yeni hanların kurulması gibi faaliyetlere hem proje tasarımı aşamasında hem de kreditor olarak katılırlar. Ayrıca Şirket-i Hayriye'nin kuruluşuna dahil oldukları gibi, İstanbul'un ilk tramvay şirketini (La Société des Tramways de Constantinople) de 1870'de bankacılıktaki ortakları Zografos, Zarifi gibi Ortodoks Rum bankerlerle beraber kurarlar.

1869'da Paris'e taşındıklarında Abraham Behor 40 ve Nesim 39 yaşındadır. Hasköy'de yaptırmış oldukları çift dilli (Fransızca ve Türkçe) okulun yönetimini buradan sürdürürler. Her ikisi de 1889'da da ölürler. Oğulları, İzak (1851-1911) ve Moiz (1860-1935) ailenin eğitimsel çabasını, hayırseverlik misyonunu tamamen ve hemen terk edeceklerdir. Bunun yerine iki kuzen Paris sanat çevrelerinin en önde gelen sanatçı hamileri (mesenlik) arasında sivilirler. Avram Salomon ve Nesim artık Şark'ı arkalarında bırakmış, Kamondolar hakkında kapsamlı araştırmalara imza atmış olan Nora Şeni'nin ifade ettiği üzere, artık "Şark'tan vazgeçmişlerdir".

92 yaşında Paris'te ölen Avram Salomon

Kamondo, vasiyeti üzerine Hasköy'deki Yahudi mezarlığında kendisi için yaptırılan anıt mezara gömülür. Osmanlı hükümeti, onun adına anma töreni düzenler. Yahudiler Osmanlı topraklarında yaşadıkları o altı yüz yıl boyunca hiçbiri bu ölçüde itibar görmemiştir.⁽⁵⁾

Ancak 1970'lerden sonra bakımsızlıktan metruk hale gelen mezar Kamondoların hatırasının hiçbir şekilde hak etmediği dönemlerden geçer. Muhtelif zamanlarda yapılan tüm tamirat ve restorasyonlara, alınan önlemlere rağmen mermer, demir ve kurşunları çalınmış, dış mimarisi tahrip edilmiş, iç kısmında duvarlar ve ranzalar inşa edilerek evsizlere gecelik yatak olarak kiraya bile verilmiştir. ⁽⁶⁾ Anıt mezar en sonunda İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın maddi desteği ve Mimar Hayim Beraha'nın çalışması ile yakın zamanda restore edilir.

Moiz Kamondo baba ve dedelerinden farklı olarak servetine temel teşkil eden işleriyle yakından ilgilenmek yerine, yaşadığı kentteki (Paris) sosyal hayata, St. Moritz, Monte Carlo gibi Avrupa şehirlerine yaptığı seyahatlere ve lüks otomobil tutkusuna dalar. İstanbul'daki emlakını unuttur. Bunlar, onun için "bitmez tükenmez dert" teşkil etmektedir. Türkiye'nin en büyük Fransız gayrimenkul zengini olmasına rağmen, bu konu Moiz'in umurunda bile değildir.⁽⁷⁾ 1908'de 16 yaşına gelmiş olan oğlu Nesim'i egzotik bir ülkeyi ziyarete giden turist gibi İstanbul'a götürür. Amaç biraz da Moiz'i İstanbul'daki gayrimenkul işlerine alıştırmaktır. Ancak, Tarabya'daki yazlık köşklarinde konakladıkları bu gezi Nesim'in tek Türkiye ziyareti olarak kalır. 1914'te 1. Dünya Savaşı patlak verir. Nesim Fransız ordusuna katılır. Hava Kuvvetleri'ndeki bir keşif görevi sırasında uçağı Alman-

larca düşürülünce 1917 yılı Eylül ayında hayatını kaybeder.⁽⁸⁾

Bu trajik kayıp baba Moiz Kamondo'nun içine kapanmasına ve sosyal faaliyetlerini askiya almasına yol açar. Hayat Kamondoları kaçınılmaz bir biçimde yokoluşa doğru sürüklemektedir. Monceau Caddesi 63 numaradaki 18. yüzyıl Fransız eşya ve sanat yapıtları koleksiyonunu içerecek özel malikânesini, oğlunun adını taşıyacak bir müze yapılması kaydıyla 1935 yılında Union Central des arts decoratifs'e başlıyayan Moiz aynı yıl hayatını kaybeder. ⁽⁹⁾

Moiz 1935'te ölür. Avrupa'da siyasal ve kültürel kurumların gelişmesine anlamlı katkılar yapan ailenin son fertleri olan Beatrice Kamondo (1894-1943) ile eşi Leon ve çocukları Fanny ile Bertrand ise II. Dünya Savaşı sırasında Auschwitz'teki Nazi toplama kampında hayatını kaybeden yüzbinlerce Yahudiden biri olurlar.

Kamondolar mirasçı bırakmadan öldükleri için İstanbul'da sahip oldukları yüzlerce emlakın cazibesi 1918'den sonra İstanbul Adliyesi'ni de uğraştıracaktır. Bir ara Avram Kamondo'nun gayrimeşru çocukları olduğunu iddia eden iki Musevi genç miras üzerinde hak iddia eder. Mahkemeler iddianın doğruluğunu teyid etmek için başka yol bulamayınca İstanbul'daki hahambaşına başvururlar. Dönemin hahambaşısı, "Ben Avram Kamondo'yu ailece yakından tanırım, gayrimeşru çocuğu olmamıştır" diye beyanda bulunur. Sonunda Kamondo ailesine ait yüz yetmiş altı parça emlak 'Milli Emlak'a kalır. ⁽¹⁰⁾

Avram Kamondo, Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarından Sadrazam (Koca) Mustafa Reşit Paşa'na epey yakındı. Haydar Kazgan, Galata Bankerleri isimli kitabında

bu yakınlığın derecesini Paşa'nın ölümü ile biten bir olayı naklederek aktarır:

Avrupalı banka ve bankerler Osmanlı'nın 1858 yılında ihtiyaç duyduğu krediyi uluslararası piyasalardan borçlanarak alabilmesini piyasadaki kaimelerin ortadan kaldırılması şartına bağlamıştır. Bu istikraz sözleşmesinde devlete aracılık eden Kamondo da diğer meslektaşlarına örnek olması için –tıpkı Zarifi gibi- 375 biner kuruş değerindeki kaimelerini imha edilmesi için Hazine'ye teslim eder. Alınacak kredi ile aralarında Kamondo'nun da olduğu Galata bankerlerinin hükümetten kısa vadeli alacakları tasfiye edilecektir. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa olayı yakından takip etmek istediği için Avram Kamondo ile sık sık görüşmektedir.

Paşa bir akşam önceki yılki rahatsızlığı sırasında kendisine geçmiş olsun ziyaretinde bulunan Fransız elçisine iade-i ziyarete bulunur. Bu amaçla Tarabya'daki Fransız Sefareti'ne gider. Akşam dönüştü Emirgan'da bir yalıda oturan odalığına uğrar. Daha sonra -bugün Baltalimanı Kemik Hastanesi olarak kullanılan- kendi yalısına geçince de doğruca hamama girmek lüzumu hisseder. Kamondo istikraz görüşmeleriyle alakalı haber getirmek üzere o akşam da yalaya uğrayınca kendisine Paşa'nın hamamda olduğu söylenir. Kamondo hamamın kapısına giderek Paşa'nın çıkmasını beklerken bir anda çığıllıklarla irkilir. Mustafa Reşit Paşa geçirdiği kalp krizi sonucu hamamda düşüp hayatını kaybetmiştir. "Paşa Öldü" bağırışları karşısında şaşkına dönen ve sözleşmenin akibetinden endişelenen Kamondo, "eyvah" şeklinde haykırır önce. Fakat sonra, "Öldü ama cennete gitti" diye bağırmaya başlar.⁽¹¹⁾

(1) E. Çiğdem Tugay, M. Selim Tugay, "Kamondo Han", *İstanbul Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, 2007.

(2) Nora Şeni, "Kamondolar ve 19. Yüzyıl İstanbul'unda Bıraktıkları İzler", *İstanbul Dergisi*, sayı 15, s. 29, İstanbul, 1994.

(3) E. Çiğdem Tugay, M. Selim Tugay, "Kamondo Han", s. 54, *İstanbul Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, 2007.

(4) Nora Şeni, "Seni Unutursam İstanbul", s. 106, *Kitap Yayınevi*, İstanbul, 2008.

(5) Moise Franco, "Essai sur l'Histoire des Israelites de l'Empire Ottoman", Paris 1897, s. 248

(6) Naim Güleriyüz, "Doğunun Rotschild": *Kamondo Ailesi*, *Tarih ve Toplum dergisi*, 4/2003.

(7) Nora Şeni, *Sopie La Ternec, "Camondolar: Bir Hanedanın Çöküşü"*, s. 225, *Kitap Yayınevi*, İstanbul, 2010.

(8) Nora Şeni, *Sopie La Ternec, "Camondolar: Bir Hanedanın Çöküşü"*, s. 270, *Kitap Yayınevi*, İstanbul, 2010.

(9) Nora Şeni, "Oryantalizm ve Hayırseverliğin İttifakı", s. 96, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 2009.

(10) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri", s. 341, *Tarihçi Kitabevi*, İstanbul, 2014.

(11) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri", s. 342, *Tarihçi Kitabevi*, İstanbul, 2014.

TARİF: *Bankalar Caddesi'ndeki yürüyüşümüzü sürdürürsek, sağda Bereketzade Medresesi Sokağı'nı geçtikten sonra 9 no'da Assicurazioni Generali Han binasına geliriz.*

ASSICURAZIONI GENERALİ HAN

Eski Osmanlı Bankası'nun yanındaki bina, İtalyan sermayeli sigorta şirketi Assicurazioni Generali tarafından 1909'da İtalyan mimar Giulio Mongeri'ye yaptırılır. Binanın bulunduğu yerde daha önce Antoine ve Cesar Vitalis'e ait olan Vitali Han yer almış. Assicurazioni Generali Han'ın zemin ve birinci katını 1913-1944 arasında Selanik Bankası kiralamış. Avusturya ve Fransa sermayesiyle kurulup 1908'den sonra faaliyetlerini Osmanlı topraklarında yoğunlaştıran ve Türkleşen Selanik Bankası'nun bankaçılığa kazandırdığı en önemli yenilik, İstanbul'daki müşteriler için özel hesap cüzdanları dağıtması ve 25 kuruştan 300 liraya kadar para yatıran hesap sahiplerine yüzde 4 oranında faiz vermesi olmuş.⁽⁴²⁾ Selanik Bankası Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayiye finanse eden batıdaki en önemli kredi kurumudur ve Osmanlı finans sisteminin dünya ekonomisine entegrasyonunda önemli rol oynar.⁽⁴³⁾

Yapının mimarı Mongeri de handa çalışma ofisi kiralamış. Şark Ticaret Yıllıkları dönemin tanınmış Rum bankerlerinden Eugenidi'nin 1913-1925 arasında, Yeorgidas Leonidas Zarifi'nin ise 1930-1944 arasında handa ofisi olduğunu gösteriyor.⁽⁴⁴⁾

1968 yılında Uluslararası Endüstri Bankası'nun da yer aldığı bina, 1990 yılında Interbank binası, daha sonra da Generali Sigorta binası olarak faaliyet gösteriyor. Koçak Gold'un sahibi İsmet Koçak tarafından 2011 yılında satın alınan binanın otele dönüştürülmesi planlanıyor.⁽⁴⁵⁾

Yoğun bezemeli ve görkemli, eklektik cephesiyle dikkat çeken binada Klasik, Barok, Art Nouveau ve Rönesans üsluplarından ödünç alınmış unsurlar bir arada kullanılmış. Yapının adı girişin hemen tizerinde hem Latin hem de eski Türkçe harflerle yazılı.

Assicurazioni
Generali Han.

TARİF: Sol tarafta, 8 no'da ise epeyce geniş bir cephesi olan Yeni Bahtiyar İş Merkezi yer alıyor.

BAHTİYAR HAN

Bankalar Caddesi no. 8'deki Yeni Bahtiyar İş Merkezi, Galata bölgesindeki hanlar içinde geçmişteki halini en iyi koruyanlarından biridir. Kitabesi olmadığından inşa tarihini ve mimarını bilmiyoruz. Ancak 1903-1904 yıllarında inşa edildiği tahmin ediliyor.

1905 tarihli Goad sigorta haritalarında hanın adı "Bahtiyar & Camondo" olarak geçtiğinden yapının ilkin Kamondolar tarafından yaptırılmış olabileceği sanılıyor. Ancak Beyoğlu Belediyesi İmar Arşivi'ndeki kayıtlarda hanın en eski maliki olarak Türkiye'nin doktora sahibi ilk hukukçularından, avukat Gad Franko görünüyor.⁽⁴⁶⁾ Yazılarını ve kitaplarını, isminin önüne "Milaslı" sıfatını ekleyerek imzalayan Tek Parti döneminin önde gelen fikir adamlarından Gad Franko Varlık Vergisi Kanunu'nun ayrımcı ve keyfi uygulamasıyla kendisine tahakkuk ettirilen vergiyi ödeyemez ve Aşkale'ye sürgün edilir. Türk Medeni Hukukunun ilk şerhini yazan avukata ait olan han da haczedilir ve Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satılır.⁽⁴⁷⁾

1913 yılına ait ticaret yılığına göre, Bahtiyar Han'da daha çok La Reserve National, La National, Norwich Union gibi Batılı sigorta şirketlerinin Türkiye temsilcilikleri faaliyet gösteriyordu. Bunlardan ikincisi üç, diğer ikisi ikişer oda işgal ediyordu. Han sakinleri arasında, ayrıca bir komisyoncu ile üç avukat ve de mimarlık bürosu işleten iki mimar vardı.⁽⁴⁸⁾

Arka cephesi Banker Sokak'a (eski Kamondo Sokak) bakan han 530 metrekarelik bir alan üzerine beş katlı olarak inşa edilmiş. Hanın birinci kattan itibaren batı cephesine doğru üç konsol çıkması bulunuyor.

Bahtiyar Han Kamondo ailesi tarafından inşa ettirilmiş olabilir.

TARİF: *Bankalar Caddesi'ndeki yürüyüşümüzü sürdürürken 7 no'da yer alan İş Bankası'nı ve Teğmen Hüseyin Sofu Sokak'ı geçtikten sonra, sağda, geçmişte Tütün Han, daha sonra da Sümerbank binası olarak bilinen bir yapıya denk geliriz. Ankara Han'ın tam karşısında yer alan binada bugün bir otel hizmet veriyor.*

TÜTÜN HAN

Bankalar Caddesi, no 5'te yer alan yer alan Tütün Han, bulunduğu parseldeki 3 hanun yıkılması akabinde inşa edilerek 1911 yılında hizmete girmiş bir handır. Ülkemizde faaliyet gösteren ilk sigorta şirketi olan Ünyon Sigorta Kumpanyası tarafından yaptırılmış olduğu için eski adı Ünyon Han'dır. Ünyon Sigorta, Ünyon sermaye grubunun şirketi idi ve 19. yüzyıl sonlarında sigortacılık alanında önemli bir yere sahipti.

Aslında 1870 yılında Beyoğlu'nda çıkan ve 3 bin dolayında ev ve işyerinin yanmasına yol açan yangın sonrasında, İngiliz ve Fransız sigorta şirketleri, İstanbul'da faaliyet göstermeye başlar. Ülkemizde faaliyet gösteren ilk sigorta şirketi, 1828'te Fransa'da kurulan ve 1893'te Türkiye'de faaliyete geçerek Osmanlı Bankası ile çalışan Ünyon Sigorta Kumpanyası olur.

Handa Banco di Roma (1911-1934), Türkiye Milli Bankası (1911-1930) ve Türkiye İş Bankası'nun Galata Şubesi (1934-2011) gibi bankacılık kurumlarının yanı sıra Paris Ünyon Sigorta Şirketi (1924-1934), Union Nationale Ste. d'assur. Ott. (1924-1943) ve Milli Sigorta TAŞ gibi sigorta şirketleri faaliyet gösterir.⁽⁴⁹⁾

2000 yılında Tütün Bank'ın mülkiyetine geçen bina Tütün Han olarak anılmaya başlamıştır. Bir dönem Sümerbank'a da ev sahipliği yapan han bugün Yılmaz Ulusoy Holding'e aittir ve Vault Karaköy, House Hotel olarak hizmet vermektedir.

Avlusuz olan ve zeminle birlikte beş katı bulunan yapı 443 metrekarelik bir alana oturmaktadır.⁽⁵⁰⁾ Hanın kesme taş kaplı, süslü ve hareketli bir cephesi vardır. Kat araları ile pencerelerin iki yanında firuze rengi çini kaplamalar dikkati çeker. Hanın giriş aksında ikinci katta ve üzerinde görülen çeyrek dairelik çıkımlar bu bölüme bir kule havası vermiştir.

TARİF: *Bankalar Caddesi'nin Karaköy'e kavuştuğu noktada, solda, 2 no'da ana girişi Karaköy'e bakan ve tam köşeye yerleştirilmiş bir bina dikkati çeker. Tepesine de bir köşe kulesi kondurulmuş bu süslü binanın bir cephesi Yüksek Kaldırım'a bakar.*

MİNERVA HAN

Bankalar Caddesi'nin sonunda yer alan bu güzel yapı 1911-1913 yılları arasında inşa edilmiştir. Dönemin tümüyle betonarme olarak inşa edilen öncü yapıları arasında olan Minerva Han ilk olarak İmparatorluğun son dönemlerinde Osmanlı'nın Rum tüccarlarına finansman sağlamak üzere zengin bir Rum tarafından kurulan Atina Bankası'na hizmet vermiş. Daha sonra bunu diğer bankalar ve sigorta şirketleri izlemiş. Ancak Minerva Han'da yer almış en büyük banka, sektördeki yoğunlaşma ve tekelleşme hareketinin öncüsü olan Deutsche Bank.

Banka İstanbul'daki faaliyetine 1909-1910'da Eminönü'ndeki Basmacıyan Han'da başlar. Daha sonra burayı şubeye çevirerek Galata'ya geçer. 19. yüzyılın hem mevduat hem de yatırım bankası olarak faaliyet gösteren küresel finans kuruluşlarından olan Deutsche Bank, 1914-1925 yıllarında 21 bankayı devralarak büyük bir büyüme gösterir. ⁽⁵¹⁾1928 yılında merkezini yeniden tarihi yarımada'ya, bu kez Sirkeci Büyük Postane yakınlarındaki Ankara-Konya Hanı'na taşır. Galata'daki merkezini de şubeye dönüştürerek Minerva Han'a

nakleder. Deutsche Bank'ın Galata şubesi 1942-1944 arasında bu handa varlığını sürdürür.⁽⁵²⁾

Deutsche Bank'ın 1940'lı yıllarda Minerva Han'daki komşuları arasında Vehbi Koç, Tahir Akbaş, Ahmet Tuncer ve Müeyyet İşmen gibi Türk iş insanları da vardır.

Minerva Han günümüzde Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi olarak hizmet veriyor. 3 bin 484 metrekare alana sahip olan binanın yuvarlak cephesi çinilerle ve küçük heykellerle süslü. Yüksek bir zemin kata sahip yapıda beş normal kat ile bir çatı katı var. Giriş katında miğferli bir kadın büstü göze çarpıyor. Muhtemelen eski Yunan'da bilgi, bilgelik ve sanatı temsil eden Tanrıça Athena'nın Roma Mitolojisi'ndeki karşılığı olan Minerva bu. Yani binaya adını veren tanrıça. İkinci katta kucaklarında meyve sepeti taşıyan Venüs heykelleri görülüyor. Beşinci katta ise tip ilmini simgeleyen birbirine dolanmış bir çift yılan kabartması dikkati çekiyor.

Minerva Han ilk olarak Atina Bankası'na hizmet vermişti.

TARİF: *Şimdi geldiğimiz istikamete geri dönerek Bankalar Caddesi no. 2 ile no. 4 arasındaki dar sokağa girelim. Yokuşu biraz çıktıktan sonra soldaki ilk sokak olan Hacı Ali Sokak'a sapalım ve ardından da solda yer alan Banker Sokak'a girelim. Biraz ilerde solda, 4 no'da Terziler Sinagogu'nun açık mavi arka cephesini görürüz. Binanın ön cephesi Felek Sokak'a bakmaktadır.*

TERZİLER SİNAGOĞU

Terziler Sinagogu ya da Yahudilerin verdiği adıyla "Tofre Begadim Sinagogu" İstanbul'daki Aşkenaz cemaatine aittir. II. Abdülhamit tarafından 1839'da çıkartılan ferman neticesi verilen izinle yapılmıştır. Ferman aynı zamanda Osmanlı sarayının da terzisi olarak yeniçerilere hizmet veren Terziler Loncası Başkanı Mayer Shonman'a ödül olarak çıkartılmıştır. Sinagogun inşaatı Terziler Loncası tarafından tamamlanarak 8 Eylül 1894'te ibadete açılmıştır.

İstanbul Yahudilerinin bazıları 19. yüzyılın ortalarında Avusturya'dan gelmiş Aşkenaz terziler ve tekstilcilerdir. Terzilik ve tekstil o dönemki İstanbul'da yaşayan Yahudiler arasında sık rastlanan mesleklerdir. Bu Yahudiler batılılaşmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nda erkek ve kadınlara yönelik giysilik kumaş ithal etmiş ve terzilik yapmışlardır.

Terziler Sinagogu'na Felek Sokak'ta yer alan ve üç basamakla çıkılan gösterişli bir taş kapıdan girilir. Dış kapının üzerinde 10 Emir tableti vardır. 1985 yılında onarım geçiren sinagog, cemaati iyice azaldığı için 1998'ten bu yana çeşitli sanat sergilerine ve kültür etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır.

*Aşkenaz cemaatine
ait Terziler
Sinagogu.*

TARİF: Banker Sokak'tan geri dönüp diiz devam ederek biraz ilerde Kart Çınar Sokak'a ulaşıyoruz. Burada soldaki ilk yapı 20. yüzyılın başlarında İngiliz Sefarethanesi idi. İkincisi ise önceleri Dersaadet Su Şirketine, 1898'den sonra da bir Ermeni ailesi olan Tahtaburunyanlar'a ait bir han idi. Sağdaki ilk bina ise (no. 2) yüz yıllık bir eğitim kurumu olan Sankt George (Avusturya) Lisesi. İçerdeki yapılar topluluğunun bir bölümünde ise geçmişte 14. yüzyıla dayanan Katolik Kilisesi bulunuyor.

SANKT GEORGE KATOLİK KİLİSESİ VE LİSESİ

Galata'da ayakta kalmış üç Orta Çağ Latin kilisesinden biri de Kart Çınar Sokak'taki Sankt George Katolik Kilisesi'dir. 14. yüzyılın başında Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos'un (1282 - 1328) fermanında belirtilen müsaadeyle 1303 yıllarında inşa edildiği sanılmaktadır.

Kilisenin hemen yanında 1626'dan sonra Fransız Kapusen rahiplerinin ikamet ettiği bir manastır varmış. Kilise 1660 yılı yangınında büyük hasara uğrayınca 1676'da tamir edilmiş. 1731 yangınında bu kez tamamen yanan bina dönemin Fransız elçisi tarafından onartılıp yeniden yapılmış. Manastırın duvarındaki kitabeden bu onarımın 1732 yılında tamamlandığını öğreniyoruz.

Kilise 1784 yılında satın alınarak Papalık temsilcisinin makamı yapıldıysa da, daha sonra bu makam St. Trinite Kilisesine alınmış.⁽⁵³⁾

18. yüzyılın İstanbullu Ermeni asıllı yazarlarından Kozmas Komidas Kömürçyan -ya da İtalyanlaştırarak kullandığı adıyla Cosimo Comidas de Carbognano (1749-1814)- kilisenin bulunduğu yeri tarif ederken, "Fransız tüccarların evlerinin bulunduğu ve her

perşembe günü pazar kurulan yerde," der.⁽⁵⁴⁾ Bu da demektir ki, bölgeye ve bölgedeki caddelerden birine adını veren Perşembe Pazarı yüzlerce yıllık bir geçmişe işaret ediyor.

1809 yılında Fransızlar tarafından askeri hastane olarak kullanılan bina, 1831 yangınında çok hasar görünce 1853'te Fransiskan rahiplere verilmiş. St. George Kilisesi'nin de içinde bulunduğu bina kompleksi 1882 yılı Kasım ayında Avusturyalı Lazaristlerce satın alınmış. Günümüzde Latin Katolik kilisesi olarak hizmet veren yapının karşı tarafındaki bina ise Almanca konuşan Katolik çocuklar için bir ilkokul ve yetimhane olarak bugünkü "Avusturya Lisesi" binasında hizmet vermeye başlamış. Sonrasını daha iyi biliyoruz: Avusturya'daki "Lazaristen ve Barmherzige Schwestern" adlı dini kuruluşların yönetimindeki okula sonradan orta ve lise kısımları da ilave edilmiş. Okul 1913 yılında ilk lise mezunlarını vermiş.

Günümüzde Latin Katolik kilisesi olarak hizmet veren kilise ise Avusturya kardinalliğinin öncülüğü ile 1963 yılında Viyana ekolüne bağlı ressam Anton Lehmden tarafından yeniden dekore edildi.

TARİF: Kart Çınar Sokağı'nda aynı istikamette yürümeyi sürdürüyoruz. Sağda, no. 6'daki pembe boyalı bina ile hemen yanında no. 8'de, bugün Galata Derneği olarak kullanılan bina 20. yüzyılın hemen başlarında Andreas Koromilas Matbaası idi. Andreas Koromilas'ın tesisleri matbaacılık iş kolunun merkezi olan Galata'da 1842'de çalışmaya başlamıştı. Koromilas'ın Atina'da da tanınmış bir basımevi vardı. Kafesli pencerelere sahip bu binaları ve solda köşedeki Bereket Han'ın arka cephesini geride bırakarak Perşembe Pazarı Sokak'ı kesiyor ve doğruca devam ederek Eski Banka Sokağı'na ulaşıyoruz. Bu sokakta sağda, boylu boyunca uzanan devasa bina 18. yüzyılda inşa edilmiş Saint Pierre Han.

SAINT PIERRE HAN

Bankalar Caddesi'nin arkasında, ona paralel olarak uzanan Eski Banka Sokak no. 5'teki Saint Pierre Han 1771'de inşa edilmiş. İnşaat Fransa'nun 1768-1785 yılları arasında İstanbul'da görev yapan Osmanlı elçisi (ve Saint Priest Kontu) François-Emmanuel Guignard'ın talebiyle gerçekleşmiş. Amaç Galata'da bir banka ve lojman yapmak.

Yığma tarzda tuğla ve kesme taş kullanılarak inşa edilen hanun ön cephesinde Fransa krallığı ile Saint Priest Kontu'nun armaları yer alıyor. Aynı cephedeki bir mermer levhada ise Fransız Devrimi'nde başı kesilerek öldürülen şair Andre Chenier'in (1762-1794) burada doğduğu yazılı. Bunun doğru olması çok mümkün değil. Zira Chenier'in hanun yapımından 9 yıl önce dünyaya geldiğini biliyoruz. Tarihçiler şairin, Saint Pierre Han'ın inşaatından önce orada bulunan ve yine

Fransa Krallığı ile St. Priest Kontu'nun armalarını taşıyan mermer levha Saint Pierre Han'ın ön cephesinde yer alıyor.

Dominikan manastırına ait olan yapılardan birinde doğmuş olabileceğini, bu evin daha sonra Galata'da çıkmış bir yangınla ortadan kalkmış olabileceğini söylerler.

Saint Pierre Han'da geçmişte ağırlıklı Fransız sermayesi egemen olmuş. Ancak İngiliz sermayesiyle 1856'da kurulan Ottoman Bank'ın da ilk yönetim

ofisi bu handa yer almış. 1863'te Bank-ı Osmanî-i Şahane, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî bankası ve hazinedarı olarak görev yapmak üzere İngiliz –Fransız sermayesiyle kurulunca, Ottoman Bank aynı yıl tasfiye olmuş. Bu nedenle, Ottoman Bank adına 1868 sonrasında çıkarılan Şark Ticaret Yıllıklarındaki Saint Pierre Han sakinleri arasında rastlayamıyoruz.⁽⁵⁵⁾

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıklı olarak sigorta şirketlerinin temsilcilerinin yer aldığı hanun belki de en büyük özelliği, Osmanlı mimarisinin kalbinin büyük ölçüde burada atmuş olması. Handa 1910-1921 yıllarında 8 mimarlık bürosu açılmış. Oda oda kiraya verilmeye başlandıktan sonra da handa 37 yılda toplam 23 mimarlık bürosu faaliyet göstermiş. Saint Pierre Han'da bürosu olan mimarlar arasında Marco G. Langas, Giulio Mongeri, Emilio Faracci gibi isimler sayılabilir.⁽⁵⁶⁾ Burada en uzun süre mimarlık yapanlardan biri de İstanbul'un en özgün art-nouveau uygulayıcılarından Aleksandros Yenidünya (1913'ten 1931'e kadar) olmuş. İstanbul'un o dönemki en önemli mimarlarından olan Alexandre Vallauray de 1920-21 arasında handa bürosu olan bir başka mimar.

Saint Pierre Han, 1911-21 tarihleri arasında "Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie" ve "OMANIA (Association Ottomane des Architectes et Ouvriers Maçons)" adlarını taşıyan iki önemli mimarlık meslek birliği

Fransız Devrimi'nde kafası vurularak öldürülen şair Andre Chenier'in Saint Pierre Han'da doğduğunu belirten mermer leoha.

kuruluşuna ev sahipliği de yapmış.⁽⁵⁷⁾

Osmanlı Bankası'nın Ottoman Bank ile birlikte eşit kurucusu olan Almanya doğumlu Yahudi girişimci Mayer Amschel Rotschild'in bir başka şirketi olan "Societe Generale d'Orient" (1896-1897) de handa oda sahibi olan Fransız iştiraklerinden. Saint Pierre Han'da faaliyet gösteren diğer önemli kurumlar arasında İtalyan Ticaret Odası, Yunanistan Ticaret Odası, Societe Generale d'Orient, Küçük İstikraz Sandığı (1930-1942) ve bazı sigorta şirketleri sayılabilir.⁽⁵⁸⁾

Uzun yıllar boyunca görkemli geçmişini mumla aratan çeşitli küçük imalathane ve atölyelere ev sahipliği yapan han, yakın tarihlerde Bahçeşehir Üniversitesi'ne kiralandı. Bir kültür merkezine dönüştürülmesi planlanan yapı 2014 ortalarında halen restorasyon çalışmasını bekliyordu.

Saint Pierre Han'ın bir diğer özelliği de Türkiye'deki ilk blucin kumaşın, bir diğer deyişle kotun ilk üretildiği han olmasıdır.

Saint Pierre Han'da Kot İmalatı

Saint Pierre Han'ın geçmişindeki bir önemli faaliyet te Türkiye'deki ilk kot pantolonların burada üretilmiş olmasıdır. Aslında bir pantolon türü olarak "kot," Türkiye'ye bu kumaşı getirterek ilk üretimini Saint Pierre Han'da yapan Arnavut asıllı terzi/girişimci Muhteşem (Kot) Bey'in soyadıdır. Yani Kot, Amerikalıların teknik olarak "denim" olarak bildiği, halkın ise "blue-jean" diye isimlendirdiği mavi, kaba pamuklu kumaş türünün Türkçe karşılığı değildir. Ancak "kot," sözcük dağarcığımızı tıpkı jilet (Gillette) ve cip (Jeep) gibi, özel bir marka olduğu halde bir ürün sınıfının genel adımı gibi yerleşmiştir. Nasıl yerleştiğini anlamak için önce kotun Amerika'dan Avrupa'ya, oradan da Galata'daki üretim atölyesine uzanan öyküsüne bakalım:

Küçük yaşta ailesiyle birlikte Kosovadan Anadolu topraklarına göç eden 1925 doğumlu Muhteşem Kot'un ailesi Edremit'e yerleşiyor. 20. yüzyılın başlarında babasından kendisine kalan sekiz altın lirayla Paris'e giden Muhteşem Bey, burada terzilik okuyor. Kot, Türkiye'ye dönüşünde İstanbul'a yerleşiyor ve terzilik yapmaya başlıyor. Kaliteli ürünleri ile kısa zamanda ünleniyor. 1940'lı yılların sonunda Fransa'ya yaptığı bir gezide Kot, denim yani blue-jean (blucin) kumaşından ürünlerle karşılaşiyor. Çözgü iplikleri indigo boyalı, atkı iplikleri ise doğal renginde yani beyaz olan bu kumaş o tarihlerde Avrupa'da artık iyice popüler bir kumaş. Kot, sağlamlığına ve dikişlerine hayran olduğu bu kumaşı, Türkiye'de üretmeye karar veriyor.

Muhteşem Kot

Kot'un blucinle Fransa'da tanışması kadar, blucin üretimini Galata gibi eski bir Ceneviz kolonisinde yapması da hoş bir tesadüf. Zira "denim kumaşı" denen bu kumaşın bir diğer adı olan blucin (blue-jean), aslında bu adını çoğunlukla Cenova'lı denizcilerin giydikleri ve "Bleu de Genes" (Cenova mavisi) diye adlandırdıkları kumaştan alıyor. (Buradaki Gènes sözcüğü Cenova'nın Fransızcadaki karşılığı.)

Kumaşın hikâyesi de ilginç. Hikâyenin başrolünde ABD'de 1853 yılında daha 24 yaşında bir Alman göçmeni olan Levi Strauss var. Strauss, "Altına Hücum" döneminde madenciler için ürettiği branda bezinden (kanvas) pantolonlar için "sürtünerek bacaklarımızı acıtıyor" şeklinde şikâyetler alınca hammaddesini değiştirmeye karar veriyor. Ve kanvas malzemenin yerini Güney Fransa'daki Nimes şehrinde gelen ve fitilli desene sahip, çift katlı dokunmuş kumaş alıyor. Kumaş Atlantik'i geçip yeni kıtaya ulaştığında "serge de Nimes" (Nimes'den gelen çapraz dokunmuş kumaş) olarak anılıyor. Ancak bu isim uzun gelince de önce "de Nimes," zamanla da "denim" deniliyor.

İşe bakın ki, Fransa'nın Nimes kenti de bu kumaşın atalarıyla 18'inci yüzyılda Osmanlı sayesinde tanışmıştı. Nimes'deki dokuma endüstrisi Avrupa için yeni olan bu dokuma biçimini Türkiye'den ithal ettiği mavi ve beyaz pamuklu kumaş ile geliştirmişti.

Yani, aslında blucin olarak adlandırılan ve tüm dünyada moda olan kumaşın hammad-

desinin ilk üreticileri Anadolu'daydı. Bunda pek şaşılacak bir durum da yoktu. Zira, Türk tekstil ve dokuma sanayi 15'inci ve 16'ncı yüzyıllarda Hint tekstilinden sonra dünyada ikinci sırada bulunuyordu.⁽¹⁾

İnalçık'a göre, "Osmanlı'nın güney vilayetlerinde mavi pamuklulardan üretilen blue-jean daha sonra İspanya'ya geçti ve plantasyonlarda çalışan işçiler ilk olarak giymeye başladılar ve oradan da zamanla tüm dünyaya yayıldı." Anadolu'nun mavi pamuklu kumaşı çıktığı dünya yolculuğunun en önemli durağı olan ABD'de 1890'lı yıllarda artık "501" oluyordu.

İşte Kot, Fransa'ya gittiğinde belki de bilmeden Anadolu'dan yüzyıllar önce Avrupa'ya aktarılmış bir kumaşın çağdaş versiyonu ile karşı karşıya idi. Onun da misyonu bu kumaşı Anadolu'ya yeniden taşımak olacaktı.

Kot, Türkiye'ye döner dönmez Kazlıçeşme'deki fabrikalarda denemeler yaptırır. Sonra da Galata'da St. Pierre Han'daki atölyelerinde bu denim kumaştan pantolonlar üretmeye koyulur. Ürünlerini ilk olarak Galata civarındaki iş yerlerinde kapı kapı dolaşıp pazarlamaya başlar. Zamanla Karaköy'deki Necati Bey Caddesi'nden Ankara Hergele Meydanı'na kadar işçilerin, köylülerin alışveriş ettiği pek çok dükkân bu ürünlerin alıcısı olur. Muhteşem Kot, 1958'de vefat ettiğinde, firması artık günde 200 pantolon üretmektedir.⁽²⁾ Ölümünden sonra işin başına eşi ve kayınbiraderinin yanı sıra, kendisi gibi Fransa'daki terzilik okulu "Institut Ladevèze-Darroux"da okumuş olan oğlu Aytaç Kot geçer.

1960'ta bu kumaştan yapılan ürünler ailenin soyadına istinaden "Kot" marka adıyla tescil ettirilir. İşçiler ve köylüler tarafından da beğenilen bu pantolonlar, 1978'de "Kot" markasıyla Avrupa'nın ilk bluejean fuarına katılır. Devir artık taşla yıkanmış pantolonlar devridir. Bu yenilikle

söz konusu fuarda tanışan Kot yeni moda'ya uyar ve ponza taşı kullanarak ürünlerini beyazlatır ve o şekilde pazara sunar. Söz konusu yeni kot pantolonlar ülkeye yine Galata'dan, Tophane'deki Amerikan Pazarı'ndan giriş yapar.

1980'li yıllar Türkiye'nin Turgut Özal yönetiminde korumacı ekonomi kurallarının dışına çıktığı ve serbest piyasa ekonomisine kapıları açtığı bir dönemdir. Bu dönemde yabancı markaların piyasaya serbestçe girmesi talebi patlatır. Satışları azalan yerli marka Kot, yıllardır ülkeye kaçak olarak girmiş yabancı markalarla artık hiç rekabet edemez. İşlerin kötüleşmesi üzerine 1992 yılında üretim durdurulur ve fabrika kiraya verilir. Kot'un Türkiye macerası da bu şekilde sonlanır.

Kot firması belki bir kumaş sınıfına adını verecek bir başarı elde etmiştir. Ancak Aytaç Kot'un söylediği gibi, "Kot'un genel bir pantolon kumaşı türü değil bir marka olduğunu tüketiciye yeterince anlatamamışlardır."⁽³⁾

Aytaç Bey, "Kot, Kot değildir" sloganıyla bir reklam kampanyası bile yapmış ama sonuç alamamıştır. Blucini Amerikalıların geliştirdiği bir dokuma türü zannedenler Kot'u da bu kumaşın çevirisi zannetmektedir.

Kot bu gelişmelerin ardından piyasadan silinir gider, ama "Levi's kot aldım kendime bugün" benzeri cümlelerde adı kalır yadigâr.

(1) Prof. Dr. Halil İnalçık, "Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar," İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

(2) Özgür Gözler, "Kot Diye Başlayıp Küt Diye Dünya Pazarına Girdik," Milliyet gazetesi, 30 Ağustos 2003.

(3) Yener Süsoy, "Aytaç Kot ile Röportaj," Hürriyet gazetesi, 10 Mart 2003.

TARİF: *Saint Pierre Han'ı gezdikten sonra geldiğimiz istikamete dönerek soldaki Galata Kulesi Sokak'a sapıyor ve biraz ilerde solda, 28 no'da Saint Pierre ve Saint Paul Kilisesi'nin ana girişine varıyoruz.*

SAİNT PIERRE VE SAİNT PAUL KİLİSESİ (AZİZ PETRUS VE AZİZ PAVLUS KİLİSESİ)

Latinler 18. yüzyıl sonlarına kadar Galata bölgesinde 9 Latin kilisesi inşa etmişler. Bugün bunlardan ayakta kalmış olan sadece üç Orta Çağ Latin kilisesi var. Bereketzade mahallesinde, Sen Corc (Saint Georges) Kilisesi'nin yakınlığında yer alan Sen Piyer Kilisesi, Galata'da ayakta kalan bu üç kiliseden biridir.

Dominikan rahiplerinin yönetiminde olan Sen Paul (Saint Paul) kilisesi (Arap) fetih sonrasında camiye

Saint Pierre (Sen Piyer) ve Saint Paul (Sen Paul) Kilisesi.

çevrilince Katolik cemaat ibadethanesini yitirir. Ancak Venedik asilzadelerinden Angelo Zaccaria, Dominikan rahiplerine Arap Cami arsasına bitişik olan kendi arazisindeki hane ve araziye vakfeder ve oraya yerleşmelerine olanak tanır. Vakfın başına da cemaatin bir müteveli heyeti (procureurs) getirilir.⁽⁵⁹⁾

Rahiplerin 1475'de bu araziye geçtiği sanılmaktadır. İnciciyan bu rahiplerin söz konusu arazide 1525 yılından beri Sen Piyer ve Sen Paul (Saint Pierre ve Saint Paul) adını taşıyan kârgir, küçük bir kiliseleri olduğunu yazar.⁽⁶⁰⁾ Cenevizliler 1603 yılına kadar bu arazideki Saint Pierre ve Saint Paul kilisesinde ibadet etmiş ve bununla irtibatlı olan manastırı kullanmışlar. Daha sonra aynı yerde daha işlevli, yeni bir yapı inşa ettirip oraya geçmişler. Ancak 11 Nisan 1660 tarihli bir yangın bu yapıyı yerle bir etmiş. Yangından geriye sadece yapının demir kapısı kalmış. Civardaki 20 haneden de yalnızca yedisi kurtarılabılmış.⁽⁶¹⁾ Cemaat onun yerine ahşap bir kilise yaptırdıysa da, 1731 yangınında bu yapı da küll olmuş. 19. yüzyıla kadar çeşitli defalar aynı akibete uğrayan kilise her seferinde onarılmış.⁽⁶²⁾ Nihayet Dominikanlar tüm tecrübeleriyle en sağlam kiliseyi inşa etmesi için Ayasofya Kilisesi'nin restorasyonunu yapan ünlü mimar Gaspare Fossati'ye (1809-1883) başvurmuşlar. Fossati eski Ceneviz surlarının bir kısmına bitişik olarak bazilika tarzında bir kilise tasarlamış. Yeni Saint Pierre ve Saint Paul

kilisesindeki inşaat çalışmaları 1843'te tamamlanmış.⁽⁶³⁾ Bugün Galata Kulesi Sokak No. 28'deki kilise işte bu yapı.

Tek nefli, dikdörtgen planlı olan kilise 35 m. uzunlukta, 8-10 m. genişlikte, 14 m. yükseklikte. Neoklasik üslupta inşa edilen kilisenin dört tarafı sunaklarla çevrili. Gökmavisi zemin üzerine yıldızların resmedildiği kubbesi özellikle görülmeye değer. Büyük sunağın arkasında, Dominikan rahibi Serafino Guidotti tarafından 1847'de yapılmış olan ve iki azizin, Saint Paul ile Saint Pierre'in karşılaşmalarını temsil eden dev bir tablo yer alıyor.

Kilisede büyük sunaktan başka dört te küçük sunak var. Bunlardan birinde Guidotti'nin Aziz Dominik'in ölümünü tasvir eden tela üzerine bir çalışması yer alıyor. Onun karşısında ise Francesco Mauro'nun Aziz Vincentius Ferrerius'u gösteren eseri bulunuyor. Diğer iki sunakta ise, 1847'de kutsanan Giovanni Isola'nun eserleri dikkati çekiyor. Bunlardan birinde tamamen tahtadan oyma çok renkli Meryem Ana heykeli var. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'ndeki bilgilere bakılırsa, bu heykel, 1856 yılında Cenova'dan Galata'ya gönderilmiş.⁽⁶⁴⁾

Kilisenin en değerli eseri, dördüncü sunakta yer alan ve Hıristiyan ikonografisi açısından çok önemli olan "Hodegetria" yani "Yol Gösteren (Kılavuz) Meryem" ikonasıdır. Bakire Meryem'i kucağında çocuk İsa'yı işaret ederken gösteren Hodegetria ikonası Carbognano'ya göre, İtalya'da

eski bir tahtaya resmedilmiş.⁽⁶⁵⁾ Ernest Mamboury ise bu ikonanın 1475'te Kırım'ın Kefe şehrindeki bir Dominikan kilisesinden (muhtemelen Cankurtaran yakınlarındaki) St. Mary Kilisesi'ne getirildiğini, sonra da buraya aktarıldığını yazar.⁽⁶⁶⁾ 1731 yangınından da kurtarılmış olan ahşap ikona üzerindeki resim unsurları aşınmaması için –yüzler hariç– gümüş bir kabartmayla kaplanmıştır. İkonanın aslı İncil yazarlarından Luka tarafından yapılmıştır.⁽⁶⁷⁾

Kilise Aziz Renatus'un ve Aziz Piyer ile Aziz Pavlus'un yanı sıra Aziz Thomas ve Aziz Dominik'in de reliklarını içeren çeşitli kutsal emanetlere sahiptir.

Bugün bu yapının 100 m. kadar yakınlarında yer alan Hırdavatçılar Çarşısı'nın bulunduğu alanda 14. yüzyılda Saint Francesco Kilisesi yer alıyordu. 1660'da yanan bu kilisenin arazisi üzerinde önce Emetullah Rabia Gülnuş Valide Sultan (1647-1715) tarafından Yeni Cami adıyla büyük bir cami inşa edildi. 1936'da yıktırılan caminin bulunduğu alanda 1950'li yılların sonlarında Hırdavatçılar Çarşısı kuruldu. Bu çarşının sahil kısmında Pera kolonisinin koruyucu azizi Saint Michael'e adanan ve Ceneviz Galata'sının dini yönetim merkezi de olan bir kilise yer almaktaydı. 16. yüzyılın ortalarında yıkılınca onun bulunduğu alanda Kurşunlu Han olarak bilinen Rüstem Paşa Kervansarayı inşa edildi.

TARİF: *Galata Kulesi Sokak'ta ilerlemeyi sürdürüyor ve sağda Okçu Musa İlkokulu'nu geçtikten sonra, 15 no'da bugün Galata Evi Restoranı olarak hizmet veren "eski İngiliz Karakolu" binasına geliyoruz.*

ESKİ İNGİLİZ KARAKOLU

Galata Kulesi Sokak no. 15'te yer alan ve bugün Galata Evi adıyla restoran olarak kullanılan bina 1904-1919 arasında İngiliz Hapishanesi olarak işlev görmüş bir yapı. 1919-1923 yılları arasında ise İstanbul'u işgal eden orduların karakol binası olarak kullanılmış. Terasa bir kat, zemindeki avluya bir hücre, bir tuvalet, mutfak ve çamaşırılık eklenmiş. Galata Kulesi Sokak, Kuvayı Milliyecileri izlemeye çalışan İngiliz istihbaratının merkezi olmuş.⁽⁶⁸⁾

Sonrasında 1933'e kadar İstanbul'da görev yapan yüksek rütbeli İngiliz devlet memurlarına konut olarak tahsis edilen yapı İngiliz Büyükelçiliği tarafından aynı yıl iş adamı Pierre Fournial'e satılmış.

Perşembe Pazarı no: 36-38'deki işyerinde her türlü makine, motor, istibot imal ve tamiri yapan, değirmen, un, şeker ve kereste fabrikaları kuran Pierre Fournial yapıya bir cumba ekleyerek konut olarak kullanmış.

1939'da vefat eden Pierre Fournial'ın kızı Mercedes Celestine Fournial evlendikten sonra eşiyile birlikte 1960'a kadar burada yaşamaya devam etmiş. O tarihte binayı Avusturya Lisesi rahibelerine kiralayan Bayan Fournial, 1973 -1976 arasında da Edmond ve Arman Cendreciyan adlı kuyumcu ustalarına işyeri ve atölye olarak kiraya vermiş.

Binayı 1976'da atölye olarak kullanmak üzere kiralayan metal kalıp ustası Ohannes Muradyan ise 1979'da Fournial Ailesi'nden satın almış. Muradyan'ın 1990 yılında ölümünden sonra bu eski İngiliz Karakolu'nu Yüksek Mimar/Plancı Nadire ve Mete Göktuğ satın almış. Göktuğlar yapıyı 1999'da "Galata

Evi-Galata House” adı altında restoran olarak işletmeye başlamış.

Yapı tarihi özelliğinden dolayı 2002’den bu yana Özel Tesis Turizm İşletme Belgesi sahibi. Bugün Lonely Planet’in İstanbul rehberinde de yer alan mekân şöhretini Nadire Hanım’ın annesinin tariflerinden geliştirdiği Gürcü mutfağını temel alan menüsüne borçlu. Yemekler alışageldiğimiz tatlarmış gibi görünse de, içlerindeki tavuk, ceviz, mısır unu, safran, kişniş ve diğer baharatları ile fark yaratıyor.

14:00 -00:00 saatleri arasında açık olan restoranda akşamları canlı müzik dinleme şansınız da var. Mekânın avlu ve terası ise yaz boyunca açık.

***TARİF:** Galata Kulesi Sokak’tan bir müddet daha yokuş yukarı çıkmayı sürdürüyor, sonra sağdaki Bereketzâde Cami Sokak’a sapıyoruz. Sağda 8 no’da Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak görülen yapı, bünyesinde muhteşem bir kuleye sahip eski İngiliz Bahriye Hastanesi’ni de barındırıyor.*

ESKİ İNGİLİZ BAHRİYE HASTANESİ

Galata Köprüsü’nden Karaköy’e doğru yürürken Galata Kulesi’nin hemen yakınında ilginç bir kule dikkati çeker. Bereketzade mahallesinden yükselen kuleyi ilk bakışta bir şeye benzetmek zordur. Kimilerinin bir İngiliz şatosunun kulesine benzettiği, kimilerinin de çan kulesi sandığı bu yapı aslında Beyoğlu Göz Hastanesi binasının bir parçasıdır. Biraz içerlek kalmasından ötürü önünden geçenlerin yapıyı ve kulesini fark etmeleri imkânsızdır. Oysa bu yapı bir zamanlar İngiliz Bahriye Hastanesi olarak hizmet vermiştir.

Hastanenin geçmişi 1855 yılına, yani Kırım Savaşı zamanına (1853-1856) dayanıyor. Osmanlı İmparatorluğu’nun Rusya’ya savaş açtığı bu dönemde İngiltere ve Fransa Osmanlı’nın yanında yer alarak

Eski İngiliz Bahriye Hastanesi uzaktan bir İngiliz kalesini andırır.

Sivastapol'u kuşatmıştı. İşte bu dönemde Kırım Savaşı'nda yaralanan İngiliz askerler için İstanbul'da hizmet verecek bir hastane zarureti ortaya çıkmış. İki katlı, 50 yataklı "British Seaman's Hospital"ın, yani İngiliz Bahriye Hastanesi'nin yapım sebebi bu.

Hastanenin masrafı, İstanbul'a gelen İngiliz gemilerinin ödediği liman harcından karşılanmış. Yapı "İngiliz" ve "hastane" karakterini savaş sonrasında da yitirmemiş. Hatta genişletmiş! Çünkü İngilizler binayı yıkarak yerine daha kapsamlı bir hastane yapmışlar. Mimarı da İngiliz Henry Percy Adams (1865-1930). Bugünkü mevcut kule işte 1904'te yeniden inşa edilen

bu hastaneden yükseliyor. Hastane dedik ama, İngilizler binanın bu ilginç kulesini boşa yapmamış ve 1. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'u işgal ettiklerinde Boğaz'ı gözlemek, rasat yapmak ve İngiliz gemilerini takip için kullanmışlar. Hastane 1924 yılında İngilizler tarafından Kızılay'a devredilmiş. 1948'de Kızılay'dan satın alınarak Belediye Beyoğlu Hastanesi'ne dönüştürülen yapı 2001 tarihinden bu yana Prof. Dr. N. Reşat Belger Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma adıyla hizmet veriyor. Farklı mimarisi ve kulesini bütün heybetiyle en iyi gözleyebileceğiniz ve turu noktalayacağınız yer Bereketzade Cami Sokak'tan devamlı ulaşılan Hacı Ali Sokak no. 2'deki Galata Konak Cafe'nin teras katı.

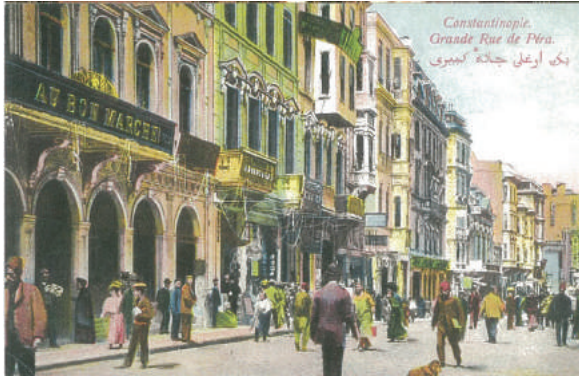
7. Bölüm

DÖRDÜNCÜ BÖLGE GEZİSİ

Pera - Yüksek Kaldırım

GALATA

19. yüzyıla ait bir kartpostalda Grand Rue de Pera, yani bugünkü İstiklal Caddesi.

TARİF: Gezimize İstiklal Caddesi'nin güneybatı ucundaki Tünel Meydanı'ndan başlıyoruz. Bu noktaya Karaköy'den finiküler ile gelinebildiği gibi, Yenikapı-Hacıosman metro hattının Şişhane durağında inip İstiklal Caddesi çıkışını alarak da ulaşılabilir.

PERA: BAĞLARDAN EĞLENCE MERKEZİNE

Galata surlarının kuzeyi, yani Galata Kulesi'nin arka kısımları geçmişte bağlık ve ormanlık araziydi ve eski dönemlerde Pera Bağları olarak anılıyordu. Galata'nun tepe noktası olarak görülen Tünel Meydanı da 16. yüzyılda civarı mezarlıklarla çevrili bağlık bir alandı.

Pera'nun bağlık ve mezarlıklarla çevrili bölgesine ilk yerleşenler yabancı elçilikler olmuştur. Tarihi yarımadada elçilik binası inşa etmelerine izin verilmeyen yabancı misyonlar Galata'nun sık sık maruz kaldığı veba salgınlarından kaçmak için temiz havasıyla da bilinen Pera'da yaptıkları yazlık sayfiyelerini 16. yüzyılın sonlarına doğru aslı konutları haline getirirler. Üstelik elçiler burada daha özgür hareket etme olanağı buluyorlardı. Örneğin Venedik balyosları Galata'nun kapıları gece kapatılırken Pera'da rahatça gezebiliyor, hatta köle ve esirlerin ülkelerine kaçmalarına yardım dahi edebiliyorlardı.⁽¹⁾ Bölgenin öncülerinden Fransızlar ilk elçilik binalarını 1535'te Galata'nun içinde bir yerde

kurmuşlardır. 1540'lardan sonra bugünkü Fransız Sarayı'nın olduğu yerde mekân kiralayan Fransızlar, 16. yüzyılın sonunda orayı satın alıp kalıcı konutlar inşa ederler. 1831 yangınının ardından da -1840'larda- son binalarını inşa ederler.⁽²⁾

İngilizler de önceleri bugün Mimar Sinan Üniversitesi'nin bulunduğu mevkide ikamet ediyorlardı. Ancak çevredeki Müslümanların elçilik mensuplarına yönelik fazla içki içtikleri, gürültü çıkarttıkları şeklindeki şikâyetler yoğunlaşınca bugün Galatasaray'da buldukları yere taşınırlar.⁽³⁾

Bölgeye en geç yerleşen elçiliklerden biri Prusya olmuştur. Bunun da sebebi, Osmanlı devleti ile Prusya arasındaki ilişkilerin ancak 1761 tarihli dostluk anlaşmasının ardından gelişmesidir. Prusyalıların ilk mekânı Pera'daki küçük mezarlığın yakınında kiraladıkları küçük bir ev olur. İki ülke arasındaki ilişkiler 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar inişli çıkışlı bir seyir izler. Bu nedenle de o tarihlere kadar Prusya'nın İstanbul'da kendi mülkü olmaz. 1864'te zamanın Prusya elçisi Kont Brassier de Simon, Pera'da Yazıcı Caddesi'nde 3700 m²'lik bir arsayı gezip beğenince, bunu elçiliği kira karşılığı oturdukları küçük evden kurtarma fırsatı olarak görür.

De Simon, konuyu Bismarck'a yazar. Nihayetinde Bismarck'ın 22 Aralık 1864 tarihli telgrafıyla onay alınır. Ve üzerinde su sıkıntısı

çekmeyeceklerinin garantisi olan su kuyuları ile iki katlı Mehmet Paşa Konağı'nın da bulunduğu arsa 8 Eylül 1865'te satın alınır. Arsanın sultanın iradesiyle Prusya mülkiyetine geçmesi 1868 yılını bulur. Sonunda elçilik bu yeni binasına taşınır. Aslında amaç bu arazi üzerinde Mimar Huber Goebbels'e yeni ve modern bir elçilik binası yaptırmaktır. Ancak dönemin yeni Prusya Elçisi von Radowitz Ayazpaşa'da yeni bir arsa satın alınca Elçilik binası 1874-1877 yıllarında orada inşa edilir. Taksim Meydanı'na yakın olan bu bina günümüzde Almanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu olarak kullanılmaktadır.

Bu arada Pera'daki şehirleşme faaliyetleri elçilik inşaatları ile sınırlı kalmaz. 1864'te Altıncı Daire-i Belediye olarak bilinen Belediye Teşkilatının kurulmasının akabinde Galata, Pera Bağları'na doğru iyiden iyiye genişler. Yıkılan surlar ve doldurulan hendekler kazanılan arsalarla Levantenler, Yahudiler ve Rumlar için kârgir evler inşa edilir. Galata tam anlamıyla bir "kentsel dönüşüm" geçirmektedir.

Deniz ve demiryolu ulaşımının yaygınlaştığı 19. yüzyılın ortalarına doğru bu bölgede kente iş ya da turistik amaçla gelen Avrupalılar için dekorasyonu ve konforuyla evlerini aratmayacak çok sayıda otel de inşa edilmiştir. Dönemin mimarisine uygun olarak yapılan ve çok sayıda Avrupalı gezgin ile taciri ağırlayan bu otellerin

önemlileri şunlardır:

Hotel D'Angleterre (1841), Hotel de Pera (1843), Hotel de Belle Vue (1845), Hotel de Petit Champs (1846), Hotel de l'Europe (1847), Hotel de Russie (1847), Grand Hotel d'Orient (1849), Hotel de Byzance (1849), Hotel de la Mediterranee (1850), Hotel de la Tour de Leandre (1854), Hotel des Ambassadeurs (1855), Hotel de Londre (1855), Hotel de Luxembourg (1879), Hotel Français Continental (1891), Hotel Pera Palas (1895), Hotel de Constantinople Hotel Anatolie, Granda Hotel National, Hotel de la Grande Bretagne, Maison Lebon.⁽⁴⁾

1849 yılından itibaren havagazi lambalarıyla aydınlatılan Pera'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren artık sadece oteller yoktur. Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak geliştirilen farklı üretim teknikleriyle elde edilen ürünlerin satıldığı büyük mağazalar da zamanla bu bölgede yerlerini alırlar. Bunlar arasında şu isimleri özellikle sayabiliriz: Maison Romani, Magasin de Nouveautes, Maison Zizinia, Grand Bazaar Parisien, Bon Ton, Bourcier et Villan, Grand Barbulowitz, Grand Magasin de Gros, Maison Grombach (Ulmann), Bon Marche (1854), Velasti Freres, Vartan Bijouterie, Bazar Allemand, Bazar İndien.⁽⁵⁾

Tabii sosyal yaşamı geliştiren eğlence ve buluşma mekânlarını atlarsak, Pera'nın o dönemini tam olarak yansıtmış sayılmayız. Zira

Pera, dönemin Batılı yeme-içme alışkanlıklarını yansıtan "cafe" ve "brasserie" türü mekanlardan ve şarküterilerden payını epeyce almıştır. Farklı toplumlardan insanları kendisine çeken tiyatrolar ile 1840-1855 arasında yoğunlaşan okuma salonları müdavimlerine Avrupa'yı pek aratmaz. Özellikle Naum Tiyatrosu, Concordia, Palais de Cristal, Teutonia, Petit Champs Sahnesi ve İtalyan Operası dönemin eğlence ihtiyacını karşılayan temel mekânlardır.⁽⁶⁾

Kısacası ilk örneklerini orduda ve bürokraside gördüğümüz Osmanlı Batılılaşması, Pera üzerinden sosyal hayata da yansımıştır. Gerçi Pera yer yer -Gérard de Nerval'in (1808-1855) dediği gibi- "yerli halkı için Avrupalıları izleme yeri" olmuşsa da, batılı eğitim ve kültüre aşına Türkler için de soluk alma işlevi görmüştür. Aslında Pera, 1840'lardan Balkan Savaşları'nın başladığı 1910'lara kadar geçen sürede farkında olmadan Paris gibi bir kültür ve sanat kenti olmuştur. 1844-1916 arasında 200'den fazla sanatçının Pera'da yaşadığını tespit eden araştırmacı Seza Sinanlar, bölgedeki kozmopolit resim üretim ortamının büyük bir zenginlik gösterdiği bu dönemde 63 atölyede yürütülen çalışmalarla 95 sergi etkinliği düzenlendiğini ve bu etkinliklerde yüzlerce eserin sergilendiğini ortaya koymuştur.⁽⁷⁾ Pera "bir Paris değildir" kuşkusuz, ama belirli bir dönem "Şark'ın Paris'i" olarak kabul edilmiştir.

TARİF: *Tünel Meydanı'ndan Yüksek Kaldırım'a inen Galipdede Caddesi'ne sapalım. Biraz ilerde sol kolda, no. 15'te Galata Mevlevîhânesi Müzesi'ne geleceğiz.*

GALATA MEVLEVİHANESİ

Galata Mevlevîhânesi, bir zamanlar İstanbul'da faaliyet gösteren 300 civarındaki tekke ve zaviyeden günümüze ulaşmış yapıların muhtemelen en eskisidir. Mevlevihane, Galata surlarının hemen dışındaki gayrı-meskûn alanda, Bizans döneminden kalma Aziz Theodoros Manastırı'nın kalıntıları üzerinde 1491 yılında tesis edilmiştir. 6. yüzyılda şehirde meydana gelen ilk veba salgının ardından tepeye ismini veren Aziz Theodoros'un emriyle adamlar tutulup mezarlar kazılmış ve ölülerin cesetleri buraya gömülmüştür. Tarihi kaynaklar, Theodoros'un sayıları artan ölülerin tamamının mezarlara sığabilmesi için adamlarına üzerlerinde zıplamaları emri verdiğini de yazar.⁽⁸⁾ Dolayısıyla burası bir anlamda Galata'nın Ölüler Şehri olmuştur.

Mevlevihane arazisi II. Bayezit'in vezirlerinden olan İskender Paşa'nın (ö. 1506) av köşkü arazisi içinde yer almaktaymış. 17. yüzyıl yazarlarından Evliya Çelebi, ünlü Seyahatname'sinde Galata Mevlevîhânesi için şunları yazmıştır:

"(...) Kule Kapısı dışında yüksek bir dağın en tepesinde Hazret-i Mevlana Celaleddin-i Rumî Tekkesi,

İskender Paşa Mevlevihanesi, 100 adet derviş odalarıyla cihannümâ ulu bir eski tekke dir."⁽⁹⁾

Yapıya 17. ya da 18. yüzyılda suriçi İstanbul'dan, yani Eminönü tarafından ulaşmak isteseydik, önce Yemiş İskelesi yakınlarından perama adı verilen dar kayıklara binerek karşıya geçecektik. Sonra da eski Ceneviz mahallelerinin içindeki bayırları takip edip Galata Surlarının kuzey sınırına yorucu bir tırmanış yapmamız gerekecekti. Oradan da Kule Kapısı'nı kullanarak Galata'nın kara surlarının ve dolayısıyla şehrin dışına çıkacaktık. Böylelikle bugünkü Galip Dede Caddesi'nin yer aldığı patıkaya ulaşacak, kırık ve koruluk araziyle çevrili yolu yolu takip ederek de, eski Türk metinlerinde "Kulekapısı Mevlevîhânesi"⁽¹⁰⁾ olarak anılagelen yapıya varacaktık.

Mevlevîhâne ile surlar arasındaki yeşillikler zamanla Müslüman mahalleleriyle dolup iskân edildiğinden, mesire niteliğini bütünüyle yitirmiş. Bu şekilde etrafı giderek dolan Mevlevîhâne bir zaman sonra Şahkulu mescidinin çevresinde gelişen Şahkulu Mahallesi'ne dâhil edilmiş.

Mevlevîhâne girişinin hemen yanında Halet Efendi tarafından 1819'da yaptırılan sebili görürüz.

*Galata
Mevlevîhâne'sinde
bir sema gösterisi
(Fotoğraf: Rick
Danielson).*

Girişten ilerlediğimizde solda mezarlık sağda ise bakımlı bahçesi göze çarpar.

İstanbul'un bu en eski melevîhânesinin ilk şeyhi Şeyh Divânî diye bilinen Semaî Mehmed Dede'dir. İlk üç şeyhinden sonra bir dönem metruk kalan, bir ara da halvetî zaviyesi olarak işlev gören yapı, ancak 17. yüzyıl başlarında dördüncü şeyhi Sırrı Abdi Dede'nin gayretiyle melevîhâne işlevine döndürülmüştür.

Yapı zaman içinde çeşitli eklerle genişlemiş ve müştemilatı, türbeleri, kütüphanesi ve geniş haziresiyle tam bir tarikat külliyesi niteliğine bürünmüştür.

Mevlevîhâne, H. 1179 (M. 1765-1766) yılında Tophane'de çıkan bir

yangında büyük hasar görmüş ve ilk binası yıkılmıştır. Devrin padişahu Sultan III. Mustafa tarafından onartılan dergâh bir sonraki kapsamlı onarımını yirmi dördüncü şeyhi ve divan edebiyatının son kutbu Şeyh Galip Dede'ye borçludur. Galip Dede tekkenin tamire muhtaç olduğunu "Kasîde-i Tannâne" adlı manzumesine iliştiirdiği bir arzuhal ile padişaha bildirmiş, bunun üzerine yapı kendisi de bir Mevlevî olan Sultan III. Selim tarafından (1791-1792'de) tamirata tâbi tutulmuştur.⁽¹¹⁾

Zaman zaman Galip Efendi'yi huzuruna çağırın III. Selim'in bazen de tekkeye bizzat giderek ayınler temaşâ ettirdiği, ayın ve zikir sonrası dergâha pek çok yardım ve bağışta bulunduğu bilinmektedir.⁽¹²⁾

Dergâh 19. yüzyılda da çeşitli yangınlar görmüş, akabinde çeşitli onarımlardan geçmiştir. Bunların ilki, II. Mahmud devrinin ünlü simalarından Hâlet Efendi'nin 1819'da gerçekleştirdiği imar faaliyetidir. Hâlet Efendi, günümüzde mevcut cümle kapısı ile yanında sebil, çeşme, muvakkithâne ve kütüphane - mektepten oluşan sebil-küttâbı, yine cümle kapısına bitişik olan kendi türbesini inşa ettirmiştir. Avluyu mermerle kaplatıp dedegân hücrelerini de onartan Halet Efendi, Ankaravî Şeyh İsmâil Rusûhî Dede ile Şeyh Galib Dede'nin gömülü oldukları türbeyi yeniden yaptırmıştır.⁽¹³⁾

Bunlarla da yetinmeyip toplam 813 adet eseri kütüphaneye bağışlayan Hâlet Efendi, kitapların korunması, kütüphanenin yönetimi, çalışanların maaşı ve mevlevîhanedeki dedelerin refahı için çoğu Yunanistan'da bulunan arazi ve çiftliklerini vakfetmiştir.⁽¹⁴⁾

1824'te bir yangın daha geçiren Mevlevîhâne'nin dokuz hücresiyle mescidi ve matbahı yanıp kül olmuş. Yangının üzerinden dört yıl geçmesine rağmen dervişlerin hâlâ yıpranmış çadırlarda barınmayı sürdürmesi üzerine Şeyh Seyyid Kudretullah Dede sadrazamlığa hitaben bir dilekçe yazarak durumu anlatmış ve gereğinin yapılmasını istemiş. Bunun üzerine II. Mahmud, önce çadırları yenilemiş, 1835'de de mevlevîhâneyi yeniden inşa ettirmiş. II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan 1847'de mevlevîhâneye sarnıç, şadırvan ve çamaşırhane birimlerini ekletmiş. Abdülmecid ise 1851-52'de avludaki Hasan Ağa Çeşmesi'ni tamir ettirmiş, ertesi yıl matbah-ı şerifi, 1859-60'da da semâhâneyi, selâmlığı ve dedegân hücrelerini içine alan ana binayı bugünkü şekliyle yeniden yaptırmış. Mevlevîhâne, II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad devirlerinde de bazı onarımlardan geçmiştir.⁽¹⁵⁾

19. yüzyılda İstanbul'a gelen çok sayıda gezginin hedeflerinden biri de mevlevîhâne'deki dervişlerin sema gösterisini izlemek olmuştur. 1874'te şehre gelen ünlü İtalyan yazar Edmondo de Amicis, "semavi hayallere dalmış evliyaların nurlu yüzlerini görme ümidiyle ziyaret

ettiği" Galata Mevlevîhânesi'ndeki dervişleri seyahatnamesinde şöyle anlatır: "En çok dikkatimi çeken şey, her yaştaki ve her suretteki bu adamlarda bulunan ve bizim salon dansçılarımızın çoğunu imrendirecek bir zarafeti, bir hareket ve vücut inceliğini görmek oldu."⁽¹⁶⁾

Mevlevîhânenin arazisi bir zamanlar bugünkünden daha genişti. 1899'da arazinin bir kısmına bugün de öğrenimin devam ettiği Alman Lisesi inşâ edildi. Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra ise mevlevîhânenin ana binası halkevi, Hâlet Efendi'nin yaptırdığı sebilküttâb ise karakol olarak kullanıldı. Hazirenin Şahkulu Bostanı Sokağı üzerindeki bir kısmı da 1945-1947'de kaldırılarak yerine Beyoğlu Evlendirme Dairesi yapıldı. Bu arada semâhânenin girişindeki ahşap türbeler, harem bölümü, matbah-ı şerif ve diğer bazı müstemilât ortadan kaldırıldı.

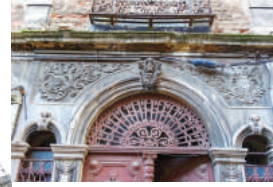
Mevlevîhâne Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ile bu kuruma bağlı İstanbul'u Sevenler Grubu'nun, özellikle Reşit Saffet Atabinen ile Hamdullah Suphi Tanrıöver'in gayretleri sayesinde kısmen de olsa günümüze gelebildi. Mevlevîhânenin müzeye dönüştürülmesi ise yirmi yıllık bir gecikmeyle gerçekleşti. Yapı dört yıl süren kapsamlı onarım çalışmaları sonunda 27 Aralık 1975'te Divan Edebiyatı Müzesi adıyla ziyarete açıldı.⁽¹⁷⁾

Matbaanın şehirdeki öncüsü olarak tanınan İbrahim Müteferrika'nın Hasköy'de bulunan kabir taşı da mevlevîhânenin avlusundadır. 1729'da Osmanlı hizmetine girerek Humbaracı Ahmet Paşa adını alan Fransız kökenli asker Claude Alexandre de Bonneval de 1747'de İstanbul'da ölünce buraya defnedilmiştir. Ahmet Paşa, Osmanlı ordusunun ıslahı için çalışmalar yapmış ve askeri mühendislik okulu kurmuştu.

2007-2011 arasında yürütülen restorasyon çalışmalarının ardından 21 Kasım 2011'de Galata Mevlevîhânesi Müzesi adıyla yeniden hizmete giren yapıda bugün çeşitli müzik aletleri, farklı dönemlere ait Mevlevî eşyaları ve çeşitli eserler sergilenmektedir. Ayrıca Mevlevihane'de yetişmiş olan ve hatırası yaşatılmak istenen şahsiyetlere (Şeyh Galib, Ankaravî Şey İsmâil Rusûhî Dede, Esrar ve Fasih Dedeler ile şair Leylâ Hanım'a) ait elyazması eserler ile bazı divan şairlerinin divanları yer almaktadır.

Galata Mevlevîhânesi Müzesi sadece Ramazan ve Kurban bayramlarının ilk günleri yarım gün boyunca kapalı, onun dışında pazartesi hariç haftanın her günü ziyarete açıktır. Semâhânedede her pazar günü semâ gösterisi düzenlenmekte, 15, 16, 17 ve 29, 30 31 Aralık günleri ise Şeb-i Arûs törenleri yapılmaktadır.

TARİF: Galata Mevlevîhânesi Müzesi'nden çıkışta sola dönüp Galipedede Caddesi'ni takip etmeyi sürdürürelim. Geçmişte İstiklal Caddesi'nin bir parçası olan bu caddede 100 m. kadar sonra, sağ kolda Tımarcı Sokak'a girelim. Bu sokak boyunca solda uzanan görkemli yapı Barnathan Apartmanları olarak anılmaktadır..

Barnathan Apartmanları restorasyon öncesindeki halleri ile görülüyor.

BARNATHAN APARTMANLARI

Bir zamanlar Galata bölgesinin en seçkin konutlarından biri Tımarcı Sokağı'nın (eski adıyla Cerrahpaşa Sokağı'nın) sol sırası boyunca uzanan Barnathan Apartmanlarıydı. Galata bölgesinde 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş apartman konutlarının ilk örneklerinden biri olan binanın mimarı, planında "ingénieur" unvanıyla belirtilen Charles Maruletto'dur.

İnşaatına 1880'li yıllarda başlanan yapı 1893'te tamamlanmıştır. Barnathan Apartmanları, Doğan Apartmanları gibi Marmara Denizi manzaralı geniş bir avluya sahip olmadığı için onlar kadar ilgi görmese de, gerek cephesi gerek iç bölümleriyle son derece önemli bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Tımarcı Sokak'taki ilk giriş kapısı üzerinde solda Musevi takvimiyile 5652, diğer yanda ise Miladi takvime

tekabül eden 1892 tarihi okunmaktadır. İkinci bloğa girişi sağlayan kapıda ise, solda 5654, diğer yanda ise Miladi takvime tekabül eden 1894 tarihi göze çarpmaktadır. Yapının Şahkulu Çıkmaızı'na dönen ve 1896'dan sonra yapılmış olan bloğunda üçüncü bir giriş kapısı daha vardır.

Uzun yıllar Barnathan ailesine ait bir mülk olarak varlık gösteren Barnathan Apartmanları, kiraya verilmek üzere gelir getirecek bir mülk olarak inşa edildiğinden, aile buraya taşınmak yerine ağırlıklı olarak Kadıköy ve Moda'da yaşamayı sürdürdü.

İstanbul'u yıllar önce terk etmek zorunda kalmış ve bugün Buenos Aires'te yaşayan aile üyelerinden Cesar Alfredo Barnathan'ın verdiği bilgiye göre, Barnathan adı İbrance'de "Natan Peygamber'in Kızı" anlamına geliyor.

Barnathan ailesi 1492'de İspanya'dan Osmanlı'ya göç eden

Sefarad Yahudilerdendi. İstanbul'daki aile üyeleri genellikle ticaretle uğraşıyordu ve güçlü uluslararası bağlantılara sahipti. Barnathan ailesinin büyüğü olarak anılan ve Eminönü'ndeki Barnathan Han'ın sahibi olan Nissim Barnathan (1827-1907) ise bankerdi. Aile üyelerinin bir kısmı sigara kâğıdı ticareti yapıyordu. Yine aile üyelerinden Albert, Samuel ve Fanny ise 1944 yılında Auschwitz'deki Nazi toplama kamplarında hayatlarını kaybettiler.⁽¹⁸⁾

Ailenin hayatta kalan üyelerinin anlattığına göre, Barnathan ailesinin büyük kısmı Birinci Dünya Savaşı çıkmadan hemen önce Yunanistan üzerinden önce Arjantin'e arkasından da Brezilya'ya veya Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş, bir kısmı ise Fransa'ya yerleşmişti. Savaşta İstanbul'da kalan bir kısım aile mensubu da 1920'li yılların sonuna kadar Türkiye'den ayrılmışlardı. Barnathan apartmanlarının mülkiyeti de savaş sonunda el değiştirmiş olmalı ki, 1921 yılı ticaret yıllıklarında artık "Appartements Vlahioti Antoine" olarak anılmaktadır.

1968 yılına ait bir miras intikal belgesinde apartmanın ismi "Hamit Bey Apartmanı" olarak geçerken, 2003 deprem sigortasında "Halil Hamit Apartmanı" şeklinde yer almıştır.⁽¹⁹⁾ İkinci blok ise daha geç bir tarihte Demir Apartmanı olarak adlandırılmıştır. Barnathan isminden geriye ikinci girişin üzerine kazanmış "Barnathan Han" ibaresi kalmıştır.

Barnathan Apartmanları'nın inşa edildiği tarihlerde Galata Kulesi'ne doğru inen –ve bugün Galip Dede Caddesi olarak bildiğimiz- cadde İstiklal Caddesi'nin –ya da o dönem bilinen adıyla Grand Rue de Pera'nun- devamıydı. Dolayısıyla apartmanın ön cephesi İstanbul'un en önemli caddelerinden birine bakıyordu. Yapının ön cephesine diğerlerine kıyasla ayrı bir özen gösterilmiş olmasının sebebi bu. Klasik "Fransız Balkonlu" işlemlerinin ve tarzının yansıtıldığı balkonlarda ise diğer apartmandakilerin aksine herhangi bir şekilde beton destek kullanılmamıştı.

İlk bölümün inşa edildiği yıl olan 1892'de binada sadece sekiz kişi yaşıyordu. Apartmanın bu ilk sakinleri Galata civarındaki bankalarda çalışan, ticaret için İstanbul'a gelmiş ve buraya yerleşmiş Levantenler, gayrimüslim bankerler, doktorlar, Osmanlı Bankası çalışanları, sarraflar, cam ticaretiyle uğraşanlar ya da yeni faaliyete geçmiş demiryolu şirketi "Chemins de fer Orientaux"da, yani Viyana-İstanbul Demiryolu şirketinde çalışan profesyonellerdi. Bir başka deyişle apartmanın hitap ettiği kitle daha çok dönemin yeni orta sınıfıydı.

Tabii o dönemlerde apartmanda yaşamak pek de bulunduğu bölgede kalıcı olmayı seçmemiş, Batılı bir yaşam tarzını yansıtıyordu. İstanbul'un yerli ahalisi kendi mülkünün sahibi olarak ahşap konaklarda ikâmet etmeyi uzun süre devam ettirecekti.

Taş Baskının Ustaları: Zellich Biraderler

Osmanlı'da litografi tekniğiyle üretilen kartpostal baskılarıyla ün yapmış bir Hirvat ailesidir Zellichler. Kökenleri Dalmaçya kıyılarının Brela kenti olan ailenin en eski üyelerinden biri olan Antonio Zellich (1820-1890) imparatorluk başkentindeki fırsatları kucaklama uğruna 1840'ta İstanbul'a göçmüştür.⁽¹⁾

Antonio Zellich şehre geldiğinde Fransız Henri Caillol'un Galata'daki litografik baskı atölyesinde çalışmaya başlamıştır. Zellich şanslıdır. Çünkü Henri Caillol bu işi öğrenmek için dünya üzerindeki en doğru isimlerden biridir. 1831'de yirmi altı yaşında iken yeğeni Jacques Caillol ile birlikte geldiği İstanbul'da kalmaya karar veren Henri Caillol hoca tutup Türkçe'yi kısa zamanda öğrenir. Daha sonra devlet adamlarına taş baskı sanatının faydalarını anlatıp bu tekniğe yönelmelerine ikna eden kişi olur. Serasker Koca Hüsrev Paşa'yı Osmanlıca hat sanatının özgün güzelliğinin taş basmacılığı tekniğiyle korunabileceğine ikna eden Caillol istediği izni elde eder. Harbiye Nezâreti'nin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir taş baskı atölyesi kurabilecek ve burada gerekli eserleri basabilecektir. 1831'de kurduğu litografya destgâhıyla Osmanlı'da taş basmacılığının öncülüğünü yapar Henri Ca-

illol. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra kurulan ordunun eğitim ve öğretimi için gerekli talimnâmeleri basmakla işe koyulur. II. Mahmud bu işleri başarıyla tamamlayan Henri Caillol'e bir ev verilmesini, 500 kuruş aylık bağlanmasını, ayrıca işe bedeli ödenmesini kararlaştırır. Ermeni, Osmanlı ve Yunan harfleriyle basım yapan bu litografyada askerlik eğitimiyle ilgili birçok yapıtın yanı sıra şiirler, halk hikâyeleri ve söz-lükler de basılmıştır. Bu sayede Osmanlı'ya çok sayıda usta da yetiştiren Henri Caillol, 1836'da II. Mahmud'un izniyle Beyoğlu'nda Galata Mevlevihânesi yakınlarında kendi matbaasını kurar.⁽²⁾

Henri Caillol'un yanında çıraklık yaparak bu işin inceliklerini öğrenen Antonio Zellich 1852'de bu atölyede "Journal Asiatique de Constantinople" adlı bir derginin çıkarılmasına da katkı verir.

1871'e kadar Caillol'lar adına çalıştırılan matbaa, Henri Caillol'un bu tarihteki ölümünden sonra Antonio Zellich'e geçer. Artık İstanbul'da taş baskıda en büyük isim "A. Zellich et Fils"tir (Zellich ve Mahdumları).

Türkçe yazılmış, Ermeni harfleriyle basılmış ilk roman olan Akabi Hikâyesi'ni (1851) kaleme alan Vartan Paşa'nın çok sayıda eseri de 1878 ve 1879 yıllarında iki cilt

*"Zellich ve Mahdumları"
şirketinin kurucusu
Antonio Zellich.*

halinde Antonio Zellich (Zeliç) tarafından basılmıştır.⁽³⁾

Antonio Zellich'in Michele (1851-1900), Gregoire (1853-1932) ve Nicholas (1859 -1922) ve Henry (Anri) Zellich (1866-1932) isimli çocukları olmuştur. Çocuklarından Gregoire (1853-1932) zamanla babasının sağ kolu durumuna gelir. 1890 yılında ölen Antonio Zellich Feriköy Katolik mezarlığına defnedilir. Onun ölümünden sonra matbaanın yöneticiliğini Gregoire üstlenmiş, diğer kardeşler de şirkette farklı sorumluluklar almıştır. İş artık "Zellich Frères"e yani Zellich Kardeşler'e geçmiştir.

Zellich Kardeşler, Serdar-ı Ekrem Caddesi'ndeki (ya da eski adıyla Yazıcı Sokak'ta ve Balkon -Çıkma- Sokak'taki) atölyelerinde bastıkları kartpostal ve posterleriyle imparatorluk çapında bir üne kavuşurlar. En büyük ticari başarılarından biri 1914 yılında Osmanlı lirası banknotlarını basmak olur. Yaptıkları işlerle uluslararası ödüller de kazanan Zellich Kardeşler, Papa 13. Leo'dan St. Silvester Şövalyelik Nişanı, Sırp Kralı Alexander Obrenovic'den de St. Save Nişanı alırlar. Prens Mirza Rıza Han'ın 15 dile çevrilen kitabını 1899'da Hague'deki Barış Konferansı için hazırlamalarından ötürü de İran Şahı Muzaffereddin kendilerine madalya verir.

Zellich Kardeşler Müessesesi'nin Serdar-ı Ekrem Caddesi'ndeki matbaalarının yanı sıra İstiklal Caddesi 351 no'da

(Bon Marche mağazasının karşısında) ve Karaköy Mahmudiye Caddesi 21 no'da şubeleri bulunmaktaydı. Etkinliğini yirminci yüzyılda da sürdüren Zellich matbaasının dair EHB'de son kayıt 1928 tarihlidir.⁽⁴⁾

Hırvatistan Televizyonu 2011 yılında Zellich'in hayatıyla ilgili olarak Srdjan Segaric'in yönettiği 27 dakikalık bir belgesel yapmıştır.

(1) <http://www.matica.hr/hr/399/Hrvati%20u%20gradu%20na%20Bosporu>

(2) *Taş Basması, Alim Kahraman, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, s. 144-145, .*

(3) *Günil Özlem Ayaydın Cebe, "19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu ve Basılı Türkçe Edebiyat," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi Ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara, Ağustos 2009.*

(4) *Günil Özlem Ayaydın Cebe, "19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu ve Basılı Türkçe Edebiyat," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi Ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara, Ağustos 2009.*

Serdar-ı Ekrem Caddesi.

TARİF: Geri dönerek Galipedede Caddesi'ne yeniden ulaştıktan sonra sağa saparak yokuşa aşağı inişimizi sürdürüyoruz. No. 87'deki Müeyyездe Cami'nin köşesinden sola saparak Serdar-ı Ekrem Caddesi'ne giriyoruz.

SERDAR-I EKREM CADDESİ

Serdar-ı Ekrem Caddesi, Galata Kulesi civarındaki en yüksek ve nispeten genişçe konutların yer aldığı bir iki caddeden biridir. Bugün moda tasarım ofisleri ve mağazalarla, şık kafe ve restoranlarla bezeli olan cadde, Galata ve Pera bölgesinin en değerli caddesi olarak anılmaktadır. Zellich (no.5), Vasiliadis (no. 10) Doğan (no. 30), Kamondo (no. 22-24), Zarif (no. 23), Yusuf İzzettin Apartmanları, Hacı Said (no. 16) ile (Salomon) Asseo (no. 15), Levi, (Elias) Braunstein (no. 20), (M.) Dikeos (33, 35 ve 40), (Louis) Agostini, (Carlo) Amancich (no. 36) apartmanları Serdar-ı Ekrem Caddesi üzerinde yer alan ve büyük kısmı 19. yüzyıldan kalmış olan tarihi konutlardan sadece bazılarıdır.

TARİF: Serdar-ı Ekrem Caddesi üzerinde no 20'deki Braunstein Apartmanları'nı geçer geçmez 22-24 no'lu yapıyı görürüz. Burası geçmişin ünlü banker ve gayrimenkul zengini, hayırsever Kamondo ailesi tarafından yaptırıldığı için "Kamondo Han" olarak anılan gayrimenkuldür.

KAMONDO HAN

İstanbul'da yaşamış Sefarad Yahudilerinin en zenginlerinden olan ve şehrin modernleşmesine büyük katkıları olan Kamondo ailesinin özellikle Galata civarında çok sayıda gayrimenkulleri bulunuyordu. Kamondolar 19. yüzyıl Avrupa'sının önde gelen Yahudi banker aileleri arasında olsalar da, nüfuzlarının önemli bir kısmını Galata bölgesinde kurdukları gayrı-menkul imparatorluğuna borçluydular. 1881 yılında Kamondoların sahip olduğu bankaya kira ücreti yatıran 170-180 civarında dükkân, banka ve yazıhane bulunmaktaydı.⁽²⁰⁾

1874, 1881 tarihli kayıtlara bakıldığında Kamondoların İstanbul'da sahip olduğu iş hanları şöyle sıralanabilir:

İstanbul'daki Kamondo Hanları ⁽²¹⁾

<i>Saatçi Han</i>	<i>Perşembe Pazarı Sokak</i>
<i>Lacivert Han</i>	<i>Zülfaris Sokak</i>
<i>İbret Han</i>	<i>Söğüt Sokak</i>
<i>Latif Han</i>	<i>Söğüt Sokak</i>
<i>Dilber Han</i>	<i>Karaköy Meydanı</i>
<i>Kamondo Han</i>	<i>1, Yorgancılar Sokak</i>
<i>Yakut Han</i>	<i>Mertebari Sokak</i>
<i>Kuyumcular Han</i>	<i>87, Yorgancılar Sokak</i>
<i>Lüileci Han</i>	<i>Sirkeci</i>
<i>Gül Han</i>	<i>Billur Sokak</i>

Kamondoların bu iş hanları dışında bir de mesken olarak kullanılmış "apartman blokları" vardı.

İstanbul'daki Kamondo Apartmanları ⁽²²⁾

- 2, 4, 6 Felek Sokak (apartman)
- 3-5 Polonya Sokak (apartman)
- 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35 Hoca Ali Sokak (10 ev)
- 5 Mertebari Sokak (ev)
- 2, 4, 6, 8 Mertebari Sokak (ev)
- 5 Kamondo Sokak (ev)

16 Hacı Ali Sokak (apartman)
 42 Yazıcı Sokak (apartman)
 Yemenici Sokak ve
 Kabristan Sokak (büyük ev)
 13 Glavani Sokak (ev)
 6 Nane Sokak (apartman)
 9 Keklik Sokak (ev)
 Yeniköy: 41 Köybaşı Sokak (ev)
 Biyükdere: 5 Söğütlü Sokak (ev)

Bunlardan bugüne intikal etmiş olan en ünlü yapıların belki de başında, Serdar-ı Ekrem Caddesi'nde (eski Yazıcı Sokak) no. 22 ve 24'te yer alan ve bugün Kamondo Han olarak bilinen bina gelir. Arka cephesi Tatar Beyi Sokak'a bakan bina 1861-1868 yılları arasında bir tarihte neoklasik üslupta simetrik bir plan şemasıyla inşa edilmiştir. Paris'te bulunan Nissim Kamondo Müzesi'ndeki tanıtım rehberinde, Kamondo Han için "bir tarafı Braunstein Apartmanı ve bir tarafı Doktor Castro Apartmanı ve bir tarafı Kamondo'nun haneleri ve dördüncü tarafı Yazıcı Sokağı" şeklinde bir tarif verilir.⁽²³⁾ (Öte yandan, Serdar-ı Ekrem Caddesi dışında, Galata Yorgancılar Caddesi'nde 1868-1909 arasında bazı banka ve bankelere ev sahipliği yapan Kamondo Han isimli bir başka bina daha bulunmaktadır. Societe Generale de l'Empire Ottoman'ın da 1881-1893 arasında ikamet ettiği han, bizim bu satırlarda bahsettiğimiz Kamondo Han ile karıştırılmamalıdır.)

Serdar-ı Ekrem Caddesi'ndeki Kamondo Han'ın mimarı tam olarak

bilinmese de, Kamondoların en güvendiği ve çoğu hanlarını inşa ettirdikleri mimar Stampa tarafından 1870-1876 arasında handan apartman dairelerine dönüştürüldüğünü biliyoruz. Handaki katlar apartman dairelerine dönüştürülmüş olsa da, Kamondo ailesi fertlerinden hiç biri burada oturmamıştı. Kamondolar Galata'yı sadece işyerleri ve yatırımları için tercih etmişlerdi. Zaten bir ayakları sürekli Fransa'da olan ailenin bazı önemli figürleri, başta tek oğlu Rafael'i yitiren Avram Kamondo Efendi olmak üzere, 1870'li yılların ilk yarısında Paris'e göç etmişlerdi.

1881 tarihli bina yönetim defterine bakılırsa, kiracılardan onunun ya Avrupalı ya da Levanten olduğunu götürürüz. 1882 sayımının da gösterdiği gibi, 19. yüzyılın sonlarında Galata sakinlerinin neredeyse yarısı "yabancı" idi.

Kamondolar, apartman dairelerinin evlere göre daha kolay kiralandıklarını ve daha yüksek gelir getirdiklerini ilk fark eden ticaret erbablarındandı. 1889-1921 arasında Kamondo Han'da oturan mimar Gabriel Tedeschi, 1892-93 arasında hanun Tatarbeyi Sokağı'na bakan cephesinin önündeki iki bloktan oluşan 23, 25, 27 ve 29 no'lu evleri apartman dairesine dönüştürmüştür. Tedeschi Hacı Ali Sokağı 16 numaradaki evi de 16 apartman dairesi içerecek şekilde tamamlamıştır.⁽²⁴⁾ Sultan Abdülhamit'in dış hekimi Hantz von der Heyde ile Abidin Dino da bu apartmanlarda oturan veya atölyesi olan

Kamondo Han'ın Tatar Beyi Sokak'tan görünümü.

ünlül isimlerden bazılarıdır. Dino ve atölyesi çok uzun yıllar Kamondo Han ile özdeşleşmiş bir isimdir. Türk şiiirinin en büyük isimlerinden İlhan Berk (1918-2008), iç içe geçen geniş odaları, salonları olan ve uzun, geniş balkonundan Boğaz'ın görüldüğü bu atölye için, "burası yeni yazının, yeni resmin bir karargâhıydı," dedikten sonra şunları ilave eder:

"Özellikle de, yazının. Bütün yeni Türk yazını burada yedi, içti, yattı, kalktı. Hiç anımsamazlık etmemek için de Abidin Dino'yu, Ahmet Hamdi'yi, Mina Urgan'ı, Halet Çambel'i, Asaf Halet Çelebi'yi, Sait Faik'i, Yaşar Kemal'i, Güzin Dino'yu, Nail V.'yi, Bedri Rahmi'yi, Arif Kaptan'ı, Fikret Adil'i, Yusuf Ahuskal'ı, Orhan Veli'yi, Oktay Rifat'ı, Melih Cevdet'i, Cahit Irgat'ı saymakla yetineceğiz."⁽²⁵⁾

Serdar-ı Ekrem Caddesi (o zamanki adıyla Yazıcı Sokağı), mimari açıdan son derece hoş yapılarına 2000'li yıllardan başlayarak, yeni, kentsoylu bir ruh üfledi. Bu değişim bugün caddeyi şehrin en trendy noktalarından biri haline getirmiş görünüyor. Geçmişte bankerler, sigortacılar ve avukatlar ile dolu olan cadde bugün Bahar Korçan, Arzu Kaprol, Çiğdem Akın gibi moda tasarımcılarının mağazaları ile tasarım atölyelerinin yanı sıra, Meroddi Galata Mansion, Georges Hotel gibi tarihi değeri olan butik otellere ve renkli kafe/restoranlara ev sahipliği yapıyor.

TARİF: *Sağ kolda Hoca Ali Sokak'ı geçtikten sonra no. 30'da Doğan Apartmanları'na geliriz. Bina krom sarısı renkteki geniş cephesi ve ahşap panjurlarıyla hemen fark edilir.*

DOĞAN APARTMANLARI

Geçmişteki adıyla Yazıcı veya günümüzdeki ismi ile Serdar-ı Ekrem Caddesi'nde yer alan Doğan Apartmanları, Beyoğlu'ndaki apartmanlaşma sürecinin başlangıcını temsil eden güzel yapılardandır. Hikayesi 19. yüzyılın ikinci yarısına ve Prusya devletinin Osmanlı topraklarındaki temsilcilik açma çabalarına dayanır. Aslında Prusya'nın Galata/Pera bölgesinde edindiği ilk mülk –daha önce de aktardığımız gibi- Mevlevihane yakınlarındaki, içinde eski bir Türk konağının bulunduğu arsa olmuştur. Ancak Prusyalılar Ayazpaşa'ya elçilik binası yaptırıp oraya taşınırlar. Mevlevihane yakınındaki eski konak ise 1870 yangınına takiben bir süre Alman çocuk yuvası (ya da kreşi) olarak kullanılır, daha sonra da bir binası dışında yıkılır. Prusya elçisi araziye satmak istediyse de, ekonomisi kriz içindeki Osmanlı'da fiyat yüksek kalınca ilgilenen olmaz.

Bu arada II. Abdülhamit ilişkileri giderek gelişen Prusya İmparatoru I. Wilhelm'e Tarabya'da bir arazi hediye edince Prusyalılar burada yazlık konut inşa etme yoluna giderler. İnşaatın müteahhithliği 1885'te "Constantinople Land & Building Company Ltd" isimli bir İngiliz inşaat şirketine verilir. Müteahhit şirket bunun karşılığında

Prusyalılardan 60,750 Mark'lık bir ödemenin yanı sıra Pera'daki eski Türk konağının bulunduğu arsayı alır ve 1887 yılında da Tarabya'daki inşaatı tamamlar. Elde belge olmadığı için Pera'daki arsaların satışının kimin üzerine yapıldığı bilinmiyor. Ancak Albert Helbig isimli Belçika'lı bir banker uzun yıllar boş kalan bu arsaya 1892-1894'de görkemli bir apartman yaptırır. Bugün Doğan Apartmanları olarak bildiğimiz yapı işte budur. Tarihine ilişkin elde bu bilgiler olmasına rağmen binanın mimarını bilmiyoruz. Ancak Helbig'in, Grand Rue de Pera'nın (yani bugünkü İstiklal Caddesi'nin) yan sokaklarından biri olan Rue Misk'te mimar Serkis Balyan'ın (1835-1899) bürosunun karşısında oturduğunu biliyoruz. Bu nedenle, binayı Balyan'ın tasarlamış olması ihtimali de var.⁽²⁶⁾

Toplam 45 dairenin yer aldığı yapı dönemin seçkinleri, yabancılar, Levantenler, zengin Yahudi ve Rumlar için kiralık konut olarak tasarlanmış. 1919'a kadar Helbig ailesine ait olduğu için kayıtlara da Helbig Apartmanları ya da Nahid Bey Apartmanları olarak geçmiş. 1910 tarihli bir kartpostalda ise "Rue Yazıdjı Apartments, Helbig" adresi okunuyor.

Binanın kaderi Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca değişiyor. Zira İstanbul 1918'de işgal edilince birçok Alman

uyruklu vatandaş kenti terk etmek zorunda kalıyor. Bu nedenle mal sahibi ölüncce bina arsasıyla birlikte İstanbul İcra Dairesi'nin yaptığı bir açık artırmayla 1919'da Osmanlı uyruklu Mair de Botton'a satılıyor. Adı Botton Han olarak değiştiriliyor. O tarihte bu mahallede ağırlıklı olarak Rumlar ve Alman kökenli Yahudilerin oturduğu biliniyor. Çok sayıda kiralık küçük dükkân ve işletmenin bulunduğu yapı 1929'da borçlanma nedeniyle ipotek ediliyor. Bottonlar ipoteği kaldıramayınca yapı Selanik Bankası'nın ipoteğini devralan Berlin merkezli Victoria Sigorta şirketine geçiyor. Bu kez binanın adı artık Victoria Han'dır.

1942 yılına gelindiğinde ise bina Yapı Kredi Bankası'nın kurucusu Kazım Taşkent'in sahibi olduğu Doğan Sigorta'ya satılıyor. Taşkent binaya, 1940'lı yılların başında Alpler'de geçirdiği bir kazada ölen oğlu Doğan'ın adını veriyor. O tarihten sonra yapı "Doğan Apartmanları" olarak anılacaktır. Aslında Taşkent'in istediği bu binayı bir hastaneye dönüştürmek idiyse de bu arzusu hiçbir zaman gerçekleşmiyor. 1950'lerden 1970'lere kadar geçen sürede ise apartmandaki daireler tek tek satılarak kişisel mülk haline geliyor. 1985 yılına geldiğimizde artık Doğan Apartmanları'nda 45 mal sahibi olduğunu görüyoruz.

2000'li yılların başlarından itibaren orta-üst sınıfların ilgisine mazhar hale gelen apartmanlara artık yaşam standardı yüksek genç kuşaklar da yerleşmeye başlar. 2003'te kapsamlı bir cephe

Doğan Apartmanları 1919'a kadar Belçikalı Helbig ailesinin mülkü idi.

yenileme işlemi geçiren yapıda girişten sonra 330 metrekare büyüklüğündeki bir iç avluya girilir. Avluyu üç yanından saran bina dört bloktan oluşur. Binanın uzun kuzey kanadı bu güzel avluyu İstanbul'un hâkim rüzgârı olan poyrazdan korur. Marmara denizi ve Sarayburnu'na yönelik iç avlu manzarası eşsizdir. Doğan Apartmanları'nda büyüklükleri 91-196 m² arasında değişen Avrupai tarzda 49 daire bulunmaktadır. İnşa edildikleri tarih itibarıyla oldukça konforlu konutlardır. I. Dünya Savaşı'ndan önce konutlara elektrik de bağlanmış ve her daire bağımsız tuvalet, mutfak, havagazı ve su tesisatın kavuşmuştur.

Kırım Savaşı'nda hayatını kaybeden İngiliz askerleri için inşa edilen Kırım Anglikan Kilisesi.

TARİF: *Serdar-ı Ekrem Caddesi'nde ilerlemeyi sürdürürelim. Yol ilerde önce sağa, sonra da sola kıvrılacaktır. Yazıcı Çıkmazı'nı geçer geçmez sağ kolda, no. 52A'da, yeşillikler içindeki Kırım Anglikan Kilisesi yer alır.*

KIRIM ANGLİKAN KİLİSESİ

Kırım Anglikan Kilisesi Ekim 1853- Şubat 1856 arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'nda ölen İngiliz askerlerin hatırası için İngilizler tarafından 1866'da yaptırılan bir Protestan kilisesidir. Mimarı Londra'daki Kraliyet Adalet Sarayı'nın da mimarı olan İngiliz George Edmund Street'tir (1824-1881).

Neo-gotik tarzdaki kilisenin bulunduğu alan inşaat öncesinde bölgedeki pek çok alan gibi mezarlıktı. Sultan Abdülmecid tarafından bir fermanla İngilizlere verildi. Kesme taşlardan yapılan kilisenin bütün taşları Malta'dan getirildi ve yapımı 10 yıl sürdü. Ancak kilisenin yapımında Bizans ya da Osmanlı üslupları kullanılmaması şart koşulunca, çan kulesinde orta çağ şatolarındakini andıran, sivri külahlı ilginç bir üslup ortaya çıktı.

1970'de cemaati kalmadığı için kapanan kiliseye 1991'de İstanbul'a sığınan Sri Lankalı mülteciler sahip çıktı ve onartarak aynı yıl yeniden ibadete açtı.

TARİF: *Kilisenin çıkışında sağa dönersek yaklaşık 50 m. sonra Tophane'ye doğru inen Kumbaracı Yokuşu'na ulaşıyoruz. Aşağıda, yokuşun sonunda, kitabesinin iki tarafında ay-yıldız olan bir çeşmeye denk geliriz. Çeşmenin sağ tarafı Lüleci Hendek Caddesi'nin başlangıcıdır.*

LÜLECI HENDEK CADDESİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Lüleci Hendek Caddesi ile Büyük ve Küçük Hendek sokaklarının yerinde, geçmişte hendek olarak açılmış derin çukurlar vardı. Malum, Cenevizliler Galata surlarını inşa ederken surların etrafına tıpkı Bizanslıların İstanbul'da yaptıkları gibi derin hendekler kazmışlardı.

19. yüzyılın ortalarında İstanbul'da 6. Belediye Dairesi kurulduktan sonra yapılan ilk belediyecilik faaliyetlerinden biri bu hendeklerin kapatılması ve kazanılan alanların imara açılması oldu.

Bugün Kemeraltı Caddesi'ne paralel uzanan Lüleci Hendek Caddesi işte bu eski hendek mahallerindedir. Cadde, "Lüleci" adını, o bölgede bulunan ve lüle imalathanelerinin bulunduğu Lüleciler Arastası'ndan (Çarşısı) alıyordu. Bugün bu bölgede lülecilik kalmamış olsa da Lüleci Hendek Caddesi ile bu caddenin alt paralelinde, Galata Beyazıt Sokak'a açılan "Lüleciler Arastası" isimli bir sokak bölgenin 20. yüzyılın başlarına kadar sahip olduğu "Lüleci" karakterini hatırlatmayı sürdürmektedir.

Lüleciler Çarşısı, eskiden Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii'ni geçip Kapıci'ne giderken sağ tarafta başlar ve Kumbaracılar Yokuşu'nun alt başına kadar devam ederdi. Bu çarşıdaki dükkânlarda çubuk ve nargile lüleleri,

tütün tasları ile tiryaki fincanları dışında mürekkep hokkaları, kahve ve şeker kutuları imal edilirdi. Musahipzâde Celal'den öğrendiğimize göre, 20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Lüleciler Çarşısı'ndan geriye yalnız bir dükkân kalmıştı.⁽²⁷⁾

Lüleci dükkânlarının bodrumlarında kireç kuyusu gibi bir çukur bulunurdu. Lüleci çamuru denen mercan kırmızısı bir toprak, bu çukurun içinde dövülüp terbiye edilerek sakız kıvamına getirilirdi. Sonra, sanatkârın hünerli eli, bu hamura istediği şekli verir, altın yıldız ile de nakışlardı. Daha sonra da bu çamurlar fırınlanıp pişirilirdi.⁽²⁸⁾ En nihayet pişmiş çamurlar tütün çubuklarındaki, pipolardaki ve nargilelerdeki yerini alırdı. Dolayısıyla

Lüleci Hendek Caddesi'nde işlevini yitirmiş bir Osmanlı çeşmesi.

bugün nargile kahvehaneleri ile ün yapmış Tophane'nin "nargileci" geçmişinin epeyce eskilere dayandığını söyleyebiliriz.

Lüleci Hendek Caddesi, lüleci geçmişini bugün çok gerilerde bırakmış durumda. Cadde, yeni açılan galerileri, butikleri ve kafeleriyle tıpkı biraz üzerindeki Serdar-ı Ekrem Caddesi gibi Galata'nın en hızlı gelişen, trendy caddelerinden. Tophane Tayfun Spor Kulübü'ne de ev sahipliği yapmış muhitin caddesi, son yıllarda 311 Artworks, BAP ve eski tütün fabrikasının yerinde yer alan Depo gibi galerilerle ve Kulinata, Cloud Nine, Hoşaf gibi yenilikçi kafe ve restoranlarla büyük bir dönüşüm geçirmiş durumda.

Bölgenin en eski binalarından biri art nouveau üslûba sahip 1907 tarihli Papadopoulos Biraderler Apartmanı. Yapının karşısında, ünlü ressam İsmail Acar'ın imzasını taşıyan türünlere

Lüleci Hendek Caddesi'nde bir binanın zarif girişi.

sanatseverler ile buluşturan Atelier isimindeki konsept mağazası yer alıyor. Caddede tarihi özellikleriyle öne çıkan diğer apartmanlar şunlar: Mimicopoulo, Capozzi ve Casaretto.

Kumbaracı Yokuşu'nun Lüleci Hendek Caddesi'ni kestiği yerde bütün bu trendy mekânlardan uzak, mahalleli gençlerin üzerine spreyle boyanmış yazılar yazdığı, ihmal edilmiş, bataryası ve yalağını yitirmiş bir 18. yüzyıl çeşmesi vardır. H. 1211 (1796-97) tarihinde Haznedar Bilâl Ağa için yaptırılmış olan çeşmenin mermer kaplı cephesi hem rokoko hem de Tanzimat devrinin resmî devlet üslûbu olan empire üslûplarının bir karışımı olarak işlenmiştir. Kitabesinin her iki yanında da ayyıldızlı madalyon kabartmaları dikkati çeker. Çeşme, tarihi Galata surlarının kuzeydoğu köşesini oluşturmaktadır. Zaten tarihi haritalara bakınca bu çeşmenin bulunduğu noktada, geçmişte bir kule olduğunu görürüz.

Tam bu noktadan 200 m. batıda, Lüleci Hendek Caddesi'nin Revani Sokağı ile buluştuğu köşede, St. Benoit Lisesi'nin arazisi içinde, arka tarafta Ceneviz dönemi surlarından kalma bir kule ile denize doğru inen yüksek duvar hattı dikkati çeker. Bu kule, Celal Esad Arseven'in bundan yaklaşık 100 yıl önce kaleme aldığı bir çalışmada bahsettiği kule olmalıdır. Arseven bu kuleden şöyle söz ediyordu: "St. Benoit'nun arka cihetine gelen kule el-ân mevcûd ise de üzerine bina yapılarak oda haline ifrağ olunmuştur."⁽²⁹⁾

TARİF: *Lüleci Hendek Caddesi'ni takiple yokuş yukarı Matbah Emini Hasan Ağa Çeşmesi'ne kadar yürüyelim. Çeşmeden sağa Galip Dede Caddesi'ne dönmek yerine doğruca karşı sokağa geçerse, Galata Kulesi Meydanı'na ulaşırız. Meydanda, kulenin hemen solunda, restorasyonu 2014 yılı sonlarına doğru tamamlanan güzel bir çeşme vardır.*

BEREKETZÂDE ÇEŞMESİ (MEHMET EFENDİ ÇEŞMESİ)

18. yüzyılın en güzel çeşmelerinden biridir. Ancak orijinal yeri burası değil, daha aşağıdaki Bereketzade Mescidi'nin yanındır. Galata Kulesi'nin yanına daha sonradan taşınmıştır. Galata Kulesi'nin ilk dizdarı, yani kule/kale muhafızı olan Bereketzâde Hacı Ali b. Hasan'ın yaptırdığı ve "Bereketzade Mescidi" diye anılagelen mescidin hemen yanı başında olmasından (ve tabii bu mescidin yer aldığı mahalleden) ötürü Bereketzâde adını almıştır. Yoksa adını taşıdığı Bereketzâde ile bir ilgisi yoktur.⁽³⁰⁾

H. 1145 (1732) yılında devrin baş defterdarı Mehmet Efendi tarafından, eski bir çeşmenin yerine inşa edilmiştir. 1957-1958'te orijinal yerinden, yani "Bereketzâde Mescidi" diye anılagelen mescidin yanından kaldırılmış ve Galata Kulesi'nin bulunduğu meydana taşınmıştır. Bereketzâde Çeşmesini orijinal yerinde görmek isteyenler için tek çare, Fransız oryantalist ressam ve arkeolog Eugène

Flandin'in (1809-1889) 1856 tarihli albümündeki "Galata Kulesi ve Bereketzade Çeşmesi" gravürüne ya da bu gravürün Selahattin Ölçeroğlu tarafından ahşap panel üzerine 2004'te başarıyla yapılmış reproduksiyonlarına göz atmaktır.

Çeşme üç kısımdan oluşur; ortada "maaşallah" panolu alınlıklı asıl çeşme, iki yanlarda ise istiridye kabuğu kemerli birer dikdörtgen nişin olduğu daha yüksekçe iki küçük çeşme. Çeşmenin üst kısmında içi ortalarından yarık incirlerle dolu iki tabak vardır. İncir tabaklarının iki yanında ise ayaklı yemiş tabakları içinde armutlar vardır. Yemiş tabakları arasındaki boşluk da çiçeklerle süslenmiştir.

*Galata Kulesi'nin yanındaki
Bereketzade Çeşmesi*

TARİF: Çeşmeyi incelememizi tamamladıktan sonra İstanbul'un panoramik manzarasına da hâkim Galata Kulesi'ne çikabiliriz.

*Galata Kulesi
Cenevizler
tarafından 1348'te
inşa edildi.*

GALATA KULESİ

Galata Kulesi, Galata'yı çevreleyen surların Haliç'e ve Boğaz'ın güney girişine hâkim, en yüksek ucunda yer alır. Tarihçi Scarlatos Byzantios'un İmparator Jüstinyen zamanında (527-565) mezarlık olarak kullanıldığını söylediği alanda 14. yüzyılın ortalarında inşa edilmiştir.

Bizans İmparatorluğu'ndan edindikleri imtiyazlarla 14. yüzyılın başlarında Galata'yı tahkim etmeye başlayan Cenevizliler, VI. Ioannes Kantakuzenos ile genç V. Ioannes Palaiologos arasındaki taht kavgasından faydalanmayı bildiler. Kule inşa etme hakları olmamasına rağmen VI. Ioannes'in Dimotika'da hasta yatmasını da fırsat bilerek surların karaya ve denize en hâkim noktasında 1348 yılında Galata Kulesi'ni çıktılar. 1349 yılında da kuleyi surlarla birleştirdiler. 1444'de kule biraz daha uzatılarak bugünkü

seviyesine yakın bir hale getirildi.

Bizans kaynakları kuleye Büyük Burç anlamına gelen "Megalos Pyrgos" derken, Latin kökenliler "İsa Kulesi" anlamına gelen "Christea Turris" diyorlardı. Floransalı haritacı Cristoforo Buondelmonte'nin 1422 tarihli İstanbul haritasında Galata Kulesi, tepesinde bir haç olan sivri bir kûlah olarak görülmektedir. Kulenin tepesinde büyük bir haç bulunduğunu Sakızlı San Savino, Papa V. Nikola'ya yazdığı mektupta teyit eder. Denize yakın taraftaki Kurşunlu Mahzen Cami'nin yerinde daha önce bulunan kuleye Haç Kulesi de denildiğinden eski kitaplarda bu kule ile Galata Kulesi bazen birbirine karıştırılır.

Yine Sakızlı San Savino'nun Papa V. Nikola'ya yazdığı mektuplara bakılırsa, Sultan II. Mehmet fetih sonrasında bir tür gövde gösterisi olarak kuleyi üst tarafından 10 arşın (yani yaklaşık 7 m kadar) kadar yıktırıştır.⁽³¹⁾

Galata Kulesi 1509'da meydana gelen ve "Küçük Kıyamet" olarak da adlandırılan şiddetli depremde büyük zarar görmüştür. Rivayet, kulenin büyük ölçüde yıkıldığı yolundadır. Mimar Murat bin Hayreddin tarafından yapılan onarım çalışmaları 1511 yılı ortalarında tamamlanmıştır.

Kule'nin 16. yy'daki durumu Matrakçı Nasuh'un (Nasuh es Silahî el Matrakî) İstanbul'u betimlediği 1533-1535 tarihli minyatüründe görülebilir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Irak Seferi Menzîlnâmesi'nde yer alan bu minyatürde Haliç'e hakim yuvarlak ve kitlevi kule, sivri külahu ile birlikte tasvir edilmiştir.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nin birinci cildinde, Galata surlarının hiçbir yerden tamamen görünmediğini, ancak üçgen şekliyle Galata Kulesi'nden görüldüğünü belirttikten sonra şunları yazar:

"Açık havada Bursa'daki Ruhban Dağı (Uludağ) açık seçik görünür. Dürbün ile Bursa'nun bütün imaretleri görünür. Bu kule 3 fersah yerden bellidir, yuvarlak şekildedir. Bu kulenin içi on bir kat zindandır: Hâlâ Osmanlıların gemi aletlerine mahzendir."⁽³²⁾

Dürbün ile Bursa'daki imaretlerin dahi görülebilir olmasında bir parça abartı olabilir. Usta şair ve deneme yazarımız Salah Bırsel (1919-1999) bu nedenle Çelebi'ye takılmadan edemez: "Kuleden dürbünle bakıldığı vakit Bursa'nun çarşısı da görünür ama Evliyamız, buna kimseyi

inandıramayacağı için böyle bir işe kalkışmamıştır."⁽³³⁾

Kadılığı sırasında yaptığı astronomik gözlemlerle ün kazanan Arap gökbilimci ve matematikçi Takîyüddin'in (1520-1585), Galata Kulesi'nde 1574 yılında gözlem çalışmaları yaptığı da rivayet edilir. Hoca Sadeddin ile Sokollu Mehmet Paşa'nun desteği ve Padişah III. Murat'ın fermanı ile Tophane surlarındaki kulenin onarımdan geçirildiği ve Takîyüddin'in yönetimi altında çalışan bir gözlemevi (rasathane) kurulduğu Tayyazade Ata'nın "Tarih-i Atâ" isimli kitabında da bahsedilir. Buna göre, Kule kısa sürede tahrip olduğundan rasathane burada 1580'e kadar varlık gösterebilmiştir. Ancak rasathanenin Galata Kulesi'nde yer aldığı bilimsel olarak kanıtlanmış değildir. Semavi Eyice, Takîyüddin'in bazı geçici rasatlar için Galata Kulesi'nden yararlanmış olabileceğini, ama asıl rasathanenin Tophane surlarındaki Gritti Konağı'nın yakınlarında olduğunu yazar.⁽³⁴⁾

Kule, 16. yüzyılda bir süre Kasımpaşa tersanesinde çalıştırılan Hıristiyan savaş esirleri için zindan vazifesi de görmüştü. 1573-1574'de İstanbul'a gelen Fransız gezgin Pierre Lescalopier, kulenin bir zindan olarak kullanıldığını teyit eder. 1582-1588'de esir olarak İstanbul'da bulunan Brettenli Michael Haberer de Galata'da bir kulede muhtelif işlerde çalıştırılan 1500 esirin barındırıldığından söz eder.

1717'den itibaren kule temel yapı

Galata Kulesi'nin dik merdivenlerine tırmanmadan önce bilet kuyruğunda bekleyen turistler.

bileşeni ahşap olan ve bu nedenle sıkça yangınlara sahne olan Osmanlı Galata'sında yangın gözetleme amaçlı olarak kullanılır.

İstanbulu coğrafya yazarı P. Ç. İnciciyan, 18. yüzyılda Galata Kulesi'nde gece yarısını haber vermek için davul vurulduğundan bahseder. Semavi Eyice, buradaki musiki aletleri ile askeri musikide kullanılan davulların (kös) tamirine ihtiyaç duyulduğunu ifade eden 1780 tarihli bir dilekçeden hareketle, 18. yüzyılda burada bir mehterhane ocağının bulunmuş olma ihtimaline dikkati çeker.⁽³⁵⁾

Eyice'ye göre, Galata Kulesi 18. yüzyıl içinde yangın gözcüleri ile mehterhane takımına tahsis edilmişti. Dönemin şairlerinden Vahidi, 1797/1798 tarihli bir kasidesinde kulede nevbet vurulduğundan da bahseder. Demek ki, artık kule Batı'da çan çalan (ve Fransızların "beffroi," İngilizlerin ise "belfry" dedikleri) kulelere benzer bir şekilde, kös vuran bir tür "şehir kulesi" karakteri de taşımaktaydı.

Galata Kulesi'nin üstü kurşunla

kaplı ehiram şeklindeki kısmı, 25 Temmuz 1794'de çıkan bir yangında tamamen yandı. III. Selim zamanında meydana gelen bu yangından sonra duvarlar iki m. kadar indirildi ve dört yana cumbalı bir kat yapılarak üstü yeniden bir sivri külâhla örtüldü. Dönemin şairlerinden Ayıntaplı Avnî, bir kasidesinde Galata Kulesi'ni eskisinden daha güzel hale getiren bu onarımdan şöyle söz eder:

"O şehinşâh-ı cihân Hazret-i Sultân Selim Bâni-i saltanat u zilli- hüdüvend-i ezel Çiün harab olmuş idi âteş ile bu kulle Etti tecdid am ol Pâdişah-ı fahr-i diüvel Pâsbânlığı için yandı yakıldı ammâ Hil'atin giydi çerağ oldu yine ke'l evvel Kâfiristânü idiüb âteşi kahr-ı süzân Eylesiün mülkünü âbâd Hüdü azze ve cell Dedi tecâdine menkuut ile Aynî târih Yenilendi Galata Kulesi pek oldu güzel 1209 (1794-1795) ."

2 Ağustos 1831 tarihli yangında ise Sultan III. Selim'in yaptırttığı dört cumbalı külâh tamamen yandı. Yangın sonrasındaki onarım sırasında en üst kata yüksek tavanlı bir salonu olan 14

pencereli bir kat ile onun üstüne yine 14 pencereli bir cihannüma katı ve etrafı çepeçevre dolaşan bir açık balkon ilave edilmiştir. Sivri çatısı da bir öncekine göre daha sivri bir külah ile kapatılmıştı. (Galata Kulesi'nin giriş kapısının üzerinde bugün de duran ve şair Pertev tarafından yazılmış olan kitabe Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı bu onarımı anlatır.)

1875'de çıkan bir fırtınada sivri külah çok zarar gördüğünden kaldırılır ve yerine sekizgen şeklinde ahşap bir kat ilave edilir. 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a gelen İtalyan yazar Edmondo de Amicis, "Galata şehri açılmış bir yelpazeye benzer ve tepenin üzerine yerleşmiş kule bu yelpazenin sapı gibidir" der.⁽³⁶⁾

Galata Kulesi bu şekli ile 1964 yılı restorasyonuna kadar gelmiştir. Semavi Eyice, kulenin bugünkü haliyle 3. kata kadar olan kısmının tamamen Ceneviz eser, üzerinin ise Türk yapısı olduğunu belirtir.

Nitekim üçüncü ve dördüncü kat arasındaki merdiven tekniği de diğer katlardan farklıdır. Bugün asıl girişten dördüncü kata kadar kulenin yalnız bir tarafında duvarın içine gömülü bir taş merdiven bulunmaktadır. Dördüncü kattan itibaren ise merdivenler ahşaptır.

Beşinci katta 7 tane top namlusu lumbarı bulunur. Semavi Eyice, bu lumbar pencerelerinin tuğla sivri kemerlerinin hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde Türk yapısı olduğuna dikkat çeker.⁽³⁷⁾

TARİF: *Galata Kulesi turunu tamamladıktan sonra yeniden Galip Dede Caddesi'ne doğru yürüyelim. Buradan sağa saparak Yüksek Kaldırım'dan yokuş aşağı inelim.*

YÜKSEK KALDIRIM

Geçmişte İstiklal Caddesi'nin bir parçası olan Galip Dede Caddesi'ni Karaköy'e ve nihata ulaştıran, yani Pera'yı kıyı Galata'sına bağlayan yaklaşık 270 m'lik yokuşlu bir caddedir.

Geçmişte İstanbul'a gemi ile gelip Galata'daki iskelelerden birine ya da 19. yüzyıl sonunda inşa edilen nihata yanaşarak karaya çıkanların surların tepesindeki Kule Kapısı'na ulaşmak, belki de arka taraftaki sefaretlere yahut otellere gitmek için kullandıkları ana aks burasıdır. Orhan Veli'nin bir şiirinde

Yüksek Kaldırım'ın Sebah Joaillier'in objektifince 19. yüzyılın ikinci yarısında görüntülenen hali.

“Eleni’yi güpeğündüz öptüğü” yer de burasıdır. Denize yakın ucundaki Minerva Han’ dan başlayan cadde kuzeyde Galip Dede Caddesi ile Lüleci Hendek Caddesi’nin kesiştiği noktaya kadar devam eder.

Karaköy’ü Beyoğlu’na bağlayan bu dik yokuş, 1860-70’li yıllarda oldukça işlekti. Her gün yaklaşık 40 bin kişinin bu kaldırımını tırmanarak Galata’dan

Beyoğlu’na ulaşıyor olması, Fransız mühendis Eugene Henri Gavand’ın gözünden kaçmamıştı. Gavand, o yıllar bir finans merkezi olan Galata ile kentin yeni yerleşim ve eğlence mekânı Pera arasındaki bu dik yokuşta, funiküler temelli yatay bir asansör projesi geliştirmişti. 1874 sonunda tamamlanan 570 m’lik tünel inşaatı ile bu iki merkez birbirine bağlandı. İlk zamanlar “fare

Dünyayı Zille Sarstılar: Zilciyan Ailesi

Galip Dede Caddesi’nin bir özelliği de müzikle profesyonel olarak uğraşanların sık uğradığı bir duraktır. Yüksek Kaldırım’a inen cadde boyunca müzik aletleri satan çok sayıda işletmenin sıralandığı görülür. Dikkatli gözler kimi dükkânların vitrinlerinde bateristlerin vazgeçilmezleri olarak piriñçten yapılmış zilleri görür. Bunların bir kısmında “İstanbul Zilciler” logosu dikkati çekerken az bir kısmında ise “K. Zildjian” markası görülür.

Pek bilinmese de, rock ve caz müziğinin vazgeçilmez bir bileşeni olan zil aslında bir Osmanlı ailesi olan Zilciyanlar (Zildjian) tarafından 17. yüzyılda geliştirilerek dünyaya taşınmış bir müzik aletidir. Bu nedenle Galip Dede Caddesi ve arka sokaklarındaki kimi vitrinlerde gördüğümüz zillerin 17. yüzyıldan günümüze ulaşmış bir geleneğin son kuşak ürünleri olduğu unutulmamalıdır.

Osmanlı’da Zilciyan ailesi ile başlayan bu gelenek, aralarında Beatles, Rolling Stones, Deep Purple ve Pink Floyd gibi ünlü isimlerin de olduğu çok sayıda müzik grubu ile caz sanatçısının başarısında da pay sahibi olmuştur.

Zilin ilk mucidi olan Zilciyan ailesinin

hikâyesi Karadeniz’den göçerek yerleştikleri Samatya’da başlar. Ailenin bilinen ilk üyesi olan ve Samatya’da Ermeni yetimlerinin yerleştirildiği Surp Kevork Kilisesi’nin yetimhanesinde büyüyen Kerope Zilciyan ilerleyen yıllarda hayatını kilise çanları yaparak kazanmıştır. Ermeni kaynaklarına bakılırsa, Kerope’nin ilk piriñç döküm atölyesi bugün Samatya’da Ağahamamı Müşir Süleyman Paşa Sokak’taki 45 numaralı dükkânın bulunduğu noktada yer alıyordu.⁽¹⁾

Kerope’nin ölümünün ardından döküm işini 1596 doğumlu oğlu Avedis I sürdürür. 17. yüzyıl, piriñç (bakır/çinko) alaşımları üreticileri için yeni bir fırsat sunmaktadır. Zil adı verilen bir çalgı dünyanın en köklü askeri bandolarından olan Mehteran takımına o dönemde dâhil olmaktadır. Sultan I. Mustafa 1618 tarihli bir fermaniyle Topkapı Sarayı bünyesinde Yeniçeri ordusu için zil yapma yetkisini Zilciyan (Zilcioğlu) unvanıyla birlikte Avedis’e verir. Mehteran’da yer alan davul, kös, nakkare, nefir ve zurna gibi enstrümanlara en arkadan Avedis’in döktüğü ziller de eşlik edecektir. 1623 yılında Sultan IV. Murat

deliği” şeklinde nitelenen tünel için “insan ölmeden neden yeraltına girsin ki!” diyenler bile vardı. Ancak Pera’nun bulunduğu tepeye artık 1-2 dakikada ve 20 para karşılığında çıkılabilecekti.

Daha önceleri Galata iskelelerinden Pera’ya ulaşmak için yürümek dışında bir seçenek yoktu. Elinizde valizleriniz varsa İngiliz yayıncı John Murray’ın 1854 tarihli kitabında belirttiği gibi,

Tophane iskelesinden Pera’ya bir hamal tutmak ve 5 para ödemek zorundaydınız. Yüksek Kaldırım’da gezginler için o yıllarda en gözde dükkânın Stampa’nun Yeri olduğunu, Pera’daki en iyi otelin de Hotel d’Angleterre olduğunu, onu güzel manzaraya sahip Hotel de Byzance ile Hotel d’Europe’nin izlediğini, daha az konforlu Hotel de Pera’nun günlüğünün

Avedis’e saraydan ayrılarak Samatya’da kendi dökümhanesini kurabilme yetkisi tanır. Avedis temelde kilise çanı gibi bir pirinç (bakır/çinko) alaşımı olan zilin müzikalitesini farklı teknikler geliştirerek ve metaller katarak zenginleştirir. Avedis bu alaşımın çok uzun yıllar bir sır olarak babadan oğula ve toruna aktarılan formülünün ilk sahibi olur. Babası Avedis’ten işin sırlarını öğrenen 1621 doğumlu oğul Ahkam 1651’de dökümhanenin işletmesini devralır.⁽²⁾

17. yüzyılın sonlarına doğru zil artık Avrupa’da da tanınmaktadır. Zili eserlerinde kullanan ilk Batılı kompozitör 1680’de Esther operasını besteleyen Alman Nikolaus Strungk olur. Mozart ile Haydn gibi ünlü besteciler de zamanla eserlerinde zile yer vermeye başlayınca Zilciyan Ailesi’nin ürettiği ziller Avrupa’da da itibar görmeye başlar.

Ancak II. Mahmud’un (1808-1839) Yeniçeri Ocağı’nı feshederken onla özdeşleşmiş olan Mehteran Takımı’nı da kaldırarak yerine Batı tarzı bir askeri bando kurması, zil üretimini durma noktasına getirir. Yine de Zilciyan Ailesi’nin üç üyesinin (Hoca

ABD’de zil üretiminin öncüsü olan Avedis Zilciyan.

ise 1,5 dolar olduğunu yine John Murray'dan öğreniyoruz.⁽³⁸⁾

1849'da İstanbul'a gelerek Hotel d'Europe'da kalan İngiliz yazar Albert Richard Smith (1816-1860) ise "Pera ve Galata'nun cisimleşmiş hali olarak" tanımladığı Stampa'nun dükkânıyla ilgili gözlemlerini gezi notlarında şu ifadelerle belirtir:

"Dükânı istediğiniz her şeyi bulabildiğiniz harikulade bir depo gibidir. Bir kavanoz Atkinson's bear's

grease ya da bir şişe Tennant birası, bir paket Gillot kalemleri, bir düzine Day and Martin ayakkabı cilası ya da bir kutu Holloway hapını Stampa size aynı süratle temin eder. Biraz Harvey Sosu mu istediniz, Stampa'nun yerinde bulursunuz. Galata'daki kimi tüccarların adresleri mi lazım, Stampa size hemen söyler; vapurunuzun hareket saati konusunda tereddüte mi düştünüz, bütün bilgiler Stampa'nun elinin altındadır ya da hani olur da bir ihtimal

Artin, Kerope II ve Karabet) bu dönemde zil yapımına devam ettiği sanılıyor. Hatta Hoca Artin'in oğlu olduğu tahmin edilen, ailenin dokuzuncu kuşak üyesi Avedis II'nin 1851'de Londra'da açılan Dünya Ticaret Fuarı'na katıldığı, zilleriyle Londra ve Paris'te kalite ve ustalık ödülleri aldığı biliniyor. Avrupa'yı sıkça arşınlayan Avedis II, zilleriyle Osmanlı'ya 1862 yılında Londra'dan bir ödül daha kazandırır.

Avedis II 1865'te ölünce -iki oğlu henüz çok küçük olduğundan- işleri kardeşi Kerope II devralır. Tını zenginliği açısından zengin ve dayanıklı ziller üreten Kerope II ile ailenin ürettiği ziller artık "K. Zildjian" markası taşımaktadır. Kerope ABD'deki (Şikago 1873, 1893) ve Avrupa'daki (Viyana ve Bolonya, 1888) fuarlara katılarak pazarı "K. Zildjian" zilleri lehine genişletme çabası verir.

Kerope 1909'da hayatını kaybedince aile mesleğini sahiplenme sırası büyük oğlu Harutyana geçer. Lakin Harutyana kendisine kariyer olarak devlet adamlığını seçince işi amcası Kerope'nin yanında epeyce çıraklık yapmış olan Aram Zilciyan devralır.

Ancak Aram Zilciyan'ın 1905 yılında II.

Abdülhamit'e düzenlenen suikast girişiminin bir parçası olduğu şeklindeki iddialar onu ülkeyi terk ederek Romanya'ya göç etmeye zorlar. Aram Bükreş'te bir yandan A. Zilciyan adıyla zil üretimini devam ettiren bir yandan da kendisinden sonra Kerope'nin en büyük kızı Victoria'nın sorumluluğunu üstlendiği İstanbul'daki K. Zilciyan dökümhanesi ile irtibatını sürdürmektedir. Victoria öldüğünde dökümhaneyi yeğeni Mikael Dülgeryan devralır. Bu arada Aram 1926'da Bükreş'ten İstanbul'a döner. Ancak Bükreş'teki atölyeyi kapatmamış ve A. Zilciyan şirketine ABD'deki pazarlama haklarını aynı yıl Fred Gretsch Company isimli bir şirkete devretmiştir.⁽³⁹⁾

Çocuğu olmayan Aram sağlık sorunları yaşayınca, 1908'de ABD'nin Boston kentine göçmüş olan yeğeni Avedis'e (III) bir mektup yazarak onu işi devralmak üzere Türkiye'ye çağırır. Ancak Avedis III (1889 -1979) daha baskın çıkınca Aram ABD'ye göç eder. O tarihe kadar ABD'de konfeksiyon işi yapan Avedis III Aram'ın kendisine katılmasından aldığı cesaretle 1928'de zil şirketi kurar. Cazın yükseliş döneminde olması aile için büyük avantajdır.

değilse bile, zeki oğlu ayaklı tarife gibidir. Kaliteli usturalar (bence Sheffield çeliğinden bir şilinelik John Heiffor usturaları en iyisi, bu yüzden ona da dükkânında bulundurmasını tavsiye ettim), abajur, çatal-bıçak takımları, Londra mürekkebi, karton koli, dikiş iğnesi ve raptiye, Stilton peyniri,yalıtım zambkı, gülyağı, sünger, Windsor sabunu ve Howqua karışımı için Stampa'nun Yeri gibisi yoktur."⁽³⁹⁾

Tabii sadece Stampa'nun Yeri

değildi bölgede yaşayan Levantenlerin ve turistlerin ilgisini çeken. 1889-1890 tarihli Şark Yıllıklar'na göre, Galipedede Caddesi üzerinde, Tünel Meydanı'ndan Lüleci Hendek Sokak'a kadar 15 ayakkabıcı, 12 modacı, terzi ve şapkacı, (ikisi Psalty'lere ait) 7 mobilya mağazası, 6 kuyumcu, 4 oyma ressamı, 4 bakkal, 3 saatçi, 3 eczane, 2 doktor, 2 tuhafiyeci, 2 silah dükkânı, 2 tütün deposu, 2 sobacı, 2 tenekeci bulunmaktadır.⁽⁴⁰⁾

Bugün Yüksek Kaldırım'ın

Avedis, Gene Krupa, Chick Webb, Papa Jo Jones ve Buddy Rich gibi caz bateristlerine beraber çalışarak zil ürünleri yelpazesini genişletir.⁽⁴¹⁾ O artık sadece bir zil üreticisi değil, dünya müzik endüstrisine tartışmasız damgasını vurmuş en etkili kişiler arasındadır.

Avedis'in oğlu Robert Zilciyan (1923-2013) 14 yaşına geldiğinde, ata mesleğini öğrenme sırası artık ondadır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi zil işini durma noktasına getirir. Zil elde etmede kullanılan bakır ve çinkoya artık savaş endüstrisinin ihtiyacı vardır. Zaten Robert da orduya alınmış ve Amerikan piyadesi olarak Avrupa'daki savaşta katılmıştır.

Savaşın sonra aile mesleğine geri dönen Robert, Avrupa pazarlarına ihracatı temel alan bir büyümeyi hedefler. Rock ve pop çalgınlığının ateşlediği satışlar sonucu büyüyen şirketin 1967 yılında Azco isimli bir de yan şirketi olur. Robert, 1968'de K. Zilciyan şirketinin ve Avrupa'daki bütün ticari markalarının haklarını kendi üzerine alır. Bir süre sonra da İstanbul'daki imalat atölyesini kapatır.

Ancak baba Avedis'in 1979'daki ölümü

akabinde şirketin yönetim kurulu başkanlığına Robert'in abisi Armand (1921-2002) geçer. Bir süre sonra iki kardeş anlaşmazlığa düşerler. Şirketin başına getirilen Armand zil üretiminin ABD'de Elvin Jones ve Tony Williams gibi ünlü bateristlerden alınacak geri beslemelerle ABD'de yapılması gerektiğini düşünmektedir. Robert aynı düşüncede değildir ve bir süre sonra

Şah Değirmeni Sokak'ta müzik aletleri satan bir mağazada Zilciyan ürünlerini ailece imzalı numuneleri.

tamamı asfalt kaplama ise de tarihi fotoğraflarından da görüleceği üzere, geçmişte kademeli ve geniş basamaklı merdiven biçimindeydi. Vali Lütfi Kırdar zamanında (1938-1949) elden geçirilip yenilenen Yüksek Kaldırım, “Arnavut kaldırımı” tabir edilen parke taşlarla kaplanmıştı. 1940’lı yılların başındaki bu “esaslı surette tamir ve tanzim” çalışması 3027 m²’lik bir alanın

düzenlenip kaplanmasını gerektirmiş ve 41.156 liraya mal olmuştu.

İstanbul’un en güzel merdivenli yokuşlarından biri olan bu caddede söz konusu karakterini 20. yüzyılın ikinci yarısında asfalt kaplandığında yitirdi.

Galata 19. yy’da Batılı (Fransız, İngiliz ve İtalyan) sanayicileri ve tüccarlarıyla her türlü malın indirilip depolandığı ve satıldığı

kardeşler bu ihtilafı mahkeme yoluyla gidermeye karar verir. İki yıl süren mahkeme süreci sonunda Robert, Zilciyan şirketini kardeşi Armand’a bırakır, kendisi de Azco’yu alır. Ancak imalat tekniklerine dair sahip olduğu sırlarla birlikte 1981’de Kanada’nın Meductic kentinde Sabian adıyla yeni bir zil imalat şirketi kurar. Sabian, Robert’in Sally, Bill ve Andy isimli çocuklarının isimlerinin ilk iki harfinden türetilmiştir. Kardeşinin elindeki 350 yıllık aile şirketi Zilciyan’ın rakibi olan Robert, birkaç yıl içinde yılda 200 bin adet el yapımı zil üreten bir kapasiteye ulaşır ve dünya pazarının üçte birine hâkim olur. 2010 yılına geldiğimizde Sabian dünyanın pek çok yerine senede 900 bin zil sevkiyatı yapan büyük bir şirket olmuştur. 2013’te hayatını kaybeden Robert Zilciyan’ın işini bugün en küçük çocuğu olan Andy devam ettiriyor.

Öte yandan Armand’ın devam ettirdiği K. Zilciyan da Sabian ile rekabeti sürdürüyor. Pazara titanyum kaplı ilk zilleri süren ve en yüksek dünya pazar payıyla 2006’da 52 milyon dolarlık bir şirket haline gelen⁽⁶⁾ Zilciyan’ın başında bugün Armand Zilciyan’ın kızı ve ailenin 14. kuşak üyesi olan Craige Zilciyan var. Ailenin bir sır olarak sakladığı zil formülünü

30’lu yaşlarının ortalarında öğrenebilen 1948 doğumlu Craige Zilciyan, şirketi kardeşi ve insan kaynaklarından sorumlu başkan yardımcısı Debbie Zilciyan ile birlikte yönetiyor.⁽⁶⁾ İki kız kardeş yüzlerce yıllık aile geleneğini 15. kuşağa aktarabilecekleri günü bekliyorlar.

Bu arada Aram’ın ABD’ye göçü sonrasında Türkiye’de iş durmamıştır. Zil üretiminin başına geçecek yaşa gelmiş olan Mikael, Samatya Ağahamamı’ndaki atölyede dedelerinin mükemmelleştirdiği alaşımın formülünüyle zil imalatına devam etmektedir.

Mikael Zilciyan komşuların imalat-hanedeki gürültüden şikâyet etmeleri üzerine Samatya’daki atölyesini 1965’te Bayrampaşa, Sağmalcılar’a taşır ve 1977’ye kadar burada üretime devam eder. Burada üretilerek Yeni Dünya’ya gönderilen ziller de Keropé’nin adına izafeten “K. Zildjian” damgası almakta ve ailenin ABD’deki kolu tarafından dünyanın dört bir yanına satılmaktadır.

Ancak Mikael 1977’de Amerikalı akrabalarından bir mektup alır. Mektupta Mikael’in Bayrampaşa’da ürettiği zillerin artık ABD’de eskisi gibi beğenilmediği ifa-

bir yer olagelmıştır. Bu yüzden de bankalar ve uluslararası ticaretle ilgili bütün kurumlar kıyı Galata'sında yoğunlaşmıştır. Beyoğlu ya da Pera dediğimiz daha yüksek kesimler ise daha 17. yüzyıldan başlayarak önceleri sayfiye amaçlı, daha sonra da veba salgınlarından ve yangınlardan uzak durmak üzere, İngiliz, Fransız elçilikleri başta olmak üzere çeşitli

sefaretler tarafından iskân edilmiştir. Pera'nun yerleşim yoğunluğunu ve apartmanlaşmayı, 17. yüzyılın başlarında bent sistemleri kurulması ve en büyük maksemin Taksim'e yapılmış olması hızlandırmıştır.

Özetle, Yüksek Kaldırım geçmişte Galata'nın ticari bölgeleriyle Pera'daki konut ve eğlence merkezini birbirine bağlayan bir aks olmuştur.

de edilmekte ve kendisinden yaptıkları ithalatı artık durduracakları yazılıdır.⁽⁷⁾ Gerçekten de dünyanın önde gelen davulcuları, 1977 öncesindeki zilleri "Eski K" olarak adlandırıp onların kalitesinde zilin artık üretilmediğini söylemektedirler. İhracatı durunca ekonomik zorluklar yaşayan Mikael atölyeyi kapatır. Bir süre sonra da vefat eder. Aile artık üretimi sadece ABD'de sürdürmektedir.

Öte yandan Ağahamamı Müşir Süleyman Paşa Sokak'taki'daki atölyede 9 yaşında çırak olarak çalışmaya başlanır ve burada Mikael Zilciyan ve Krikor Küçükyan'dan işi öğrenen Mehmet Tamdeğer ile Agop ve Oksan Tomurcuk kardeşler zilin peşini bırakmak niyetinde değillerdir. Zilciyan Ailesi'nin sırlarını uygulamaya geçirmek üzere "İstanbul Zilciler" adıyla bir ortaklık kuran üç kafadar 1984'de el yapımı ilk ürünlerini ABD'ye ihraç etmeye başlar. Ancak Agop Tomurcuk 1996'da Kinalıada'ya giderken teknesinde çıkan yangın sonucunda hayatı kaybedince ortaklık sona erer. Mehmet Tamdeğer'in firması "İstanbul Mehmet" adını alır, Agop Bey'in oğulları Arman ve Sarkis'in kurduğu şirket ise "İstanbul Agop" olarak tescil edilir.⁽⁸⁾ Bu arada Agop Bey'in yanında işi öğrenen Türk ustalar da "Turkish Zil" adıyla ayrı bir firma kurmuştur.

Sonuçta 17. yüzyılda bu şehirde başlıyana zil imalatı geleneği Zilciyan ailesini de aşmış ve kendisini çoğaltarak 21. yüzyıla taşımıştır. Bugün Galip Dede Caddesi üzerindeki dükkânlarda rastlayacağınız ziller, 2023'te 400. kuruluş yılını kutlayacak olan Zilciyan şirketinin büyük kısmı bu topraklara dayanan uzun tarihini fışkırdılar.

(1) "Bir Zamanlar Samatya ve Zilciyan Ailesi," *Agos gazetesi*, 16 Temmuz 2011.

(2) Jon Cohan, "A History of the Legendary Cymbal Makers," *Hal Leonard, Wisconsin, USA*, 1999.

(3) Jon Cohan, "A History of the Legendary Cymbal Makers," *Hal Leonard, Wisconsin, USA*, 1999.

(4) *The Telegraph Newspaper*, April 2, 2013.

(5) [Gardiner Morse, "A Formula For the Future," *Harvard Business Review*, Temmuz 2007.

(6) *The Telegraph Newspaper*, April 2, 2013.]] [Kim Gittleson, "Trade secrets of oldest family firm in US," *BBC News*, 6 June 2012.

(7) "Bir Zamanlar Samatya ve Zilciyan Ailesi," *Agos gazetesi*, 16 Temmuz 2011.

(8) Karin Bal, "Kendi Zilimizin Sesini Her Yerde Ayır Ederiz," *Agos gazetesi*, 14 Kasım 2014.

*Yüksek Kaldırım'daki
Aşkenaz Sinagogu.*

TARİF: *Yüksek Kaldırım'da sol kolda, no. 27'de Aşkenaz Sinagogu yer alır. Horoz Sokak'ın tam karşısındadır.*

AŞKENAZ SİNAGOĞU

Aşkenaz yani Almanya, Avusturya ve Doğu Avrupa kökenli Yahudi toplumunun İstanbul'da bilinen ilk sinagogu 1831 yılında Galata'da Büyük Hendek Sokak yakınlarında bir evde hizmete girdi. Osmanlı toplumunda dini konularda daha liberal görünen Sefarad uygulamalarına karşı Ortodoks Yahudi kurallarını uygulamaya gayret eden Aşkenaz toplumunun ev-sinagog olarak bilinen bu tek ibadet yeri 1866 yılında yandı. Avusturya kökenli Yahudiler bu yangından sonra Yüksek Kaldırım'da, şimdilerde Aşkenaz Sinagogu'nun bulunduğu 37 no'da "Österreich Temple" olarak adlandırılan ahşap bir sinagog yaptılar.

1900 yılında Sultan II. Abdülhamit'in fermanına dayalı olarak verilen izinle de ahşap bina yerine daha büyük, kârgir bir sinagog inşa ettirdiler. Sinagog için gerekli 60 bin Franklık finansmanın büyük kısmı başta cemaatin önde gelenlerinden Herman Goldenberg olmak üzere Avusturya Yahudilerinden sağlanmıştı.⁽⁴¹⁾

Katedral görünümündeki yapının mimarı konusunda bazı kaynaklar İtalyan Gabriel Tedeschi bazıları da Venedikli G. J. Cornaro adını vermektedir.

Yedi kattan oluşan sinagogun en üstteki iki katı kadınlara tahsis edilmiştir. Sinagogların en mukaddes bölümünü “ehal” adı verilen doğuya yönelmiş dolaplar teşkil eder. Maddi dünyadan kutsal olana geçişi simgeleyen ehaller ancak Yahudilerin kutsal kitabı Tora okunan günlerde açılır. Zira ehallerin içinde özel bir tüy kalem ve mürekkeple elde yazılmış Tevrat tomarları (rulo) olan Sefer Tora’lar muhafaza edilir. Metin Delevi’nin aktardığı bilgilere göre, Aşkenaz Sinagogu’nun 23 Eylül 1900 tarihli açılış törenine Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Baron de Calice başkanlık etmişti. Ancak Sefer Tora’ların Ehal’e yerleştirilmesi sırasında şampanya açılmış, böyle bir uygulama Yahudi geleneğinde yer almadığı için tören daha sonra cemaat içinden epeyce eleştiri almıştı.

Aşkenaz Sinagogu’ndaki abanoz ağacından yapılmış Tora dolabı bir Osmanlı kasrını da andırmaktadır. Ehal ve dua okuma kürsüsünü (Teva) Beyoğlu’nda “Maison Carlmann” adlı meşhur konfeksiyon mağazasını, daha sonra da Bonmarşé mağazasını işleten Carl Carlman, 1904’te ölen eşi Raşel’in anısına yontma ustası Fogel’e yaptırmış.

İstanbul’da aktif olan bu tek Aşkenaz sinagogu hafta içi sabah dualarında ve cumartesi sabahları Şabat dualarında ziyarete açık. Ayrıca Roş Aşana ve Kipur bayramları arasına denk gelen Şabat gününde Hahambaşı ve cemaat ileri gelenlerinin de davet edildiği geleneksel bir Şabat töreni yapılıyor. Gelinin damadın etrafında yedi kere döndüğü düğün törenleri de bu sinagogda Aşkenaz usulüyle tertip ediliyor. Ayrıca erkek Aşkenaz ise, düğünü mutlaka bu sinagogda oluyor. Aşkenaz bir babanın oğlunun Bar-Mitzva töreni de burada yapılıyor. Türkiye’deki Aşkenazların nüfusu Sefaradlarla evlenmiş eşler dâhil olmak üzere 800 kişi kadardır. 20. yüzyılın başlarında İstanbul’daki Yahudi nüfusunun yüzde 10’unu teşkil eden Aşkenazların bugün ülkemizdeki toplam Yahudi nüfusunun yüzde 4’ünü oluşturduğu söyleniyor.⁽⁴²⁾

TARİF: Yüksek Kaldırım'dan inerken Aşkenaz Sinagogu'nu geçtikten sonra, sol kolda Alageyik Sokak'ı görürüz.

ALAGEYİK VE ZÜREFA SOKAK

Alageyik Sokağı'na saparsak biraz ileride sağ kolda kimlik kontrolü yapılan bir kapı ile geçilen Zürefa Sokağı'na geliriz. Burası, İstanbul'un en yoğun trafiğe sahip genelevlerini barındırmaktadır. Bu yüzden de şehrin özellikle haftasonları ve bayramlarda en kalabalık sokaklarından biridir. Şair İlhan Berk, "sanki İstanbul'un gergin sınırlarını yatıştırmak, dinlendirmek yalnız bu küçük sokağa verilmiştir," der ve ekler⁽⁴³⁾: "İstanbul'un 18 yaşına gelen bütün delikanlılarının göbeğini bu sokak kesmektedir."

Yaşamının bir bölümünü burada çalışarak geçirmek zorunda kalan kadınlar için pek de şairane çağrışımları olmayan sokağın, Saint Benoit Kilisesi, Surp Hisus Pırğıç Kilisesi ve Aşkenazi Sinagogu gibi kutsal yapıların yanı başında olması, "ibadet ile sefahatin" bu şekilde ve belki de bilerek yan yana düşürülmesi, anlamak isteyenlere tek başına çok şey anlatır.

Alageyik Sokak'ta gençler.

*Kemeraltı Caddesi
1950'lerin
ortalarında
genişletme
çalışması henüz
başlamadan önce.*

TARİF: *Alageyik Sokağı'ndan inince doğruca Kemeraltı Caddesi'ne varırız.*

KEMERALTI CADDESİ

Suriçi İstanbul'dan Galata Köprüsü yoluyla gelen trafiği şehrin kuzeyine taşımak üzere açılan Kemeraltı Caddesi, aslında bugünkü görünümünün önemli bir kısmını 1771 yangınına borçlu. Sebebini hemen anlatalım: Kemeraltı Caddesi ile Lüleci Hendek Sokağı arasında yer alan Saint Benoit Kilisesi'nin yanında bugün nasıl bir lise varsa, geçmişte de bir manastır varmış. Bu manastırın bir kemeri çukur bostan denilen araziye doğru uzanmış. 1771 yangınıyla büyük ölçüde tahrip olan manastır binası yangından sonra sokağın sadece bir tarafında yapılmış. Bostanın bulunduğu tarafta emlakı olan bir Türk'ün itirazı üzerine de manastıra ait bir kemer yıktırılmış. Kemerin yıkımı sırasında, doğu tarafında üzerinde Ermenice olarak Ovakim adı ile 1120 (1671) tarihi seçilebilen silik bir kitabe bulunmuş.⁽⁴⁴⁾

Temeli kârgir olan, üst kısmı ahşap direklere oturtulan bu kemer yok olup gitmiş ama kendisini “Kemeraltı” olarak caddenin bugünkü adına taşımış.

*Surp Hisus Pirgiç
Ermeni Kilisesi.*

TARİF: *Kemeraltı Caddesi'ne ulaştığımızda, hemen sağımızda, çiçekçinin üzerinde yer alan gövdeli yapı Surp Hisus Pirgiç Ermeni Kilisesi'dir.*

SURP HİSUS PİRGİÇ ERMENİ KİLİSESİ

Türkiye'deki Ermenilerin büyük kısmı Ortodoks inancına sahip olsalar da, büyük ölçüde misyonerlerin etkisiyle sonradan Katolikliği benimsemiş olanlar da vardır. Bu geçişte en etkili isimlerden biri Papa VIII. Clement'tir. 1579 yılında İnanç Yayma Cemiyeti'ni kuran VIII. Clement, Katolik inancının Hıristiyan topluluklar arasında yaygınlaşmasında epeyce etkili oldu. Bu cemiyete bağlı misyonerler için İstanbul uygun bir coğrafyaydı. Zira Osmanlı başkenti olması dolayısıyla şehirdeki Batılı elçilerin de desteği alınabiliyordu.

Katolikliğin İstanbul'da kök salmasında etkili olan bir diğer isim 1630'da İstanbul'a gelen Clement Galanos isimli bir rahiptir. Denilenlere bakılırsa, Galanos akıcı Ermenicesi ve becerikliliği sayesinde sadece Ortodoks Ermeni patriklerinin değil, Batı ilmine susanmış Ermeni gençlerin de sempatisini kazandı. Ortodoks Ermeni Patrikliğinin Osmanlı Ermenilerinin ileri gelenlerinden oluşan karma bir komisyon kurarak cemaatlerini "birleştirme"

çabalarının suya düşmesiyle birlikte Katolikler Ermeni toplumunda daha fazla mevzi kazanmaya başladılar. Avrupa devletlerinin elçilikleri vasıtasıyla uyguladıkları baskıların da sonucu olarak, II. Mahmud 6 Ocak 1830 tarihli fermanıyla “Katolik Milleti” adıyla ayrı bir cemaatin varlığını tanıdı. Böylece İstanbul’da bir Katolik Patrikliği ve Piskoposluk kuruldu.⁽⁴⁵⁾

Katolik Ermeni toplumunun ilk işi Osmanlı devletinin de tanyacağı ruhani bir lider seçmek ve ilk kiliselerini inşa etmek oldu. İşte Karaköy Kemeraltı Caddesi’nde St. Benoit Lisesi’nin hemen yanındaki Ermeni Katolik Surp Hisus Pirgiç Kilisesi, bu amaçla inşa edildi. Katolik Ermeni cemaatinin başlılarıyla inşa edilen kilisenin ibadete açılma tarihi 1834. Cemaatin “Meclis-i Umumi” teşkilatı ise II. Abdülhamit’in fermanıyla 1880’de resmi statüye kavuştu.

Zamanla başka kiliselere, hastane ve semt okullarına sahip olan cemaatin 12 patriği olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra, bu Patriklik makamı 1927’de Beyrut’a nakledildi. İstanbul ise bir piskoposluğa dönüştürüldü. Günümüzde İstanbul’daki Katolik Ermenilerin ruhani merkezi, Beyoğlu Sakızağacı mevkiinde bulunan Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Katedrali’nin bitişiğindeki Piskoposluk makamı.

Bugün halen faal bir kilise olan Surp Hisus Pirgiç’in ibadete açılışının 150. yıldönümü 1984’te dini bir ayinle kutlanmıştır.

Kârgir binanın ana mihrabı dışında dört küçük mihrabı daha bulunmaktadır. Yapının batısındaki narteks ise üç bölümden oluşur. Lübnan Emiri Beşar Sıhabî’nin mezarı da kilisenin içinde yer almaktadır.

Kilisenin yapımı sırasında İstanbul’da bir veba salgını patlak vermiştir. Bunun üzerine Surp Hisus Pirgiç kilisesinde yer alan bir Meryem ana ikonası sokaklarda dolaştırılmış. İkonanın bu şekilde gezdirilmesinin vebanın etkisinin azalmasında etkili olduğu düşünülmüştür. Sultan II. Mahmut da aynı kanaatte olmalı ki, kiliseye elmas taşlı bir hediye vermiş. Halen kilisede muhafaza edilen ikona Paskalya döneminde nişanın üzerine koyuluyor.⁽⁴⁶⁾

St. Benoit Kilisesi.

TARİF: *Ermeni Katolik Kilisesi'ni gördükten sonra, geri dönüp Kemeraltı Caddesi'nden Kabataş istikametine doğru yürürsek, az ilerde sol kolda Kemeraltı Caddesi 11 no'da Saint Benoit Katolik Kilisesi ve Lisesi'ne ulaşırız.*

SAİNT BENOİT KATOLİK KİLİSESİ VE LİSESİ

Kemeraltı Caddesi'nde etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir alan içinde yer alan Saint Benoit Kilisesi, bölgedeki Roman Katolik kiliseleri arasında hâlâ faaliyette olan en eski kilisedir.

Kesin yapım tarihi bilinmese de, Kantakuzenos'un Bizans İmparatoru, Benedikten rahibi V. Urbanus'un da papa olduğu dönemde (1362-1370) inşa edildiği ileri sürülmektedir.⁽⁴⁷⁾ Kilise 1427 yılında Francesco Spinola başkanlığındaki İtalyan Benedikten keşişlerinin denetimine girip ismini de San Benedetto olarak değiştirdiği için yapım tarihini 1427 olarak kabul edenler vardır. Kısacası Saint Benoit başlangıçta Fransız değil bir İtalyan kurumdur. Cenevizliler döneminden beri Benedikten rahiplerinin yönetiminde olan kilise dâhilindeki yapılar epeyce değişiklik geçirmişlerse de, binanın kapısı ile çan kulesi bugün orijinal halini koruyor. Kilisenin bitişiğindeki eski surun temelleri üzerine bir zamanlar bir manastır inşa edilmiş.⁽⁴⁸⁾ Sur içinde kalan saha bugün o manastırın bahçesi. Ortaçağ ve Bizans tarihçisi Gyllius, manastırın bulunduğu sahada eskiden üç yüz sütunlu büyük bir sarnıç olduğunu, bu yapının damının

kendi döneminde yıkıldığını yazıyor. Gyllius'a göre, manastırın papazları bağlık, bahçelik alanları sulamak için açık kalan bu sarnıçtan yararlanmış.⁽⁴⁹⁾

Bu arada hemen belirtelim, Bizans döneminden kalma, etrafı duvarlarla çevrili açık hava sarnıçlarına Osmanlı döneminde halk arasında çukurbostan denirmiş. Nitekim buranın da Osmanlı zamanındaki adı Çukurbostan olarak geçiyor.

Kilisede 17. ve 18. yüzyıldan kalma bazı Levanten kabirleri var. Saint Benoit Kilisesi'nin yanındaki Özel Saint Benoit Fransız Lisesi'nin resmi kuruluş tarihi 1783. Ancak okulun temelini Benedikten manastırına bağlı Cenovalı rahibeler tarafından kurulan Santa-Maria della Misericordia (Monastero della Cisterna de Pera - Pera Sarnıç Manastır) manastırının oluşturduğu söyleniyor. Okulun girişindeki çan kulesi de o dönemden kalan yegâne hatıra.

1581'de İstanbul'a gelen Monsignor Pietro Cedulini'nin (1577-1633) verdiği bilgiye göre,⁽⁵⁰⁾ Kanuni Sultan Süleyman Benedikten rahiplerinin ikamet ettikleri kiliseyi önce camiye çevirmek istemiş. Fakat daha sonra Fransız Krallığına hibe etmeye karar vermiş. 1583'de Fransa Kralı III. Henri'nin isteği doğrultusunda da Papa XIII. Gregorius, manastırı Benedikten rahiplerinden alıp Cizvit rahiplerine vermiş. Cizvit tarikatı feshedildikten sonra kilise Lazaristlerin eline geçtiyse de, Fransız İhtilali sırasında Fransız elçisi Lazaristleri uzaklaştırmış. İhtilalden

sonra Marsilya'dan yola koyulan Lazarist papazlar 1783'te kiliselerini devralmışlar.⁽⁵¹⁾ Bu yüzden bu tarih, Saint Benoit Lisesi'nin kuruluşu olarak kabul ediliyor. Başlangıçta öğrenci olarak sadece Fransız uyrukluları kabul eden okul II. Mahmud'un 1831 tarihli fermanıyla birlikte Osmanlı uyrukları öğrencileri de kabule başlıyor.

Saint-Benoit öğrencileri 19. yüzyılda ağırlıklı olarak Levanten kökenli Hıristiyan ailelerin ve yabancıların çocuklarından oluşsa da, zamanla okuldaki gayrimüslim çocukların da sayısı artmış. Ancak özellikle Ermeni Katolik ve Bulgar Katolik cemaatinin bu yüzyılda okula ilgi gösterdiğini biliyoruz. 1844 yılında bir eczanenin, 1862 yılında da bir dispenserin eklendiği Saint-Benoit, Türkiye'de meteoroloji ölçümlerin -rahip Jean Régnier liderliğinde- bilimsel yöntemlerle yapıldığı (1848-1853) ilk yer olması açısından da ayrı bir önem arz eder.

Geçirdiği yangınlar ve tahribat nedeniyle zamanla iyice yıpranan okul binaları tamamıyla yıkılarak 1875-1880 yılları arasında bugünkü haliyle inşa edilmiştir.

1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat ve 1935 tarihli Özel Eğitim Kurumları yasalarıyla tüm yabancı okullarda olduğu gibi Saint-Benoit'daki eğitimde de önemli değişiklikler oldu.

Eski müdür muavini ve Fransızca öğretmeni Monique Geins'in Aralık 2009'da Türkiye'den ayrılmasıyla da Saint-Benoit'da hiç rahibe kalmadı.

TARİF: *Kemeraltı Caddesi'nde aynı yönde ilerlemeyi sürdürüyor ve 50 m. ilerde, sol kolda Galata Rum Ortaokulu'na denk geliyoruz. Girişin iki yanında yer alan ve üst katlarda tekrar eden sütunlarıyla uzaktan dikkati çeken bina Kemeraltı Caddesi No 25'te.*

GALATA RUM OKULU

1885'de şehirdeki Rum çocukların eğitim ve öğretimine katkı sağlayabilmek amacıyla neo-klasik üslupta inşa edilen Galata Rum Okulu'nun kurucusu maaleef bilinmiyor. Başlangıçta sadece erkek çocuklar için hizmet veren, 1935'te de karma öğrenime geçen Galata Rum Okulu'nun adı 1968 yılında Karaköy Rum İlkokulu olarak değiştirildi. İrini Kehrioti'nin aktardığı bilgilere göre, o dönemde okula kayıtlı 122'si erkek, 108'i kız toplam 230 öğrenci vardı.⁽⁵²⁾

Ancak 1960'lı ve 70'li yıllarda şehirdeki Rum nüfusun Yunanistan'a göç etmesine sebep olan sorunlar okulun da öğrenci yitirmesine yol açtı. 1985 yılına kadar öğrenci sayısı kademeli olarak azalan Galata Rum Okulu 1988 yılının Eylül ayında faaliyetine ara vermek zorunda kaldı. On yılı aşkın bir süre öğrencisiz kalan okul 1996- 1997'de gördüğü öğrenimin ardından 2001 yılında anaokulu olarak yeniden hizmet vermeye başladı. 2007'ye kadar da sadece okul öncesi eğitim verildi. O yıl okul öğrenci yetersizliğinden dolayı bir kez daha kapandı. 2012 yılında İstanbul Galata Rum Ortodoks Cemaati Vakfı'na iade edilen okul o tarihten bu yana da kültürel etkinliklere ev sahipliği yapıyor. 2012'de kapılarını

Galata Rum Okulu.

İstanbul Tasarım Bienali'nin iki ana sergisinden biri olan "Adhokrasi" için açan ve 2013 ile 2015'te de İstanbul Bienali'ne ev sahipliği yapan mekânlardan biri olan "Özel Karaköy Rum Ana ve İlköğretim Okulu" şimdi yeniden çocuk seslerine kavuşup hayat bulabilmek için mücadele veriyor.

KAYNAKÇA

GALATA

Kaynakça

1. Bölüm

İLK ÇAĞLARDA GALATA

(1) Dionysios Byzantios, “Boğaziçi’nde Bir Gezinti”, çev. Mehmet Fatih Yavuz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

(2) “Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum”, ed. Otto Karl Seeck, Berlin, 1876.

(3) Prokopios, “İstanbul’da Justinianus Döneminde Yapılar”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.

(4) Petrus Gyllius, “İstanbul’un Tarihi Eserleri”, çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1997.

(5) Petrus Gyllius, “İstanbul’un Tarihi Eserleri”, çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1997.

(6) Dionysios Byzantios, “Boğaziçi’nde Bir Gezinti”, çev. Mehmet Fatih Yavuz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

(7) Petrus Gyllius, *İstanbul Boğazı*, çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

(8) Eric R. Dursteler, “İstanbul’daki Venedikliler”, s. 42, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

(9) M. Şakiroğlu, “1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Anlaşmasının Asli Metni”, Tarih Enstitüsü dergisi, XII, s. 396, 1982.

(10) Aygül Ağır, “İstanbul’un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü”, s.120, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Yayınları, İstanbul, 2009.

(11) Eremya Çelebi, Kömürçiyen, “İstanbul Tarihi- XVII. Asırda İstanbul”, s. 235, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

(12) Tommaso Bertele, “Venedik ve Konstantiniyye,” s. 100, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

2. Bölüm

ORTA ÇAĞDAN 19. YÜZYILA GALATA

(1) Donald M. Nicol, “Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine,” s. 86, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2000.

(2) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 393-394, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

(3) Şerafettin Turan, “Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklulardan Bizans’ın Sona Erişine”, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, s. 17, 2000.

(4) Kaynak: Donald M. Nicol, “Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine,” s. 86, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2000.

- (5) Steven A. Epstein, “Genoa and Genoese 958-1528”, s. 84-85, The University of North Carolina Press, 1996.
- (6) Alfons Maria Schneider & Miltiades Isaak Nomides, “Galata: Topographisch-archáologischer Plan mit erläuterndem Text”, Universum Matbaası, İstanbul, 1944.
- (7) P. Benedetto Palazzo, “Arap Camii veya Galata Saint Paul Kilisesi,” Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2014.
- (8) Alexander Van Millingen, “Konstantinopolis”, s. 82, Alkım Yayınevi, 2003.
- (9) Ebû Abdulah Muhammed İbn Battûta Tancî, “İbn Battûta Seyahatnamesi”, s. 336, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- (10) Halil İnalıcık, “Ottoman Galata”, “Essays in Ottoman History” içinde, s. 316. Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- (11) Eric R. Dursteler, “İstanbul’daki Venedikliler”, s. 42, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- (12) Süheyl Ünver, Vatan gazetesi, 4 Temmuz 1948.
- (13) A. Mesut Birinci, “Galata Şerhiye Mahkemesi Sicillerindeki Ferman, Berat ve Buyrukların Değerlendirilmesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 149, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- (14) A. Mesut Birinci, “Galata Şerhiye Mahkemesi Sicillerindeki Ferman, Berat ve Buyrukların Değerlendirilmesi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 13, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- (15) Halil İnalıcık, “Ottoman Galata,” “Essays in Ottoman History” içinde, s. 364. Eren Yayıncılık İstanbul, 1998.
- (16) Mihail-Dimitri Sturdza, “Dictionnaire Historique et Généalogique des Grandes Familles de Grèce, d’Albanie et de Constantinople”, Paris, 1983.
- (17) G. Hofmann, “Visita apostolica a Costantinopoli”, Il vicariato apostolico di Constantinopoli, 48, Archives Historiques, Rome.
- (18) M. A. Belin, “Histoire de la Latinité de Constantinople,” 2nd ed., s. 180-181, Paris, 1894.

3. Bölüm

GALATA SURLARI

- (1) Celal Esad Arseven, Eski Galata ve Binaları, s. 64, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (2) Ernest Mamboury, “Tourists’ İstanbul,” s. 97, Çituri Biraderler, İstanbul, 1953.
- (3) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 390, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

- (4) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 389, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (5) Behzat Üsdiken, “*Pera’dan Beyoğlu’na*” 1840-1955, s.16, Akbank Kültür ve Sanat Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1999.
- (6) Eremya Çelebi Kömürçiyân, XVII. Asırda İstanbul, s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (7) Celal Esad Arseven, “*Eski Galata ve Binaları*,” s. 62, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (8) Semavi Eyice, “*Galata ve Galata Kulesi*,” Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1969.
- (9) John Murray, “*A Handbook for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor and Constantinople*,” s. 154-155, London, Albemarle Street, 1840.
- (10) Nur Akın, “*19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*,” s. 108, Literatür Yayınları, İstanbul, 2011.
- (11) Semavi Eyice, “*Galata ve Kulesi*,” Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1969.
- (12) Cosimo Comidas de Carbognano, “*18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*,” s. 73, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

4. Bölüm

BİRİNCİ BÖLGE GEZİSİ AZAPKAPI - PERŞEMBE PAZARI

- (1) Semavi Eyice, “*Eski İstanbul’dan Notlar*,” s. 143, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- (2) Reşad Ekrem Koçu, “*Azebkapusu Çeşme ve Sebili*,” İstanbul Ansiklopedisi, 3. Cilt, s. 1679-1683, İstanbul, 1960.
- (3) Semavi Eyice, “*Azapkapı Çeşmesi ve Sebili*,” İslam Ansiklopedisi, 4. Cilt, s. 310-311, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- (4) Nilgün Çöl, “*Galata Kent Dokusu İçerisinde Saliha Sultan Sebil Çeşmesinin Değerlendirilmesi*,” Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic), Volume 6/3, s. 645-659, Summer 2011.
- (5) Aynur Çiftçi, Banu Çelebioğlu, Polat Ebru Omay, Uzay Yergün, “*Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi: Koruma Sorunları ve Onarımlarının Değerlendirilmesi*,” Vakıf Restorasyon Yıllığı, Sayı: 6, s.14, Yıl: 2013.
- (6) Semavi Eyice, “*İslam Ansiklopedisi*,” cilt 13, s. 313, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- (7) M. Nermi Haskan, “*İstanbul Hamamları*,” s. 296-297, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1995.

- (8) Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c. 7, s. 509-510, Koçu Matbaası, İstanbul, 1965.
- (9) Semavi Eyice, “Galata,” İslam Ansiklopedisi,” 13. Cilt, s. 308, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- (10) Fatih Güldal, dünyabizim.com, 13 Ağustos 2013’te erişildi.
- (11) Semavi Eyice, “Galata ve Kulesi,” s. 16, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1969.
- (12) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 50, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 1989.
- (13) Ernest Mamboury, “The Tourists’ Istanbul,” s. 77, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1953.
- (14) P. Benedetto Palazzo, “Arap Camii veya Galata Saint Paul Kilisesi,” s. 106, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2014.
- (15) P. Benedetto Palazzo, “Arap Camii veya Galata Saint Paul Kilisesi,” s. 108-111, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2014.
- (16) Wolfgang Müller-Wiener, “İstanbul’un Topoğrafyası,” 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- (17) Ebû Abdulah Muhammed İbn Battûta Tancî, “İbn Battûta Seyahatnamesi,” s. 336 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- (18) P. Benedetto Palazzo, “Arap Camii veya Galata Saint Paul Kilisesi,” Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2014.
- (19) Semavi Eyice, “Galata,” İslam Ansiklopedisi, cilt: 13, s. 310, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- (20) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 622, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (21) Ekrem Hakkı Ayverdi, “Osmanlı Mimârîsinde Fatih Devri, IV,” s. 576-579, İstanbul, 1974.
- (22) Ahmed Refik Altınay, “Onaltıncı Asırda İstanbul Hayatı,” s. 133-134, nr. 55, İstanbul, 1935.
- (23) Semavi Eyice, “Galata,” İslam Ansiklopedisi, cilt: 13, s. 310, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- (24) B. Oğuz Aral, “İstanbul’un 100 Mimar Sinan Eseri,” s. 124-125, Kültür Yayınları A.Ş., İstanbul 2010.
- (25) Celal Esad Arseven, “Eski Galata Ve Binaları,” s. 79, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1989.
- (26) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- (27) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 202, İTO Yayınları, İstanbul, 2011.
- (28) Hakkı Göktürk, “Bereketzade Mescidi,” İstanbul Ansiklopedisi içinde, c. 5, s. 2539, Koçu Yayınları, İstanbul, 1961.

(29) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 174, İTO Yayınları, İstanbul, 2011.

(30) Sevengül Sönmez, “İstanbul’un 100 Hanı,” s. 63, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2011.

(31) Alexander Van Millingen, Konstantinopolis, s. 80, Alkım Yayınevi, 2003.

5. Bölüm

İKİNCİ BÖLGE GEZİSİ

KARAKÖY TOPHANE – KARAKÖY

(1) Şafak Tunç, “Tophâne-i Âmire ve Osmanlı Devleti’nde Top Döküm Faaliyetleri,” Başak Kitap, İstanbul, 2004.

(2) T. Nejat Eralp, “Tophane-i Amire, XV. Yüzyıldan Günümüze Tarihi Oluşumu, İşlevleri ve İlk Restorasyon Çalışmaları,” 1996.

(3) “Itineraire de Jerome Maurand,” p. 204, aktaran Eremya Çelebi Kömürçüyan, XVII. Asırda İstanbul,” s. 248, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

(4) Eremya Çelebi Kömürçüyan, XVII. Asırda İstanbul,” s. 249, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

(5) Orhan Türker, “Galata’dan Karaköy’e,” s. 71, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

(6) Walker D. Hines, “Türkiye’nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki 1933-1934,” Kitap II, Cilt IV, Mehmet İhsan Matbaası, Köy Öğretmeni Basımevi, Ankara, 1936.

(7) Aslı Odman, “Modern Times at the Galata Docks. Ford’s Automotive Assembly Plant in Tophane / İstanbul 1925-1944,” Ex:change, İstanbul – Marseille: the industrial architectural heritage, developing awareness and visibility içinde, s. 103-119, editörler: Ruşen Aktaş / Ahmet Sezgin: ÇEKÜL Vakfı: İstanbul, 2011.

(8) Semavi Eyice, “İslam Ansiklopedisi,” cilt 13, s. 313, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

(9) Eremya Çelebi Kömürçüyan, “XVII. Asırda İstanbul,” s. 249, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

(10) Joseph von Hammer, “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,” cilt 2, s. 209, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

(11) Semavi Eyice, “İslam Ansiklopedisi,” cilt 13, s. 309, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

(12) Orhan Türker, “Galata’dan Karaköy’e,” s. 35, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

(13) Zafer Karaca, “İstanbul’da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri,” s. 330-331, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2008.

(14) Eremya Çelebi Kömürçüyan, “XVII. Asırda İstanbul,” s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

- (15) Dr. Vahram Torkomian, *“İsdambola Badmutyın Yeremya Çelebi Kömürçian”* (Ermenice - Eremya Çelebi Kömürçian’ın İstanbul Tarihi), C: 3, s. 477, Viyana, 1938.
- (16) Pars Tuğlacı, *“İstanbul Ermeni Kiliseleri,”* 162-163, Pars Yayın Ticaret, İstanbul, 1991.
- (17) Eremya Çelebi Kömürçian, *“XVII. Asırda İstanbul,”* s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (18) Eremya Çelebi Kömürçian, *“XVII. Asırda İstanbul,”* s. 221, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (19) Pars Tuğlacı, *“İstanbul Ermeni Kiliseleri,”* 165-166, Pars Yayın Ticaret, İstanbul, 1991.
- (20) Hrant Kasparyan, *“Getronagan her şeye rağmen 125 yıldır ayakta,”* Agos gazetesi, 16 Kasım 2011.
- (21) Zafer Karaca, *“İstanbul’da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri,”* s. 344, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (22) Historia tou en Galata Hierou Naou tou Hag. Nikolaou kai tön loipôn naôn, Athens, 1919, aktaran: Orhan Türker, *“Galata’dan Karaköy’e,”* s. 38, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- (23) Zafer Karaca, *“İstanbul’da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri,”* s. 336-339, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2008.
- (24) Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, s. 1583, İstanbul, 1960.
- (25) Reşad Ekrem Koçu, *“İstanbul Ansiklopedisi”* Cilt 11, s. 5951, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.
- (26) Yorgo L. Zarifi, *“Hatıralarım,”* s. 6, Literatür Yayınları, İstanbul, 2006.
- (27) Zihni Bilge, *“İstanbul Rıhtımlarının Tarihçesi,”* Denizcilik Bankası Basımevi, İstanbul, 1949.
- (28) P. Çugas İnciciyan, *“18. Asırda İstanbul,”* s. 106, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.
- (29) P. Çugas İnciciyan, *“18. Asırda İstanbul,”* s. 106, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.
- (30) Celal Esad Arseven, *“Eski Galata ve Binaları,”* s. 51, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (31) Celal Esad Arseven, *“Eski Galata ve Binaları,”* s. 53, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (32) Eremya Çelebi Kömürçian, *“XVII. Asırda İstanbul,”* s. 35, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (33) Dr. Nursel Gülenaz, *“Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar Ve Pasajlar,”* s. 193-195, İTO Yayınları, İstanbul, 2011.

(34) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – *Paranın Serüveni*,” Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011.

(35) “Denizin Dibindeki Karaköy Camii,” Yeni Şafak Gazetesi, 29 Mayıs 2011.

(36) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi: Osmanlı’dan Günümüze *Voyvoda Caddesi*,” Osmanlı Bankası Arşiv ve Arş. Merkezi, İstanbul, 2006.

6. Bölüm

ÜÇÜNCÜ BÖLGE GEZİSİ VOYVODA

(1) Sula Bozis, “*İstanbul Rumları*,” s. 210, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

(2) Özkan Güven, “Otel Olan Galata Konağının Hüzünlü Hikâyesi,” Milliyet gazetesi, Cumartesi Eki, 13 Mart 2014.

(3) Yavuz Cezar, “Osmanlı Başkenti İstanbul,” s. 349, Erol Kerim Aksoy Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

(4) Nur Akın, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera,” s. 108, Literatür Yayınları, İstanbul, 2011.

(5) Afife Batur, “Frej Apartmanı,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

(6) Afife Batur, “Frej Apartmanı,” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

(7) Oya Şenyurt, İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarısındaki Temsiliyeti,” s. 187, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

(8) Çelik Gülersoy, “Beyoğlu’nda Gezerken,” s. 46, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul, 2003.

(9) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 57, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

(10) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 1, Kitap 2, s. 390, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

(11) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 57, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

(12) Ayşe Derin Öncel, “Apartman: Galata’da Yeni Bir Konut Tipi,” s. 68, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.

(13) Jak Deleon, “Pera Hatıratı,” s. 55-56., İstanbul, 1993.

(14) Naim Güleriyüz, “İstanbul Sinagogları,” Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 1992.

(15) Sennur Sezer, Adnan Özyalçiner, “Üç Dinin buluştuğu Kent: İstanbul,” s. 184, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2003.

(16) Naim Avigdor Güleriyüz, "İtalyan Musevi Cemaati ve Sinagogu," <http://www.muze500.com/content/view/382/257/lang,tr/>, 1 Eylül 2014'te erişildi.

(17) Naim Avigdor Güleriyüz, "İtalyan Musevi Cemaati ve Sinagogu," <http://www.muze500.com/content/view/382/257/lang,tr/>, 1 Eylül 2014'te erişildi.

(18) Naim Güleriyüz, "İstanbul Sinagogları," *Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın*, İstanbul, 1992.

(19) <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/4755-Bir-Italian-Cemaati-vardi-dememek-icin.aspx>

(20) Celal Esad Arseven, "Eski Galata ve Binaları," s. 64, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 1989.

(21) Hagop Baronyan, "İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti," s. 113, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

(22) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri," s. 126, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

(23) Murat Hulkiender, "Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi (1806-1884)," s. 60, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2003.

(24) Building Administration Register, 1874, 1881, The Camondo Collection, National Archives, Paris, Aktaran: Nora Şeni, "The Camondos and Their Imprint on 19th Century Istanbul," *International Journal of Middle East Studies*, Volume 26, s. 668, ABD, 1994.

(25) Hagop Baronyan, "İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti," *Can Yayınları*, s. 113, İstanbul, 2014.

(26) Said N. Duhani, "Beyoğlu'nun Adı Pera İken," s. 22, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1990.

(27) Haydar Kazgan, "Galata Bankerleri," s. 21, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

(28) Edhem Eldem, "Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi," s. 187, İstanbul 2000.

(29) Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1969.

(30) Edhem Eldem, "Bankalar Caddesi: Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi," s. 200, Osmanlı Bankası Arşiv ve Arş. Merkezi, İstanbul, 2006.

(31) Dr. Nursel Gülenaz, "Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar," s. 209, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.

(32) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011. (41) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 209, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.

(33) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi: Osmanlı’dan Günümüze Voyvoda Caddesi,” s. 115, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000.

(34) İbrahim Toraman, “İstanbul’un 100 Mimarı,” s. 89, İBB Kültür A. Ş Yayınları, İstanbul, 2010.

(35) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 209, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.

(36) Edhem Eldem, “135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler,” Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

(37) Sabah gazetesi, 16 Mayıs 1891.

(38) Ayşe Hür, “1896 Osmanlı Bankası Baskını,” Agos gazetesi, 16 Aralık 2011.

(39) Said N. Duhani, “Eski İnsanlar Eski Evler,” s. 119, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1984.

(40) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi: Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi,” s. 226, Osmanlı Bankası Finans ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2000.

(41) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi, Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi,” s. 232, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000.

(42) Metin Berke, “Selanik Bankası’ndan İnterbank’a 100 Yıllık Mazi,” s. 47, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

(43) Başak Ergüder, Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” s. 291, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

(44) Sula Bozıs, “İstanbullu Rumlar,” s. 104, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

(45) Sabah gazetesi, 7 Mayıs 2011.

(46) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

(47) Rifat Bali, “The ‘Varlık Vergisi’ Affair: A study on Its Legacy,” s.350, ISIS Pres, İstanbul, 2005.

(48) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 165, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.

(49) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları,” s. 333, İstanbul, 2011.

- (50) Dr. Nursel Gülenaz, “Batılılaşma Dönemi İstanbul’unda Hanlar ve Pasajlar,” s. 203, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.
- (51) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) Paranın Serüveni,” s. 297, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- (52) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi: Osmanlı’dan Günümüze Voyvoda Caddesi,” s. 72, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000.
- (53) P. Ğ. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul,” s.104, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.
- (54) Cosimo Comidas de Carbognano, “18. Yüzyılın Sonunda İstanbul,” s.74, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- (55) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- (56) Edhem Eldem, “Bankalar Caddesi, Osmanlıdan Günümüze Voyvoda Caddesi,” s. 27-28, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000.
- (57) Hasan Kuruyazıcı, “İstanbul’un Mimarlarının Çok Sevdiği Büro Binası Saint-Pierre Hanı,” İstanbul dergisi, sayı:32, s. 58-60, Ocak 2000.
- (58) Başak Ergüder, “Galata Hanları (1868-1945) – Paranın Serüveni,” Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- (59) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 44, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (60) P. Ğ. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul,” s.104, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.
- (61) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 44, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (62) P. Ğ. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul,” s.104, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.
- (63) Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 44, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (64) Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, <http://www.obarsiv.com/others-saint-peter.html>, 5 Ağustos 2014’te erişildi.
- (65) Cosimo Comidas de Carbognano, “18. Yüzyılın Sonunda İstanbul,” s. 77, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- (66) Ernest Mamboury, “The Tourists’ İstanbul,” s. 318, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1953.

(67) P. Ğ. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul,” s.104, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.

(68) Şengün Kılıç, “İngiliz Hapishanesi’nde Nostaljik Kafeterya,” Hürriyet gazetesi, 2 Şubat 2000.

7. Bölüm

DÖRDÜNCÜ BÖLGE GEZİSİ PERA – YÜKSEK KALDIRIM

(1) Eric R. Dursteler, “İstanbul’deki Venedikliler,” s. 37, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

(2) C. Meyer Schlichtmann, “Prusya Elçiliği’nden Doğan Apartmanı’na,” İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1992.

(3) Stefanos Yerasimos, “Konaktan Apartmana Geçiş Üzerine Bazı Gözlemler” konulu konuşması, Voyvoda Caddesi Toplantıları, Osmanlı Bankası, 10 Mart 2004.

(4) Seza Sinanlar, “19. Yüzyıl İstanbul’unun Resim Üretim Ortamı Pera,” s. 363-371, “İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine” içinde, ed. Prof. Dr. Feridun M. Emecen, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

(5) Seza Sinanlar, “19. Yüzyıl İstanbul’unun Resim Üretim Ortamı Pera,” s. 363-371, “İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine” içinde, ed. Prof. Dr. Feridun M. Emecen, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

(6) Seza Sinanlar, “19. Yüzyıl İstanbul’unun Resim Üretim Ortamı Pera,” s. 363-371, “İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine” içinde, ed. Prof. Dr. Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul, 2010.

(7) Seza Sinanlar, “19. Yüzyıl İstanbul’unun Resim Üretim Ortamı Pera,” s. 363-371, içinde: “İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine,” ed. Prof. Dr. Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul, 2010.

(8) John Freely, “Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi,” s. 105, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

(9) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt. 1 Kitap 2, s. 403, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

(10) Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, 11. Cilt, s. 5912, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.

(11) Reşad Ekrem Koçu, “İstanbul Ansiklopedisi,” 11. Cilt, s. 5913, Koçu Yayınları, İstanbul, 1973.

(12) Ahmet Cevdet Paşa Tarihi, Cilt 6.

(13) M. Baha Tanman, “Galata Mevlevihanesi ve Galata Sarayı,” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, cilt: 13, s. 317, İstanbul, 1996.

(14) Server Dayıoğlu, “Galata Mevlevihanesi,” Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, Nisan 2003.

- (15) M. Baha Tanman, “Galata Mevlevihanesi ve Galata Sarayı,” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, cilt: 13, s. 317, İstanbul, 1996.
- (16) Edmondo de Amicis, İstanbul (1874), s. 364, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- (17) M. Baha Tanman, “Galata Mevlevihanesi ve Galata Sarayı,” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, cilt: 13, s. 317, İstanbul, 1996.
- (18) Çiğdem Oğuz, “Barnathan Apartmanları,” yayınlanmayan araştırma çalışması, İstanbul, 2013.
- (19) Çiğdem Oğuz, “Barnathan Apartmanları,” yayınlanmayan araştırma çalışması, İstanbul, 2013.
- (20) Nora Şeni, “Seni Unutursam İstanbul,” s. 118, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- (21) Building Administration Register, 1874, 1881, The Camondo Collection, National Archives, Paris, Aktaran: Nora Şeni, “The Camondos and Their Imprint on 19th Century İstanbul,” International Journal of Middle East Studies, Volume 26, s. s. 668. ABD, 1994.
- (22) Building Administration Register, 1881, The Camondo Collection, National Archives, Paris, Aktaran: Nora Şeni, “The Camondos and Their Imprint on 19th Century İstanbul,” International Journal of Middle East Studies, Volume 26, s. s. 669, ABD, 1994.
- (23) Emine Çiğdem Tugay, Mehmet Selim Tugay, “Kamondo Han,” s. 109, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2004.
- (24) Nora Şeni, “Seni Unutursam İstanbul,” s. 118, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- (25) İlhan Berk, “Galata,” s. 69-70, Yapı Kredi Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2007.
- (26) C. Meyer Schlichtmann, “Prusya Elçiliği’nden Doğan Apartmanı’na,” s. 47, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- (27) Musâhipzâde Celal, “Eski İstanbul Yaşayışı,” İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- (28) Samiha Ayverdi, “Boğaziçi’nde Tarih,” 5. Baskı, s. 97, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002.
- (29) Celal Esad Arseven, “Galata ve Binaları,” s. 64, İkinci Baskı, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (30) Reşad Ekrem Koçu, “İstanbul Ansiklopedisi,” Cilt 5, s. 2534, İstanbul, 1961.
- (31) Celal Esad Arseven, Eski Galata ve Binaları, s. 67, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

- (32)** Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt1, s. 390, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- (33)** Salah Birsal, “Boğaziçi Şıngır Mungır,” s. 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1981.
- (34)** Semavi Eyice, “Galata Ve Kulesi,” s. 27, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1969.
- (35)** Semavi Eyice, “Galata Ve Kulesi,” s. 27, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1969.
- (36)** Edmondo de Amicis, İstanbul (1874), s. 57, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- (37)** Semavi Eyice, “Galata Ve Kulesi,” s. 25, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1969.
- (38)** John Murray, “Handbook for Travellers in Turkey,” s. 55, 3rd Edition, London, 1854.
- (39)** Albert Smith, “A Month at Constantinople, s. 82, Bradbury & Guild, Boston, 1852.
- (40)** Ayşe Derin Öncel, “Apartman: Galata’da Yeni Bir Konut Tipi,” s. 230, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.
- (41)** Metin Delevi, “Osmanlı Ve Modern Türkiye’de Aşkenaz Yahudileri,” Şalom gazetesi, İstanbul, 30 Ocak 2013.
- (42)** İlan Karmi, “Jewish Sites of Istanbul,” The ISIS Press, İstanbul, 1992.
- (43)** İlhan Berk, “Galata,” s. 96, Yapı Kredi Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2007.
- (44)** P.Ç. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul,” s. 103, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1976.
- (45)** Pars Tuğlacı, “İstanbul Ermeni Kiliseleri,” s. 280, Pars Yayın Ticaret, İstanbul, 1991.
- (46)** Pars Tuğlacı, “İstanbul Ermeni Kiliseleri,” Pars Yayın Ticaret, İstanbul, 1991.
- (47)** Celal Esad Arseven, “Eski Galata ve Binaları,” s. 44-45, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- (48)** P.Ç. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul Tarihi,” s. 103, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1976.
- (49)** Eremya Çelebi Kömürciyan, “XVII. Asırda İstanbul,” s. 225, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (50)** Eremya Çelebi Kömürciyan, “XVII. Asırda” İstanbul, s. 225, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- (51)** P. Ç. İnciciyan, “18. Asırda İstanbul Tarihi,” s. 103, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1976.
- (52)** İrini Kehrıoti, “Galata Okulu’na bir Gezi,” http://www.rumvader.org/Page/235/77/galata-okulu'na_bir_gezi.html, 9 Mayıs 2011.

Bir Konfor Deneyimi

... metroya 4 dakikalık yürüyüş mesafesinde

Şehrin sırtını tarihi bir mirasa yaslamış şık bir köşesinde yer alan **Meroddi Galata Mansion** her güzel düşün kendisini tazelemeyi bilen bir çift yürekle başladığına inanan İstanbul tutkunları için...

MERODDI GALATA MANSION

Adres: Serdar-ı Ekrem Cad. No: 29

Galata/Beyoğlu 34421 İstanbul

Telefon: 0212 914 06 07

Rezervasyon: 0850 360 0 627

e-posta: reservations@meroddi.com

info@meroddi.com

GALATA MANSION

Galata'da Zarafet

Konforlu Meroddi Bağdatlıyan Hotel'de

Metroya 2 dakikalık yürüyüş mesafesinde olan **Meroddi Bağdatlıyan Hotel** tarihi miras alanları, lezzet durakları ve eğlence merkezlerine yakınlığıyla olduğu kadar butik şıklığı ve konaklama konforuyla da İstanbul'da rahatlığı yaşamak isteyenler için...

MERODDI BAĞDATLIYAN HOTEL

Adres: Şahkulu Mahallesi İlk Belediye Cad.

No: 35 Galata/Beyoğlu 34421 İstanbul

Telefon: 0212 936 00 30

Rezervasyon: 0850 360 0 627

e-posta: reservations@meroddi.com

info@meroddi.com

MERODDI
BAĞDATLIYAN HOTEL